

**T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI**

KUR'ÂN-I KERÎM'DE MEVCUT İSİM, KÜNYE VE LAKAPLAR

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

**DANIŞMAN
Prof. Dr. İsmet ERSÖZ**

**HAZIRLAYAN
Kazım PULLU**

KONYA 2007

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
KISALTMALAR.....	I
ÖNSÖZ	1
GİRİŞ	4
BİRİNCİ BÖLÜM	
ÖRNEK ŞAHSİYETLER.....	7
1. PEYGAMBERLER	8
1.1. HZ. ÂDEM	11
1.1.1. Kur'ân'da Hz. Âdem	11
1.1.2. Dersler	13
1.2. HZ. NÛH	17
1.2.1. Kur'ân'da Hz. Nûh	17
1.2.2. Dersler	18
1.3. HZ. İDRÎS	22
1.3.1. Kur'ân'da Hz. İdrîs	22
1.3.2. Dersler	23
1.4. HZ. HÛD	24
1.4.1. Kur'ân'da Hz. Hûd	24
1.4.2. Dersler	26
1.5. HZ. SÂLİH	28
1.5.1. Kur'ân'da Hz. Sâlih	28
1.5.2. Dersler	29
1.6. HZ. İBRÂHÎM	32
161. Kur'ân'da Hz. İbrâhîm	32
162. Dersler	35
1.7. HZ. İSMÂÎL	40
171 Kur'ân'da Hz.İsmâîl	40
172 Dersler	41
1.8. HZ. İSHÂK	43
181. Kur'ân'da Hz. İshâk	43
182 Dersler	44
1.9. HZ. YA'KÛB	45
191. Kur'ân'da Hz. Ya'kûb	45
192. Dersler	46
1.10. HZ. YÛSUF	50
1.10.1. Kur'ân'da Hz. Yusuf	50
1.10.2. Dersler	53
1.11. HZ. LÛT	61
1.11.1. Kur'ân'da Hz. Lût	61
1.11.2. Dersler	63
1.12. HZ. ŞUAYB	66
1.12.1. Kur'ân'da Hz. Şuayb	66
1.12.2. Dersler	67

1.13. HZ. MÛSÂ	70
1.13.1. Kur'ân'da Hz. Mûsâ	70
1.13.2. Dersler	77
1.14. HZ. HÂRÛN	87
1.14.1. Kur'ân'da Hz. Hârûn	87
1.14.2. Dersler	88
1.15. HZ. DÂVÛD	90
1.15.1. Kur'ân'da Hz. Dâvûd	90
1.15.2. Dersler	91
1.16. HZ. SÛLEYMÂN	93
1.16.1. Kur'ân'da Hz. Süleymân	93
1.16.2. Dersler	94
1.17. HZ. EYYÛB	98
1.17.1. Kur'ân'da Hz. Eyyûb	98
1.17.2. Dersler	99
1.18. HZ. ZÛLKİFL	101
1.18.1. Kur'ân'da Hz. Zülkifl	101
1.18.2. Dersler	102
1.19. HZ. YÛNUS	103
1.19.1. Kur'ân'da Hz. Yûnus	103
1.19.2. Dersler	104
1.20. HZ. İLYÂS	106
1.20.1. Kur'ân'da Hz. İlyâs	106
1.20.2. Dersler	107
1.21. HZ. ELYESA'	108
1.21.1. Kur'ân'da Hz. Elyesa'	108
1.21.2. Dersler	108
1.22. HZ. ZEKERİYYÂ	109
1.22.1. Kur'ân'da Hz. Zekeriyyâ	109
1.22.2. Dersler	110
1.23. HZ. YAHYÂ	112
1.23.1. Kur'ân'da Hz. Yahyâ	112
1.23.2. Dersler	113
1.24. HZ. ÎSÂ	114
1.24.1. Kur'ân'da Hz. Îsâ	114
1.24.2. Dersler	117
1.25. HZ. MUHAMMED	120
1.25.1. MUHAMMED	120
1.25.1.1. Kur'ân'da Hz. Muhammed	120
1.25.1.2. Dersler	123
1.25.2. AHMED	125
1.25.2.1. Kur'ân'da Ahmed	125
1.25.2.2. Dersler	126
2. PEYGAMBERLİKLERİ TARTIŞILANLAR	127
2.1. HZ. LOKMÂN	127
2. 1.1. Kur'ân'da Hz. Lokmân	127
2. 1.2. Dersler	128
2. 2. HZ. UZEYR	131

2. 2.1. Kur'ân'da Hz. Uzeyr	131
2. 2.2. Dersler	132
3. SALİH İNSANLAR	133
3.1. İMRÂN	133
3.1.1. Kur'ân'da İmrân	133
3.1.2. Dersler	133
3.2. TÂLÛT	134
3.2.1. Kur'ân'da Tâlût	134
3.2.2. Dersler	135
4. KADINLAR	137
4.1. HZ. MERYEM	137
4.1.1. Kur'ân'da Hz.Meryem	137
4.1.2. Dersler	139
5. SAHABELER	142
5.1. ZEYD BİN HARİSE (r.a.)	142
5.1.1. Kur'ân'da Zeyd b.Harise (r.a.)	142
5.1.2. Dersler	145
6. LAKABI İLE ZİKREDİLENLER	147
6.1. İSRÂÎL	149
6.1.1. Kur'ân'da İsrâîl	149
6.1.2. Dersler	149
6.2. ZULKARNEYN	151
3.1.2.3.1. Kur'ân'da Zulkarneyn	151
3.1.2.3.2. Dersler	152
6.3. MESÎH	153
6.3.1. Kur'ân'da Mesîh	153
6.3.2. Dersler	154
İKİNCİ BÖLÜM	
İBRET LİK ŞAHSİYETLER	155
1. KÂFİRLER	156
1.1. ÂZER	156
1.1.1. Kur'ân'da Âzer	156
1.1.2. Dersler	157
1.2. KÂRÛN	158
1.2.1. Kur'ân'da Kârûn	158
1.2.2. Dersler	158
1.3. HÂMÂN	161
1.3.1. Kur'ân'da Hâmân	161
1.3.2. Dersler	161
1.4. SÂMİRÎ	162
1.4.1. Kur'ân'da Sâmirî	162
1.4.2. Dersler	162
1.5. CÂLÛT	164
1.5.1. Kur'ân'da Câlût	164

1.5.2. Dersler	164
2. LAKABI İLE ZİKREDİLENLER	165
2.1 FİRAVUN	165
2.1.1. Kur'ân'da Firavun	165
2.1.2. Dersler	167
3. KÜNYESİ İLE ZİKREDİLENLER	171
3.1. EBÛ LEHEB	173
3.1.1. Kur'ân'da Ebû Leheb	173
3.1.2. Dersler	177
SONUÇ	179
EK	181
BİBLİYOGRAFYA	190

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.s.	: Aleyhi's-Selâm
b.	: İbn
bk.	: Bakınız
byy.	: Basım yeri yok
c.	: Cilt
c.c.	: Celle Celâluhû
çev.	: Çeviren
dğr.	: Diğerleri
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
H.z.	: Hazreti
İst.	: İstanbul
MEB.	: Millî Eğitim Bakanlığı
MÜİFVY	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları
nşr.	: Neşreden
Neşr.	: Neşriyatı
ö.	: Ölümü
r.a.	: Radiyallâhu anh
s.	: Sayfa
s.a.v.	: Sallallâhu Aleyhi Ve Selem
sd.	: Sadeleştiren
şr.	: Şerheden
TDVY	: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
th.	: Tahkîk
trc.	: Tercüme eden
ts.	: Tarihsiz
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve devamı
vs.	: Vesâir

ÖNSÖZ

Yüce Rabbimiz insanoğlunu, atası Hz. Âdem'den itibaren hiçbir zaman yalnız bırakmamıştır. Problemlerini çözsün, sıkıntılarını aşsın, iyiyi ve güzeli öğrensin, yanlışı ve çirkini bellesin, dünyasını ve âhiretini ma'mur etsin, doğru yolu bulup onda dâim olsun diye kendisine kitaplar ve peygamberler göndermiştir.

Rabbimizin insana olan sevgisi, şefkati ve merhametinin satırlara dökülmüş, kağıda bürünmüş şekli olarak gördüğümüz kitaplar, insanlığa binlerce yıl ışık olmuş, yol göstermiştir.

Yüce Allah'ın bize rehber olsun diye gönderdiği son ilâhî kitap olan Kur'ân-ı Kerîm, evrensel özellikleri, kıyamete kadar eskimeyecek içeriği ve muhteşem ilkeleriyle 1400 yıldır insanlığa yol göstermektedir. İnsanlığın bireysel ve toplumsal huzur ve mutluluğunu hedefleyen Kur'ân, bu amaca ulaşmak için insanlardan hayatlarını yeniden düzenlemelerini istemektedir. Kur'ân'ın sunduğu bu ilkeler ise ahlakî, ictimâî, iktisâdî, hukukî şekiller ve düzenlemeler arz etmektedir. Bu amaca yönelik olarak temelde sadece Allâh'a kulluğu öngören, vasıfları ve algılama biçimleri ne olursa olsun O'nun dışındaki tüm ilâhları reddetmeyi önceleyen, ölümün yok oluş değil, yaşanılan hayatın hesabının verilip cezâ ve mükâfâtın alınacağı ahiret hayatına doğuş olduğunu vurgulayan, vahyi insanlara ulaştırsın diye yine insanlardan elçiler seçildiğini bildiren ve Allâh'a kulluğun ferdî ve toplumsal açılımları olan ibadetler, hükümler emir ve yasakları belirleyen, ilkeleri ortaya koyan mesajlar, Kur'ân'ın asıl omurgasını, teşkil etmektedir.

Kur'ân-ı Kerîm'de bu omurgayı besleyen, ifade edilen temel esasları pekiştirmeye yönelik farklı ve çeşitli bölümler vardır. Kıssalar, cennet cehennem tasvirleri, evrensel yasalar ve kozmik gerçeklerin anlatımı gibi hususlar, temel hedefi kavratmaya ve yerleştirmeye yönelik olduğunu düşündüğümüz bölümlerdir. İşte yüce Rabbimiz, kutsal kitabında bizlere seslenirken, çok yoğun olarak bahsettiğimiz bu kıssa bölümlerinde,

nadiren de olsa farklı konularda, hikmetlerini çalışmamız boyunca aramaya çalıştığımız bazı insanlardan bahsetmektedir. Genelde isimlerini vererek, bazen lakaplarını ya da künyelerini belirterek, bazen de hiç isim vermeden kendilerinden bahsettiği bu insanlar, çoğu zaman olumlu ve örnek insanlar, zaman zaman da olumsuz tiplerdir.

İşte çalışmamızın asıl konusunu da yüce kitabımızda kendilerinden isim, lakap ya da künye verilerek bahsedilen bu insanlar oluşturmaktadır. Atamız Hz. Âdem'den bu güne milyarlarca isim, tarihin bize karanlık tarafında kalmışken, Kur'ân'ın bazı isimleri bize aktararak olumlu ya da olumsuz anlamda ölümsüzleştirmesi, kıyamete dek bunların iyilik veya kötülüğü çağrıştıracı anlamlarıyla dillerden düşmemesini sağlamasının elbette bir hikmeti olmalıydı. Bizde bu çalışmamızda gücümüz, aklımız ve imkânlarımız ölçüsünde bu hikmeti kavramaya çalıştık. Bu isimler vâsıtasıyla bizlere neler anlatılıyor, bunu yakalama uğraşısı verdik.

İsmi çok kapsayıcı olmakla birlikte biz çalışmamızı Kur'ân-ı Kerîm'de zikredilen insan isimleriyle sınırlı tuttuk. Zira bu isimler dışında Cenabı Allah'ın isimleri başta olmak üzere pek çok mekan, kavim, hayvan ve varlık ismi bulunmaktadır. Amacımız mukaddes kitabımızda anılan isimlerden hareketle günümüze mesajlar ve ibretler çıkartmak olunca, diğer isimleri çalışmamız kapsamına almadık. Konuyu örnek şahsiyetler ve ibretlik şahsiyetler olmak üzere iki ana bölümde incelemeye çalıştık. Söz konusu şahsiyetlerin, bugüne dek farklı kategorilere alınarak, özellikle de peygamberlerin belki de binlerce araştırmaya ve çalışmaya konu edinildiğinin, haklarında binlerce cilt kitap yazıldığıının elbette farkındayız.

Çalışmamızın hedefi bu isimlerle ilgili tüm âyetleri derleyerek onları tefsir etmek ve onların hayat hikâyelerini tekrar anlatmak değildir.

Bu nedenle mevzu bahis isimler incelenirken, ilgili tüm âyetlerin sıralanması yerine, âyetlerden yola çıkarak - sûre ve âyet numarası da verilmek sûretiyle - Kur'ân'ın verdiği bilgiler kısaca aktarılacak, sonrasında ise bu konu çerçevesinde çıkarımlar, dersler ve ibretler ele alınacaktır.

Kur'ân okumalarında asıl olanın, öğüt almak, ders çıkarmak ve mesajı amacına uygun olarak kavrayabilmek olduğu dikkate alınırca, bu isimlerle ilgili verilerin ders-ibret alma bakış açısıyla ele alınması gerekliliği kaçınılmaz olacaktır. Çalışmamızın sonucunda verilmek istenen mesajın bir kısmını dahi olsa kavrayabilmiş ve aktarabilmiş olursak

kendimizi bahtiyar hissedeceğiz. Zîrâ çıkarımlarımızın tamamen isabetli ve ulaşılabilir yegâne sonuçlar olduğunu iddia etmek en hafif tabirle elbette haddi aşmak olacaktır.

Çalışmamız boyuncaki katkılarından dolayı başta değerli hocam **Prof. Dr. İsmet ERSÖZ** Bey'e ve Tefsir Ana Bilim Dalı kıymetli hocalarına teşekkürlerimi sunuyorum.

Kazım PULLU

Konya 2007

GİRİŞ

Yüce kitabımız Kur'ân-ı Kerîm, insanlığı şahsî ve ictimâî, ruhsal ve fizikî, ekonomik ve hukukî her türlü bilinmezlik, şaşkınlık ve karanlıktan kurtarıp huzura, gerçeğe ve aydınlık olana ulaştırmayı amaç edinmiştir.¹ Bu nedenle gerek ibadet ve ahlâk, gerek hukuk ve ticaret gerekse vaazu nasihatle ilgili ortaya koyduğu ilkeler, hep aynı amaca yöneliktir; beşeriyetin elinden tutmak ve onu selamete ulaştırmak.

Bu hedefi çok belirgin bir şekilde her sûresinde açıkça hissettiğimiz Kur'ân'ın muhtevasını iki kategoride ele alabiliriz:²

1-Temel Prensipler: Vahyin ve peygamberlik müessesesinin esas hedefini oluşturan ilkeler, yasalar, hükümler, kurallar ve öğütler bu kapsamda değerlendirilebilir. Yüce kitabımızın verdiği mesajın asıl özünü teşkil eden bu kategorinin muhtevasını ise şu hususlar oluşturmaktadır.

a) Allâh'ın birliği, dünyada ve tüm kâinatta mutlak otorite ve egemenliğin O'na ait olması, her türlü şirkten uzak olması, yalnızca kendisinin kulluğa layık olması, O'nun dışındaki tüm ilâhların reddedilmesinin gerekliliği.

b) Hz. Muhammed'in peygamberliğinin ve getirdiklerinin doğruluğunun ispatı.

c) Öldükten sonra dirilme ve âhiret hayatının ispatı.

d) İnsanlığın huzurunu birey ve toplum olarak garanti eden ilkeler, emir ve yasaklar, ahlakî, ictimâî, siyâsî, hukukî ve iktisâdî direktifler de bu kategoriye girer.

¹ İbrâhîm 13/1, Mâide, 5/16, Hadîd 57/09, Talak 65/11.

² Derveze, Muhammed İzzet, Kur'ânü'l-Mecîd (trc. Vahdettin İnce,), Ekin Yayınları, İst. 1417/1997, s. 134; Şâtibî, Ebû İshak, el-Muvâfakât (trc. Mehmet Erdoğan), İz Yayıncılık, İst. 1414/1993, III, 401.

2- *Destekleyici Prensipler*: Temel prensipleri ve hedefleri pekiştirici ve destekleyici, bunların anlaşılmasını, içselleştirilmesini ve gerçekleştirilmesini sağlayan araçlar olarak değerlendirebileceğimiz bu bölümlerin bir kısmını da şöyle sıralayabiliriz:

- a) Kıssalar
- b) Cennet ve cehennem tasvirleri
- c) Kıyamet sahneleri
- d) Darb-ı meseller
- e) Vaadler, tehditler, teşvik ve korkutmalar, eleştiriler
- f) Tartışma ve kanıtlamalar, hatırlatma ve belgelendirmeler
- g) Evrensel yasalar ve kozmik sisteme dikkat çekmeler
- h) Allâh'ın kudretini ve sanatını gözlemlemeler.³

Kur'ân-ı Kerîm'de araç niteliğindeki bu konuların işlendiği yerlerde, ya öncesinde ya da sonrasında mutlaka sözünü ettiğimiz temel ilkelere vurgu yapılmıştır. Bu nedenle gerek Kur'ân okumalarında gerekse Kur'ân'la ilgili ilmî çalışmalarda ve tefsirlerde, temel prensiplerin üzerini perdeleyecek ve onları geri plana itecek şekilde araç niteliğindeki hususlara katılıp kalmamak, doğruluğu su götürür ayrıntılara boğulmamak gerektiğine inanıyoruz. Yaklaşımların, araçlarla boğuşurken asıl mesajdan ve hedeften uzaklaştırıcı olmaması, temel prensipleri âdeta unutulur bir hale getirmemesi, hakikate ulaşma ve mesajın amacına uygunluk açısından zarurîdir.

Çalışmamızın konusunu oluşturan, Kur'ân'ın kendilerinden isim, lakap ya da künyeleriyle bahsettiği bu insanlarla ilgili bilgilerin tamamına yakını, Kur'ân'ın araç niteliğinde destekleyici özelliğe sahip bu ikinci kategorideki hususlardan biri olan kıssalarda zikredilmektedir.

Bu nedenle söz konusu isimlerle ilgili bölümlerde çok fazla ayrıntı verilmediğini, tarih ve mekân zikredilmediğini fark edebiliriz. Destekleyici mahiyetteki bilgilerin, ana mesajı gölgede bırakmaması üslûbunun tüm Kur'ân boyunca bir ilke haline geldiğini görebiliriz.

³ Şâtıbî, a.g.e., III, 401; Derveze, a.g.e, 135.

Tefsirlerde ve araştırmalarda, Kur'ân'ın verdiği bilgilerin ötesine geçilmesi ve biraz daha detayına inilmesi, çalışmaların tabiî sonuçlarıdır. Yalnız, özellikle Kur'ân'daki isimlerle ilgili bilgiler baz alındığında; işin, temel prensiplerin ikinci planda kalması ve okuyucunun hedeften uzaklaşmasına varması durumunda, kanaatimizce çalışmaların seyri tekrar gözden geçirilmelidir. Ayrıntılarla ilgili bilgilerin doğruluk derecelerinin tartışmalı olması, durumu daha da vahim bir hale getirmektedir.

Nitekim tefsir kitaplarımızın önemli bir kısmında konu işlenirken ayrıntıya çok fazla dalınmış, isrâiliyyât denilen menkûlâtla kıssalardaki boşluklar tamamlanmaya çalışılmıştır. Sahabe devrine uzanan, tabiîn devrinden sonra daha sık karşılaştığımız isrâiliyyât, malesef tefsir kitaplarında kendisine oldukça fazla yer bulabilmiştir.⁴

Çalışmamız esnasında Kur'ân'ın amaç-araç ilkesine sadık kalmaya ve ayrıntıya girmemeye özen göstererek Kur'ân'ın verdiği bilgileri aktaracak ve bu isimlerle ilgili aktarılan malûmâtta dersler ve ibretler çıkarmaya çalışacağız. Kaldı ki çalışmamızın asıl amacı da, hedefimiz de bu malûmâtta çıkarımlar yapmak sûretiyle verilmek istenen derslere ulaşabilmek ve alınması istenen ibretleri kavrayabilmektir.

İsmi her ne kadar dil ağırlıklı bir çalışmayı çağırırsa da; çalışmamızın mihverini, Kur'ân'da zikredilen şahsiyetler hakkında verilen bilgilerden yola çıkarak ulaşmaya çalıştığımız mesajlar ve ibretler oluşturmaktadır.

⁴ Cerrahoğlu, İsmail, Tefsir Tarihi, Fecr Yayınevi, Ankara, 1996, I, 109, 116.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÖRNEK ŞAHSİYETLER

1. PEYGAMBERLER

Yüce Rabbimiz sadece kendisine kul olmaları için yarattığı insanlara⁵ peygamberler göndermek sûretiyle yardım elini uzatmıştır. Temel görevleri, yaratılış gayelerini kendilerine hatırlatmak olan bu şerefli elçiler⁶ Allâh'ın emerlerini tebliğle yükümlü idiler.⁷ İnsanların gönlünü, gözünü, yolunu ve hayatını aydınlatan birer ışık olmuş, karanlığın her türlüşünden çekip almışlardır.⁸ Ahlâklarıyla, yaşantılarıyla, davranışlarıyla model ve örnek olan peygamberler,⁹ yapılanların hesabının verileceği ahiret gününü sürekli hatırlatmış ve insanlardan kendilerine çeki düzen vermelerini istemiştir.¹⁰

Her topluma peygamber gönderen Allâh Teâlâ'nın¹¹ peygamberlerin sonuncusu¹² Hz. Muhammed (s.a.v.)'e kadar, 124.000 peygamber gönderdiği rivayet edilmiştir.¹³ Üç yüz on küşûru¹⁴ rasûl¹⁵ olan peygamberler, varlıklarını davalarına ve görevlerine adanmış, son nefeslerine kadar insanları doğru yola davet etmişlerdir. Kur'ân-ı Kerîm sayıları binleri bulan bu peygamberlerin sadece küçük bir kısmının ismini vermiş ve bazılarını tanıtmıştır.¹⁶

⁵ Zâriyât 51/56.

⁶ Enbiyâ 21/25, Nahl 16/36.

⁷ Ahzâb 33/39, Mâide 5/67.

⁸ İbrâhîm 14/5, Ahzâb 33/45-46, Talak 65/11, Hadîd 57/9.

⁹ Ahzâb 33/39, Mumtehhine 60/4,6.

¹⁰ Enâm 6/130-131, Ankebût 29/64, Hadîd 57/20.

¹¹ Nahl 16/36, Yûnus 10/47, Ra'd 13/7, Fatır 35/23-24.

¹² Ahzâb 33/40.

¹³ İbn Hanbel, Müsned, V, 266; Taberî, Ebu'l-Fazl Muhammed b. Cerir, Târîhu'l-Umem ve'l Mulûk, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1407/1986, I, 75; Heysemî, Mecmeu'z-Zevâid, Beyrut 1399/1979, VIII, 210.

¹⁴ İbn Sa'd, Ebû Abdullâh Muhammed el-Basrî ez-Zuhdî, et-Tabakâtü'l-Kubrâ, Dâru Sâdır, Beyrut 1346/1957, I, 32; İbn Hanbel, a.g.e., V, 179; Taberî, Târîh, I, 75; Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed el-Huseyn b. Ali b. Mûsa, es-Sunen'ul-Kubrâ (th. Muhammed Abdulkâdir Atâ), Mektebetu Dâri'l-Bâz, Mekke, 1414/1994, IX, 4; İbn Asâkîr, a.g.e., Beyrut 1399/1979, II, 361, VI, 356; Heysemî, Mecma', VIII, 210.

¹⁵ Kur'an'da peygamberler için hem nebî, hem rasul kelimesi kullanılmıştır. Aynı peygamberler için ayrı ayrı yerlerde her iki kavramın kullanıldığı da olmuştur. Yalnız "Biz, senden evvel hiçbir rasul ve hiçbir nebi göndermedik ki..." (Hac 22/52) diye başlayan ayetten, bu kavramların arasında bir anlam farkı ortaya çıkıyor. Mevdûdî, Seyyid Ebu'l-A'lâ, Tefhîmu'l-Kur'ân (trc. Muhammed Han Kayanî ve dğr.), İst., 1991, III, 223. Alimlere göre rasul; Allah'ın kendisine yeni bir din ve kitap gönderdiği ve bunu insanlara tebliğ eden peygamber; nebi ise müstakil bir şeriatı olmayıp kendisinden önceki rasulün şeriatına tâbi olan ve bunu anlatan peygamberdir. Konuyla ilgili ayrıntı için bk. Bahçeci, Muhittin, Peygamberlik ve Peygamberler, İst.1977, s. 71-79; Aydemir, Abdullah, "İslami Kaynaklara Göre Peygamberler, Ankara, 1992, s. 1.

¹⁶ Mü'min 40/78.

Kur'ân'da isim verilerek kendilerinden bahsedilen peygamber sayısı genel kanaate göre yirmi beştir. Bunların isimleri şunlardır: Âdem, İdrîs, Nûh, Sâlih, Hûd, Şuayb, İbrâhîm, Lût, İsmâîl, İshâk, Ya'kûb, Yûsuf, Mûsâ, Hârûn, Dâvûd, Süleymân, İlyâs, Elyesa', Eyyûb, Zülkifl, Yûnus, Zekerîyyâ, Yahyâ, Îsâ ve Muhammed (s.a.v.).

Bu peygamberlerden on sekizinin ismi En'âm Sûresi'nin 84-86. ayetlerinde zikredilirken, yedi tanesinin ismi ise farklı ayetlerde geçmektedir.

Bu peygamberler dışında Kur'ân'da ismi geçen üç kişinin de peygamber olup olmadıkları hususunda farklı görüşler ileri sürülmüştür.

Kur'ân'da zikredilen ve tanıtılan bu peygamberlerin, Yahûdî ve Hristiyanların kitaplarında isimleri geçen peygamberler ile o dönem Araplarının bildiği ve tanıdığı, en azından kendilerinden haberdar olunan peygamberler olduğu ifade edilse de¹⁷ buna ilâveten Kur'ân'ın evrenselliği de göz önüne alınarak, bu peygamberlerin farklı özellikleriyle temâyüz etmiş ve tüm insanlık için özellikle örnek teşkil edecek yapıya sahip olan kişiler oldukları da düşünülebilir.

Toplumda yerleşik her türlü yanlış inanış ve kanaatle özellikle de zamanlarında hâkim olan insanlar tarafından uydurulmuş ve şekillendirilmiş tanrılar, ilâhlaştırılan sâlih kişiler ve din adamlarına tapmak gibi Bâtıl inançlarla mücadele eden peygamberler¹⁸, insanları doğru yola çağırırken düşüncelerini şu üç temel hedefe oturtmuşlardır:

1- İnsanların itaat etmesi gereken tek otorite Allâh'tır. Bütün alanlarıyla hayat, bu temel üzerine oturmalıdır.

2- Allâh'ın seçtiği ve görevlendirdiği peygamberlere mutlak itaat gereklidir.

3- İnsan hayatını düzenleyici ve yönlendirici kanunları ve nizamları belirleme hakkı sadece Allâh'a âittir. Helal ve haramı, yasak ve serbesiyetle ilgili olanları belirleme yetkisi ancak O'nun elindedir.¹⁹

¹⁷ Nedvî, Süleymân, Asr-ı Saâdet Peygamberimizin Tebliğât ve Tâlimâtı (trc. Ali Genceli), İst., 1386/1967, II, 665.

¹⁸ Sâbûnî, Muhammed Ali, en-Nubuvve ve'l-Enbiyâ, Mekke 1400/1980, s. 33.

¹⁹ Mevdûdî, Tarih Boyunca Tevhit Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı (trc. Ahmet Asrar), Pınar Yayınları, İst. 1413/1992, I, 47; Yiğit, İsmail, Peygamberler Tarihi, Kayıhan Yayınları, İst. 1425/2005, s. 59.

Hidayet rehberleri olan peygamberleri tek tek incelemeye başlamadan önce isimlerinin dolayısıyla mücadelelerinin Kur'ân'da zikredilmesinin bazı hikmetlerini şöyle sıralayabiliriz:

1- Muhatabın onların hayatları ve mücadelelerinden ders alması ve ibretler çıkarması.

2- Gaybden haber vermesi sebebiyle, Kur'ân'ın Allâh kelâmı olduğunun ve Hz. Muhammed'in peygamber olduğunun ispatı.²⁰

3- Karşılaştıkları sıkıntılar karşısında Müslümanları teselli ve teşvik, kâfirleri uyarı ve tehdit.

4- Tarihi olayların gerisindeki itikadî gerçeklerin ortaya çıkarılması. Tüm peygamberlerin aynı inancı ve hedefi paylaştıkları, hepsinin aynı inanç esaslarına davet ettikleri gerçeğinin hatırlatılması.²¹

Böylelikle islâmın yeni, türedi bir inanç olmadığı; kökü insanlık tarihi kadar derinlerde kadim ve soylu bir din olduğu hakikatinin ilanı gerçekleşmektedir. Böylece bu dinin mensupları, bu şerefi ve asaleti gururla taşıyacak, ona cephe alanlar ise nasıl bir güç ve birikimle mücadele ettiklerini görüp tavırlarını gözden geçireceklerdir.

Aynı zamanda müslümanlar da küfür, şirk ve câhiliye mantığının aslında çok değişmediğini, bunun zamana ve mekâna çakılı bir düşünce olmadığını tekrar tekrar hatırlayıp, inançlarına, değerlerine ve mücadelelerine daha bir sıkı sarılacak ve buna göre strateji geliştireceklerdir.

²⁰ Said Nursî, Bediüzzamân, Sözler, Sözler Yayınevi, s. 376; Dikmen, Mehmet, Peygamberler Tarihi, Cihan Yayınları, İst. 1424/2004, s. 52; Kutub, Muhammed, Kur'an Araştırmaları (trc. Bekir Karlığa, Beşir Eryarsoy), Seriya Kitapları, İst. 1417/1997, I, 123.

²¹ Kutub, Muhammed, a.g.e, I, 128.

1.1. HZ. ÂDEM

İnsanoğlunun atası ve peygamberlerin ilki olan²² Hz. Âdem'in isminin kökeni konusunda ihtilaf vardır. Kelimenin Sümer dilindeki “*adamu*” (*babam*), Asur-Babil dilindeki “*adamu*” (*yapılmış, meydana getirilmiş, ortaya konmuş, çocuk, genç*) veya Sâbiî dilindeki “*adam*” (*kul*) kelimesinden geldiği ileri sürülmüştür.²³ Kelimenin Süryânice'den gelip İbrânice'de “*toprak*” anlamında kullanılan “*âdâm*” kelimesinden geçtiği²⁴ ve kesinlikle yabancı bir kelime olduğu da ileri sürülmüştür.²⁵ Adam, İbrânicede insan türü için kullanılan müşterek bir isimdir. Âdem kelimesinin hangi dilden geldiği ve hangi kökten türediği sorusuna Müslüman dilciler de cevap bulmaya çalışmışlardır. Genel kanaat, kelimenin Arapça asıllı olduğudur. Kökeni konusunda ise farklı görüşler vardır. Kelimenin “*esmerlik*” anlamına gelen “*الأدَمَة*” , “*tip, örnek*” anlamındaki “*الأدَمَة*” , “*bir şeyin dış yüzü*” demek olan “*الأدَمَة*” veya “*insicam, ülfet*” anlamına gelen “*الأدم*” veya “*الأدَمَة*” kelimelerinden türediği ileri sürülmüştür.²⁶

Âdem, Sâlih, Şuayb ve Muhammed dışındaki tüm peygamber isimlerinin aslen Arapça olmadığı, sonradan Arapça'ya girdiği kaydedilmiştir.²⁷

1.1.1. Kur'ân'da Hz. Âdem

Kur'ân'ı Kerîm'de yirmi beş yerde ismi geçen Hz. Âdem (*آدم*)' in²⁸, yeryüzünün farklı bölgelerinden alınan toprak örneklerin bileşiminden²⁹, toprak (*تراب*), su (*ماء*), çamur (*طين*) ve kurumuş çamur (*صلصال*) gibi maddelerden yaratıldığı zikredilmektedir.³⁰

²² İbn Hanbel, Müsned, V, 178, 179, 265; Taberî, Muhammed b. Cerir, *Târih*, I, 75; İbn Sa'd, Tabakât, I, 32; İbn Asâkîr, a.g.e., II, 361; Heysemî, Mecma', VIII, 210.

²³ Bolay, Süleyman Hayri, “Âdem”, DİA, I, 358, T.D.V.Y.

²⁴ Suyûtî, Abdurrahmân İbnu'l-Kemâl Celâluddîn, el-İtkân fi Ulumi'l-Kur'ân, II, 362.

²⁵ Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Cârullâh Mahmûd b. Ömer, *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzil*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut ts. , I, 272.

²⁶ İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Cemâluddîn Mumammed b. Mukerrem, Lisanü'l-Arab, Dâru'l-Meârif, ts. , I, 46-47.

²⁷ Suyûtî, İtkân., II, 362.

²⁸ Hz. Âdem'in ismi şu ayetlerde geçmektedir. Bakara 2/31, 33, 34, 35, 37; Âl-i İmrân 3/33, 59; Mâide 5/27; A'râf 7/11, 19, 26, 27, 31, 35, 172; İsrâ 17/61, 70; Kehf 18/50; Meryem 19/58; Tâhâ 20/115, 116, 117, 120, 121; Yâsîn 36/60.

²⁹ Ebû Dâvûd, Sünnet, 16; Tirmizî, Tefsir, 2/1; İbn Hanbel, Müsned, IV, 400, 406.

³⁰ Bazı ayetler: Âl-i İmrân 3/59; Secde 32/7-8; En'âm 6/2, Saffât 37/11; Sad 38/71, Hicr 15/26, 28, 33; Rahmân 55/14.

Allâhu Teâlâ Âdem (a.s.)'ı yaratmadan önce durumu meleklerle aktarmış, onlar da bazı çekincelerini ifade etmişlerdir.³¹ Onu yarattıktan sonra ona ruh üflemiş³², kendisine gereken her şeylerin isimlerini öğretip onu bilgi ile donatmıştır.³³ Ardından melekleri Âdem (a.s.)'in bilgisi vesîlesiyle sınamış ve ona secde etmelerini emretmiştir.³⁴ Melekler emrin gereğini hemen yerine getirmişken, aslen cin olan İblîs³⁵ ise o güne kadar sınanmadığı için yüzü açılmamış kibri, gururu ve kıskançlığından dolayı secde etmeye yanaşmamıştır.³⁶

İblîs'in huzuru ilâhîden kovulmasından sonra, kendisinden sonra yaratılan eşi³⁷ ile beraber cennete³⁸ yerleştirilen Hz. Âdem, orada bir ağaca yaklaşmaları yasaklanmak sûretiyle sınava tabi tutuldular.³⁹ Şeytanın ısrarlı ve cazip telkinleri sonucu yasaklanan meyveden⁴⁰ tadan Hz. Âdem ve eşi, Allâhu Teâlâ tarafından uyarılmışlardır.⁴¹ Yaptıkları hatanın farkına varmış ve hemen tövbe etmiş, ardından da tekrar tenbihlenerek yeryüzüne⁴² gönderilmişlerdir.⁴³

³¹ Bakara 2/30 “Yeryüzünde kan dökcek, bozgunculuk çıkaracak” şeklinde tedirginliklerini ifade eden meleklerin bunu nereden bildikleri hususunda farklı görüşler vardır. Bakara Sûresi'nin 32. ayetindeki “*Senin öğrettiklerinden başka bizim bir bilgimiz yoktur.*” ifadesi doğrultusunda bu bilgiyi kendilerine Allah'ın verdiği görüşün daha isabetli olduğu kanaatindeyiz. Diğer görüşler için bkz: Kurtubî, Ebû Abdullâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferah, el-Câmi' li Ahkâmî'l-Kur'ân (nşr. Ahmed Abdulhalim el-Berdûnî), Kahire, 1373/1953, I, 263, 274; Taberî, Câmi'u'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân, Beyrut 1406/1986, I, 199, 200; Zemahşerî, Keşşâf, I, 271; Abdulganiyy er-Râcihî, Âdem, Kahire, ts. , s. 63.

³² Secde 32/9; Hicr 15/29, Sad 38/72.

³³ Bakara 2/31.

³⁴ Bakara 2/31, 34.

³⁵ Kehf 18/50.

³⁶ Bakara 2/34; Hicr 15/29, 33; İsrâ 17/61; A'râf 7/11; Sad 38/74.

³⁷ Nisâ 4/1; A'râf 7/189; Zümer 39/6.

³⁸ Onların yerleştirildikleri cennetin yeryüzünde mi yoksa ahirette mükâfât olarak sunulacak cennet mi olduğu konusu alimler arasında tartışma konusu olmuştur. Tartışmanın detayı için bk.: Râzî, Fahreddîn Muhammed b. Ömer b. El-Huseyn b. El-Hasen, Mefâtihu'l- Ğayb, Dârul-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, trs., III, 3-4; İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdullâh Muhammed b. Ebî Bekr, Hâdi'l-Ervâh ilâ Bilâdi'l-Efrâh, Dârul-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, ts., s. 24-44; Âlûsî, Ebu'l-Fazl Mahmûd, Rûhu'l-Meânî Fî Tefsiri'l-Kur'ânî'l-Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî, Dâr-u İhyâi't-Turâsîl-Arabî, Beyrut, ts., I, 233; Mâturîdî, Te'vilâtu'l-Kur'ân (nşr. İbrâhîm Avâzeyn), Kahire, 1391/1971, s. 106.

³⁹ Bakara 2/35; Tâhâ 20/117-119.

⁴⁰ Bazı tefsirlerde ve İslâm Tarihi kaynaklarında bu meyvenin ne olduğu hususunda sayfalar dolusu bilgi aktarılmıştır. Ancak İbn Kesîr'in de ifade ettiği gibi bu hususta sahih kaynaklarda hiçbir bilgi yoktur. Bk. İbn Kesîr, Ebû'l Fidâ İsmâîl b. Ömer ed-Dimeşkî, Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azîm (nşr. Sâlih Ahmed es-Selâme), Riyad 1418/1997, I, 116.

⁴¹ A'râf 7/20-22; Tâhâ, 20/120-121.

⁴² Hz. Âdem'in indirildiği yer hakkında bazı görüşler ileri sürülse de bunların ciddi hiçbir dayanağı yoktur. Görüşler için bk. Mahmut Şâkir, Hz. Âdem'den Bugüne İslâm Tarihi (trc. Ferit Aydın), Kahraman Yayınları, İst., 1995, I, 46.

⁴³ A'râf 7/23-25; Bakara 2/37-39; Tâhâ 20/122-123.

Kur'ân-ı Kerîm'den⁴⁴ Hz. Âdem'in vahiy aldığı⁴⁵, Allâh'ın kendine hitap edip sorumluluklar yüklediğini⁴⁶ ve kendisini seçkinlerden kıldığını öğreniyoruz.⁴⁷ Diğer kaynaklarımızda Hz. Âdem'in ilk peygamber olduğu⁴⁸ ve Allâh'ın kendisine on sahife gönderdiği kaydedilmektedir.⁴⁹

Yeryüzüne gönderildikten sonra nesillerine devam ettirmek için Allâh bu aileye çocuklar da nasib etti.⁵⁰ Kur'ân-ı Kerîm, onun çocuklarından ikisinden isim vermeden bahsetmektedir. Kurbanı kabul edilmeyen kardeşin kıskançlık sonucu diğerini öldürdüğünü anlatmaktadır.⁵¹ Böylelikle yeryüzünde ilk kan akıtılmış oluyordu.⁵²

1.1.2. Dersler

1- İnsanların ilk atası da insandır.

İnsanların maymunlardan evrimleşme yoluyla türediklerini iddia eden Darwin'in evrim teorisini Kur'ân reddetmektedir. İnsanlar, hayvanların evrimleşerek mükemmel bir hale ulaşmış şekli değildir. İnsanların atası ve ilk insan olan Hz. Âdem'i, Yüce Allâh bizzat insan olarak yaratmıştır.

2- Materyalist Tarih Felsefesinin reddi⁵³

Dünyadaki ilk insanların yaşam şekli dahil giyim, kuşam, davranış ve ilişkilerinde çok ilkel olduklarını iddia eden ve temelde Darwinizm'den etkilenen materyalist tarih felsefesi, maddî olanakların, hayat standartlarının ve izâfî teknolojik ilerlemelerin şımarttığı kibirli bir hayat anlayışının bir yansıması ve sonucudur. Sağlam bilgilerden

⁴⁴ Hz. Âdem'den önce yeryüzünde yaşayan farklı varlıkların olduğuna dair haberler sağlıklı değildir. Bk. İbn Haldûn, el-İber, Beyrut, 1399/1979, II, 4; Bolay, a.g.e., I, 359; Reşit Rızâ, Tefsîru'l- Menâr, Kahire, ts., I, 25; Zemahşerî, Keşşâf, I, 271; Râzi, Fahreddîn, a.g.e., II, 165-166; Âlûsî, a.g.e., I, 220.

⁴⁵ Bakara 2/37.

⁴⁶ Barara 2/33, 35; A'râf 7/19; Tâhâ 20/117.

⁴⁷ Bakara 2/37; Âl-i İmrân 3/33-34; Tâhâ 20/122.

⁴⁸ İbn Hanbel, Müsned, V, 178, 179, 265; Taberî, Tarih, I, 75.

⁴⁹ Ebû's-Suud, Muhammed b. Muhammed el-İmâdî, İrşadu'l-Akli's-Selîm ilâ Mezâyâ'l-Kur'âni'l-Kerîm, Dâru'l-İhyâi'l-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, trs., IX, 147; Mes'ûdî, Murûcu'z-Zeheb, I, 40; Sa'lebî, Ebu İshâk Ahmed b. Muhammed en-Neysâbü'rî, Arâisu'l-Mecâlis, Beyrut 1405/1985, s. 100; İbn Asâkîr, a.g.e., VI, 357; Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdullâh el-Esbehânî, Hilyetu'l-Evliyâ ve Tabakâtu'l-Esfiyâ, Dâru'l-Kutubi'l-Arabî, Beyrut 1405/1985, I, 167; Taberî, Tarih, I, 161; İbnu'l-Esîr, Mecdudî Ebu's-Saâdât el-Mubârek b. Muhammed el-Cezerî, el-Kâmil fi't-Târih (nşr. Tornberg), Beyrut 1965, I, 60; A. Aliyyul-Muttakî, Kenzu'l-Ummâl, XVI, 133; Zemahşerî, Keşşâf, IV, 245; Râzi, Fahreddîn, a.g.e., XXXI, 150.

⁵⁰ Nisâ 4/1.

⁵¹ Mâide 5/27-31.

⁵² Buhârî, Enbiyâ, 10.

⁵³ Mahmud Şâkir, a.g.e., I, 36-37.

yoksun ve ideolojik temelleri olan bu yaklaşımın çok ciddi bir hata olduğunu, ilk insanın- hayat standardı ve fizikî koşulları farklı olsa da- bilgiyle donatılmış, ahlâkî ve insanî değerleri olan ve bunları davranışlarına yansıtan, mükemmel bir konuşma üslûbuna sahip, giyim kuşamına dikkat eden bir varlık olduğunu vahiy açıkça ortaya koymaktadır.

3- Dünya barışının temelleri

İrkları, renkleri, dilleri, fizikî özellikleri ve coğrafyaları farklı olsa da, aynı atanın tüm çocukları ve torunları olmaları yeryüzünde yaşâyan tüm insanların ortak paydasıdır. Kardeş oldukları gerçeği, onların ırklarını ve dillerini ön plana çıkararak diğerlerini aşağılamalarını ve katletmelerini, hatta üstün ırk iddiasıyla bir diğer ırkı soykırıma tabi tutmalarını engelleyecektir.

4- Büyükmek ve kibir, topraktan yaratılana yakışmaz.

İnsanların mal mülk, makam mevki, şekil ve tip gibi özelliklere dayanarak büyüklük taslamaları, âdeta kibir âbideleri olmaları, topraktan yaratıldıkları hatırlanırsa, kendilerine yakışmayan, hatta üzerlerinde gülünç ve iğreti duran bir kabuktur. Bu sebeple insan ham maddesini göz ardı etmemeli ve ne insanlara ne de tabiata “her şeyin efendisi” tavrıyla tahakküm etmeye kalkışmamalıdır.

5- İnsan şerefli ve değerli bir varlıktır.

Bu, hukûkun, siyâsetin ve her türlü insanî ilişkinin temeli olması gereken çok önemli bir ilkedir. Bu ilke, aynı zamanda insana bakış açısını belirleyen bir kuraldır. İnsan Allâh tarafından halîfe olarak yaratılmış, bilgiyle donatılmıştır, meleklerin saygısına ve secdesine nâil olmuş bir varlıktır. Bu sebeple hiçbir kural, düzenleme ve bakış açısı onu küçümseyen ve aşağılayan bir ruhu barındıramaz.

6- İnsanı yücelten ve eğer zelîl duruma düşmüşse onu bu durumdan kurtaran vahiydir.

İnsanı daha da değerli kılan, düştüğü kötü durumlardan ve çıkılmaz sorunlardan kurtaran, karşı karşıya kaldığı her türlü ahlâkî, toplumsal, psikolojik, hukukî, iktisadî ve siyâsî buhranlarından kurtaracak olan vahiydir. Yani Allâh’ın kendisine uzattığı eli geri çevirmemesi ve ona sınıksız yapışmasıdır. Zîrâ meleklerin secdesine, yaratıldıktan ve kendisine ruh üflendikten hemen sonra değil, ancak Allâh’ın kendisine sunduğu bilgiyle yani vahiyle donandıktan sonra nâil olmuştur.

Ayrıca İblîs'in vesveseleri sonucu işlediği hata nedeniyle düştüğü olumsuz durumdan yine ancak Allâh'tan aldığı kelimelerde, bilgiyle yani yine vahiyle kurtulmuştur.

Kısacası dünya ve insanlık, kurtuluşun her türüne ve boyutuna ancak vahiyle, Kur'ân'la ulaşabilecektir.

7- Hata ve günah sonrası insana düşen pişmanlık ve tövbedir.

İnsandan beklenen, hiç hata yapmaması ve günaha bulaşmaması değildir. Ondan beklenen bunların sonrasında ısrarcı olmaması ve Allâh'tan af dilemesidir. Hata ve günah sonrasında iki tür tavır takınılabılır:

Birincisi: Savunma psikolojisine bürünüp, şeytanın da yaptığı gibi gerçekleri saptırma pahasına nedenleri, kendi dışında, muhatabında, şartlarda ya da çevrede aramak.

İkincisi: Dış nedenler ve tahrikler olsa bile suçu kabul edip yanlışı üstlenerek pişmanlık duymak, hatadan vaz geçmek, Allâh'tan bağışlanma dilemek.

Birinci tür bir tavır, işleri daha da içinden çıkılmaz hâle sokup ardı ardına hatalar yapmaya neden olmakta, bedbahtlığa ve hüsrâna sürüklemektedir. İkinci tavır ise kişiliği ve karakteri koruduğu gibi rahmete, merhamete ve affa vesîle olmaktadır.

İnsana yakışan ise açıkça görüldüğü gibi hata ertesinde mazeretler sıralamak yerine kendisine düşen payı üstlenmek ve yine gideceği kapının farkında olarak Allâh'tan bağışlanma dilemektir.

8- Şeytan, dost değil düşmandır.

Sunduğu teklifler ve kullandığı argümanlar ne kadar çekici görünseler bile o, hiçbir zaman insanın iyiliğini düşünmeyen ve onun kuyusunu kazan, onu hüsrana iten bir düşmandır.

9- Hırs zararlıdır.

İnsanoğlunu hataya sürükleyen bazen hırs olabilmektedir. Melekler kendisine secde ve büyüklüğünü itiraf etmişken, melek olabilmek ve uzun yaşamanın iyi mi kötü mü olduğunu, güzellik mi çirkinlik mi getireceğini hesap etmeden ebedî bir hayata sahip olmak, çekici olmakta ve insanı yanlışa sürükleyebilmektedir.

Aslında günahın yapısında da tam olarak bu vardır. Câzibeli çok çekici gelir ama sonrasında insana hâkim olan şey gurur ve huzur değil; utanç ve pişmanlıktır.

10- *İnsan ümitsiz olmamalıdır.*

İnsan kendisini hiçbir günah işlemeyen biri olarak tasavvur edip, günaha bulaşınca da kurtuluş ümidini kaybeden bir varlık olmamalıdır. Uzak durmaya çalışmakla beraber günaha düştükten sonra da Allâh'ın merhametini düşünmeli ve bağışlanma dilemelidir.

11- *Haset, uzak durulması gereken bir haslettir.*

Zîrâ İblîs'in Hz. Âdem'e düşman kesilmesinin ve Allâh'a isyan etmesinin bir nedeni de kıskançlıktır.⁵⁴

⁵⁴ Dikmen, a.g.e. , s. 105.

1.2. HZ. NÛH

Hz. Nûh' (نوح) un isminin her ne kadar inleyerek Allâh'a çokça tövbe ettiği için “inlemek, ağlamak” anlamındaki " نوح " fiilinin mastarı olan " نوح " kelimesinden türediği iddia edilse de, bu kelime Arapça asıllı olmayıp, sonradan Arapçaya geçmiştir.⁵⁵ Süryânice kökenli olup “*sakin*” anlamına geldiği de ifade edilmiştir.⁵⁶

1.2.1. Kur'ân'da Hz. Nûh

Nûh (a.s.)'in ismi Kur'ân-ı Kerîm'de 23 sûrede 43 ayrı yerde geçmiştir.⁵⁷ İçinde yaşadığı toplum, Vedd, Suva, Yeğus, Yevk ve Nesr isimindeki putlara tapan Nûh (a.s.)⁵⁸ halkını bu putları bırakıp yalnız Allâh'a kul olmaya çağırmak için 950 yıl⁵⁹ gibi çok uzun bir süre tebliğ ve mücadele etmiştir.⁶⁰ Kendilerini uyaran ve azabı hatırlatan peygamberlerine,⁶¹ onun da kendileri gibi bir insan olduğunu ve atalarından böyle şeyler duymadıklarını söyleyip onu reddediyorlardı.⁶² Bir diğer mazeretleri ise ona ancak toplumda kafası çalışmayan alt tabakanın tabi olması idi.⁶³ O ise tebliğine karşılık hiç kimseden bir beklentisinin olmadığını ve beraberindekileri asla kovmayacağını ifade ediyordu.⁶⁴

Hz. Nûh toplumunu uyarmak için bulduğu her fırsatı değerlendirdiği ve onları gece gündüz, gizli açık her şekilde hakka davet ettiği halde⁶⁵ onlar Nûh (a.s.)'i tehdit etmeye başladılar.⁶⁶

Onların tehditlerine aldırmayan, davetine ve mücadelesine devam eden Nûh (a.s.)⁶⁷ yüzlerce yıl süren tebliğinden sonra “*küfrü*” çocuklarına vasiyet edecek derecede inatlaşan

⁵⁵ İbn Manzûr, a.g.e., IV, 4570, 4571; Fîrûzâbâdî, Muhammed b. Ya'kûp, el-Kâmûs-ul-Muhît ve'l-Kabesu'l-Vasitu'l-Câmi' lima Zehebe min Luğâti'l-Arab, ts., s. 314.

⁵⁶ Suyûtî, İtkân, II, 362.

⁵⁷ Âl-i İmrân, 3/33; Nisâ 4/163; En'âm 6/84; A'râf 7/59, 69; Tövbe, 9/70; Yûnus 10/71; Hûd 11/25, 32, 36, 42, 45, 46, 48, 89; İbrâhîm 14/9; İsrâ 17/3, 17; Meryem, 19/58; Enbiyâ 21/76; Hac 22/42; Mü'minûn 23/33; Furkân 25/37; Şuarâ 26/105, 106, 116; Ankebût 29/14; Ahzâb 33/7; Saffât 37/75, 79; Sad 38/12; Mü'min 40/5, 31; Şûrâ 42/13; Kâf 50/12; Zâriyât 51/46; Necm 53/52; Kamer 54/9; Hadîd 57/26; Tahrîm 66/10; Nûh 71/1, 21, 26.

⁵⁸ Nûh 71/23.

⁵⁹ Ankebût 29/14.

⁶⁰ Hûd 11/25-26.

⁶¹ Nûh 71/1-4; A'râf 7/59-63.

⁶² Mü'minûn 23/23-25.

⁶³ Hûd 11/27.

⁶⁴ Hûd 11/28-31; Şuarâ 26/105-115.

⁶⁵ Nûh 71/5-12.

⁶⁶ Hûd 11/32-34; Kamer 54/9; Şuarâ 26/116.

ve küfre dalan hem kendisine hem de beraberindeki az sayıda mü'mine yapmadık işkence bırakmayan kavminden kendilerini kurtarması için Allâh'a duâ etmek zorunda kalmıştı.⁶⁸ Allâhu Teâlâ da artık kavminin azabı hak ettiğini, onun ve beraberindekilerin gelecek olan azaptan kurtulabilmesi için ona bir gemi yapmasını emretti.⁶⁹ Geminin inşâsı bittikten sonra Allâh onlara tufan şeklinde bir azap göndermiş, yerden ve gökten gelen su ile oluşan tûfan⁷⁰ uzun bir süre o bölgeyi kaplamıştır. Hz. Nûh ve beraberindeki mü'minler gemiye binerek tûfandan kurtulmuşlardır. Gemiye her türden birer çift olmak üzere hayvanlardan da almışlardır.⁷¹ Gemiye binmeyip de boğulanlar içinde Hz. Nûh'un îmân etmeyen eşi ve oğlu da vardır.⁷² Bütün kâfirlerin boğulmasından sonra tûfan dinmiş, sular çekilmiş ve bindikleri gemi de Cudi Dağı'na oturmuştur.⁷³ Böylelikle Hz. Nûh ve ona inananlar azaptan kurtulmuş oldular.⁷⁴

1.2.2. Dersler

1- *Aşırı sevgi ve yüceltme yanlış sonuçlara yol açabilir.*

İnsanların değerini bilmek ve onları takdir etmek yine insanlığın gereğidir. Sevgi ve bağlılık da insanın fitratındadır. Ne var ki insanı kör ve sağır edecek seviyede bir sevgi, kontrolsüz bağlılık ve abartılı, haddi aşan bir yüceltme, bizzat bu tabî ve güzel duygulara ihanet olacağı gibi, insanı dönülmez hatalara ve telafisi çok zor sapıtma ve saptırmalara götürecektir.

Nitekim Hz. Nûh'un mücadele ettiği putperestlik inancının temelinde de bu vahim yanlış vardır.⁷⁵ Birer salih olarak yaşâyan bu insanların ölümlerinin ardından, kendilerine duyulan aşırı ve dengesiz sevgi nedeniyle nasıl nesilden nesile birer put haline geldiklerini görmek insanı sarsması gereken acı bir durumdur. Başta hatıraları yâd edilmek için

⁶⁷ Yûnus 10/71-72.

⁶⁸ Nûh 71/21-28; Şuarâ 26/118-119.

⁶⁹ Hûd 11/36-39; Mü'minûn 23/26-29.

⁷⁰ Tûfanla ilgili rivayetler ve değerlendirme için bk.: Taberî, Tarih, I, 91-92; İn Kesîr, Kasasü'l Enbiyâ (nşr. Mustafâ Abdolvâhid), Mekke 1408/1988, s. I, 100, 101; Aydemir, Peygamberler, s. 47-55. Ayrıca diğer kültürlerdeki tufanla ilgili bilgi ve ayrıntılar için bk.: Harman, Ömer Faruk, Kitâb-ı Mukaddes ve Diğer Dinlere Göre Hz. Nûh ve Tûfan, Hz. Nûh'tan Günümüze Cizre Sempozyumu, İst., 1999, s. 13-20; Yalçın, Cavit, Kavimlerin Helakı, İst. 1995, s. 24-28; Mevdûdî, Tefhîm, II, 396.

⁷¹ Hûd 11/40-42; Kamer 54/10-17.

⁷² Hûd 11/42-43, 45-47; Tahrîm 66/10.

⁷³ Hûd 11/44.

⁷⁴ Saffât 37/75-82; İsrâ 17/3; Meryem, 19/18-24; Ankebût 29/15; Enbiyâ 21/76-77.

⁷⁵ Buhârî, Tefsir, 71; Mahmud Şâkir, a.g.e., I, 49-50; Taberî, Tefsir, XII, 253.

heykelleri dikilen, zamanla asıl kimlikleri unutulup sadece birer heykel olarak göz önünde duran, nesillerin değişimiyle birlikte kendilerine tapınılan birer put olan bu güzel insanlar, aşırı yüceltmenin nerelere varabileceği konusunda bize fikir veren birer şahit durumundadırlar. Üzeyir (a.s.) ve Hz. İsa'nın da aynı yanılgının kurbanları oldukları hatırlanacak olursa Hz. Muhammed'in niye kendisine aşırı saygıyı ve yüceltilmesini neden yasakladığını daha iyi anlayabileceğiz.

Bu nedenle liderler, toplum tarafından benimsenen ve takdir edilen insanlar, dinî hüviyeti olan önderler, bu gerçeği hiçbir zaman gözden ırak tutmadan, yanlışlara sebebiyet verecek tutum ve davranışlardan kaçınmalıdırlar. İnsanlar da kimlikleri, görevleri ve hüviyetleri ne olursa olsun, hiç kimseye karşı dengesiz ve aşırı yüceltmeye varacak duyguları beslememeli ve faaliyetlerde bulunmalıdırlar.

2- Davette sabır.

Toplumun artık hayat biçimi haline gelmiş yanılgılardan ve yanlış düşüncelerden kurtarılması çok zor bir iştir. Bu yanlışlar bir de kronikleşmiş, yıllardır kabul görmüş ve inanç halini almışsa durum daha da zorlaşır. Bu inançlarla mücadele üstün gayretle beraber, sınırsız bir sabır ister. Yıllardır mücadele sürdüğü halde bazen hiçbir sonuç alınamayadabilir. Bu durum insanı ümitsizliğe sürükleyip mücadeleyi noktalamaya ve topluma küsüp içe kapanmaya götürmemelidir. Nûh (a.s.)'ın dokuz yüz elli yıl süren çabası, gayreti ve mücadelesi hatırlanıp, aslolanın muhatapların verdiği karşılık değil; kişinin yaptığı ve yapması gerekenler olduğu bir daha hatırlanmalıdır.

3- Tebliğde metot.

İnsanlar hakka çağrılırken sahip olunan tüm imkanlar kullanılmalıdır. Nitekim Nûh (a.s.) halkını gece gündüz uyarmış, onları herkesin içinde açıkça, topluca hakka çağırdığı gibi bir de tek tek ve yalnızken de çağrısını yinelemiştir.⁷⁶

Bunları göz önünde bulundurup mücadele ve davet için azamî gayret sarf etmeli ve tüm imkânlar kullanılmalıdır. Sahip olunan medya, eğitim, bilgisayar ve internet gibi iletişim araçları da bu uğurda vasıta olarak kullanılmalıdır.

⁷⁶ Nûh 71/5-8.

4- Soy ve nesep îmânda belirleyici olmadıkları gibi kurtarıcı da değildir.

İnanç, kan bağıyla nesilden nesle aktarılan bir olgu değildir. Bu nedenle kâfir ve müşrik anne babadan doğan birisi îmân edebildiği gibi, anne babası müslüman olan birisi de küfrü tercih edebilmektedir. Hz. Nûh bir peygamber olduğu halde oğlu îmân etmemiştir. Böylece îmân ve küfrün içten gelen bir kabul, insanın tüm benliğiyle yöneldiği bir tercih meselesi olduğu anlaşılmaktadır.

Durum böyleyken cezâ ve mükâfât ânında belirleyici olan nesep değil, kişisel tercihler sonucu kabul edilen inançlardır. Bu sebeple hiç kimsenin soyu, kendisini tercih ettiği inançsızlığının önceden haber edilen doğal sonucu olan hüsrandan ve cezâdan kurtaramayacaktır.

5- İman, insanlar tarafından bağışlanan ve isteyen istediğine verdiği bir ihsan değildir.

İman, kişinin tamamen kendi içsel tercihi sonucu Allâh'ın kendisine bağışladığı bir kazanımdır. Bu nedenle çok istesek bile bazen en yakınlarımız bile doğru yolu bulamayabiliyor. İnsanlar peygamber bile olsalar, eşlerine çocuklarına, amcalarına ve akrabalarına söz geçiremeyebiliyorlar.

6- Tebliğin ulaştırılmasında insanların maddî durumları belirleyici olmamalıdır.

İnsanları doğru yola çağırırken, maddî imkanlarını ölçü alarak, fakir ve güçsüzleri ihmal ederek zenginlere ve toplumsal itibarı olanlar üzerinde yoğunlaşmak, hangi niyetle yapılırsa yapılsın hakkın amacına ve rızasına uygun olmayan bir tutumdur. Zengin olmayan kişilerin ikinci palana itilmesi teklifi, zengin ve itibarlı kişilerden gelse bile dikkate alınmamalıdır. Allâh'ın huzurunda imkân ve itibarlarına bakılmaksızın bütün insanların eşit olduğu unutulmamalı, tavır ve davranışlarda da bu ilke göz ardı edilmemelidir.

7- Gelenek ve görenekler, olumlu değişimlere karşı daima bir kalkan olarak kullanılmıştır.

Bâtıl inançlarla şekillenmiş gelenekler, inançsızlığı veya şirki hayat anlayışı sayan adetler ve toplumsal kabuller, îmân ve değişim istekleri karşısında hep kalkan olarak kullanılmıştır. Kendi akıllarını kullanarak teklifi değerlendirmek yerine, biraz da oturan sistemden beslenme realitesi ve bu tezgâhı kaybetme korkusuyla insanlar, atalarının

inançlarına ve toplumun ön kabullerine sığınmışlardır. Böyle durumlar karşısında, kendilerinin de akılları ve düşünceleri olduğu gerçeğini hatırlatıp, sâlim ve tarafsız bir bakış açısıyla konuyu yeniden değerlendirmelerini ve ataların da yanlış yapabileceklerini dikkate almalarını istemek davetçilere metot olarak sunulmuştur.

8- İslâmın hayvanlara bakış açısı.

İslâm insanlardan, diğer tüm canlılar gibi hayvanları da kendilerine verilen emanetler olarak görmelerini ister. İnsanın kendisini her şeyin efendisi, doğal olarak hayvanların da efendisi gibi görerek onlara istediğini yapma hakkına sahip görmesi, onları yok sayması, onlara eziyet ve işkence etmesi vahyin ruhuna aykırıdır. Onlar da canlıdır, onların da değeri vardır ve emanettirler. Dolayısıyla Nûh (a.s.) tufan öncesinde bu anlayışla onları da gemiye almış ve boğulmaktan kurtarmıştır; çünkü vahyin anlayışı her şeye hayat verir.

1.3. HZ. İDRÎS

İdrîs (إدريس) kelimesinin menşei hakkında farklı görüşler ileri sürülmüştür. Allâh'ın kendisine gönderdiği sayfeleri çok okuduğu ve bunlardan ders verdiği için kendisine " الدراسة " kelimesinden türeyen " إدريس " ismi verildiği iddia edilse de⁷⁷ bu görüş reddedilmiştir.⁷⁸ Dilciler genel olarak bu ismin yabancı bir isim olduğu, Süryânice ya da İbrânice kökenli olduğu görüşündedirler.⁷⁹ Modern çalışmaların çoğunda İdrîs kelimesinin Arapça olmadığı kabul edilmekle birlikte hangi dilden geldiği hususunda farklı görüşler ileri sürülmektedir.⁸⁰

1.3.1. Kur'ân'da Hz. İdrîs

Hz. İdrîs'in ismi Kur'ân-ı Kerîm'de sadece iki yerde geçmektedir. Bunların birinde *“Kitapta İdrîs'i de an, çünkü o çok sâdık bir peygamberdi. Biz onu yüce bir makama yücelttik.”*⁸¹ diğesinde ise, *“İsmâîl'i, İdrîs'i, Zülki'l'i de hatırla. Bunların hepsi sabredenlerdendi. Onları rahmetimize kabul ettik. Onlar hakikaten iyi kimselerdendi.”*⁸² denilmektedir.

Kur'ân-ı Kerîm'in İdrîs (a.s.) ile ilgili şu bilgileri verdiğini görmekteyiz:

- a) Ağlayarak secde etmesi
- b) Doğruya ulaştırılması
- c) Seçkin kılınması⁸³
- d) Şânının ve mekânının üstün ve yüce olması⁸⁴
- e) Sabredenlerden olması⁸⁵

⁷⁷ İbn Manzûr, a.g.e., II, 1360; Suyûtî, İtkân, II, 363; Sa'lebî, a.g.e., s. 50; Kurtubî, Tefsir, I, 117; Şevkânî, Muhammed b. Ali, Fethu'l-Kadîr, III, 368; Tantavî, Cevherî, el-Cevâhir fî Tefsîri'l-Kur'âni'l-Kerîm, Beyrut 1412/1991, X, 41; Taberî, Tarih, I, 85; Dineverî, el-Ahbâr, s. 1; Mes'ûdî, Ahbârü'l-Uzzâm, s. 54.

⁷⁸ İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullâh b. Muslim, el-Meârif, Beyrut 1390/1970, s. 10; Zemahşerî, Keşşâf, XI, 513.

⁷⁹ Fîrûzâbâdî, Kâmûs, I, 701; Zebîdî, Muhibbuddin Seyyid Muhammed, Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs, s. 3936; Cevâlikî, Mevhûb b. Ahmed, el-Muarreb (nşr. Ahmed Muhammed Şâkirî), Tahran 1385/1966, s. 102.

⁸⁰ Bu görüşler için bk.: Harman, “İdrîs”, DİA, XXI, 478-479.

⁸¹ Meryem, 19/56-57.

⁸² Enbiyâ 21/85-86.

⁸³ Meryem 19/58.

⁸⁴ Meryem 19/57.

⁸⁵ Enbiyâ 21/85.

f) Dosdoğru olması

g) Peygamber olması⁸⁶

ı) Allâh'ın rahmetine mazhar olması

i) Sâlihlerden olması⁸⁷

Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. İdrîs ile ilgili verilen bilgi bunlarla sınırlıdır.

Hadîs-i Şerîflerde ise sadece Hz. Muhammed (s.a.v.)'in miraca çıkması anlatılırken ondan bahsedilir.⁸⁸

Meryem Sûresi'ndeki "...Biz onu yüce bir makama yükselttik" âyeti dolayısıyla müfessirler arasında farklı görüşler serdedilmiştir. Bazıları bununla Hz. İdrîs'in göğe yükseltildiğinin kastedildiğini söylerken, bazıları bununla ona peygamberlik verilmesinin anlatıldığını söylemişlerdir.⁸⁹

Hz. İdrîs'e 30 sahife verildiği kaynaklarımızdan bize ulaşan bilgilerdendir.⁹⁰

1.3.2. Dersler

1- Gözyaşı dökebilmenin önemi

Gelmiş geçmiş günahları bağışlanan Allâh'ın peygamberleri bile avf u mağfîret için göz yaşı dökerlerken, günahlarının bağışlanma garantisi olmayan ve hayatın her safhasında her an günahla karşı karşıya olan, kimi zaman ona bulaşırken, kimi zaman da günahın kendilerine bulaştığı insanların bol bol tövbe etmeleri gerekir. Gözyaşının eşlik ettiği tövbelerin daha samimî ve daha makbûl olduğunda ise kuşku yoktur.

2- Sabırlı olmak, dosdoğru olmak ve sâlihlerden olma çabası, tüm insanlarda olması gereken güzel sıfatlardandır.

⁸⁶ Meryem, 19/56.

⁸⁷ Enbiyâ 21/86.

⁸⁸ Buhârî, Salât, 1, Enbiyâ 4,5; Müslim, İmân, 259, 263, 264.

⁸⁹ Konuyla ilgili rivayetler, görüşler ve itirazlar için bk.:Taberî, Tefsir, VIII, 352; Râzî, Fahreddîn, a.g.e., XXI, 233; Neseî, Medârikü't-Tenzil, Beyrut, ts., III, 40; İbn Kesîr, Tefsir, IV, 465, 466; İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n-Nihâye, Mektebetü'l-Meârif, Beyrut, ts., I, 100; Aydemir, s. 44-45; Kazancı, Ahmet Lütfî, Peygamberler Tarihi, İzmir, 1414/1993, s. 90-99.

⁹⁰ Neseî, a.g.e., III, 40; Zemahşerî, Keşşâf, IV, 245; Ebû Suûd, a.g.e., IX, 147; Taberî, Tarih, I, 161; İbnu'l-Esîr, Kâmil, I, 60; Sa'lebî, a.g.e., s.100; Râzî, Fahreddîn, a.g.e., XXXI, 150.

Zîrâ islâm, sadece içi ilgilendiren kalbi temennîler birikimi olmayıp, davranışlara yansıması gereken güzellikler bütünüdür. Ancak bu gayret sayesinde Allâh'ın rahmet ve merhametine mazhar olabiliriz.

1.4. HZ. HÛD

Hız. Hûd (هود)' un isminin Arapça kökenli olduğu ifade edilmiştir.⁹¹

1.4.1. Kur'ân'da Hız. Hûd

Hız. Hûd'un ismi Kur'ân'da yedi defa zikredilmiştir.⁹² Arabistan Yarımadası'nın güneyinde Ahkaf Bölgesi'nde, Hadramut ve Yemen'e kadar varan topraklarda yaşâyan Âd Kavmi'ne gönderilmiştir.⁹³ Geniş, sulu ve verimli topraklarda yaşâyan Âd Kavmi⁹⁴, yapı olarak güçlü, kuvvetli ve sert insanlarıyla biliniyordu.⁹⁵ Gösteriş ve debdebe için son derece sağlam ve yüksek binalar inşa etmiş, şehrin tepelerine saraylar, köşkler ve kaleler yapmışlardı.⁹⁶ Lüks ve ferah içinde yaşadıkları hayat kendilerini şımartmış, kendilerinden daha güçlü hiç kimsenin olmadığını iddia etmiş⁹⁷ ve iyice zorbalanmışlardı. Ahiret hayatını inkâr eden bu toplum⁹⁸ ayrıca Nûh Tufanı'ndan sonra puta tapan ilk kavim olmuştu.⁹⁹

Yüce Allâh tarafından bu kavme gönderilen Hûd (a.s.) ise onları puta tapınmaktan uzaklaşıp sadece Allâh'a kul olmaya çağırıyordu.¹⁰⁰ Maddî zenginliklerinde gözü olmadığını altını çizerek¹⁰¹ onların kullanmış olduğu ağır ve incitici cümlelerin aksine o peygambere yaraşır bir biçimde üslûbunu bozmadan yumuşak bir dille cevap veriyordu.¹⁰² Hûd peygamberin ikna edici delillerine rağmen hâlâ anlamsız mazeretlere sığınıyor¹⁰³, hakaret ediyor ve ona inanmamakta direniyorlardı.

Tüm çabalarına rağmen küfürlerinde inat eden, üstelik verdiği öğütleri ukalaca yok sayan ve maddî imkânlarının verdiği şımarıklıkla azabı küçümseyen¹⁰⁴ toplumunu, Hız.

⁹¹ Feyûmî, Ahmed b. Muhammed b. Ali, el-Misbâhu'l-Munîr fî Ğarîbi's-Şerhi'l-Kebîr li'r-Râfî, el-Mektebetu'l-İlmiyye, Beyrut, trs., II, 642; Zebîdî, a.g.e., s. 2366.

⁹² A'râf 7/65; Hûd 11/50, 53, 58, 60, 89; Şuarâ 26/124.

⁹³ İbn Kuteybe, Maârif, s. 14; Mahmud Şâkir, a.g.e., I, 121; Ahkâf 46/21. Ad Kavmi'nin yaşadığı bölgeyi gösteren harita için bk.: Ek I.

⁹⁴ İbn Kuteybe, Maârif, s. 14; Mahmud Şâkir, a.g.e., I, 121.

⁹⁵ A'râf 7/69; Mahmud Şâkir, a.g.e., I, 121.

⁹⁶ Şuarâ 26/128-135; Râzî, Fahreddîn, a.g.e., XXIV, 157; Mahmud Şâkir, a.g.e., I, 121.

⁹⁷ Fussilet 41/15.

⁹⁸ Mü'minûn 23/35-40.

⁹⁹ İbn Kesîr, Kasas, I, 120.

¹⁰⁰ A'râf 7/65; Ahkâf 46/65; Hûd 11/50-52.

¹⁰¹ Hûd 11/50-52.

¹⁰² A'râf 7/66-68.

¹⁰³ Fussilet 41/14; Mü'minûn 23/33-34.

¹⁰⁴ Ankebût 29/38; Şuarâ 26/136-140; Hûd 11/53-57; A'râf 7/70-71; Ahkâf 46/22-23.

Hûd son bir gayretle uyarmaya çalışmıştır.¹⁰⁵ Fakat onca uyarıya ve çabaya inat şirk ve küfürden dönmedikleri gibi daha da azgınlaşan bu toplumu Yüce Allâh yedi gece sekiz gün etkisini sürdüren korkunç bir rüzgâr ve fırtına ile helâk etmiştir.¹⁰⁶ Yağmur yağdıracağını zannettikleri bir kasırga tümünü yok etmiştir.¹⁰⁷ Hûd(a.s.) ve kendisine îmân eden mü'minler ise azaptan kurtulmuşlardır.¹⁰⁸

1.4.2. Dersler

1- *Azgınlığa götüren zenginlik.*

Mal-mülk ve zenginlik doğru yolda ve hayır için kullanıldığında rahmet olur. Lakin kişi, maddenin sahibi değil de kölesi olunca, varlık insanı azgınlığa götürür. Güç ve kuvvet de aynı mantıkla değerlendirilebilir. Bunlar, hayatta olmaları gereken yerlere oturtulmazlarsa, azgınlığa, kibre, zulme ve zorbalığa dönüşürler. Bu noktadan sonra insanı kör ve sağır eden madde hastalığı, insanı menfaatlerini kaybetme korkusuyla hakkı inkâra zorlar.

2- *Her devirde peygamberlere karşı çıkan ve ona karşı cephe oluşturan, sonuna kadar direnen sınıfın üç özelliği vardır:*

- a) Toplumlarının liderleri (güç ve yönetimi ellerini bulundurmak)
- b) Zengin olmaları (ülke ekonomisine hâkim olmaları)
- c) Âhireti inkâr etmeleri¹⁰⁹

Sahip oldukları menfaat düzenine dokunulmasını istemeyen bu grup, iktidarlarının devamını sağlamak için insanları yönlendirmiş, gerekirse bunun için siyâsî ve ekonomik güçlerini kullanmaktan çekinmemişlerdir. Yaptıkları zulümlerin hesabını verecekleri günü de doğal olarak inkâr etmişlerdir. Çünkü hayat sistemlerini bu düşünce üzerine oturtmuşlardır.

3- *Zalimlere itaat edilmemelidir.*¹¹⁰

¹⁰⁵ Hûd 11/52.

¹⁰⁶ Ahkâf 46/24-28; Fussilet 41/16; Kamer 54/18-22; Zâriyât 51/41-42; Mü'minûn 31/41; Hâkka 69/6-8.

¹⁰⁷ Taberî, Tarih, I, 110; Ya'kûbî, Tarih, I, 22; Mes'udî, Murûc, s. 81; Salebî, a.g.e., s.62; İbnu'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec Abdurrahmân b. Ali, el-Muntazam fî Târîhi'l-Mulûk ve'l-Umem, Dâru Sâdır, Beyrut, 1358/1939, I, 78; İbnu'l-Esîr, Kâmil, I, 85.

¹⁰⁸ A'râf 7/72; Hûd 11/58-60.

¹⁰⁹ Mü'minûn 23/33-34.

¹¹⁰ Yiğit, a.g.e., s. 173, 174.

Yüce Rabbimiz Âd kavmini, başlarında bulunan her zorbanın emrine itaat etmekle eleştirmiştir.¹¹¹ Sahip olunan imkânlarla zorbalaşmak ve zulmetmek gibi, maruz kalınan zulme rıza göstermek ve zorbalara itaat edip arkalarından gitmek de yasaklanmıştır. Çünkü azgın zorbalara bu gücü veren, hâkim oldukları kitlelerin suskunluğu ve onların verdikleri destektir.

Çıkarlarının zalim bekçileri olan bu dikta sınıfa karşı Hûd(a.s.)'in cesur ve korkusuz çıkışı, onların sahte ve geçici gücüne karşı âlemlerin rabbi olan Allâh'ın gücüne güvenmesi¹¹² ve O'na dayanması, takdire şâyân bir davranıştır.

4- Hakaret ve sataşmalara cevap üslûbu.

Bütün peygamberler gibi Hz. Hûd da kendisine hareket eden, sapık ve beyinsiz diyenlere karşı edebini bozmamış, ahlâkına hâlel getirecek bir üslûptan uzak durmuştur.¹¹³ Onlara karşı aynı şekilde hakaret dolu cümlelerle değil, ağırbaşlı, yumuşak ve nezâket kokan bir üslûpla cevap vermiştir.

İnsanlar, inandıkları değerlere göre tavır takınırlar.¹¹⁴ Kimi kişinin değerleri, hakaret, aşağılama ve sövgüyü onaylayabilir; ancak islâm zulme rızâyı tasvip etmemekle birlikte, bağlıları için birtakım nezâket kuralları belirlemiştir. Bu tür durumlarda cevap verilirken takınılacak tavır, ahlâkî anlayışımızı zedelemeyecek bir tavır olmalıdır. Sırf bu bakış açısı bile islâma ve müslümanlara, islâmı benimsememiş olmasına rağmen pek çok insanın kalbinde bir saygınlık kazandırmıştır.

¹¹¹ Hûd 11/59.

¹¹² Hûd 11/54-56.

¹¹³ A'râf 7/66-68.

¹¹⁴ Zemahşerî, Keşşâf, VII, 66-68.

1.5. HZ. SÂLİH

Hiz. Sâlih (صالح)' in Arap olduğu ifade edilmiştir.¹¹⁵ Dolayısıyla ismi de Arapça'dır.¹¹⁶ Sâlih kelimesi “bozulmak” anlamındaki " الفساد " kelimesinin zıddı olan “düzelmek” anlamına gelen " الصلاح " kelimesinden türemiştir.¹¹⁷

1.5.1. Kur'ân'da Hiz. Sâlih

Kur'ân-ı Kerîm'de Sâlih (a.s.)'ın ismi dokuz defa geçmiştir.¹¹⁸ Hicazla Şam arasındaki Vâdi'l-Kurâ'ya kadar uzanan Hicr bölgesinde yaşayan¹¹⁹ ve ikinci Âd da denen Semûd kavmine gönderilmiştir.

Yüce kitabımızda Semûd kavminin kayaları oarak sağlam evler edindikleri, büyük binalar yaptıkları, lüks ve refah içerisinde yaşadıkları açıklanmıştır.¹²⁰ Âd kavminde olduğu gibi bunlar da zenginliklerinin verdiği şımarıklıkla hadlerini aşmış, zorbalaşmış, ahlâki çöküntüye uğramışlardı. Kendilerine Âd kavminin başına gelen azabı hatırlatan Sâlih peygamber, onlardan Allâh'tan başkasına kulluk etmemelerini sadece O'na kul olmalarını istemiştir.¹²¹ Kibirlice onun çağıldığı doğruları reddetmiş ve işi yokuşa sürmüşlerdi.¹²² Sâlih (a.s.)'la ilgili geleceğe dâir büyük beklentilerinin olduğunu, ama onun bunu boşa çıkardığını söyleyerek bazen onu davasından vazgeçirmeye çalışıyorlar¹²³, bazen da îmân eden fakir mü'minlerin kafalarını bulandırmaya çalışıyorlardı.¹²⁴

Sâlih (a.s.), sabırla mücâdelesine devam ediyor, her fırsatta kendilerini doğru yola çağırıyordu.¹²⁵ Ona îmân edenlerin sayısı artmaya başlayınca bu sefer de onların toplumda

¹¹⁵ İbn Manzûr, a.g.e., I, 503, Suyûtî, İtkân, II, 366.

¹¹⁶ Suyûtî, İtkân, II, 362.

¹¹⁷ İbn Manzûr, a.g.e., IV, 2379; Fîrûzâbâdî, a.g.e., I, 293; Zebîdî, a.g.e., s. 1668..

¹¹⁸ A'râf 7/73 75, 77; Hûd 11/61, 62, 66, 89; Şuarâ 26/142.

¹¹⁹ Taberî, Tarih, I, 116; Sa'lebî, a.g.e., s. 66; İbnu'l-Esîr, Kâmil, s. 89; İbn Kesîr, Tarih, I, 130; Bekrî, Abdullah b. Abdülaziz el-Endelûsî, Ebû Ubeyd, Mu'cemu Mâ İsta'ceme min Esmâ'il-Bilâdî ve'l-Mevâzi' (th. Mustafa el-Saka), Âlemu'l-Kutub, Beyrut, 1403/1982, I, 426; Yâkût, Ebû Abdullah b. Abdullah el-Hamevî, Mu'cemu'l-Buldân,; Dâru'l-Fikr, Beyrut trs., I, 89,II, 221; Mahmut Şâkir, a.g.e., I, 123; Suyûtî, İtkân, II, 366. Semûd kavminin yaşadığı yerleri gösteren harita için bk.: Ek I.

¹²⁰ Fejr 89/9; Şuarâ 26/146-150; Hicr 15/82.

¹²¹ Hûd 11/161; Â'raf 7/74.

¹²² Fussilet 41/14; Kamer 54/23-26.

¹²³ Hûd 11/62.

¹²⁴ A'râf 7/75-76.

¹²⁵ Şuarâ 26/141-152.

kargaşa çıkaran, problemlı insanlar olduklarını iddia ettiler.¹²⁶ Hz. Sâlih'ten söylediklerinin doğruluğunu tasdik için bir mûcize istediler. Allâhu Teâlâ da onlara mûcize olarak dişi bir deve gönderdi. Bu deveye dokunulmaması ve zarar verilmemesi istenmekteydi.¹²⁷ Buna tahammül edemeyen inkârcılar bir çete kurarak, içlerinden bir tanesi deveyi öldürdü.¹²⁸ Bu dokuz kişilik çete daha sonra Sâlih (a.s.)'ı da öldürmeyi planladı.¹²⁹

Hz. Sâlih'in ısrarlı davetini reddetmiş, üstelik Allâh'ın gönderdiği mûcizeyi ortadan kaldırmak sûretiyle Allâh'a meydan okumaya kalkışmış bu kavim, artık azabı hak ediyordu. Sâlih peygamber ve ona inananlar, oradan ayrıldıktan sonra şiddetli bir kasırga, korkunç bir ses ve yıldırımın da eşlik ettiği bir depremle helâk oldular.¹³⁰

1.5.2. Dersler

1- Müslümanlar israftan kaçınmalıdırlar.

İnsanlar açlık ve sefâlet içindeyken lüks ve eğlenceli bir yaşam, müslümanlara yakışmaz. Onun yerine diğerlerini de düşünen daha dengeli bir hayat sürmelidirler.¹³¹ Müslümanlar toplumda açlık çeken, maddî sıkıntısı olan ve geçim derdi içindeki insanları yok sayarak, kendilerine lüksle örülmüş, debdebeli bir hayat inşa edemezler.

2- Maddî imkânlar azgınlığa götürmemelidir.

Zenginlik, bize insanlığımızı ve acziyetimizi unutturup, bizi Cenâb-ı Hakk'a kafa tutan azgın yaratıklara çevirmemelidir. Allâh'ın karşısında daima kulluk makamında bulunduğumuzu, mal ve mülkün geçici olduğunu ve bir gün yine O'na döneceğimizi unutmadan yaşamalıyız.

¹²⁶ Neml 27/45-47.

¹²⁷ Â'raf 7/73; Hûd 11/63-64; Şuarâ 26/153-156; Kamer 54/27-28; Şems 91/11-13.

¹²⁸ Hûd 11/65; Kamer 54/29; Şems 91/14-15.

¹²⁹ Neml 27/48-50.

¹³⁰ Â'raf 7/77-79; Hûd 11/66-68; Hicr 15/83-84; Şuarâ 26/157-158; Fussilet 41/13-17; Kamer 54/30-31; Hâkka 69/4-5.

Semûd kavminin ardından bize intikal eden kitâbeler, kalıntılar ve kalıntıların görgü şahitlerinin ifadeleri için bk.: Yâkût, a.g.e, II, 221; İbn Battuta, Rihle (nşr. Ali el-Muntasır el-Kettânî), Beyrut 1405/1985, I, 30; Mevdûdî, Tefhîm, II, 55, Hz. Peygamber'in Hayatı I, 437; Muhammed Esed, Kur'an Mesajı (trc. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk), İşaret Yayınları, 1421/2000, s. 285.

¹³¹ Yiğit, a.g.e., s.196.

3- Dinî sembollere yaklaşım.

Allâh'ı hatırlatan, İslâmı çağrıştıran birtakım semboller vardır. Allâh'ın şiarları mesabesindeki bu hususlar, doğal olarak alemlerin rabbi olan Allâh'ı ve onun ilkelerini hatırlatmaktadırlar. Ne var ki Hz. Âdem'den günümüze kadar bütün devirlerde İslâmın çağrısına karşı çıkan ve inkârlarını inatla sonuna kadar sürdüren bir kesim hep olagelmıştır. Çoğu zaman toplumun en zenginleri olan bu sınıf aynı zamanda iktidarı da elinde bulunduran ve toplumun nimetlerini çıkara devşiren kesim olmuştur. İşte islâma karşı direniş ve düşmanlık cephesinin başını çeken bu sınıf, tarih boyunca islâmın simge ve şiarlarından rahatsız olmuş ve bu simgelere savaş açmışlardır.

Bu rahatsızlığın temelinde bu simgelerin kendilerine, kurdukları yapıya, oturttukları düzene alternatif bir yapıyı hatırlatması yatmaktadır. Üstelik simgelerin temsil ettiği bu değerler, kendilerini sadece eleştirmekle kalmıyor aynı zamanda alternatif bir yapı da sunuyordu. Bu ise onlara göre çıkarlarının bekâsı için asla sessiz kalınamayacak boyuta büyük bir tehlikedir.

Rahatsızlığa sebebiyet veren diğer önemli husus ise şudur. Bu simgeler ve temsil ettikleri değerler, sadece kişisel ve ahlâkî bir hassasiyet arz etmiyordu. Bunların toplumsal, ekonomik, siyâsî yönleri de vardı. Sadece kişisel olsalar idi muhtemelen problem olmaktan çıkabilirlerdi, en azından katlanılabilirdi ama öyle değildi. Yani Allâh'ın gönderdiği bu deve sadece Sâlih (a.s.)'in evinde dursa, bahçede dolaşsa, ahıra kapatılsa problem olmayacaktı. Ama sokağa çıkıyor, caddelerde dolaşıyor hatta sularına bile ortak oluyordu. Sanki her haliyle onların her şeyleriyle bâtil olduklarını anlatıyordu. Gerçi sütünden faydalanıyorlardı. Kendilerine zararı olmadığı gibi bilakis faydası vardı. İslâmın ilkeleri de öyleydi. Onlara sadece hayır ve güzellik getirirdi asla zarar vermezdi. Ama yine de onlara göre bir tehlikeydi. Mûcize deve hiç sesini çıkarmasa da varlığı bile onların düzenleri için bir tehdit oluşturunuyordu, onlara ikide bir görünerek yanlış yolda olduklarını hatırlatıyordu.

Aynı yaklaşım islâmın şiarları ve simgeleri için de geçerlidir. Ahlâkî öğretilerden ibaret bir islâm sorun olmaktan çıkacaktır. Örneğin camiye hapsedilmiş, sadece caminin içini düzenleyen ama sokağa taşmayan, sosyal hayata müdahalede bulunmayan bir din en azından katlanılabilir olacaktır ve ortadan kaldırılmaya çalışılmayacaktır. Aksi taktirde bu

ister bir eğitim kurumu, ister bir vakıf, ister ticarî bir şirket, isterse sadece bir giyim şekli olsun hiç fark etmeyecek ve ortadan kaldırılmaya çalışılacaktır.

4- Zulüm karşısında susmak, onu onaylamaktır.

Yaşadığımız ortamda bizzat katılmasanız dahi, engel olmaya çalışmadığınız, tepki vermediğiniz ve sessiz kaldığınız her zulümde ve yanlışta payınız olacaktır. Susmak onaylamak demektir. Çünkü zulmün âmilleri bu suskunluktan da cesaret almaktadırlar. Bu nedenle tarafsızlık, bizzat taraf olarak değerlendirilecektir. Nitekim mûcize deveyi öldüren bir kişi iken, buna engel olmak için gayret göstermeyen ve sadece seyreden tüm toplum sorumlu olarak gösterilmişlerdir. Neticede zulmün karşısında sessiz kalmak onu onaylamak olarak değerlendirilecek ve bu doğrultuda tepki verilecektir.

5- Doğal felâketler, ahlâksızlık ve küfürle hiç ilgisi bulunmayan, tamamen doğal olaylara dayalı durumlar değildirler.

Oğal felâketler toplumun ahlâkî ve sosyal yönüyle de bir biçimde ilgilidir. Bu sebeple bu olaylardan ibret almak, doğru bir bakış açısı olacaktır.¹³²

¹³² Yiğit, a.g.e., s. 194.

1.6. HZ. İBRÂHÎM

Arap dilcileri arasında, İbrâhîm (إِبْرَاهِيم) kelimesinin Arapça olmadığı genel kabul görmüştür. Bununla birlikte kelimenin menşeyini araştıran dilciler şu görüşleri aktarmışlardır.

a) Kelime Süryânice kökenlidir. “*Baba*” anlamındaki “*eb*” ile “*merhametli*” anlamındaki “*rahim*” kelimelerinin birleşmesinden oluşmuş ve “*merhametli baba*” anlamına gelmektedir.¹³³

b) İbrânice kökenli olan kelime “*baba*” anlamındaki “*ab*” ile “*cemaat*” anlamındaki “*raham*”dan meydana gelmiştir. Kelime “*cemaatin babası*” anlamındadır.¹³⁴

Çağdaş araştırmacılar da kelimenin İbrânice asıllı “*Abraham*”dan geldiğini belirtmektedirler.¹³⁵

1.6.1. Kur’ân’da Hz. İbrâhîm

İbrâhîm (a.s.)’ın ismi Kur’ân-ı Kerîm’de yirmi beş sûrede, altmış üç farklı âyette, altmış dokuz defa geçmektedir.¹³⁶

Kendisine on sahife indirildiği bildirilen Hz.İbrâhîm¹³⁷ hakkında geniş bilgiler verilmiştir. Kur’ân’da Nûh (a.s.)’ın milletinden¹³⁸, inananların babası¹³⁹ ve Allâh’ın dostu olan¹⁴⁰, kendisine göklerin ve yerin melekûtu gösterilen¹⁴¹, rabbinin emrettiği yere hicret

¹³³ Mustafavî, Hasan, et-Tahkîk fî Kelimâti’l-Kur’âni’l-Kerîm, byy., I, 8; Nevevî, Ebû Zekerıyyâ Yahyâ b. Şeraf, Tehzîbu’l-Esmâ ve’l-Luğât, byy., ts., I, 98.; Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, (sd. İsmail Karaca ve dğr.), Azim Yayıncılık, İst. 1423/1992, I, 405; Suyûtî, İtkân, II, 364.

¹³⁴ Emîrî, Ahmed el-Berâ, İbrâhîm, Cidde, 1407/1986, s. 27; Ateş, Süleyman, Çağdaş Tefsir, İst. 1408/1988, III, 183.

¹³⁵ Harman, “İbrâhîm”, DİA, XXI, 269.

¹³⁶ Bakara 2/124, 125, 126, 127, 130, 132, 133, 135, 136, 140, 257, 260; Âl-i İmrân 3/33, 65, 67, 68, 84, 95, 97; Nisâ 4/54, 125, 163; En’âm 6/74, 75, 83, 161; Tövbe 9/70, 114; Hûd 11/69, 74, 75, 76; Yûsuf 12/6, 38; İbrâhîm 14/ 35; Hicr 15/51; Nahl 16/120, 123; Meryem, 19/14, 46, 58; Enbiyâ 21/51, 60, 62, 69; Hac 22/26, 43, 78; Şuarâ 26/69; Ankebût 29/16,31; Ahzâb 33/7; Saffât 37/83; Hadîd 57/26; Mümtehine 60/4; A’lâ 87/19.

¹³⁷ Suyûtî, ed-Durru’l Mensûr, Dâr’ul-Fikr, Beyrut, 1414/1993, VIII, 489; İbnu’l-Cevzî, Zâdu’l-Mesîr fî İlmi’t-Tefsîr, el-Mektebetu’l-İslâmî, Beyrut, 1404/1984, VIII, 79; Sa’lebî, Abdurrahmân b. Muhammed b. Mahlûf, el-Cevâhîru’l Hısân fî Tefsîri’l-Kur’ân, Muessesetu’l-A’lemî li’l-Metbûât, Beyrut, trs., IV, 406; Taberî, Tarih, I, 161; İbnu’n-Nedîm, Ebû’l Ferec Muhammed bin İshâk, el-Fihrist, Dâru’l-Ma’rife, Beyrut, 1398/1978, s. 33; Zemahşerî, Keşşâf, IV, 245; Kurtubî, Tefsir, XX, 187-227.

¹³⁸ Saffât 37/83.

¹³⁹ Hac 22/78.

¹⁴⁰ Nisâ 4/125.

¹⁴¹ En’âm 6/75.

eden¹⁴², soyuna kitap ve peygamberlik verilen¹⁴³, bazı kelimelerle sınanıp, sınavdan başarıyla çıkan ve böylece insanlara imam (lider) olan¹⁴⁴ birisi olarak nitelenmiştir. Ayrıca Hz. İbrâhîm'in ağırbaşlı, yumuşak huylu, varlığını Allâh'a adayan¹⁴⁵, kendisiyle beraber ailesi de Allâh'ın rahmet ve bereketine nâil olan¹⁴⁶, çok misafîrperver¹⁴⁷ ve dosdoğru¹⁴⁸, mü'minler için güzel örnekler barındıran bir peygamber¹⁴⁹ olarak tanıtılmıştır.

Hz. İbrâhîm'in Bâbil (veya Ur), Harran, Mısır ve Mekke gibi bir çok coğrafyaya, tebliğ ve mücadele maksadıyla yolu düşmüştür.¹⁵⁰

Hz. İbrâhîm, peygamber olarak görevlendirildikten sonra babasını ve toplumunu şirkten kurtarmak için mücadeleye başlamıştır. Toplumunun ilâh addettikleri gök cisimlerinin ve putların aciz varlıklar olduklarını ispatlamak için mükemmel mantikî metotlar uygulamıştır.¹⁵¹ Babasını uyarırken son derece titiz ve yumuşak bir üslûp kullanarak onu doğru yola çağırmıştır.¹⁵² Kavmini, düştükleri sapıklıktan kurtarabilmek için her türlü aklî delili kullanmış¹⁵³ ve onları ikna etmeye çalışmıştır.¹⁵⁴

İbrâhîm (a.s.), zamanın tanrılık iddiasında bulunan kralı Nemrut¹⁵⁵ ile çekinmeden mücadele etmiştir.¹⁵⁶ Kavmini uzun süre doğru yola çağırdıktan sonra hâlâ, şirk inancından vazgeçemediklerini gören Hz. İbrâhîm, bu sefer başka bir metot deneyerek kendilerini uyarmak ister. Kendi elleriyle yaptıkları putların acizliğini onlara göstermek için putların hepsini kırıp baltayı da en büyüğünün boynuna asar ve onu sorgulamalarını ister. Yaptıklarının akıl almaz şeyler olduğunu görmelerine rağmen direten halkı ve

¹⁴² Ankebût 29/26; Saffât 37/99.

¹⁴³ Nisâ 4/54; Hadîd 57/26.

¹⁴⁴ Bakara 2/124.

¹⁴⁵ Tövbe 9/114; Hûd 11/75.

¹⁴⁶ Hûd 11/78.

¹⁴⁷ Hicr 15/51.

¹⁴⁸ Meryem, 19/41.

¹⁴⁹ Mümtehhine 60/4.

¹⁵⁰ Hz. İbrâhîm'in yaşadığı dönem ve yerlerle ilgili teferruatlı bilgi için şu kaynaklara bakılabilir: İbn Kesîr, Kasas, I, 156; Taberî, Tarih, I, 119; İbnu'l-Esîr, Kâmil, I, 94; İbn Sa'd, a.g.e., I, 46; Mahmud Şâkir, a.g.e., I, 54, 59, 60, 67, 68; Ay, Eyüp, Hz. İbrâhîm Kıssasına Bir Projeksiyon, Kur'an Kıssalarının Anlam ve Değeri, 4. Kur'an Haftası Sempozyumu, Ankara 1418/1988, s. 188; Mevdûdi, Tefhîm, I, 565, Hz. Peygamber'in Hayatı, I, 447; Harman, "İbrâhîm", DİA, XXI, 267-269; Akkâd, Abbas Mahmud, İbrâhîm Ebu'l-Enbiyâ, Beyrut 1386/1967, s. 23, 68, 99; Meydânî, Abdurrahmân Habenneke, el-Akîdetu'l-İslâmiyye ve Ususuhâ, Dimeşk, trs., s. 519. Hz. İbrâhîm'in yaşadığı yerleri gösteren harita için bk.: Ek I.

¹⁵¹ En'âm 6/74-83; A'râf 7/194-198.

¹⁵² Meryem, 19/41-49; İbrâhîm 14/41; Şuarâ 26/86-87; Tövbe 9/114.

¹⁵³ Şuarâ 26/69-91.

¹⁵⁴ Ankebût 29/16-17; Zuhurf 43/26-28.

¹⁵⁵ İbn Kesîr, Tarih, I, 148, 149; Suheyfî, er-Ravzu'l-Unuf, I, 184, Mısır 1331/1914.

¹⁵⁶ Bakara 2/258.

zamanın yönetimi, kendisini ateşe atarak ortadan kaldırmayı denemiş fakat Allâh'ın, peygamberini koruması sonucu bunu başaramamışlardır.¹⁵⁷

Uzun yıllar mücadele eden Hz. İbrâhîm, halkının gerçeği açıkça anlamasına rağmen inanmaya yanaşmadığını görünce, rabbinin de izniyle oradan hicret etti.¹⁵⁸ Daha sonra Allâh kendisine oğlu İsmâîl'i ihsan etti. Oğlu ve ailesini Mekke'ye getirip oraya yerleştirmiş ve ıssız bir yer olan bu toprakların bereketli kılınması için Allâh'a duâ etmiştir.¹⁵⁹ Ömrünün geride kalan bölümünde çok zor imtihânlara tabi tutulan ve bunlardan alnının akıyla çıkan İbrâhîm (a.s.), bu defa da çok sevdiği oğlu İsmâîl ile sınanıyordu. Oğlunu kurban etmekle deneneni Allâh'ın büyük peygamberi, Allâh'a olan bağlılığını bu konuda da ispatlamıştır. Amaç, oğlunu kurban etmek değil de sınanma olunca Allâh ona bir kurbanlık ihsan etmiş, onu övmüş, sonrasında da kendisine İshâk'ı müjdelemiştir.¹⁶⁰ İshâk, Lût (a.s.)'ın kavmine azapla görevli melekler tarafından kendisine haber verilmiştir.¹⁶¹

Hz. İbrâhîm, daha sonra oğlu İsmâîl ile aldıkları emir gereği Kâbe'yi inşa etmişlerdir.¹⁶²

Kur'ân-ı Kerîm, ölümden sonra dirilişe kesin olarak îmân eden Hz. İbrâhîm'in, kalbinin ve aklının tam olarak mutmaîn olması için Allâh'tan ölüleri tekrar nasıl dirilttiğini kendisine göstermesini istediğinden bahseder. Yüce Rabbimiz de, parçalarını ayrı ayrı yerlere koyduğu dört kuşu çağırmasını isteyerek ona bu gerçeği müşahhas olarak gösterir.¹⁶³

¹⁵⁷ Enbiyâ 21/68-71; Saffât 37/83-98; Ankebût 29/24.

¹⁵⁸ Meryem, 19/48-50; Saffât 37/99-100; Ankebût 29/26-27; Enbiyâ 21/70-73.

¹⁵⁹ İbrâhîm 14/37; Bakara 2/126.

¹⁶⁰ Saffât 37/99-113; İbrâhîm 14/39; Hûd 11/71.

¹⁶¹ Zâriyât 51/24-34; Hicr 15/51-58; Hûd 11/69-76.

¹⁶² Hac 22/26-27; Bakara 2/125, 127-129; Âl-i İmrân 3/95-97.

Kâbe'nin, yapılışından günümüze kadarki târihçesiyle ilgili olarak şu kaynaklara bk.: Ezrakî, Âhbâr-u Mekke, I, 36-55, 62, 86, 101, 145-148, 201,-216, 355-375; İbn Kuteybe, Maârif, s. 10; Taberî, Tarih, I, 162; İbnu'l-Esîr, Kâmil, I, 54; Mâverdi, Ahkâmü's-Sultâniyye, s. 159-160; Ebû't-Tayyib, Ikdu's-Simîn, I, 47; Diyarbekrî, Hamîs, I, 117; Beyhakî, Delâilu'n-Nubuvve, I, 329; Zehebî, Târihu'l-İslâm, II, 34; İbn Kesîr, Tarih, II, 244; Ya'kûbî, Tarih, I, 240; İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdullâh Cemaluddîn b. Yûsuf b. Ahmed b. Abdullâh el-Ensârî, es-Sîra, ts. , I, 201-211; Belâzûrî, Ensâbu'l-Eşrâf, ts. , I, 99-100; Nâimâ, Tarih, II, 90-91, III, 41-42; Halebî, İnsânu'l-Uyûn, I, 279; İbn Hacer, Ebu'l-Fazl Ahmed b. Ali, Fethu'l-Bârî bi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî (nşr. Muhibbuddîn el-Hatîb ve dğr.), ts. , IV, 290-291; Müslim, Mesâcid, I, 2.

¹⁶³ Bakara 2/260.

İbrâhîm (a.s.), yüce kitabımızda insanlığın ortak değeri olarak gösterilmiş ve diğer dinlerin mensuplarının da intisâp ettikleri hanîf olan Hz. İbrâhîm'e ve onun değerlerine sahip çıkmaya çağırıştır.¹⁶⁴

O'nun insanların en hayırlısı olduğu¹⁶⁵ ve Mekke'yi dokunulmaz bir şehir kılınması için duâ ettiği¹⁶⁶ bilgisi de Hz. Muhammed'in onun hakkında verdiği bilgilerden bazılarıdır.

1.6.2. Dersler

1- Olumsuz gelenekler etkilidir; ama aşılamaz değildir.

Toplumu olumsuz anlamda etkisi altına alan gelenekler, bireylerin davranışlarını yönlendirmede belirleyicidirler. Yalnız bu etkiler kırılmaz ve aşılamaz değildir. Küfürle şekillenmiş hayat anlayışı, bazen insanın en yakınında, etkisini azamî derecede gösterecek bir sûrette oluşabilir. Yani kişinin bizzat ailesi, anne, babası böyle bir hayat anlayışını benimsemiş, çocuklarına da benimsetme uğraşısı içinde olabilirler. Bu zor durumda bile kişi, mantığının ve yüreğinin sesini dinleyerek, bu küfür ve şirk çemberini kırabilir.

2- Yakınlarla imtihanda sabır ve merhameti elden bırakmamak.

İnsan bazen en yakınıyla imtihan olur. İmanı reddeden ailesi olabilir. Bu durumda sabrı elden bırakmamak, merhametten uzak kalmamak gerekir. Anlık öfke ile hareket edip onlarla tüm ilişkiyi kesmek yerine, kırıcı olmayan bir üslupla onları uyarmaya devam etmek doğru bir davranıştır.

Bununla birlikte onları kırmama adına kendi inançlarından taviz vermek ve islâmın gerektirdiği hayat biçiminden vazgeçmek de hatalı bir tutum olacaktır.

3- Mantıksal çıkarımların önemi.

Muhataba islâmın inanç esasları ve ilkeleri anlatılırken, onu, kendi kabullerini sorgulamaya yönelik olarak mantıksal çıkarımlar ve aklın sonuçlarıyla baş başa bırakacak bir üslûbu, yerinde ve zamanında kullanmak olumlu neticeler doğuracaktır. Nitekim Hz. İbrâhîm, ayın ve güneşin ilâh olamayacaklarını, putların fayda ya da zarar veremeyecek

¹⁶⁴ Hac 22/78; Bakara 2/130-133-141; Âl-i İmrân 3/65-68, 84-87, 95.

¹⁶⁵ Müslim, Fezâil, 41.

¹⁶⁶ Buhârî, Buyu', 53, Cihâd 71-74, İ'tisâm 16, Müslim, Hac, 454, 456, 458, 462, 473, 475, 478.

aciz varlıklar olduklarını anlatırken; krala Allâh'la insan arasındaki güç ve kudret farkını aktarırken, aynı metodu kullanmıştır.

4- Yürekteki putlar daha zor kırılır.

Maddî putları ve heykel şeklindeki tanrıları ortadan kaldırmak nispeten kolaydır; ama doğru olanı, asıl putların kalplerde ve beyinlerde olduğu ve şekillerin ise bunların birer yansıması olduğu gerçeğini unutmadan onları yıkabilmek ve onları hedef almaktır. Zîrâ İbrâhîm (a.s.) bütün putları kırdıktan sonra en büyüğünü sağlam bırakıp baltayı onun boynuna asarak insanları sorgulamaya çalışmış ve böylece en büyük darbeyi kalplerdeki ve kafalardaki putlara indirmiştir.

Şurası da açıktır ki, kafadaki putlar daha zor yok olurlar. Şekilsel tanrıları ortadan kaldırmak, kalplerdekini ortadan kaldırmamaktadır. Ama putlar, kafalardan ve gönüllerden atıldıktan sonra maddî olanlar kendiliğinden kalkıyor. Hz. Muhammed (s.a.v.) Mekke'nin fethi esnasında Kâbe'deki putları ortadan kaldırırken hiç zorlanmamıştı; çünkü onlar daha önce kafalardan silinmişti. Ama aynı şeyi davetin ilk yıllarında yapmaya çalışsaydı belki buna muktedir olabilirdi ama yenisi dikilir, davet sağlıklı olarak iletilemeyebilirdi.

5- Zulüm karşısında susmamak.

İslâmın esasları anlatılırken, muhatabın zorba yapısı ve dikta uygulamalarından korkularak vazgeçmek, davete son vermek veya ilkeleri eğip bükerek onun nazarında şirin ve zararsız hale getirmeye çalışma, ihanet olacaktır. Karşıdaki zâlim bir kral bile olsa hakkı ve gerçekleri saptırmadan ama güzel bir üslûpla, sözdeki ve üslûptaki hikmeti kaçırmadan anlatmak gerekmektedir.

6- Allâh'ın yardımı son anda da gelebilir.

Allâh'ın kuluna olan yardımı, kulunun samimiyeti, sabrı ve bağlılığı ortaya çıktıktan sonra geliyor. Yardım kul adına hayırlı olacaksa son anda da olsa gelecektir. Yapılması gereken mücadeleye samimiyetle devam etmek ve bağlılığını ispatlamaktır.

7- Sıkıntıların altından kalkamayanlar lider olamazlar.

İnsanlar hayatları süresince çeşitli sıkıntılarla karşı karşıya kalırlar. Meşakkatler liderlik kapasitesi olan insanlar için –eğer altından kalkabilirlerse- kendilerini daima güçlü

kılan, dirençlerini arttıran faktörlere dönüşürler. Problemlerin altında ezilip kalanlar, engelleri aşamayanlar, sorunlara çözüm bulmak yerine mazeretlerin arkasına sığınanlar asla lider olamazlar.

İbrâhîm peygamber bir insanın hayatta karşılaşılabileceği her türlü olumsuzlukla karşılaşmış, en onulmaz imtihanlarla yüz yüze gelmiştir. Babasıyla sınanmış, çocuk sevgisi ve ailesinden ayrılıkla denenmiştir. Zaman gelmiş doğup büyüdüğü vatanını terk etmiştir. Dönemin acımasız yönetiminin hışmına uğramış, hayatı ve canı ile imtihan olmuştur. Toplumu tarafından maruz kaldığı incitici ve aşağılayıcı davranışlar, apaçık olan hakka karşı kör ve sağır kesilen, insanı çileden çıkaran tavırlar ise apayrı acılar vermiştir.

Her şeye rağmen İbrâhîm (a.s.) tüm bu sıkıntıların altından kalkabilmiş hiçbirinde de inandıklarından vaz geçmemiştir. Bu nedenle bizzat âlemlerin Rabbi tarafından insanlığa örnek lider olarak takdim edilmiştir.

8- Rabbimizle aramıza girebilecek her şeyi izale edebilmeliyiz.

Yüce Rabbimizle aramıza girebilecek, O'nunla olan ilişkimizi ikinci plana düşürecek, kulluğumuzu gölgeleyecek hiçbir şeye müsaade etmemeliyiz. Ne evlât sevgisi, ne maddeye olan düşkünlük, ne de makam ve mevki tutkusu, O'nun sevgisini geçmemelidir. Alemlerin Rabbi olan Allâh'a olan kulluk ilişkimizi gözden geçirmeli, aramıza giren her türlü süflî arzuyu ve tutkuyu, harama bulaşmış alışkanlıkları, O'nun adına kurban edebilmeliyiz.

9- Akli ve kalbi ikna etmek.

İnandığımız ve îmân ettiğimiz bazı hususlarda, akli ve kalbi ikna etmek, onları mutmain kılmak gereği doğabilir. Onlara sunabileceğimiz apaçık deliller, mantikî izahatlar ve ikna edici gerçekler söz konusu olduğu zaman “*mevcut inanç yeterlidir, delile hacet yok*” yaklaşımını aşp, akli ve kalbi doyurmalı ve onları mutmain olma ihtiyacından yoksun bırakmamak gerekir.

10- Örnek baba-oğul ilişkisi.

İbrâhîm (a.s.) ve oğlu İsmâîl (a.s.) aynı zamanda örnek bir baba-evlât ilişkisi sunmuşlardır. Sevgiye saygıya dayalı ilişkilerinde Allâh'ın emir ve yasaklarına itiraz etmeyen bilakis onları gönülden gelen bir bağlılık ve teslimiyetle kabul eden bir aile

oluşturmuşlardır. Hakkın direktifleri doğrultusunda beşeriyetin istikbâli için omuz omuza çalışmış, birbirlerine destek vermişlerdir.

Doğrusu, birbirlerini anlamaya dahi yanaşmayan bugünün modern aile bireylerinin, çatışmaların ve kavgaların hâkim oluğu aile yuvalarının onlardan alacağı pek çok ders vardır. Zîrâ evlâtlarımızın hayatlarını güzel şeylerle doldurmazsak, hayatları çirkinlikle dolacaktır. Çünkü hayat boşluk kabul etmez. Yanlışlarla ve günahlarla en iyi mücadele yolu, doğrular ve ibadetlerle birlikte olmaktır. Bu sebeple çocuklarımıza öncelikle kendimiz güzel örnek olmalı ve onlara doğru hedefler göstermek durumundayız.

11- *İnsanlığın ortak değerleri.*

Küreselleşmekle beraber birbirine yabancılaşan, iletişim imkânları artmasına rağmen birbirlerinden hızla uzaklaşan, sevgi sözcükleri artık daha sık duyulmasına rağmen savaş ve kanla çizilmiş manzaralara daha çok şahit olan insanlarla dolu bir dünyada yaşıyoruz. İnsanlık eğer sevgi, barış ve insan haklarını samimiyetle istiyorsa, aradığı şey gerçekten hakikat ise, tüm semavî dinlerin ortak paydası olan Hz. İbrâhîm'den alınacak çok şey vardır. Zîrâ yeryüzünde kendisine sevgi ve saygı duyulan ender insanlardandır.¹⁶⁷

12- *Ahâakî özelliklerin önemi.*

İslâmın bir bütün olduğunu unutmadan, tebliğ ve ibadetlerle ilgili boyutuyla beraber ahlâkî ve âdâb-ı muâşeretle ilgili yönünü de aksatmamalıyız. İbrâhîm (a.s.) gibi yumuşak huylu olmak, insanlara güzel davranmak, sofrasını fakirlere ve misâfirlere açacak kadar misâfirperver olmak, kişinin hem insanlığını hem e müslümanlığını tamamlayacak ve güzelleştirecektir.

İnsanî ilişkilerdeki hassasiyetin, insanların dine ve tebliğe bakışını etkilediğinden şüphe yoktur. Müslümanların dünya üzerinde altın çağını yaşadığı ve islâmın hızla yayıldığı devirlerde, müslümanların insanî ve ahlakî güzelliklerin, muamelelerindeki dürüstlük ve nezâketin bu huzurlu ve şerefli günlerin oluşumundaki payı inkâr edilemez. Ve bugün islâmı temsil problemi yaşıyorsa, dünyanın farklı coğrafyalarındaki insanların islâma bakışında sorun varsa -onların bakışındaki sakatlıklarla birlikte- kendi payımıza, inandığımız ve dillerimizle çokça ifade ettiğimiz değerlerimizi davranışlarımıza aktarma

¹⁶⁷ Nevevî, Tehzîb, I, 99.

ve insanî ilişkilerde istenen boyuta ulaşma konusunda yeterli olmadığımızı itiraf etmek zorundayız.

13- *Hac ibadetinin sembolik boyutu.*

Hac ibadetinin rükunlerinin dayandığı temel, İbrâhîm (a.s.) ve ailesidir. Bu ibadeti yerine getirirken ve anlamaya çalışırken bunu göz önünde bulundurmalıyız. Sa'y, şeytan taşlama, kurban kesme gibi pek çok bölümü, İbrâhîm (a.s.) anlaşılmadan hakkı verilemeyecek, ruhuna vakıf olunamayacak menâsiklerindedir.

14- *Allâh dışındaki hiçbir şey ilâh edinilmeye layık değildir.*

Bir kişiyi yada eşyayı, ilâh edinmenin dört sebebi olabilir:

- a) Ondan bulunan mükemmellik
- b) Varlığımızı borçlu olduğumuz bir yaratıcı olması
- c) Bize rızık verip bizi beslemesi
- d) Geleceğimizin elinde bulunması, dolayısıyla ona muhtaç olmamız.

Hiz. İbrâhîm, toplumunun ilâh edindiği putların, bu özelliklerinden hiçbirini taşımadıklarını tek tek sıralayarak, onların ilâh edinilemeyeceğini delilleriyle ortaya koymuştur. Onların “*sıradan birtakım putlar*” olduğunu söyleyerek onlarda herhangi bir olağanüstülük ya da mükemmellik bulunmadığını, “*sizin uydurduğunuz*” diyerek varlığımızı borçlu olduğumuz yaratıcılarımız olmadıklarını, “*size rızık veremezler*” diyerek, rızığımızı onların vermediğini ve “*dönüşünüz O'nadır*” diyerek¹⁶⁸ de onlara muhtaç olmadıklarını delilleriyle ortaya koymuştur.¹⁶⁹

Aynı durum bugünün modern putları için de geçerlidir. Bu özelliklerden hiçbiri yüce Rabbimiz olan Allâh dışında hiçbir şeyde yoktur. Zaten şirk ve küfür, aslen mantıkla çelişir ve akla aykırıdır.

¹⁶⁸ Ankebût 29/16-17.

¹⁶⁹ Mevdûdî, Tefhîm, IV, 237.

1.7. HZ. İSMÂİL

Hiz. İsmâil (إسماعيل)' in isminin Süryânice kökenli olduğu ve “*Allâh'a itaatkâr*” anlamına geldiği zikredilmiştir.¹⁷⁰ Arapça olmayan bu kelimenin aslının “İşmavil” olduğu ve “*İsmâîn*” olarak da okunduğu kaydedilmiştir.¹⁷¹

1.7.1. Kur'ân'da HZ. İsmâil

Hiz. İsmâil'in ismi Kur'ân-ı Kerîm'de on iki defa tekrar edilmiştir.¹⁷² Hiz. İbrâhîm'in oğlu olan Hiz. İsmâil babasının vefatından sonra hac ile ilgili hizmetleri devam ettirmiş, Mekke ve çevresindeki kabîlelere peygamber olarak görevlendirilmiştir. Cürhüm kabilesinin yanı sıra Amalika halkına, Yemen kabilelerine ve Hadramut taraflarına da peygamber olarak gönderildiği ifade edilmiştir.¹⁷³ Dilinin Arapça oluşu, Arapların soyunun ona bağlanması, Hiz. İbrâhîm'in oğlu ve Hiz. Muhammed'in atası olması, babasıyla Kabe'yi inşası, kurban hâdisesindeki teslimiyeti, yerine koç gönderilmesi, Hiz. Muhammed'in kendisiyle iftihar etmesi gibi nedenler dolayı müslümanlar Hiz. İsmâil'e özel bir saygı duymuşlardır.¹⁷⁴

Babası Hiz. İbrâhîm'in yaşlılık dönemindeki duâsı vesîlesiyle dünyaya gelen İsmâil (a.s.)¹⁷⁵ çok küçükken babası tarafından Kabe'nin olduğu bölgeye yerleştirilmiştir.¹⁷⁶

Çocukluğu hakkında ayrıntılı bilgi bulunmayan Hiz. İsmâil'in belirli bir yaşa gelince kurban edilmek istendiğini görmekteyiz.¹⁷⁷

¹⁷⁰ Fîrûzâbâdî, Beşâir Zevî't-Temyîz fî Letâîfi'l-Kitâbi'l-Azîz (nşr. M. Ali en-Neccâr), el-Mektebetu'l-İlmiyye, Beyrut, ts. , VI, 39-41; Zebîdî, a.g.e., s. 789.

¹⁷¹ Cevâlikî, a.g.e., s. 7, 13,14; Suyûtî, İtkân, II, 364.

¹⁷² Bakara 2/125, 127, 133, 136, 140; Âl-i İmrân 3/84; Nisâ 4/4/163; En'âm 6/86; İbrâhîm 14/39; Meryem, 19/54; Enbiyâ 21/85; Sâd 38/48.

¹⁷³ İbn Kesîr, Tarih, I, 192-193; Sâbûnî, Nubuvve, s. 241; Taberî, Tarih, I, 161-162; Sa'lebî, a.g.e., s.100; İbnu'l-Esîr, Kâmil, I, 125; İbn Haldûn, el-İber, II, 39, Beyrut 1399/1979; Diyarbekrî, a.g.e., I, 145.

¹⁷⁴ Fîrûzâbâdî, Kâmûs, VI, 39.

¹⁷⁵ İbrâhîm 14/39; Saffât 37/100-101.

¹⁷⁶ İbrâhîm 14/37.

¹⁷⁷ Saffât 37/102-105.

Hiz. İbrâhîm'in kurban edilmek istenen oğlunun Hiz. İsmâil mi yoksa Hiz. İshâk mı olduğu, başta sahabe olmak üzere tarihçiler, müfessirler ve alimler arasında tartışma konusu olmuştur. Hiz. Ömer, İbn Mes'ûd, Kâb el-Ahbâr, Taberî gibi bazı isimler kurban edilmek istenenin İshâk olduğunu, Sa'd b. Müseyyeb, Ebû Tufeyl, İbn Kesîr, Kastallânî gibi bazıları da İsmail olduğunu düşünmektedirler. Hiz. Ali, İbn Abbâs, İbn Ömer, Ebû Hureyre, Katâde, Suddî'den de her iki görüş rivayet edilmiştir. Her iki grubun da aktardıkları deliller vardır. Deliller incelendiğinde kurban edilmek istenenin Hiz. İsmail olduğu açık bir şekilde anlaşılmaktadır.

İki grubun görüşleri, delilleri ve değerlendirmeleri için bk.: Taberî, Tefsir, XXIII, 77-78, 85, 86, 89, Tarih, I, 128, 138, 139; İbn Kesîr, Tefsir, VII, 27, 32-33, Kasas, s.229, 233; Zurkânî, Şerhu'l-Mevâhib, Kahire,

Daha sonra babası İbrâhîm peygamber ile Kâbe'nin inşasında bulunmuş¹⁷⁸ bu mukaddes mekânı temiz tutmakla sorumlu tutulmuştur.¹⁷⁹

Peygamber olarak seçilmiş ve kendisine vahiy gönderilmiştir¹⁸⁰ Kur'ân-ı Kerîm'de onun Yahûdî veya Hristiyan olduğu şeklindeki inanç reddedilmiş¹⁸¹, ismi sayılan bazı peygamberlerle birlikte hidayete erdirildiği ve alemlere üstün kılındığı, Allâh'ın rahmetine kabul edilen iyilerden ve sabredenlerden biri olarak ifade edilmiştir.¹⁸²

Hz. İsmâîl sözünde duran, toplumuna namaz kılmayı ve zekât vermeyi emreden, rabbinin rızasını kazanmış bir peygamberdir.¹⁸³ Ayrıca Kur'ân'da yumuşak huylu¹⁸⁴, teslim olan¹⁸⁵, sabırlı,¹⁸⁶ hoşnut olunan ve sözüne sadık diye nitelenmiştir.¹⁸⁷

Hz. Muhammed'in atası olan¹⁸⁸ Hz. İsmâîl hakkında teferruatlı bilgi mevcut değildir.

1.7.2. Dersler

1- *Cenâb-ı Hakk'ın emirlerine teslimiyet.*

Yüce Rabbimizin insanlar için buyurduğu emir ve yasaklarda, insanlığın huzur ve iyiliğinin gözetildiğini biliyoruz. İslâmın ilkelerinde, insanların altından kalkamayacakları ve onlara zulüm haline dönüşecek hususiyetler bulunmaz. Bu bilinçle Cenâb-ı Hakk'ın istikleri, tam bir teslimiyet ve bağlılık içerisinde kabullenilmelidir.

İsmâîl (a.s.) kurban edilmesi gerektiği bilgisini alınca hayatı ve tatlı canı söz konusu iken bile itiraz etmemiş ve tarihte eşine az rastlanacak bir teslimiyetle ve gönül rahatlığı ile emre boyun eğmiştir. Neticede istenen onun kanı değildi, hâşâ ki Allâh o

1271/1854, I, 117; Sa'lebî, a.g.e., s. 91; Kastallânî, el-Mevâhibu'l-Ledunniyye (nşr. Salih Ahmed eş-Şâmî), Beyrut 1412/1991, I, 110-113; Hamiduddîn Ferâhî, er-Re'yu's-Sahîh fî Men Huve'z-Zebîh, A'zamgarh, 1414/1994, s. 103-105; Mevdûdî, Tefhîm, V, 32-35; Aydemir, Peygamberler, s. 69-74.

¹⁷⁸ Bakara 2/127; Beyhakî, Delâil, I, 326; Ezrâkî, a.g.e., I, 59.

¹⁷⁹ Bakara 2/125.

¹⁸⁰ Barara 2/136; Âl-i İmrân 3/84; Nisâ 4/163.

¹⁸¹ Bakara 2/140.

¹⁸² En'âm 6/86; Enbiyâ 21/85-86; Sâd 38/48.

¹⁸³ Meryem, 19/54-55.

¹⁸⁴ Saffât 37/103.

¹⁸⁵ Saffât 37/103.

¹⁸⁶ Saffât 37/102.

¹⁸⁷ Meryem, 19/54-55.

¹⁸⁸ Müslim, Fezâil, I; Tirmizî, Menâkıb, I; İbn Hanbel, Müsned, II, 107.

kadar zalim değildi. Bu bir imtihandı, hem baba hem de oğul sınandılar ve ikisi de bağlılıklarını bir daha ispat ettiler.

2- Babayla beraber Hak yolunda çalışmak.

Hz. İsmâîl, babaya isyan, ona karşı çıkmak gibi çokça şahit olduğumuz problemlili baba-evlât ilişkilerinin ötesinde babasına son derece itaatli, ulvî gerçekler uğrunda onunla omuz omuza çalışan ve gayret sarf eden bir evlât profili çizmiştir.

3- Önce yakınları uyarmak.

Davet ve tebliğde öncelikle ev halkından başlamak üzere yakınları uyarmak sonra bu çerçeveyi genişletip tüm topluma yaymak esastır.¹⁸⁹ Zîrâ birinci derecede sorumlu olunan insanlar, en yakın çevredekilerdir.

4- Verilen sözde durmak.

Davetçinin tebliğ ettiği gerçekleri öncelikli olarak kendi şahsında tatbîk etmesi zarûrîdir. İnsanî ilişkilerde belirleyici role sahip ahlâkî düsturlar, topluma iletmeye çalışılan ilkelerin kabulünde de etkindir. Bu nedenle davetçi, ahlâkî ilkeleri önce kendisi yaşamalıdır. Bunların en önemlilerinden biri de sözünde durmaktır. Hz. İsmâîl'in önemli özelliklerinden biri de sözünde durmasıdır.¹⁹⁰

¹⁸⁹ Şuarâ 26/214; Meryem, 19/55.

¹⁹⁰ Meryem, 19/54.

1.8. HZ. İSHÂK

Hiz. İshâk (إسحاق)' ın isminin Arapça " سق " kökünden geldiği yolunda bazı görüşler olmakla birlikte bu görüşler, hem Arap dilciler hem de çağdaş araştırmacılar tarafından reddedilmiş, kelimenin aslının İbrânice olduğu belirtilmiştir.¹⁹¹

Kelime İbrânice'den "Yishâk", Grekçe'de "İsâak" şeklindedir. Tevrattaki Yisrael, Yişmal, Yishâk gibi kelimelerin Kur'ân Arapçasına "y"siz geçtiği ifade edilmektedir. İshâk isminin, öznesi olan "el" in düşmesiyle yapılmış şefkat ifade eden bir kelime olduğu, Tanrı kelimesini ihtiva eden bir isim olan "Yishâkel" in kısaltılmış biçimi olup "El (tanrı) güldü" veya "Tanrı (çocuğa) tebessüm etti" anlamına geldiği zikredilmiştir.¹⁹²

1.8.1. Kur'ân'da HZ. İshâk

İshâk (a.s.)' ın ismi Kur'ân'da on altı âyette toplam on yedi defa geçtiği zikredilmiştir.¹⁹³ HZ. İbrâhîm' in oğlu olan HZ. İshâk, babası İbrâhîm (a.s.), kardeşi İsmâîl (a.s.) ve oğlu Yakub (a.s.) ile birlikte anılmıştır.

Lût (a.s.)' ın kavmini helak etmeye giden melekler tarafından yaşlı olan babası ve annesine müjdelenmiştir.¹⁹⁴ Kur'ân-ı Kerîm' de âlim¹⁹⁵ v e sâlih¹⁹⁶ olarak nitelenen İshâk peygamber hakkında ayrıntılı bilgi yoktur. Ayrıca kendisine vahiy gönderildiđi¹⁹⁷, hidayete erdirildiđi¹⁹⁸, mübarek kılındıđı¹⁹⁹ ve ilâhi bir bağış olduđu²⁰⁰ da verilen bilgiler arasındadır.

Alimlerden bir kısmı, HZ. İbrâhîm' in kurban edilmek istenen oğlunun İshâk olduğu görüşündedir. Her ne kadar Tevrat' ın verdiği bilgide bu doğrultuda ise de 177 nolu

¹⁹¹ İbn Manzûr, a.g.e., s. 1956-1957; Cevâlikî, a.g.e., s. 13-14; Fîrûzâbâdî, Kâmûs, I, 1153; Zebidî, a.g.e, s. 6372; Râzî, Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdulkâdir, Muhtâru's-Sihâh (th. Mahmut Hâtır), Mektebetu Lübnan, Beyrut, 1415/1995, s. 326.

¹⁹² Harman, "İshak", DİA XXII, 519; Suyûtî, İtkân, II, 364.

¹⁹³ Bakara 2/133, 136, 140; Âl-i İmrân 3/84; Nisâ 4/163; En'âm 6/84; Hûd 11/71; Yûsuf 12/6,38; İbrâhîm 14/39; Meryem, 19/49; Enbiyâ 21/72; Ankebût 29/27; Saffât 37/112, 113; Sâd 38/45.

¹⁹⁴ Hûd 11/69-73; Hicr 15/53; Zâriyat 51/28.

¹⁹⁵ Hicr 15/53; Zâriyat 51/28.

¹⁹⁶ Saffât 37/112-113.

¹⁹⁷ Nisâ 4/163.

¹⁹⁸ En'âm 6/84.

¹⁹⁹ Saffât 37/113.

²⁰⁰ En'âm 6/84; İbrâhîm 14/39; Meryem, 19/49; Enbiyâ 21/72; Ankebût 29/27.

dipnotta belirttiğimiz gibi deliller kurban edilmek istenen kişinin Hz. İbrâhîm'in ilk oğlu İsmâîl (a.s.) olduğunu teyid etmektedir.

1.8.2. Dersler

1- *Allâhu Teâlâ için imkân diye bir şey yoktur.*

Aciz olan, sınırlılıkla çepeçevre kuşatılmış olan insanoğludur. Allâh'ın yeryüzünde koyduğu tabiî kurallar dairesinde dolaşan da yine insandır. Alemlerin rabbi olan, sonsuz güç ve kudret sahibi olan Allâh ise tüm etkinliklerden münezzehtir. Kurallara tabi olan değil, kuralı koyandır. Bu nedenle istediği zaman bu kurallar alt üst olur. Dilediği an dilediğini yapabilir. Artık çocuk sahibi olma yaşını çoktan geçmiş olan ihtiyaçlara bile dilerse dilediği an evlât nasip edebilir.

2- *Dünyevî mükâfâtlar.*

İnsanlar dünya hayatında bazı imtihanlara tabi tutulurlar. Bazen zorlu geçen bu imtihanların sonucunda Cenâb-ı Hak, kendilerine ahirette vereceği mükâfâtın dışında dünyadayken de mükâfât verir. İshâk (a.s.)'ın Hz. İbrâhîm'e kurban olayından sonra müjdelenmesi bunu göstermektedir.

1.9. HZ. YA'KÛB

Hiz. Ya'kûb (يعقوب)' a bu ismin, doğarken ikiz kardeşinin topuğundan tutunmuş bir vaziyette doğduğundan ya da hemen onun arkasından dünyaya geldiği için verildiği söylenmiştir.²⁰¹ İsmi "izlemek, peşi sıra gelmek, ardından gelmek" anlamlarına gelen " عَقِبَ يَعْقِبَ عَقِبَ " fiilinden türediği varsayılarak bu görüşe varılmıştır.

Ya'kûb isminin Arapça kökenli olmayıp sonradan Arapçaya geçtiğini düşünenler de vardır.²⁰²

1.9.1. Kur'ân'da Hiz. Ya'kûb

Kur'ân-ı Kerîm'de ismi on altı yerde²⁰³ geçen Ya'kûb peygambere "İsrâîl" lakabı verilmiştir.²⁰⁴ Dolayısıyla İsrâîloğullarının atasıdır. Kur'ân'da Ya'kûb (a.s.)'ın İshâk (a.s.)'ın oğlu olup kendisine vahiy gönderilen bir peygamber olduğu ifade edilebilir.²⁰⁵ Onun adının geçtiği bazı yerlerde ise tüm peygamberlerin aynı gerçekleri getirdikleri anlatılmıştır.²⁰⁶ Onun ve onunla beraber ismi sayılan peygamberlerin getirdiği mesajın Yahûdî ve Hristiyanlarca tahrif edildiği bildirilmiştir.²⁰⁷ Hiz. Yakub'un vefatından önce çocuklarına son tavsiyesi ise İbrâhîm peygamberin dininden uzaklaşmamaları ve müslüman olarak ölmeleri olmuştur.²⁰⁸

Kur'ân-ı Kerîm'de Ya'kûb (a.s.) ile ilgili verilen diğer bilgiler oğlu Yûsuf (a.s.)'ın anlatıldığı kıssa içerisinde aktarılmıştır.

Oğlu Yûsuf gördüğü rüyayı kendisine aktarınca, kardeşlerine anlatmamasını tenbih etmesi sonrasında rüyayı öğrenen ve zaten Yûsuf'u kıskanan kardeşleri, Yûsuf'u kuyuya atarak, O'nu evlâdından ayırmışlardır. Oğullarının mazeretine inanmayan Ya'kûb (a.s.) teselliği Allâh'a sığınmakta ve sabırda bulmuştur.²⁰⁹ Aradan uzun yıllar geçer ve

²⁰¹ İbn Manzûr, a.g.e., IV, 3030; Fîrûzâbâdî, Kâmûs, I, 149; Zebîdî, a.g.e., s.780; İbn Kuteybe, Maârif, s. 17; Taberî, Tarih, I, 164; Salebî, a.g.e., s.101; İbnu'l-Esr, Kâmil, I, 126.

²⁰² Matrizî, Ebû'l-Feth Nâsiruddîn b. Abdisseyid b. Ali, el-Muğarreb fî Tertîbi'l-Muarrab, (th. Mahmud Fâhûrî, Abdulhamîd Muhtâr), Mektebetu Usame b. Zeyd, Halep, 1399/1979, II, 73.

²⁰³ Bakara 2/132, 133, 136, 140; Âl-i İmrân 3/84; Nisâ 4/163; En'âm 6/84; Hûd 11/71; Yûsuf 12/6, 38, 68; Meryem, 19/6, 49; Enbiyâ 21/72; Ankebût 29/27; Sâd 38/45.

²⁰⁴ İbn Manzûr, a.g.e., IV, 3030; Fîrûzâbâdî, Kâmûs, I, 149; Zebîdî, a.g.e., s.780; Mahmud Şâkir, a.g.e., I, 72.

²⁰⁵ Bakara 2/136; Nisâ 4/163; En'âm 6/84; Hûd 11/71; Yûsuf 11/38; Sâd 38/45.

²⁰⁶ Âl-i İmrân 3/84-87.

²⁰⁷ Bakara 2/135-136, 140-141.

²⁰⁸ Bakara 2/130-133.

²⁰⁹ Yûsuf 12/4-18.

lkelerindeki bir kıtlık dolayısıyla yardım umuduyla başka bir ülkeye giden oğulları, orada önemli bir mevkiye gelen kardeşleri Yûsuf'tan –kardeşleri olduğunun farkına varmadan- yardım almışlardı. Yûsuf (a.s.) bir dahaki gelişlerinde evdeki diğer kardeşlerini de getirmelerini onlardan istemişti. Ya'kûb (a.s.) ise Yûsuf'un başına gelenlerin onun da başına geleceğinden çekinerek ilkin onu göndermek istemediyse de sonradan oğullarının söz vermesi üzerine buna râzı olmuştu. Giderken de şehre ayrı ayrı kapılardan girmelerini tenbihlemişti.²¹⁰ Fakat oğulları o kardeşlerinin de orada alıkonulduğunu geri dönüp kendisine iletince, zaten Yûsuf'un acısını içinden atamayan Hz. Ya'kûb'un gözleri bu acıya dayanamamış ve gözleri görmez olmuştu. Yine de umudunu yitirmemiş oğullarını kardeşleri Yûsuf ve diğerini aramaya göndermiştir.²¹¹

Tekrar gelen kardeşlerine kimliğini açıklayan Yûsuf (a.s.)'ın gönderdiği gömleğini yüzüne sürünce gözleri açılan Ya'kûb (a.s.), diğer oğullarını affetmiş ve hep beraber Yûsuf (a.s.)'ın yanına gitmiş ve oğlunun tahtına oturmuş bu sırada hepsi birlikte Yûsuf'un önünde eğilip secdeye kapanarak ona olan saygılarını ifade etmişlerdir.²¹²

Hz. Ya'kûb (a.s.)'ın hayatının bundan sonraki bölümü konusunda Kur'ân'da bir bilgi yer almamaktadır.

1.9.2. Dersler

1- *Evlâtları kötlkten korumaya çalışmak*

İnsanlar, bir bilgiye dayanarak veya bir önsezi ile bile olsa çocuklarının başına bir kötlk geleceğini anlarsa, onları kötlkten korumaya çalışmalıdırlar. Gayretlerinin sonucu olumlu ya da olumsuz sonuçlanabilir ama önemli olan kişinin bunu önemseyip tedbirini almaya çalışıp çalışmadığıdır. Ya'kûb (a.s.)'ın Yûsuf'tan rüyasını anlatmamasını istemesi, kardeşleriyle göndermekten çekinmesi, daha sonraları da onun kardeşini ağabeyleriyle göndermek istememesinin nedeni hep evlâtlarını korumak olmuştur. Hem Yûsuf ve kardeşinin başına bir gelmesine hem de çocuklarının yanlışı bulaşmasına engel olmaya çalışıyordu.

²¹⁰ Yûsuf 12/58-68.

²¹¹ Yûsuf 12/69-87.

²¹² Yûsuf 12/94-101.

2- Musîbetler karşısında sabrın önemi.

Hayatın doğasında mutluluklar ve sevinçler olduğu gibi sıkıntılar, musîbetler ve hüznler de vardır. Bazısı hayatın tabîî seyrinden kaynaklanırken, bazısı da insanların yanlış tercihleri ya da bizzat kötülüğü ve günahı tercihlerinden kaynaklanır. Allâh'a inanan bir kimsenin, kaynağı ne olursa olsun musîbetler karşısında hakkıyla sabretmesi, kendine yakışan bir tavidir. Sabretmesi olaydan etkilenmemesi, hüznlenmemesi ve muhtemel çözümlere yönelmemesini gerektirmez. Hüzne boğulsa bile Allâh'a isyana varacak tutumlardan ve problemi daha da derinleştirecek kararlardan uzak durması icap eder.

3- Şerde hayır, hayırda şer olabilir.

Hayır bildiğimiz hususların sonucunun bazen şerre dönüşmesini, başımıza gelen bazı olumsuzlukları şerre yorumladığımız halde ileride hayır olduklarını görebiliriz. Bu gerçeği Yüce Rabbimiz kitabında açıkça ifade etmektedir.²¹³ Kötülüğü ve yanlışlığı açık olan, yani Rabbimizin yasakladığı hususlarda elbette hayır yoktur. Ama müdahalemiz haricinde başımıza gelen bazı olumsuzlukların ileride güzellikler doğurabileceğini de unutmamalıyız. Zîrâ hayata yön veren, bizim görmediklerimizi gören ve bilmediklerimizi bilen, her konuda takdir yetkisini elinde bulunduran, takdirinde de nice hikmetler saklı olan bir güç, yani rabbimiz Allâh vardır.

Yalnız sıkıntı anında bu hakîkati göz ardı edip yakışıksız tavırlar sergileyip de ileride olayın hayra döndüğünü gördükten sonra bu ilkeyi hatırlayıp bunu onaylamak ve ifade etmek bir işe yaramayacaktır. Önemli olan musîbet anında bu hakikati akıldan çıkarmayarak dengeli davranabilmektir.

Nitekim Ya'kûb (a.s.) acının en zorunu yaşamış ama bu hakîkati göz ardı etmeyerek sabretmiştir. Yûsuf'u kaybetmesi, Yûsuf'u Mısır'a sultan yapmış; diğer oğlunu yitirmesi ise Yûsuf'u kendisine geri getirmiştir.

4- Hiçbir durumda umudu yitirmemek.

Başa gelen musîbetlerde hiç çıkış yolu görünmeyebilir. Böylesi zor durumlarda bile insanın ümidini yitirmemesi gerekir. Problemin bir çıkış yolunun içinde bulunduğu anda olmasa bile sonraları çözülebileceğine olan inancını asla kaybetmemelidir.

²¹³ Bakara 2/216.

5- Tedbir almak.

Sonucu değiştirip değiştirmeyeceği bilinmese bile, takdirin her halükârda vukû bulacağı açık olsa da; doğru olan, olaylar öncesinde tedbir almaktır. Hz. Ya’kûb (a.s.) oğullarına, Mısır’a girerken şehrin ayrı kapılarından girmelerini isteyerek onları muhtemel bir kötölükten korumaya çalışmıştı.²¹⁴

6- Evlât sevgisi.

İnsanların evlâtlarını kötölükten korumaya çalışması, başkalarına bir kötölük gelince de üzölmeleri hatta gözyaşı dökmeleri kadar doğal bir durum olamaz. Kaldı ki tersi bir durum ebeveynin sevgi ve şefkatinde bir problem olduğunu ortaya koyar.

7- Affetmenin büyüklüğü

Affetmenin acizlik ve çaresizlik değil; büyüklük ve erdem olduğunu Ya’kûb (a.s.)’dan bir kere daha öğreniyoruz. İşledikleri suçun çok büyük olmasına ve yıllarca acı çekmesine neden olmalarına rağmen oğullarını affetmiştir.²¹⁵ Affetmek asil bir davranış olduğu gibi suç işleyenin kazanılmasına da olanak sağlayabilir.

8- Tüm peygamberlerin getirdiği din İslâm’dır.

Yüce Allâh’ın farklı zamanlarda ve mekânlarda olsa da tüm peygamberler aracılığıyla gönderdiği din islâmdır. Bunu Ya’kûb (a.s.)’ın dilinden bir daha öğreniyoruz.²¹⁶

9- Evlâtlara bırakılan inanç mirası

Kişinin çoluk çocuğuna, “başkalarına muhtaç olmasınlar, aç ve açıkta kalsınlar” diye imkânları dahilinde mal-mülk miras bırakması onun babalık görevidir. Mal-mülkle beraber onlara güzel bir terbiye, hayatlarına yön verecek bir inanç bırakması da yine onun görevidir. Nitekim Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.) de “Hiçbir baba çocuğuna güzel ahlâk ve terbiyeden daha değerli bir miras bırakmamıştır.”²¹⁷ buyurarak

²¹⁴ Yûsuf 12/67.

²¹⁵ Yûsuf 12/97-98.

²¹⁶ Bakara 2/130-133.

²¹⁷ Tirmizî, Birr, 33; İbn Hanbel, III, 412, IV, 77-78; Hâkim, Müstedrek, IV, 292 Taberânî, Ebu’l-Kâsım Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb, el-Mu’cemu’l-Kebîr (th. Hamdî b. Abdülmecîd es-Selefi), Mektebetu’l-Ulûm ve’l-Hukm, Musul, 1404/1983, XIII, 320; Beyhakî, Şuabu’l İmân, (th. Muhammed es-Saîd Besyûnî Zağlûl), Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut, 1410/1989, II, 253, VI, 398, 399; Abd İbn Humeyd, Abd Ebû Muhammed b. Hasr, el-Muntehab Min Müsnedi Abd İbn Humeyd (th. Subhî el-Bedrî es-Samrâî, Mahmûd Muhammed Halîl es-Saîdî), Mektebetu’s-Sunne, Kahire 1408/1988, I, 141; Kuzâî, Ebû Abdullâh Muhammed b. Selâme b.

bu gerçeği ifade etmiştir. Çünkü çocuklarımızın beyinleri ve yürekleri en az mideleri kadar değerlidir. Ya'kûb (a.s.)'ın vefatı esnasında çocuklarına ısrarla kulluk bilincini hatırlatması ve onların bu inancını pekiştirmesi²¹⁸, babaların evlâtlarına sadece mal-mülk değil terbiye ve inanç da bırakması gerektiğinin altını çizmektedir.

Ca'fer, Musnedu's-Şihâb, (th. Hamdî b. Abdulmecîd es-Selefi), Muessesetu'r-Risâle, Beyrut 1407/1986, II, 251.

²¹⁸ Bakara 2/133.

1.10. HZ. YÛSUF

Hiz. Yûsuf (يوسف)' un isminin Arapça olmadığı ve herhangi bir kelimedenden türemediğı kabul gören bir görüştür.²¹⁹

1.10.1. Kur'ân'da Hiz. Yûsuf

Hiz. Yûsuf'un ismi Kur'ân-ı Kerîm'de yirmi altı yerde²²⁰ zikredilmiştir. Diğer peygamberlerin kıssaları Kur'ân'da parçalar halinde farklı yerlerde aktarılmışken Yûsuf (a.s.)'ın kıssası sadece Yûsuf Sûresi'nde tek parça olarak anlatılmıştır. Yüz on bir ayet olan sûrenin ilk yüz bir ayeti bu konuya ayrılmıştır.

Hiz. Yûsuf gördüğü rüyasını babası Ya'kûb (a.s.)'a anlatır. On bir yıldızı, ayı ve güneşi kendisine secde ediyorken görmüştür. Babası da rüyasını kendisini kıskanan kardeşlerine anlatmamasını tavsiye eder.²²¹ Babalarının Yûsuf'u kendilerinden daha fazla sevdiğini düşünen diğer kardeşleri, onu ortadan kaldırmak için ona bir komplo hazırlarlar. Babalarını ikna edip Yûsuf'u da yanlarına alarak kıra gider ve orada onu bir kuyuya atarlar.²²² Akşamüstü de ellerinde kanlı bir gömlekle ağlayarak Ya'kûb (a.s.)'a Yûsuf'u bir kurdun yediğini söylerler.²²³ Bir zaman sonra kervancılar tarafından bulunan Yûsuf, Mısır'a önemli bir mevkideki bir devlet adamına²²⁴ satılır²²⁵ ve onun evinde büyür.

Yaratılıştan çok mükemmel ve güzel bir fiziğe sahip olan Yûsuf (a.s.)²²⁶, ergenlik döneminde, kendisine sahip çıkan şahsın karısı yüzünden çok ciddi bir imtihanla karşı karşıya kalır. Kadının ahlâksız teklifini reddeden Yûsuf (a.s.), odadan çıkmak için kapıya yönelince kadın onu tutmaya çalışırken gömleğini arkasından yırtar. Bu esnada kapıda

²¹⁹ Suyûtî, İtkân, II, 365.

²²⁰ En'âm 6/84; Yûsuf 12/4, 7, 8, 9, 10, 11, 17, 21, 29, 46, 51, 56, 58, 69, 76, 77, 80, 84, 85, 87, 89, 90, 94, 99; Mü'min 40/34.

²²¹ Yûsuf 12/4-6.

²²² Yûsuf 12/7-15.

²²³ Yûsuf 12/16-18.

²²⁴ Yûsuf'u satın alan kişinin, dönemin Mısır Maliye Bakanı olduğu kaydedilmiştir. Bk.: Taberî, Tarih, I, 172; İbnu'l-Esîr, Kâmil, I, 141; İbn Kesîr, Tarih, I, 202.

²²⁵ Yûsuf 12/19-21.

²²⁶ Müslim, İmân, 259; İbn Hanbel, III, 148, 286; İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed el-Kûfî (th. Kemâl Yûsuf el-Hût), Musannef, Mektebetu'r-Ruşd, Riyad, 1413/1992, IV, 42, VI, 347, VII, 333; Hâkim, Müstedrek, II, 622; Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Ali el-Musallî et-Temîmî (th. Huseyn Selîm Esed), Müsned, Dâru'l-Me'mûn li't-Turâs, Dimeşk 1404/1984, VI, 107, 216; Beyhakî, Delâil, I, 290, 291; Beğavî, Ebû Muhammed el-Huseyn b. Mes'ûd, Mesâbihu's-Sunne, II, 179; Kadî İyâz, Şifâ, I, 137; Taberî, Tarih, I, 169; İbnu'l-Esîr, Câmiu'l-Usûl, Beyrut 1400/1980, XII, 53; İbn Seyyidunnâs, Uyûnu'l-Eser, Beyrut, ts. , I, 144; İbn Kesîr, Tefsir, II, 252; Suyûtî, Hasâisu'l-Kubrâ, ts. , II, 129; Ebû Nuaym, a.g.e., VI, 253; Heysemî, Mecma', I, 170.

beliren kocası onları görür ve yapılan kısa bir tahkîk sonucu suçun kadında olduğu ortaya çıkar, olay ört bas edilir.²²⁷ Fakat olay kısa bir süre sonra Mısır sosyetesinde hızla yayılır ve sosyete kadınlarının sohbet konusu haline gelir. Söz konusu kadın, bu sefer onların da yerinde olsalardı aynı şeyi yapacaklarını ispatlamak için bir toplantı tertip eder. Çağrılan kadınlar yerlerini aldıktan sonra oraya çağrılan Yûsuf (a.s.)'ı görünce şaşkınlıkla ellerini keserler. Amacına ulaşan kadın istediğinde hâlâ ısrarcı olduğunu ve kabul edilmezse Yûsuf (a.s.)'ı zindana attıracağını söyler.²²⁸ Zindanı kadının teklifine tercih eden Hz. Yûsuf, suçsuz olmasına karşın zindana atılır.²²⁹

Onun için zindanlı günler başlamıştır. Zindandayken iki kişinin rüyasını yorumlamış ve zindandakileri doğru yola çağırmıştır.²³⁰

Ülkenin kralı, gördüğü ilginç rüyayı kendisi ve etrafındaki rüya yorumcuları çözemeyince, Yûsuf (a.s.)'ın rüyasını yorumladığı kişilerden biri Yûsuf (a.s.)'ı hatırladı. Yûsuf (a.s.)'ın yanına gidip rüyayı ona aktardı, o da rüyanın yorumunu anlattı. Rüyadaki yedi semiz ineği, yedi zayıf ineğin yemesi ve yedi yeşil başakla bir o kadar kuru başağı, ülkede ileriki yıllarda baş gösterecek bir kıtlıkla yorumladı. Yorum krala iletilince Yûsuf'un zindandan çıkarılmasını emretti. Fakat Hz. Yûsuf, zindana atılma olayında suçsuzluğunu herkes tarafından bilinmesi için tahkîkât istemişti. Şahitlerin dinlenmesi sonucunda suçsuzluğu apaçık ortaya çıkan Yûsuf (a.s.), zindandan çıktı.²³¹ Bilgisine ve zekâsına hayran kalan kral, onun da oluruyla Yûsuf (a.s.)'ı geniş sorumluluk ve yetkilerle donatılmış olarak Maliye Bakanlığına atadı.²³²

Hız. Yûsuf'un rüya yorumunda ifade ettiği kıtlık yılları gelmiş, komşu ülkelerde bundan etkilenmiştir. Mısır'da zahire bulabileceklerini öğrenen Hız. Yakub, oğullarını oraya gönderir. Kardeşlerini tanıyan Yûsuf (a.s.), onlara istediklerini verir ancak bir dahaki gelişlerinde anneleri ayrı ama babaları bir olan diğer kardeşlerini²³³ de

²²⁷ Yûsuf 12/23-29.

²²⁸ Yûsuf 12/30-32.

²²⁹ Yûsuf 12/33-35.

²³⁰ Yûsuf 12/36-42.

²³¹ Yûsuf 12/43-53.

²³² Yûsuf 12/54-57.

²³³ Tarih kaynaklarımızın verdikleri bilgiye göre bu kişi, Yûsuf (a.s.)'ın öz kardeşi olup, ismi Bünyamin'dir. Yûsuf (a.s.)'ın on bir kardeşi vardı. Bünyamin'in dışındakilerinin anneleri farklıydı. Ayrıntılı bilgi için bk.: İbn Kuteybe, Maârif, s. 119; Taberî, Tarih, I, 163; Ya'kûbî, a.g.e., I, 30, 31; Sa'lebî, a.g.e., s.102; İbn Haldûn, a.g.e., II, 1, 39; Mes'ûdî, Murûc, I, 47.

getirmelerini ister.²³⁴ Yanlarındaki erzakla beraber evlerine dönen kardeşleri durumu babaları Ya'kûb peygambere aktarır ve gelecek gidişlerinde diğer kardeşlerini de götürmek zorunda olduklarını söylerler. Yûsuf (a.s.)'ın âkıbetini hiç unutmayan, onun anne bir öz kardeşinin de başına bir tehlike gelmesinden korkan Ya'kûb (a.s.) buna râzı olmaz. Oğullarının ısrarlı istekleri sonucu onlardan çok ciddi bir tehlike hariç onu koruyacaklarına dair yemin aldıktan sonra izin verir. Yalnız şehre girerlerden hep birden bir kapıdan değil, ayrı ayrı kapılardan girmelerini tenbihler.²³⁵

Hz. Ya'kûb'un oğulları erzak almak için tekrar Mısır'a gelirler. Yûsuf (a.s.) yıllardır birbirinden ayrı olan aileyi kavuşturmak için Allâh tarafından kendisine bildirilen bir planı tatbîk eder. Durumu öz kardeşine izah ve onlar yüklerini sarıp ayrılacakları sırada daha önceden öz kardeşinin yüküne konulan bir tasın çalındığını ilan ettirir. Kardeşlerinin ülkesindeki yasalara göre bir uygulama yapılır ve görünürde suçlu bulunan öz kardeşi alıkonur. Yaşlı babalarını hatırlayarak, kendilerinden birini almalarını isteyen diğer kardeşlerinin isteklerini Yûsuf (a.s.) reddeder.²³⁶

Erzaklarla beraber dönüp durumu babalarına aktarırlar. Yûsuf'un acısını bile henüz unutamayan Ya'kûb (a.s.)'ın acısı daha da şiddetlenir ve kederinden gözleri görmez olur. Her şeye rağmen ümidini yitirmeyen Ya'kûb (a.s.) oğullarını, Yûsuf (a.s.) ve kardeşini aramaları ve zahire getirmeleri için tekrar Mısır'a gönderir.

Yûsuf (a.s.)'ın karşısına çıkan kardeşleri henüz onu tanıyamamışlardır. Yûsuf (a.s.) kendisini tanıttıktan sonra kardeşleri hatalarını kabul eder ve af dilerler. Onları affeden Yûsuf (a.s.) onları ailenin geri kalanını da getirmeleri için memleketlerine gönderir. Gömleğini de yüzüne sürsün ve kapanan gözleri açılsın diye onlarla beraber babasına gönderir.²³⁷

Kervan yola çıktığında Yûsuf (a.s.)'ın kokusunu duyduğunu söyleyen Hz. Ya'kûb'a etraftakiler çok yaşlandığı için şaşımaya başladığını söylemişlerdir. Oğulları gelince gömleği verirler ve Ya'kûb (a.s.) gömleği yüzüne sürünce gözleri açılır. Pişmanlıklarını ifade eden oğullarını da affeder. Ailecek Mısır'a doğru yola çıkarlar. Yûsuf (a.s.) onları karşılar ve kucaklar. Anne ve babasını tahtına oturtur. Bu sırada hepsi

²³⁴ Yûsuf 12/58-62.

²³⁵ Yûsuf 12/63-68.

²³⁶ Yûsuf 12/69-82.

²³⁷ Yûsuf 12/87-93.

O’na olan sevgi ve saygılarını ifade etmek için önünde secdeye kapanırlar. Bunun üzerine Yûsuf (a.s) bunun çocukken gördüğü rüyasının yorumu olduğunu söyler ve hem ailesini bir araya getirdiği hem de kendisine önemli bir makam nasip ettiği için Allâh’a şükran duygularını ifade edip, O’na hamd eder.²³⁸

1.10.2. Dersler

1- *Düzelmeyi ertelemek kadîm bir hastalıktır.*

İnsanoğlunun, içinde bulunduğu mevcut yanlış durumdan o an değil de ileride bir gün vazgeçmeyi tasarlaması, neredeyse insanlık tarihiyle eş bir hastalıktır. “*Şimdi yapayım, ileride tövbe eder düzelirim*” mantığıdır bu. Hatanın fâili, bulaştığı günah ve yanlışlık ne olursa olsun, onu işlerken dahi yaptığı yanlışın farkında olarak ileride, zamanı belirsiz bir gelecekte, mutlaka hatalarından vazgeçip günahlarına tövbe edeceği niyetini taşır. Bu niyetin kaynağı hem günahının fakında olmak hem de muhtemelen kendini o an rahatlatmaktır. Bu halet-i rûhiyeden şu iki sonucu çıkarabiliriz:

a) Bu kişinin vicdanı henüz ölmemiştir. İnsanlığından tamamen uzaklaşıp hiçbir iyi niyet taşımayan ve yaptığı işin doğru olduğunu savunacak kadar ölçü sistemini şaşırması biri değildir. Yani ümit vaat edebilir.

b) Olumlu bir tarafı olmakla birlikte bunun bir savunma psikolojisi olduğu, rahmânî olmaktan çok şeytânî olduğu izlenimi vermektedir. Çünkü kişiyi günaha alıştıracı, hayrı ve güzelliği erteleyici özelliği bulunmaktadır. Sanki “*şimdi işle de nasılsa ileride tövbe eder, düzelirsin*” düşüncesini insanda âdeti bir alışkanlık haline getirmektedir. Halbuki gûnahtan vazgeçmemek ve hayırlı davranışları ertelemek şeytandandır. Üstelik ertelemenin sonu yoktur ve tövbeyi ertelemek için kişi her zaman bir mâzeret bulabilir.

Yûsuf (a.s.)’ın kardeşlerinde de aynı duyguları görmekteyiz. “*Yûsuf’u öldürelim, nasılsa ileride düzelir, sadık kimselerden oluruz.*” hisleriyle kardeşlerinin kanını akıtmaya hazırlanıyorlardı.²³⁹

2- *Kıskançlık çok acı sonuçlara yol açabilir.*

²³⁸ Yûsuf 12/94-101.

²³⁹ Yûsuf 12/9.

Kıskançlığın başkasına zarar verecek boyuta ulaşması, aynı zamanda psikolojik bir problemin habercisidir. “*Ben merkezci*” bir hayat anlayışının dışı vurumu olan; bencil, başkasını düşünmeyen kişilerde daha ileri boyutlara ulaşan bu hastalık, kontrol altına alınmazsa, insanı öldürmek gibi pek çok geri dönülmez kötülüğe bile sürükleyebilir.

Hz.Peygamber’in “*Kıskançlıktan uzak durun. Ateşin odunu yaktığı gibi, kıskançlık da iyilikleri yer bitirir.*”²⁴⁰ hadîsi de, kıskançlığın hem yapılan iyiliklerin karşılığını hem de kişideki güzel duyguları ortadan kaldırdığını ifade etmektedir.

3- Şer bilinenlerde hayır olabilir.

Başa gelen her olumsuzluğa isyan etmek yanlış bir tercih olacaktır. O durumun nasıl sonuçlanacağını ve bitiminde bize neler getireceğini bilmiyoruz. Bu sebeple şer olarak görünen bazı olumsuzlukların bize hayır getirebileceğini göz ardı etmeden, onları atlatmaya çalışmalıyız. Kuyuya atılmak, aileden ayrı düşmek, köle diye satılmak katlanılması zor hususlardır. Ama sonuçları itibariyle hayır getirmiştir ve Hz. Yûsuf (a.s.) Mısır’a sultan olmuş, ailesine tekrar kavuşmuştur.

4- Allâh insanı yalnız bırakmaz.

Problemler bazen insanı bunaltacak dereceye ulaşsa ve aşılmaz gibi görünseler de Allâh’ın her şeyi görüp bildiğini unutmamak gerekiyor. Allâh mutlaka yardım edecektir ama insana düşen sınav bilincini yitirmeden sabretmektir. Issız topraklardaki bir kuyuda bile olsa bir vesîle yaratır ve insanı kurtarır.

5- Sahip olunan güzel özellikler aynı zamanda imtihan vesîlesidir.

İnsanın fizîkî görünüşü ve güzel olması gibi bazı özellikler bir nimet olmakla birlikte, önemli bir imtihan alanını da oluşturmaktadır. Avantaj zannedilen bu vâkıanın Allâh katında bir ayrıcalık oluşturmadığını ve Allâh’ın insanın şekline ve tipine değil, davranışlarına ve kalbine baktığını biliyoruz²⁴¹. Şekil güzelliği aynı zamanda çok çetin bir imtihan sahasıdır. Bu hem özelliği taşıyan kişi için hem de onunla muhatap olanlar için böyledir. Mal-mülk ve maddî güç de fizîkî güzellik gibi değerlendirilebilir.

²⁴⁰ Ebû Dâvûd, Edeb, 52; İbn Mâce, Zühd, 22; İbn Ebî Şeybe, Musannef, V, 330; Beyhakî, Şuabu’l-Îmân, V, 266, 267, 452; Abd İbn Humeyd, Müsned, I, 418; Kuzâî, Musnedu’s-Şihâb, II, 136.

²⁴¹ Müslim, Birr ve’s-Sıla, 34; İbn Mâce, Zühd, 9; İbn Hanbel, Müsned, II, 284, 539, İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed et-Temîmî, Sahîh (th. Şuayb el-Arnaût), Muessesetu’r-Risâle, Beyrut 1414/1993, II, 119; Beyhakî, Şuabu’l-Îmân, VII, 328; İbn Râhaveyh, İshâk b. İbrâhim el-Hanzalî, Müsned (th. Abdulgafûr b. Abdulhak el-Belûşî), Mektebetu’l-Îmân, Medîne 1412/1991, I, 369.

Yûsuf (a.s.)'ın kadınla imtihanında bunların hepsinin rolü vardır. Yûsuf (a.s.)'ın fizikî güzelliği, hem kendisi hem de kadın için imtihan sahasıydı. Kadının da maddî gücü, toplumdaki mevkisi hem kendisi hem de Yûsuf (a.s.) için imtihan alanıydı. Çok zorlu bir yapıya sahip bu imtihan alanını başarı ile geçebilen, hiçbir gölgenin olmadığı günde Allâh'ın bağışladığı bir gölge ile mükâfâtlandırılacak²⁴² derecede büyük bir iş başarmış sayılacaktır.

6. *Allâh'ın yardımı olmadan imtihanlardan başarılı çıkmak mümkün değildir.*

Kişinin takva seviyesi ne olursa olsun Allâh'ın yardımı olmaksızın, karşı karşıya kaldığı imtihanlardan alının akıyla çıkması mümkün değildir. Çünkü nefis her daim kötülüğü emretmektedir.²⁴³ Dolayısıyla her an müteyakkız olmak ve Allâh'a sığınmak gerekir. Zîrâ Yûsuf (a.s.) bile “*Rabbinin burhanına*” nâil olmakla sınavı başarı ile geçebilmiştir.²⁴⁴ Allâh Rasûlü Hz. Muhammed (s.a.v)'in “*kendisini nefsiyle bir an bile baş başa bırakmamasını rabbinden dilemesi*” en çok yaptığı duâlardan biriydi.

7- *Olayları çözerken mantikî delilleri kullanmak.*

Karmaşık olayları çözerken, şahitlerin dinlenmesiyle birlikte, mantikî deliller de kullanılmalıdır. Nitekim Hz. Yûsuf'un olayında hakemlik yapan kişi, Yûsuf (a.s.)'ın gömleğinin arkadan yırtılmış olmasını gerekçe göstererek onun suçsuz, kadının ise suçlu olduğuna hükmetmişti.²⁴⁵

8- *Ahlâkî seviyesizliğe tutkun sosyete mantığı.*

Bir kadının şehvî ihtirasını açıkça ilan edip gayr-i ahlâkî niyetini rahatlıkla açığa vurması, zamanın Mısır yüksek sosyete sınıfının ahlaken en aşağı dereceye düştüğünü gösteriyor. Davetli kadınlarda muhtemelen sosyete sınıfına mensuptu. Çünkü özel tertip edilen, tefrîş ve ikramıyla önplana çıkan böyle özel bir toplantıya sıradan kadınların çağırılması mümkün değildir. Onlar da kadına kızmayıp, onun yerinde olsalardı aynı şeyi yapacaklarını ortaya koymuşlardır.²⁴⁶

²⁴² Buhârî, Zekât, 15, Muhâribîn, 4; Müslim, Zekât, 91; Tirmizî, Zühd, 53; Nesâî, Âdâbu'l-Kuzât, 2; İmam Malik, Muvatta', Şi'r, 1709; İbn Hanbel, Müsned, II, 439; İbn Huzeyme, Ebû Bek Muhammed b. İshâk es-Sulemî en-Neysâbü'rî (th. Mahmud Mustafâ el-A'zamî), Sahîh, El-Mektebetu'l-İslâmî, Beyrut 1390/1970, I, 185; İbn Hibbân, Sahîh, II, 338; Beyhakî, Şuabu'l-İmân, I, 405, es-Sunenu'l-Kubra, III, 65.

²⁴³ Yûsuf 12/53.

²⁴⁴ Yûsuf 12/24.

²⁴⁵ Yûsuf 12/26-28.

²⁴⁶ Mevdûdî, Tefhîm, II, 456.

Onların da bu rezilliğin birer parçası oldukları, toplantıda onların da isteklerinin olduğu ve Yûsuf (a.s.)'ın tekliflerini reddetmesi üzerine onu zindana göndermek için kurulan komplonun elemanları oldukları, Hz. Yûsuf'un "bunların *beni davet ettikleri şey* " *يدعونني* " ve "bu kadınların tuzakları" " *كيدهن* " ifadelerinin²⁴⁷ çoğul kalıbında kullanılmasından açıkça ortaya çıkmaktadır.

Dönemin sosyete sınıfının muhabbet konuları, toplantılarının gündem maddeleri, düzenledikleri partilerde sergiledikleri tavırlar onların ahlâk anlayışlarının seviyesini ayan beyan göstermektedir. Sahip oldukları zenginlik, güç ve konumlarının ayartmasıyla, ilâhî değerlere sırt çevirip, nefislerinin kölesi haline gelen toplumların gelebileceği en üst seviyenin bile ne kadar alçakta kalacağını gözler önüne seren bu tür tablolar, bugün çağdaş dünyanın ilericilik, çağdaşlık ve kadın hakları adına, kadına ve dünya insanlığına sunduğu özgürlüğün ifadesi olarak çizdiği tabloların aynısıdır.

Modern Batı toplumunun kendi dinamiklerinden ve değerlerinden hareketle üretebildiği bu ilerleme anlayışı, bundan binlerce yıl önceki Mısır toplumunda tüm haşmetiyle yürürlükteydi.²⁴⁸

Ahlakî değerlerin böylesine tepetaklak olduğu bir yerde Hz. Yûsuf'un bu kadının, çok kimsenin can atarak koşacağı teklifini reddetmesi suç sayılıyor ve ağır bir şekilde cezâlandırılıyordu. Onlara göre, son derece yerinde bir karardı. Böylesine ilkel bir anlayışın öylesi ileri bir toplumda yeri olamazdı.

Bu ahlâk anlayışı sadece dönemin kadınlarını esir almış değildir. Erkeklerin de cinsel rezilliğe bakış açısı kadınlarınkinden çok farklı değildir. Evinde büyüyen Yûsuf (a.s.)'ı çok iyi tanıyan ve Yûsuf (a.s.)'ın suçsuz olduğu delilleriyle ortaya çıktığı halde kadının kocası, kendisine ihanet eden eşine yumuşakça nasihatten sonra, itibarını koruma kaygısıyla olayı örtbas edip gizlemeye çalışmıştır.²⁴⁹

9. Sıkıntıyı günaha tercih etmek asâlettir.

Acıyı ve sıkıntıyı günaha tercih etmek gerçekten çok asil bir davranıştır. Bu asâleti gösterebilmek için pek çok zorlu engeli aşmak gereklidir. Bu engelleri şöyle sıralayabiliriz:

²⁴⁷ Yûsuf 12/33.

²⁴⁸ Mevdûdî, Tefhîm, II, 456.

²⁴⁹ Seyyid Kutub, Fi Zılâli'l-Kur'ân, (trc. Yakup Çiçek ve dğr.), Hikmet Yayınları , İst. 1991, XII, 216.

a) *Günaha ulaşmaya çalışmak.* Yûsuf (a.s.)'ın ömrü boyunca böyle bir arzusu olmadığı açıktır.

b) *Günahın zevk veren cazibesi.* Bunu bile tek başına aşmak ciddi bir sorumluluk anlayışı ve bilinci gerektirir. Pek çok kimsenin ancak fazladan gayretlerle ulaşabilecekleri günah, onun ayağına gelmiş ama Yûsuf (a.s.), günahın bu özelliklerine rağmen bunu reddetmiştir.

c) *Günaha karşılık alabileceği dünyalık.* Hz. Yûsuf bu günaha karşılık isteseydi muhtemelen pek çok imkânâ kavuşacaktı. Mal mülk, para, makam, şöhret vs. ama teklifi reddetmekle tüm bu dünyalığı elinin tersiyle reddetmiş oldu.

d) *Teklifi reddedince karşı karşıya kaldığı sıkıntı.* Yûsuf (a.s.) bu teklifi kabul etmeyince, zindana atılacak ve suçsuz yere uzun bir süre sıkıntı çekecekti. Hz. Yûsuf, günahı uzak durma adına bu sıkıntıyı bile göğüsleyebiliyordu.

Pek çok insanın, daha ilk adımlarında takılıp kaldığı ve onun ulaştığı yere döküle döküle ulaşabilen çok az insanın kaldığı bu yüksek seviye, onun güzel şahsında uygulanarak ulaşılmaz olmaktan çıkmıştır. Ama bir o kadar da asîl ve muhteşem bir hal almıştır. Bu nedenle günahın câzibesine aldanmayıp onu kor parçası gibi görebilmek ve bu uğurda acıya ve zorlu bir geleceğe katlanmak asîl bir davranış olduğu gibi mükâfâtı da o derece fazladır.²⁵⁰

10- Her türlü ortamda yapılabilecek bir şeyler vardır.

Bir müslüman, normal şartlarda isteğine kalsa tercih etmeyeceği bir ortamda bulunmak zorunda kalabilir. Arzu etmediği halde başına gelen böylesi bir durumdan yine de hayır ve güzellik çıkarmaya çalışmak doğru olandır. İnsanlık tarihi kadar eski olan hak ve bâtil mücadelesinde günümüze dek, hak adına mücadele eden binlerce insanın yolu zindan ve hapis haneye uğramıştır. Hepsi de bahsettiğimiz bakış açısıyla hareket etmişlerdir. Zindanda bile olsalar, etraflarındaki insanlara islâmı anlatmaya çalışmış ve bu uğurda gayret sarf etmişlerdir. Bu nedenle zindan adı “*Medresi-i Yûsufiyye*” olarak gelenekteki yerini almıştır.

11- İnsanların maddî-manevî her tür problemiyle ilgilenmek.

²⁵⁰ Konuyla ilgili olarak 242. dipnota bakılabilir.

İnsanlarla ilgilenirken onların hem maddî hem de manevî problemlerinin olduğunu unutmamak gerekir. Problemin bir kanadını ihmal etmek amaca ulaşmayı engelleyecektir. Onların maddî sorunlarına yardımcı olurken, varsa manevî, ahlâkî ya da itikâdî sorunlarına da yardımcı olmak lazımdır. Tersî de geçerlidir. Müslümanlar sadece laf söyleyen, din anlatan, ilkelerinin sadece sözlü taşıyıcısı olmamalıdır. Aynı zamanda çevrelerindeki insanların her türlü problemiyle ilgilenen, zor zamanlarında yanlarında olan insanlar olmalıdırlar.

Nitekim Hz. Yûsuf, zindan arkadaşlarının rüyalarını yorumlarken, onlardaki itikâdî problemi de görmüş ve her iki sorunlarını da çözmeye çalışmıştır.²⁵¹

12- *Töhmekten kurtulmaya çalışmak.*

Töhmets, insanların onurlarını lekeler. Bu sebeple kişi, suçsuz bile olsa bu töhmeti kaldırma imkânlarını bulmaya çalışmalıdır. İnsanların kafasında henüz kesin bir yargı haline gelmemiş bir şüphe halinde olsa bile böyle bir durumdan kurtulmaya bakmalıdır. Yûsuf (a.s.) zindandan çıkma imkânına kavuşunca önce yeni bir tahkîkâtın yapılıp suçsuzluğunun tüm taraflarca kabul edilmesini ve bunun ilanını istemiştir.²⁵²

13- *Göreve talip olmak.*

Mücadelenin seyri zindana götürürse şikayet ve isyandan kaçınarak buna katlanılmalıdır. Ama mücadele ve ilkelerin gereği sarayda olmak gerekiyorsa orada da olunmalıdır. Ama her iki yerde de inançtan ve mukaddes değerlerden uzak kalınmadan, hayır ve iyilik umarak bulunulmalıdır.

Adâlet ve hakkı hâkim kılacak kişi, islâmî değerlerin onayladığı bir makamı talep edebilip.²⁵³ Yalnız bu makamın zulüm ve adaletsizlik üzerine kurulu olmaması gerekir.

Hz.Yûsuf'un Mısır'daki göreve talip olurkenki hedefi, küfür devletine talip olup onun zulümle yoğrulmuş kanunlarını uygulayıp onun bu yapısını güçlendirmek değil, geniş yetki gücünü kullanarak islâmın hayat veren ilkelerini toplumla buluşturmak ve onlara hayatiyet kazandırmaktı. Nitekim aldığı görev sıradan, basit ve yetkileri olmayan, sadece kanunları uygulayıcı bir makamı ifade etmiyordu.²⁵⁴ Nitekim, ailenin buluşma

²⁵¹ Yûsuf 12/36-41.

²⁵² Yûsuf 12/50.

²⁵³ Elmalılı, a.g.e., V, 58-59.

²⁵⁴ Mevdûdî, Tefhîm, II, 471-473.

sahnesinde anne-babasını tahta oturtması²⁵⁵, kendisine verdiği hükümlerlik (من الملك) için Allâh’a şükretmesi²⁵⁶ ve kardeşlerine erzak verirken kaybolan tas ilan edilirken kendisinden “ kral(الملك)” diye bahsedilmesi²⁵⁷, onun bulunduğu görevin geniş yetkileri olduğunu ispatlamaktadır.²⁵⁸

14- *Ulaşılan imkânlarla dayanarak büyülenmemek.*

İnsan, hayatı boyu pek çok başarı elde etse bile onlara dayanarak büyülenmemelidir. Başarının kaynağının Allâh olduğunu unutmadan tevâzuyu elden bırakmamalıdır. Nitekim Yûsuf (a.s) kendisini kardeşlerine tanıttıktan sonra makamı hususunda “Allâh bizi lütfıyla nimetlendirdi.” diyerek²⁵⁹ Allâh’ın ihsanını unutmamış ve makamını kullanarak kibirlenmemiştir.

15- *Affetmek.*

Hz.Yûsuf kendisine karşı işledikleri suçu onları aşağılamadan, kardeşlerini affederek bağışlamanın bir erdem olduğunu bizlere bir kere daha göstermiş olmaktadır.²⁶⁰

16- *Sözün varacağı yeri hesaplayarak ölçülü konuşmak.*

Konuşmalarımızda insanları rencide etmemeye dikkat etmeliyiz. Daha önceki hatalarını tekrar tekrar söz konusu edip insanları başkalarını yanında utandırmak yakışıksız ve nezâket kurallarını aşan çirkin bir davranış olacaktır. Nitekim Hz.Yûsuf anne babasını tahta oturtuktan sonra onlara ve kardeşlerine yaptığı konuşmada, babasına Allâh’ın nimetlerini sayarken zindandan çıkışını zikreder ama kuyuya atılma ve oradan kurtulmasından bahsetmez.²⁶¹ Kardeşlerini kırmamak ve utandırmamak için kelimelerin nereye varacağını hesap ederek âdeta kelimeleri seçerek konuşur. Kuyu olayına sadece “şeytan benimle kardeşlerimin arasını bozduktan sonra”²⁶² diye değinir.

17- *Seni kuyuya atanlar bir gün üstünlüğünü kabul edecektir.*

²⁵⁵ Yûsuf 12/100.

²⁵⁶ Yûsuf 12/101.

²⁵⁷ Yûsuf 12/72.

²⁵⁸ Mevdûdî, Tefhîm., II, 471-473. Mevdûdî, Yûsuf (a.s.)’ın aldığı görevin komple bir yönetim olduğunu söyler.

²⁵⁹ Yûsuf 12/90.

²⁶⁰ Yûsuf 12/92.

²⁶¹ Dikmen, a.g.e., s. 295.

²⁶² Yûsuf, 12/100.

Yûsuf Sûresi'nin tamamının Mekke'de²⁶³ müşriklerin eziyet ve işkencelerinin iyice arttığı bir dönemde inmiş olması, hem Hz.Peygambere ve Müslümanlara teselli vermiş hem de müşriklerin cephesine anlamlı bir mesaj göndermiştir. İki taraflı olan bu mesajda kuyuya ve zindana atılan Yûsuf (a.s.)'ın nasıl başarıya ulaştığı gözler önüne serilmiş ve ona sıkıntı çektirenlerin bir gün gelip önünde secde ettikleri tablolaştırılmıştır.

Dolayısıyla evrensel bir mesaja sahip yüce kitabımız her coğrafyada ve her dönemde geçerli olan bir ilkesini insanlığa duyurmaktadır.

18- En büyük lütuf müslüman olarak can verebilmektir.

Tüm dünyalık imkânlarla ve büyük bir makama sahip olan Hz.Yûsuf, yaptığı duâda müslüman olarak ölmeyi ve ahirette salıp insanlarla beraber olmayı dilemektedir.²⁶⁴ Bu güzel bir hassasiyettir. Bu nedenle sultan bile olsa kişinin ölüm sonrası için bilinçli yaşaması ve iyi insanlarla beraber olma diye bir hassasiyetinin olması gerekir.

²⁶³ Kurtûbî, Tefsir, II, 101; Şevkânî, a.g.e., III, 5; İbnu'l Cevzî, Tefsir, IV, 176; Âlûsî, a.g.e., XII, 170; Elmalılı, a.g.e., V, 28. Yûsuf Sûresi'nin 4. ayetinin Medine'de nazil olduğuna dair bazı rivayetler aktarılmış ise de bu rivayetler eleştirilmiş ve sûrenin tamamının Mekke'de nazil olduğu kaydedilmiştir.

²⁶⁴ Yûsuf 12/101.

1.11. HZ. LÛT

Hiz. Lût (لوط)' un isminin Arapça kökenli olmadığı²⁶⁵ İbrânice veya Süryânice olduğu ileri sürülmüştür.²⁶⁶

Hiz. İbrâhîm'in yeğeni yani kardeşinin oğlu olan Hiz. Lût²⁶⁷, bugün Ürdün ve Filistin sınırında yer alan Ölü Deniz ya da kendi ismi ile anılan şekliyle Lût Gölü civarındaki Sodom ve çevresinde peygamberlik yapmıştır.²⁶⁸

1.11.1. Kur'ân'da Hiz. Lût

Hiz. Lût'un Kur'ân-ı Kerîm'de yirmi yedi yerde ismi zikredilmiştir.²⁶⁹ Yüce kitabımız onun İbrâhîm (a.s.)'ın davetini kabul ettiğini²⁷⁰, onunla beraber bereketli bir ülkeye ulaştırıldığını²⁷¹, peygamberlerden olduğunu²⁷², âlemlere üstün kılındığını²⁷³ ilâhî rahmete kabul edildiğini, kendisine hüküm ve hikmet verildiğini ayrıca sâlihlerden olduğunu kaydeder.²⁷⁴

Hiz. Lût'un görevlendirildiği toplum küfür ve ahlaksızlığında sınır tanımayan bir toplumdur. Her türlü ahlaksızlığı hem de hiç çekinmeden alenen işliyorlardı. Adı bu toplumla beraber anılacak ve insanlık tarihinde ilk defa şahit olunan livata ya da homoseksüellik denen çok büyük bir rezâleti icad eden bunlardı. Erkeklerin birbirleriyle cinsel ilişkide bulanacak kadar aşağılaştığı bu toplumu Lût (a.s.), yeryüzünde bu çirkin fiili ilk işleyenlerin kendileri olduğunu hatırlatarak uyarıyordu. Hatalarını

²⁶⁵ İbn Manzûr, a.g.e., V, 4099; Râzî, Abdulkâdir, a.g.e., I, 612.

²⁶⁶ Mustafavî, a.g.e., X, 258.

²⁶⁷ İbn Sa'd, Tabakât'ul-Kubrâ, I, 54; İbn Kuteybe, Uyûnu'l-Ahbâr, I, 314; Ya'kûbî, Tarih, I, 24; Taberî, Tarih, I, 125; Hâkim, Müstedrek, II, 561; Sa'lebî, a.g.e., s.102; İbn Cevzî, Tabsıra, I, 150; İbnu'l-Esîr, Kâmil, I, 100.

²⁶⁸ Kaynaklarımızda Sodom diye zikredilen bu şehrin o çevredeki Mu'tefika denilen beş şehirden en büyüğü olduğu, o zamanlar bile her birinin nüfusunun yüz bini aştığı ifade edilmektedir. Hiz. Lût'un bu beş şehre gönderildiği aktarılmaktadır. Bk.: Taberî, Tarih, I, 156-158; Yâkut, a.g.e. IV, 375; Hâkim, a.g.e., II, 562; Sa'lebî, a.g.e., s. 106; İbn Cevzî, Tarih, I, 152; İbnu'l-Esîr, Kâmil, I, 122; Mes'ûdî, a.g.e., I, 45; Suyûtî, İtkân, II, 365.

²⁶⁹ En'âm 6/86; Â'raf 7/80; Hûd 11/70, 74, 77, 81, 89; Hicr 15/59,61; Enbiyâ 21/71,74; Hac 22/43; Şuarâ 26/160, 161, 167; Neml 27/54, 56; Ankebût 29/26, 28, 32, 33; Saffât 37/133; Sâd 38/13; Kâf 50/13; Kamer 54/33,34; Tahrîm 66/10.

²⁷⁰ Ankebût 29/26.

²⁷¹ Enbiyâ 21/71.

²⁷² Saffât 37/133.

²⁷³ En'âm 6/86.

²⁷⁴ Enbiyâ 21/74-75.

kabullenmedikleri gibi Hz. Lût'u da temiz olmakla suçluyor, onunla alay ediyor ve söz konusu ettiği azabı hemen getirmesini istiyorlardı.²⁷⁵

İşledikleri kötülükler bununla sınırlı değildi. Yolları kesiyor,²⁷⁶ yurtlarından geçen erkek yolculara satıyor, onlarla alay ediyor, yakaladıklarının ırzına geçiyorlardı. İşledikleri ahlaksızlığı yollarda, halka açık yerlerde alenî bir şekilde sergilemekten çekinmiyorlardı.²⁷⁷

Hz. Lût kendilerini hakka çağırıp, hayasız işler yapmamaları için uyarmaya devam edince, tavırlarını daha da sertleştirip kendini ve ailesini şehirden kovmakla tehdit etmeye başladılar. Onu ve kendisine îmân eden az sayıdaki mü'mini²⁷⁸ ise temiz kalmaya çalışmakla suçluyorlardı.²⁷⁹

Ahlâksızlığından vazgeçmemeye kararlı olan bu toplum, azabı artık resmen kendisi çağırıyordu. Azapla görevli melekler oraya giderken Hz. İbrâhîm'e uğramış ve durumu ona da haber etmişlerdi. Yeğeni Lût'un da orada olduğunu hatırlatan İbrâhîm (a.s.)'a melekler, azabın Lût (a.s.)'a ve ona îmân edenlere erişmeyeceğini, karısı hariç hepsini kurtaracaklarını ifade ettiler.²⁸⁰

Şehre üç delikanlı şeklinde gelen melekler Hz. Lût'un evine misâfir oldular. Misâfirlerini koruyamama endişesiyle tedirgin olan Lût (a.s.)'ın bu endişesinde haklı olduğu kısa bir süre sonra ortaya çıktı. Çünkü halk gelen misâfirleri çok kısa bir süre içinde öğrenmiş ve evinin etrafına toplanmaya başlamışlardı. Misâfirlerine sarkıntılık yapmak amacıyla olan kalabalığa Lût (a.s.), toplumdaki kızlarla evlenmelerini teklif etti ama bunu reddettiler. Lût (a.s.)'ın sıkıntısını gören melekler durumu izah edip onu rahatlattılar.²⁸¹

Melekler Hz. Lût'a karısı hariç kendisine îmân edenlerle beraber geceleyin yola koyulmalarını istediler. Zaten ailesinden başka kendisine îmân eden kimse yoktu, karısı bile ona îmân etmemişti. Onlar şehirden ayrıldıktan sonra sabaha doğru korkunç bir fırtına, şiddetli bir gök gürültüsüyle beraber şehri kasıp kavurmaya başladı. Ani bir

²⁷⁵ A'râf 7/80-81; Şuarâ 26/160-166; Ankebût 29/28-29; Kamer 54/33.

²⁷⁶ Ankebût 29/29.

²⁷⁷ Taberî, Tarih, I, 151-152; İbn Kesîr, Tarih, I, 178; İbnu'l-Esîr, Kâmil, I, 118; Sa'lebî, a.g.e., s.101.

²⁷⁸ Taberî, Tarih, I, 153; Râzî, Fahreddîn, a.g.e., XVIII, 29-30; İbnu'l-Esîr, a.g.e., I, 119.

²⁷⁹ A'râf 7/82; Şuarâ 26/167; Neml 27/54-56.

²⁸⁰ Hûd 11/74-76; Hicr 15/56-60; Ankebût 29/31-32.

²⁸¹ Hûd 11/77-80; Hicr 15/67-71; Şuarâ 26/168-169; Ankebût 29/30, 33-34.

depremle şehrin altını üstüne çeviren azap, ruhuna ahlâksızlık işlemiş olan kavmi helâk etmiştir.²⁸²

Onlardan geriye sadece geleceğe yönelik ibretlik kalıntılar kalmıştır.²⁸³

1.11.2. Dersler

1- *İnsanoğlunun alçalabileceği en alt seviye: Homoseksüellik.*

İnsanoğlu, meleklerin secdesini hak edecek dereceye yükselebildiği gibi hayvanların dahi inemeyeceği alçak bir seviyeye düşebilir. Bu yükselme ve alçalma kendi tercihlerine bağlıdır. Tarih, her ikisine de çokça şahit olmuştur. Ama homoseksüellik gibi insan fitratına bile aykırı bir rezilliği ilk defa Lût (a.s.) döneminde gördü.

İnsan ırkının bulaştığı bu günah öylesine iğrençtir ki şayet böyle bir ahlâkî çöküntü yaşanmamış olsaydı, insan muhayyilesi böyle bir durumun olabileceğini asla düşünemezdi.²⁸⁴ Çünkü normal bir sapma ve küfrü tercih bile bu noktaya sürükleyemez. Yükselme için engelleri aşmak gerektiği gibi, alçalmak için de pek çok engel vardır ve bunları aşmak gerekir. Bunları şöyle ifade edebiliriz:

a) *İlahi kurallar*: Allâh'ın insanlara gönderdiği ilkeler sapmanın önünde büyük bir engeldir.

b) *İnsan fitratı*. Günahın önündeki en büyük engellerden biri de insanın yaratılışıdır. Her ne kadar günaha meyilli bir tarafı var ise de, varlığı, ibadet ve iyilikte huzur bulacak şekilde yaratılmıştır. Bu nedenle fitrat, doğru yolda sebat için avantaj sağlamaktadır.

c) *Vicdan*. İlk engeller aşılsa bile, insanı sürekli uyaran bu içsel sesi susturabilmek çok zordur.

d) *Yerleşik toplumsal kabuller*. Kişi şahsî olarak kendisini koruyan bu kalkanlardan kurtulsa bile, henüz günahın normal olarak değerlendirilmediği ictimâî yaptırımlar onu beklemektedir.

²⁸² A'râf 7/83-84; Hûd 11/81-83; Hicr 15/61-66, 72-74; Şuarâ 26/170-171; Zâriyât 51/31-36; Kamer 54/34-39

²⁸³ Hicr 15/75-77; Şuarâ 26/173-175; Neml 27/57-58; Ankebût 29/25; Saffât 37/133-138

²⁸⁴ Seyyid Kutub, a.g.e., IX, 136

e) *Yeryüzünün tabii kuralları*. Bazen öyle bir noktaya gelir ki hepsi aşıp, bir günah normal bir işmiş gibi toplumsal kabul ve beğeniler arasında yerini alınca arz dayanamama ve patlama noktasına gelir ve olan olur.

İşte Sodom ahâlisi tüm bu engelleri aşp insanlık basamaklarını teker teker inerek bu kadar alçalabilmiştir. Artık kendisini bilinen normal bir günden bile haz alamayan, azgınlaşmış, sınır tanımayan, tüm günahları tada tada doyumsuz hale gelmiş bir yaratık haline dönüşmüştür.

Bu sapmanın toplumsal bir hal alması ise işin daha vahim olan yönüdür. Durum böyle olunca değerlerin alt üst olması da kaçınılmazdır. İnsanın aşağılaşabildiği oranda yüceldiği ve kabul gördüğü, temiz ve erdemli oldukça da ilkel ve çağ dışı ilan edildiği bir sistem oluşmaktadır. Bu yüzden Lût (a.s.) ve beraberindeki bir avuç insan “*eteğini temiz tutmaya çalışan*”²⁸⁵, geri kafalı, ilerleyememiş ve bir türlü çağdaştıırılamamış bu sebeple de kurdukları son derece ileri ve çağdaş toplumlarda yerleri olamayacak insanlardı.

Homoseksüelliğin insan hakları çerçevesinde sunulduğu ve savunulduğu günümüz iki binli yılların çağdaş batı dünyasının nereye doğru ilerlediği aslında çok açıktır. Beraberinde AIDS gibi pek çok öldürücü hastalığı da getiren bu değerlerin, insanı ve toplumu nasıl bir çöküşe götürdüğü her gün daha da acı bir şekilde açıkça görülmektedir.

2- İbadet teklifiyle muhatap olmak için önce insan olmak gerekir.

Hız. Âdem’den itibaren gönderilen bütün peygamberler, yoldan çıkmış toplumlarını doğru yola davet ederlerken ilk nasihatleri hep “*Allâh’a kulluk edin, ondan başkasına tapmayın*” olmuştur. Tüm peygamberler bu çağrıyı tekrarlamışlardır.²⁸⁶ Bu çağrıyı tekrarlamayan tek peygamber Lût (a.s.)’dır. Elbette o da kavminin ıslahı için uğraşmıştır, pek çok şey söylemiştir. Ama bu ifadeleri onun ağzından Kur’ân’da göremeyiz.

Bunun nedeni sanki şudur: Kişinin ibadet teklifiyle muhatap olabilmesi için önce insan olması ve insanlık ciddiyetini taşıması gerekir. İnsanlığından sıyrılmış değerli hiçbir şeyi ciddiye almayan, kutsal değerlere karşı lakayt bir tavır takınan kimse, önce insan olmaya çağrılır. Önce insan olsun ki, teklifi ve sunulan ilkeleri hakkıyla tartabilsin.

²⁸⁵ A’râf 7/82.

²⁸⁶ Örnek olarak şu ayetlere bakılabilir: Hûd 11/26, 50, 61, 84.

Halbuki Sodom halkı, insanlığını kaybetmiş, yılışık yapılarıyla teklifin ciddiyetini anlayacak ve bunu tartabilecek konumda değillerdi. Bu nedenle önce düştükleri çukuru anlamaları sağlanmaya çalışılmış, bu mümkün olmayınca azapla korkutulmuşlardır. Yani sarsılıp kendilerine gelmeleri uğraşısı verilmiştir.

3- Temiz olmaktan utanmamak.

Kirlenmenin normal olduğu, bunun değer yargısı haline geldiği bir toplumda temiz ve dürüst olmak utanç vesilesi haline gelmemelidir. Temiz ve dürüst olanlar, doğru ve üstün olanın kendileri olduğu bilinciyle aşağılık kompleksine kapılmadan, davranışlarından utanmadan, başları dik dolaşmalıdırlar.

4- Misâfirlere verilen önem.

Hız. Lût başına gelecek sıkıntıyı bildiği halde her türlü tehlikeyi göze almış, melek olduklarını bilmediği yabancıları evine misâfir etmiş, onlara sahip çıkmış ve onları koruma uğruna hayatını tehlikeye atmıştır.²⁸⁷

²⁸⁷ Yiğit, a.g.e., s. 286-288.

1.12. HZ. ŞUAYB

Hiz. Şuayb (شُعَيْب)'ın isminin Arapça kökenli olduğu ifade edilmiştir.²⁸⁸ Arapçadaki “ *halk, ulus, kabîle* ” anlamına gelen “ شُعْب ” kelimesinin ismi tasğiri olan “ شُعَيْب ” kelimesinden türediğı söylenmiştir.²⁸⁹

Hiz. Şuayb Meyden ve Eyke halkına gönderilmiştir. Bunların farklı yerler mi yoksa tek bir yerleşim biriminin adı mı olduğu konusunda ihtilaf vardır.²⁹⁰ Halbuki Meyden ve Eyke farklı toplumlar olup Şuayb peygamber ikisine de gönderilmiştir.²⁹¹ Kur’ân-ı Kerim’de bu kavimlere gönderilen azapların farklı oluşu ve Şuayb (a.s.)’ın Medyen’e nisbeti bunu doğrulamaktadır.²⁹² Muhtemelen Meyden ve Eyke aynı soydan gelen, aynı dili konuşan, aynı din ve kültürü paylaşan, yakın topraklarda yaşayan ve birbirleriyle yoğun ticarî ve beşerî ilişkileri olan iki topluluktur.²⁹³

1.12.1. Kur’ân’da Hiz. Şuayb

Ticari hayatın canlı olduğu Medyen’de halk, doğru yoldan sapmıştı. İtikadî sapmayla birlikte ticarî ahlâkları da bozulmuştu. Hareketli bir ticari piyasanın bulunduğu kentte, maddi refaha rağmen halk ticarete sahtekârlık bulaştırmıştı. Alışverişlerde eksik tartmak sûretiyle fazla kâr elde etme gayreti içindeydiler. Şuayb (a.s.) ise onların hem itikadî hem de ticarî sapmalarını gündeme getirip onları uyarıyordu.²⁹⁴

Şuayb (a.s.)’ın davetini reddettikleri gibi ona îmân eden, onu dinlemeye gidenlere de engel olmaya çalışıyorlardı.²⁹⁵ Kendilerini güzellikle uyaran Şuayb (a.s.)’la alay ediyor, namazı ile dalga geçiyorlardı. Şuayb (a.s.)’ın namazına kafayı takmışlardı.²⁹⁶ O ise tüm gayreti ile toplumuna doğruları göstermeye çalışıyor, daha önce helâk olan kavimleri

²⁸⁸ Zebîdî, a.g.e., I, 632; Suyûtî, İtkân, II, 362.

²⁸⁹ Zebîdî, a.g.e., I, 632.

²⁹⁰ Arap Yarımadası’nın kuzeybatısı, Kızıldeniz kısmında yer alan bu şehirlerin, verilen mesajların ve toplumsal projelerinin aynı olduğu gerekçe gösterilerek bir tek yerleşim biriminin farklı isimleri olduğu iddia edilmiştir. Bk.: Sâbûnî, Muhammed Ali, Muhtasar-u Tefsîr-i İbn Kesîr, II, 53, Beyrut, 1402/1982.

²⁹¹ Taberî, Tarih, I, 168; İbnu’l-Esîr, Kâmil, I, 158; Hâkim, Müstedrek., II, 621.

Helâk edildiğı bildirilen Ashâbu’r-Ress’in, Şuayb (a.s.)’ın kavmi olduğunu söyleyen rivayetler de vardır. Bunun için bk.: Alûsî, a.g.e., XIII, 32; Harman, “Ashâburreş”, DİA, III, 469.

²⁹² İbnu’l-Cevzî, Tarih, I, 324-325; Makdîsî, Mutahhar bin Tâhir, Kitabu’l-Bed’ ve’t-Târîh (nşr. Clement Huart), Paris, 1410/1989, III, 76.

²⁹³ Yiğit, a.g.e., s. 376-377.

²⁹⁴ A’râf 7/85; Hûd 11/84-86.

²⁹⁵ A’râf 7/86-87.

²⁹⁶ Hûd 11/87.

hatırlatarak, onların da başına böyle bir azabın gelmesinden korktuğunu söylüyordu.²⁹⁷ Hz. Şuayb'ın çalışmalarına devam ettiğini gören ve bundan iyice rahatsız olmaya başlayan müşriklerin elebaşları onu ve beraberlerindeki sürgünle tehdit etmeye başlamışlardı. Tehditlerinin Şuayb (a.s.)'ı yıldırmadığını görünce bu sefer ona îmân edenlerin üzerine yoğunlaşıp onları tehdiye koyuldular.²⁹⁸

Sonunda Şuayb (a.s.)'ı öldürmeye bile niyetlendiler. Hatta bu niyetlerini ona söyleyerek gözdağı vermeye çalıştılar. Fakat Şuayb (a.s.)'ın akrabalarının kan davasına kalkışacağından korktukları için bundan vaz geçmek zorunda kaldılar. Şuayb (a.s.)'ın çabaları fayda etmeyince, Medyenliler çok korkunç bir depremle helak oldular.²⁹⁹

Eyke halkı da aynı Medyenliler gibi şirke bulaşmış ve ticarî sahtekârlığı ile tanınan bir yer olmuştu. Aynı uyarıları bu şehirde de yapan Şuayb (a.s.)'ı küçümsediler, alaya aldılar ve azap hususunda meydan okudular.³⁰⁰ Bunun üzerine onlar bulutlu bir gölge azabıyla helak oldular.³⁰¹ Şuayb (a.s.) ve beraberindekiler ise bu azaptan kurtuldular.³⁰²

1.12.2. Dersler

1- Ticarî ahlâksızlığın temelleri

Ticarî ahlâksızlık, ekonominin felce uğramasının, toplumsal yapının bozulup adalet ve güven duygusunun ortadan kalkmasının başlıca sebeplerindendir.

Ticarî ahlâksızlığın ve sahtekârlığın nedeni, çaresizlik, fakirlik ve maddî imkânsızlıklar değil; insanın dizginlenemeyen hırsı, tatmin edilemeyen nefsidir. Bir diğer etken de zenginlik, refah ve bunların getirdiği kendini üstün, yüce, dilediğini yapma hakkına sahip bir efendi gibi görme hastalığıdır. Ülkedeki ticarî ve ekonomik kuralları belirleyen onlardır. Daha çok kazanç elde etmek için müşterinin bir şekilde kandırılması gerekiyorsa bu onlar için çok basit ve aynı zamanda masum bir işlem olacaktır. Gerekirse bunun için kurallar konur, kanunlar yapılabilir.

²⁹⁷ Hûd 11/88-90.

²⁹⁸ A'râf 7/88-90; Hûd 11/91-93.

²⁹⁹ A'râf 7/91-93; Hûd 11/92-93; Ankebût 29/36-37.

³⁰⁰ Suarâ 26/176-187.

³⁰¹ Suarâ 26/188-189; Hicr 15/78-79; Sâd 38/13-14; Kâf 50/14.

³⁰² A'râf 7/93; Hûd 11/94.

Oluşturulan tatlı kazanç çarkına müdahale istemeyen ve menfaat devşirdikleri sistemlerine dokundurmayan bu ekip, toplumun her kesimine aynı zamanda ekonomik huzur ve istikrar dağıtmak isteyen ilâhî çağrı karşısında, sebepleri son derece anlaşılır ve manidar bir direniş cephesi oluşturmuştur.

Bu ekibin, ülkedeki insanların davranışlarını ve tercihlerini belirleme hakkına sahipmiş izlenimini veren uygulamaları da dikkat edilmesi gereken diğer bir noktadır. Öyle ki bunun için kanunlara ve mevcut iktidara müdahaleler, halkın eğitimi, kılık kıyafet, siyaset ve inanca yönelik tercihlerini bile belirlemeye yönelik adımları her dönemde olmuştur. Bunun için kullanılmayacak yöntem yoktur. Gerekirse tehdit ve santajı kullanmaktan geri durmayacaklardır.

Hz. Şuayb'ı sonunda çok ciddi tehditlerle susturmaya çalışan bu ekip, onu dinlemeye gidenler ya da ona inananlar üzerinde baskı kurmaya çalışmış, onları da tehdit etmişlerdir.³⁰³ Hatta nüfuzlarını ve güçlerini kullanarak, istihbarat örgütü kurarcasına şehrin kilit noktalarına adam yerleştirmiş, böylece inananları kovuşturmaya, onlar üzerinde bir baskı oluşturmaya dahi çalışmışlardır.³⁰⁴ Muhtemelen topladıkları bu istihbaratı da gereken yerlerde kullanıyorlardı. Ticarî işletmelerine adam almalar, mevcut çalışanların işine son vermeler gibi belki de daha ileri noktadaki uygulamaları için bu bilgiler, büyük ihtimalle ölçü olmaktaydı.

2- Namazın hayattaki merkezî rolü.

Namazın insan hayatında merkezî bir rolünün olduğunu, insanı her türlü edepsizlik ve uygunsuz davranıştan alıkoyarak hayatı düzenleyici bir fonksiyonunun olduğunu bize yüce kitabımız öğretmiştir.³⁰⁵ Şuayb (a.s.)'ın kavinden ileri gelenler de namazın bu özelliğine dikkat etmiş ve onun yaptıklarının kaynağı olarak namaza işaret etmişlerdir. Onlara göre, onların putlara tapmalarını ve ticarî ilişkilerindeki tavırlarını yasaklayan Şuayb'ın namazı idi.³⁰⁶

3- Müslümanın dayanak noktası: Rabbi ve inançları.

Müslümanların başkalarına karşı davranışlarını belirleyen hiçbir zaman sahip oldukları güç veya akrabalık bağları gibi noktalar olmamalıdır. Kendi imkânları ne olursa

³⁰³ A'râf 7/90

³⁰⁴ A'râf 7/86

³⁰⁵ Ankebût 26/45

³⁰⁶ Hûd 11/87

olsun, değerlerini reddeden insanlarla olan ilişkileri hangi boyutta olursa olsun, onların davranışlarını, düşüncelerini ve sözlerini belirleyen, inanç esasları olmalıdır. Dayandıkları yegane güç ise âlemlerin Rabbi olan Allâh olmalıdır; başka yerden medet ummak doğru değildir. Karşı tarafın davranışlarını bahsettiğimiz dayanak noktaları belirlese de bu müslümanlar için değişmemelidir. Onlar akrabalık bağları gibi hususları ve ticarî ilişkileri belirli bir noktaya kadar dikkate alırlar. Onların tek kutsalları menfaatleridir. Bu sebeple gerekirse bu ilişkileri de görmezden gelirler.

Nitekim kavminin ileri gelenleri, akrabalarından dolayı Şuayb (a.s.)’a pek dokunamadıklarını söyleyince o, onlara meydan okumuş ve güvendiği tek kaynağın âlemlerin rabbi olduğunu göstermiştir.³⁰⁷

4- Olağanüstü bir lider bekleme mantığı

İnsanlar öteden beri birine inanmak ve peşinden gitmek için ondan olağanüstü güçler beklemek gibi birtakım yanlışlara düşmüşlerdir. Olağanüstü bazı fiiller sergileyen insanlar hep halkın gözünde büyümüş ve onu büyük insan addetmişlerdir. Müşriklerin peygamberlere sundukları mazeretlerden bir tanesi onun da kendileri gibi normal bir insan olduğudur.³⁰⁸ Halbuki Allâh onlara bir meleği veya insanüstü bir varlığı peygamber olarak gönderseydi bu defa da “*o yüce bir varlıktır; biz onun yaptıklarını yapamayız, onun gibi olamayız*” diyerek yeni bir bahane daha bulacaklardı.

5- Toplumu yönetenlerin tercihleri önemlidir.

Toplumu idare edenler, toplum üzerinde büyük etkiye sahiptirler. Toplumu istedikleri gibi şekillendirip, istedikleri kalıba sokarlar. Halk da mutlak iktidar sahibi olan bu sınıfın peşinden gider ve her şeyi onlardan bekler hale gelir. Eğer yöneticiler Allâh’ın rızasını gözeten kimseler olurlarsa, toplumun işlerini düzeltir, kötülükleri aşağı seviyeye çekebilir, toplumda sulh ve sükûnu sağlayabilirler. Ancak Medyen’de olduğu gibi nefislerine uyan, isyanın ele başı olurlarsa, o toplumda hukuk ve ahlâk kuralları felç olur, ahlâksızlık, terör ve fuhuş yaygınlaşır. Böyle bir çöküşün sonu, eski toplumlarda umumî felâket olmuştur.³⁰⁹

³⁰⁷ Hûd 11/91-93.

³⁰⁸ Şuarâ 26/186.

³⁰⁹ Yiğit, a.g.e., s. 383.

1.13. HZ. MÛSÂ

Hiz. Mûsâ (موسى) 'nın isminin Arapça olmadığı hususunda ittifak vardır. Yalnız kökeni konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bu görüşleri şöyle sıralayabiliriz:

1- *İsim İbrânice kökenlidir.* Aslı ise “*Moşeh*” veya “*Moşa*”dır. İbrânicede “*su*” anlamındaki “*Mu*” ve “*ağaç*” anlamındaki “*şa*”dan türemiş olup, su ve ağacın yanında veya sudaki bir sandıkta bulunduğu için Hiz. Mûsâ’ya bu adın verildiği belirtilmiştir.³¹⁰

2- *Kelime eski Mısır dili yani Kiptice kökenlidir.* Araştırmacıların çoğu bu görüşü savunmaktadırlar. Ama hangi kökten türediği konusunda ihtilaf vardır. Şu görüşler zikredilmiştir:

a) Mûsâ ismi “*su*” anlamındaki “*mu*” ile “*ağaç*” anlamındaki “*şa*” kelimelerinden meydana gelmiştir.³¹¹

b) İsim, “*su*” anlamındaki “*mu*” ile “*kurtarmak*” anlamına gelen “*uşa*” kelimelerinden türemiştir.³¹²

c) Kelime, “*çocuk doğurmak*” anlamındaki “*msj*” kökünden türeyen “*çocuk*” anlamındaki “*mes*”den türemiştir. Mısır dil bilimcilerinin çoğu “*Moşeh*” kelimesinin Mısır dilindeki “*çocuk*” anlamındaki “*mes/mesu*” kelimesinin farklı yazılmış şekli olduğunu kabul etmişlerdir.³¹³

1.13.1. Kur’ân’da Hiz. Mûsâ

Hiz. Mûsâ’nın ismi, Kur’ân-ı Kerîm’de otuz dört sûrede yüz otuz bir yerde zikredilmektedir.³¹⁴ Kur’ân’da anlatılan peygamberler içerisinde kendisinden en çok bahsedilen peygamber Hiz. Mûsâ’dır. Kur’ân’da onun dünyaya gelişi, saraya intikali,

³¹⁰ Cevâlikî, a.g.e., s. 567-568; İbn Manzûr, a.g.e., VI, 4299; Zebidî, a.g.e., s. 4146.

³¹¹ Sa’lebî, a.g.e., s.168; Suyûtî, İtkân, II, 367; Dikmen, a.g.e., s. 317 (13. Dipnot).

³¹² Harman, “Mûsâ”, DİA, XXXI, 207.

³¹³ A.g.e, XXXI, 207.

³¹⁴ Bakara 2/51, 53, 54, 55, 60, 61, 67, 87, 92, 108, 136, 246, 248; Âl-i İmrân 3/84; Nisâ 4/153, 164; Mâide 5/20, 22, 24; En’âm 6/84, 91, 154; A’râf 7/103, 104, 115, 117, 122, 127, 128, 131, 134, 138, 142, 143, 144, 148, 150, 154, 155, 159, 160; Yûnus 10/75, 77, 80, 81, 83, 84, 87, 88; Hûd 11/17, 96, 110; İbrâhîm 14/5, 6, 8; İsrâ 17/2, 101; Kehf 18/60, 66; Meryem, 19/51; Tâhâ 20/9, 11, 17, 19, 36, 40, 49, 57, 61, 65, 67, 70, 77, 83, 86, 88, 91; Enbiyâ 21/48; Hac 22/44; Mü’minûn 23/45, 49; Furkân 25/35; Şuarâ 26/10, 43, 45, 48, 52, 61, 63, 65; Neml 27/7, 9, 10; Kasas 28/3, 7, 10, 15, 18, 19, 20, 29, 30, 31, 36, 37, 38, 43, 44, 48, 76; Ankebût 29/39; Secde 32/23; Ahzâb 33/7, 69; Saffât 37/114, 120; Mü’min 40/23, 26, 27, 37, 53; Fussilet 41/45; Şûrâ 42/13; Zuhruf 43/46; Ahkâf 46/12, 30; Zâriyât 51/38; Necm 53/36; Saf 61/5; Nâziât 79/15; A’lâ 87/19.

Medyen'e gidişi, peygamber olarak seçilişi, İsrâîloğulları'nı Mısır'dan çıkartışı, Sînâ'da ilâhî emirleri alışı, çöldeki olaylar ve İsrâîloğullarına rehberlik edişi anlatılmaktadır.³¹⁵

Hız. Mûsâ, Kur'ân-ı Kerîm'de şu özellikleri ile zikredilmiştir. O hem rasûl, hem nebî, ve ilhâk sahibi biridir.³¹⁶ Allâh'ın kendisine rehberlik vermesi ve onunla konuşması sûretiyle seçkin kılınmıştır.³¹⁷ Allâh tarafından seçilmiştir.³¹⁸ Allâh tarafından ona sevgi verilmiş ve O'nun nezaretinde yetiştirilmiştir.³¹⁹

O güvenilir ve şerefli bir elçidir³²⁰ Allâh katında şerefli biridir.³²¹ Güçlü ve güvenilirdir.³²² Allâh'ın muhsin ve mü'min kullarındandır.³²³ Allâh onu kendine elçi seçmiştir.³²⁴

Hız. Mûsâ'nın doğduğu dönemde Firavun, Mısır'da İsrâîloğullarını farklı gruplara bölmüş, onlara karşı çok şiddetli bir baskı politikası izliyordu. Erkek çocuklarını öldürüp kız çocuklarını sağ bırakıyorlardı.³²⁵ Tahtını sağlama almak için böyle bir yol izleyen Firavun'un aldığı bu tedbirler işe yaramamış, o dönemde doğan Mûsâ (a.s.) annesine verilen ilhamla, onu bir sandığa koyup nehre bırakması istenmiştir.³²⁶ Nil'e bırakılan bebek, Firavun'un sarayının bulunduğu yere taşınmış, onu bulan Firavunun karısı, Firavun'u ikna edip ona sahip çıkmıştı.³²⁷ İlerleyen günlerde getirilen süt anneleri emmeyen Mûsâ (a.s.) onu saraya kadar takip eden kız kardeşi vesîlesiyle annesine kavuşturmuştur. Böylece annesi ona süt anne diye tutulmuş oluyordu.³²⁸

Sarayda büyüyen Mûsâ (a.s.)'a rüşd çağına erişince, Allâh tarafından ilim ve hikmet verildi.³²⁹ Gençlik yıllarında bir gün şehre inmiş, orada kavga eden iki kişiyi ayırmaya çalışırken, Kıptî olana bir yumruk atmış ve kasdı olmadığı halde onu

³¹⁵ Hız. Mûsâ'nın yaşadığı yerler ve İsrâîloğullarıyla dolaştıkları güzergâhı gösteren harita için bk.:Ek I.

³¹⁶ Meryem, 19/51.

³¹⁷ A'râf 7/144.

³¹⁸ Tâhâ 20/13.

³¹⁹ Tâhâ 20/39.

³²⁰ Duhân 44/17-18.

³²¹ Ahzâb 33/69.

³²² Kasas 26/28

³²³ Saffât 37/121-122.

³²⁴ Tâhâ 20/41.

³²⁵ Bakara 2/49; A'râf 7/141; İbrâhîm 14/6; Kasas 28/4. Tarih kitaplarının bildirdiğine göre Firavun, İsrâîloğulları'ndan doğan her erkek çocuğunun öldürülmesini emretmiş, daha sonra da bir yıl sağ bırakılıp bir yıl öldürülmesini istemişti. Hız. Mûsâ ise böyle yasak bir yılda doğmuştur. Geniş bilgi için bk. : Taberî, Tarih, I, 386; Mes'ûdî, a.g.e., I, 48; Sa'lebi, a.g.e., s. 128; İbn Kesîr, Tarih, I, 238.

³²⁶ Kasas 28/7; Tâhâ 20/38-39.

³²⁷ Kasas 28/8-9.

³²⁸ Tâhâ 20; Kasas 28/10-13.

³²⁹ Kasas 28/14.

öldürmüştü. Yaptığına pişman olan Mûsâ (a.s.)³³⁰, ertesi gün, kendi kavminden olan adamın yine bir kavgaya bulaştığını görmüş, kendisine azgın olduğunu aktarıp kavgayı ayırmaya koyulunca Kıptî olanı, önceki kavgayı hatırlatarak, Mûsâ (a.s.)'a kendisini de öldürme niyeti taşıdığını söylemiştir. Oradan ayrılan Mûsâ (a.s.)'a bir adam, kendisi için ölüm kararı alındığını ve buradan uzaklaşması gerektiğini iletince, şehirden ayrılmaya karar vermiştir.³³¹

Uzun bir yolculuktan sonra Mısır sınırlarını geçen Hz. Mûsâ, Kızıldeniz'in Akabe Körfezi sahilindeki Medyen şehrine ulaşır. Kalabalıkta koyunlarını sulamaya çalışan kızlara yardımcı olur. Daha sonra kızlardan biri gelerek babalarının³³² onu çağırdığını söyler. Başından geçenleri kızların babasına anlatınca kızlardan birinin teklifiyle babaları Hz. Mûsâ'ya, yanında çalışmasını söyler.

Sekiz on yıl gibi uzun bir süre orada çalışan Hz. Mûsâ, adamın kızlarından biriyle evlendi. Daha sonra ailesiyle beraber oradan ayrılarak tekrar Mısır'a doğru yola koyuldu.³³³

Yolda iken geceleyin uzakta Sînâ Dağı tarafında bir ateş görür, ailesine beklemelerini söyleyerek hem ısınmak hem de yollarını görmek için oraya bir parça ateş almaya gider. Oraya geldiğinde kendisine peygamberlik verilen Hz. Mûsâ'ya mücadelesinde destek olsun diye, asasının yılanı dönüşmesi ve elinin koynundan çıkınca bembeyaz kesilmesi mucizeleri verilerek Firavun'u uyarmakla görevlendirildi. Hz. Mûsâ kendisine yardımcı olması için kardeşi Hârûn (a.s.)'ı istemiş, Allâh onun bu isteğini yerine getirmiştir.³³⁴

Mısır'a döndükten sonra yanına kardeşi Hârûn'u da alarak Firavun'un yanına varan Hz. Mûsâ, ona peygamber olduğunu iletip İsrâîloğullarını kendisiyle göndermesini istemiştir.³³⁵ Firavun ise bu teklifi reddettiği gibi onu sarayda büyütmesini ve öldürdüğü

³³⁰ Kasas 28/15-17.

³³¹ Kasas 28/18-21.

³³² Hz. Mûsâ'nın Medyen'de karşılaştığı bu sâlih insanın Hz. Şuayb olduğunu söyleyen alimler olmuştur. Bk.: Taberî, Tarih, I, 205; Sa'lebî, a.g.e., s.174; İbn Asâkîr, a.g.e., VI, 322; İbnu'l-Esîr, Kâmil, I, 176.

Buna karşılık, ne Kur'an'da ne de hadislerde böyle sahih bir bilginin olmadığını, bunun Tevrat'tan alınan bir bilgi olduğu da söylenerek bu görüş reddedilmiştir. Taberî ve İbn Kesîr gibi alimlerin bu haberlere itibar etmedikleri aktararak daha pek çok delil sıralanmıştır. Bu görüşler ve ayrıntılı deliller için bk.: Neccâr, Abdulvehhâb, Kasasu'l-Enbiyâ, Mektebetu Dâri't-Tûrâs, ts. , s. 202-295, Kahire; Ömer Ahmed Ömer, Ulu'l-Azm mine'r-Rusul, Dimeşk, 1408/1988, I, 173; Mevdûdî, Tefhîm, IV, 173-174.

³³³ Kasas 28/22-29.

³³⁴ Tâhâ 20/9-36; Neml 27/7-13; Kasas 28/29-35.

³³⁵ A'râf 7/104-107; Tâhâ 20/42-48; Şuarâ 26/10-17.

adamı hatırlatarak kendisini nankörlükle itham etmiştir.³³⁶ Ardından ona Allâh hakkında sorular sormuş o da kendisine Allâh'ı anlatmış, geçmiş kavimleri hatırlatarak onları ikaz etmiştir. Firavun ise gerçekler karşısında onu sadece delilikle itham etmiştir.³³⁷

Hız. Mûsâ tebliğini tüm gayretiyle sürdürünce, halk üzerindeki otoritesinin sarsılacağından korkan Firavun, kendisinin ilâh ve rab olduğunu iddia etmiştir.³³⁸ Ayrıca kamuoyunu yönlendirmek ve yanıltmak için bir kule yapılmasını emretmiş oraya çıkıp Allâh'ı arayacağını söylemiştir.³³⁹

Davetini sürdüren Hız. Mûsâ'yı tehditle susturmaya çalışmış, onun gösterdiği asa ve yed-i Beyza mûcizesi karşısında ise şaşırıp kalınca bu sefer de onun sihirbaz olduğunu ve sihrini kullanarak ülkesini karıştırmaya çalıştığını iddia etmiştir. Yanındaki işbirlikçi ekibinin de tavsiyesiyle Hız. Mûsâ'yı, ülkedeki büyük sihirbazlarla karşı karşıya getirmeye karar verir.³⁴⁰

Hız. Mûsâ karşılaşmanın herkesin hazır olacağı bayram günü yapılmasını ister. Sihrin çok yaygın olduğu Mısır'da böyle bir karşılaşma elbette ki ilgi görecekti. Beklenen gün geldiğinde ülkedeki büyük sihirbazlar da Firavun'un yanında yerlerini almış, onunla gelip gelmeleri durumunda alacakları mükâfâtı konuşuyorlardı. Firavun onlara maddî mükâfât ve kendisine yakınlık vaat ediyordu. Hız. Mûsâ ise kardeşi Hârûn (a.s.) ile oraya gelmişti. Mûsâ (a.s.) önce sihirbazların başlamasını istemişti. Onlar iplerini atınca herkesin gözüne hareketli yılanlar gibi görünmüşlerdi. Ardından Hız. Mûsâ asasını yere bırakınca asası büyük bir ejderhaya dönmüş ve onların tüm iplerini yutmuştu. Bunun sihir olmadığını anlayan sihirbazların hepsi orada Hız. Mûsâ'ya îmân ettiler. Etkinliğini kaybetmek üzere olduğunu fark eden Firavun, kamuoyunu yine kandırmak için onların önceden kendisine bir tuzak hazırladıklarını, ülkenin birlik ve beraberliğini hedef aldıklarını söyleyip, kendisinden izinsiz îmân eden sihirbazları ölümle tehdit ettiyse de sihirbazlar îmânlarından dönmemişlerdi.³⁴¹

Hız. Mûsâ'nın gösterdiği mûcizeyi görmüş ve gerçek olduğunu anlamış olmalarına rağmen inatlarında ısrar eden Firavun ve avanesi, ona inananların sayısının gün geçtikçe

³³⁶ Şuarâ 26/18-22.

³³⁷ Tâhâ 20/48-55; Şuarâ 26/23-28.

³³⁸ Nâziât 79/20-26.

³³⁹ Kasas 28/38; Mü'min 40/36-37.

³⁴⁰ A'râf 7/103-112; Şuarâ 26/29-33.

³⁴¹ A'râf 7/115-126; Tâhâ 20/56-76; Şuarâ 26/38-51.

arttığını görünce yine şiddet ve katliamı gündemlerine aldılar.³⁴² Hz. Mûsâ'ya îmân eden İsrâîloğulları için tekrar zorlu günler başlamıştı. Bunun üzerine şikayete başladılar.³⁴³ Yüce Allâh ise onlardan özel evler hazırlayıp orada namaza ve taate devam etmelerini isteyip, er geç kurtulacaklarını bildirdi.³⁴⁴

Firavun ve ekibi, İsrâîloğullarının kendilerine hizmet etiklerini, işlerinde çalıştıklarını söyleyip, Mûsâ (a.s.)'a îmân edip işçi ve hizmetçileriyle aynı seviyeye inemeyeceklerini, bu düzenden son derece memnun olduklarını belirtiyorlardı.³⁴⁵

Firavun saltanatını sürdürmek için askerî gücü olduğu kadar ekonomik gücü de kullanıyordu.³⁴⁶ Saltanatıyla övünen Firavun daha da ileri giderek ilâhlığını ilan ediyor ve Hz. Mûsâ ve ona inanları küçümsüyordu.³⁴⁷

Firavun ve işbirlikçileri gerçeği açıkça görmelerine rağmen inanmamakta direnmelerinden ve uyguladıkları şiddeti gün geçtikçe artırmalarından sonra Hz. Mûsâ ve Hz. Hârûn'un duâları üzerine³⁴⁸, Allâhu Teâlâ Firavun ve kavmini kıtlık, tufan, çekirge, haşerat, kurbağa ve kan ile imtihan etti. Her defasında bu sıkıntı kalkarsa îmân edeceklerini söylüyor ama sıkıntının sona ermesi üzerine yine eski hayatlarına ve baskılarına devam ediyorlardı.³⁴⁹

Firavun aldığı şiddetli tedbirlerin bir işe yaramadığını görünce Hz. Mûsâ'yı öldürmeye karar verdi. Bu kararı konuşurlarken onun çevresinden olup o güne kadar îmânını gizleyen bir mü'min mudahale edip geçmiş kavimlerin başına gelen azabı hatırlatarak, delilleriyle Hz. Mûsâ'yı öldürmeye haklarının olmadığını izah etti.³⁵⁰

Firavun'un Hz. Mûsâ ve ona îmân eden İsrâîloğullarına uyguladığı baskı ve şiddet had safhaya varınca Allâhu Teâlâ, Hz. Mûsâ'ya kendisine îmân edenlerle birlikte bir gece gizlice Mısır'dan ayrılmasını emretti. Geceleyin belirli evlerde toplanarak³⁵¹ sona birleşip yola koyuldular. Yola çıktıkları kısa bir süre sonra fark edildi. Hemen ordusunu

³⁴² Neml, 27/12-13; A'râf 7/127; Yûnus 10/75-86; Kasas 28/36-37; Mü'minûn 40/23-25.

³⁴³ A'râf 128-129.

³⁴⁴ Yûnus 10/87.

³⁴⁵ Mü'minûn 40/45-48.

³⁴⁶ Kasas 28/76-77.

³⁴⁷ Zuhurf 43/51-54.

³⁴⁸ Yûnus 10/88-89.

³⁴⁹ A'râf 7/130-135; Zuhurf 43/46-50.

³⁵⁰ Mü'min 40/28-46.

³⁵¹ Zemahşerî, Keşşâf, III, 114; Hâzin, Lubâbi't-Te'vîl fî Meânî't-Tenzîl, Beyrut, ts. , III, 362.

toplayan Firavun, büyük bir kalabalıkla peşlerine takıldı.³⁵² Kızıldeniz yakınlarında kendilerine yetişmişti. İsrâîloğulları önlerinde deniz, arkalarında ise Firavun'un kalabalık ordusunu görünce korkuya kapılmışlardı. Allâhu Teâlâ Hz. Mûsâ'ya asasını denize vurmasını emretti. İsrâîloğulları kendilerine denizde açılan yoldan karşıya geçtiler. Arkalarından yola dalan Firavun ve ordusu ise yarıya gelince deniz tekrar eski halini aldı ve hepsi helak oldular.³⁵³

Hz. Mûsâ ve İsrâîloğulları Kızıldeniz'i geçip Filistin'e doğru yol alırlarken putperest bir kavme uğramışlardı. Onların putlarını gören İsrâîloğulları, Hz. Mûsâ'dan kendilerine bir put yapmasını istediler. Ruhlarına sinen cehâleti ve kölelik ruhunu henüz söküp atamayan İsrâîloğullarını Hz. Mûsâ Allâh'ın nimetlerini hatırlatarak uyardı.³⁵⁴

Firavun'un zulmünden kurtulan İsrâîloğulları'na henüz bir şeriat gönderilmemişti. Bu nedenle Hz. Mûsâ, kardeşi Hz. Hârûn'u onların başına vekil olarak bırakarak Sînâ Dağı'na gitti. Orada kırk gün boyunca ibadet eden Hz. Mûsâ, bu günleri tamamlayınca Cenâb-ı Allâh kendisiyle doğrudan doğruya konuştu. Allâhu Teâlâyı görmek isteyen Hz. Mûsâ'nın bu isteğinin mümkün olmadığı ve buna dayanamayacağı, Allâh'ın dağa tecellisiyle dağın paramparça olması sûretiyle ifade edildi.³⁵⁵ Bu isteğinden tövbe eden Hz. Mûsâ kendisine verilen Tevrat'la beraber İsrâîloğulları'nın yanına döndü.³⁵⁶

Hz. Mûsâ'nın kırk günlük yokluğunda çok şey değişmişti. Hz. Hârûn'un tüm uyarılarına rağmen Sâmirî ismindeki bir kişinin altından yapmış olduğu buzağıya tapmaya başlamışlardı. Hz. Mûsâ döndüğünde onların bu durumuyla karşılaşmıştı. Bunun üzerine çok kızan Hz. Mûsâ, kardeşi Hârûn (a.s.)'ı önce sert bir şekilde eleştirmiş, onun suçsuz olduğu ortaya çıkınca Sâmirî'yi hesaba çekmişti. O'nu huzurundan kovdu ve Allâhu Teâlâ da onu bir musîbete dâ'îr kıldı.³⁵⁷ Pişmanlıklarını bildiren İsrâîloğullarına gelen cevap ise ancak nefislerini öldürmeleri³⁵⁸ durumunda tövbelerinin kabul edileceği idi.³⁵⁹ Hz.

³⁵² Tâhâ 20/77; Şuarâ 26/52-56; Duhân 44/17-24.

³⁵³ Şuarâ 26/57-68; Yûnus 10/90-92.

³⁵⁴ A'râf 7/138—141; İbrâhîm 14/6-8.

³⁵⁵ A'râf 7/142-147; En'âm 6/154.

³⁵⁶ Bakara 2/51-53; En'an 6/154; İsrâ 17/2; Enbiyâ 21/48-49; Furkân 25/35-36; Kasas 28/43; Secde 33/23-24; Mü'min 40/53-54.

³⁵⁷ A'râf 7/148-154; Tâhâ 20/85-98.

³⁵⁸ Alimler ayette geçen " **فَاَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ** /Nefislerinizi öldürün " ifadesinden kastın ne olduğu hususunda farklı görüşler bildirmişlerdir. İki grupta inceleyebileceğimiz görüşler şöyledir:

a) Kasıt, şirke düşenlerin nefislerini şehvetlerinden arındırmaları, her türlü süflî arzu ve isteklerini terk etmek sûretiyle nefislerini itaat altına almalarıdır. Yani "nefislerinizi itaat altına alın" anlamını ifade etmektedir. Bk.:

Mûsâ içlerinden seçtiği yetmiş kişi ile beraber Sînâ Dağı'na gitti. Onlar Allâh'ı görmeyince îmân etmeyeceklerini söyleyince bir sarsıntıyla hepsi bayıldı kaldı. Hz. Mûsâ'nın duâsıyla Allâh onları bağışladı.³⁶⁰ Bu sefer kendilerine sunulan Tevrat'ın hükümlerini ağır bulup reddedince bu defa da Allâh Sînâ Dağı'nı tepelerine kaldırıp³⁶¹ hükümleri zorla da olsa kabul etmelerini sağladı.³⁶²

İsrâîloğulları'ndan bir adam öldürülmüştü, öldüren ise belli değildi. Bunun üzerine Allâhu Teâlâ onlardan bir inek kesmelerini emretti. İçlerindeki buzağı sevgisini henüz atamadıkları için buna yanaşmayıp ineğin tarif edilmesini istediler. Her tariftten sonra bir daha itirazlar geliyordu. En sonunda tam da altın sarısı bir buzağı istendi. Yani içlerindeki altın ve buzağı sevgisini ifade eden bir tarifti bu. Sonunda zorla da olsa kestiler. Ve bir parçasıyla öldürülen kimsenin cesedine vurup gerçeğin ortaya çıkması sağlandı.³⁶³

Hz. Mûsâ kavmi olan İsrâîloğulları'nı Mısır'dan ayrıldıktan sonra kendilerine vaat edilen topraklara doğru götürüyordu. Allâh onlara yerleşecekleri topraklar olan Filistin civarındaki zorba bir kavimle savaşmalarını emretti. Çünkü onları yenmeden oraya yerleşmeleri mümkün değildi. Ama yine korkup Hz. Mûsâ'ya ihanet ettiler. O'na “*sen ve Rabbin gidin, savaşın*” diyerek yalnız bıraktılar.³⁶⁴

Hz. Mûsâ'nın tüm gayretlerine rağmen savaştan kaçan İsrâîloğulları'nın vaad edilen topraklara girmelerini Allâhu Teâlâ yasakladı. Korkaklıklarının doğal bir sonucu olarak tam kırk yıl boyunca çölde şaşkın bir vaziyette dolaştılar.³⁶⁵ Allâhu Teâlâ her şeye rağmen onlara yine ikramda bulunmuş, mucizevi bir şekilde her kabîleye bir pınar ortaya çıkmış, kendilerine kudret helvası ve bıldırcın ihsan edilmiş, bir bulut tarafından çölde

Nesefî, a.g.e., I, 44; Beyzâvî, Tefsîru'l-Beyzâvî, I, 324, Mısır 1388/1968; Ebû Suûd, a.g.e., I,102; Esed, a.g.e., s. 16.

b) Kasıt, buzağıya tapanların öldürülmesidir. Öldürülmeleri de tövbelerinin kabulü sayılmıştır. Ya buzağıya tapanlar birbirlerini öldürdüler ya da diğerleri tapanları öldürdü. Bk.: Taberî, Tefsir, I, 285-288; Kurtubî, Tefsir, I, 401; İbnü'l-Cevzî, Tefsir, I, 83; İbn Kesir, Tefsir, I, 93; Kasas, II, 443; Beğavî, Ebû Muhammed el-Huseyn b. Mes'ûd, Meâlimu't-Tenzîl, Beyrut, 1407/1987, I, 74; Şevkânî, a.g.e., I, 86; Sâbunî, Safvetu't-Tefâsîr (trc. Sadreddin Gümüş, Nedim Yılmaz), Ensar Neşriyat , İst. 1413/1992, I, 100; Seyyid Kutub, a.g.e., I, 110-111; Sa'lebî, a.g.e., s.211; Elmalılı, a.g.e., I, 300; Tabâtabâî, Seyyid Muhammed Hüseyin, el-Mîzân fî Tefsîr'il-Kur'ân, Beyrut 1417/1997, I, 190.

³⁵⁹ Bakara 2/54.

³⁶⁰ A'râf 7/155-156.

³⁶¹ Ayette geçen " *وإن نتقنا فوقهم كانه ظلة* " / *Hem bir vakit biz o dağı bir gölgelik gibi tepelerine çekmiştik....*” ifadesindeki olayın bir deprem şeklinde olduğu, depremde yanlarındaki dağın üzerlerine düşeceğinin sanıldığı da zikredilmiştir. Bk. Reşit Rıza, a.g.e., I, 343, IX, 359; Neccâr, a.g.e., s. 276; Esed, a.g.e., s. 309; Ateş, a.g.e., I, 177.

³⁶² Bakara 2/63-64, 92-93; A'râf 7/171.

³⁶³ Bakara 2/67-74.

³⁶⁴ Mâide 5/20-24.

³⁶⁵ Mâide 5/25-26.

gölgelenmişlerdir.³⁶⁶ Ama yine de şükredemiyorlar nankörce birtakım isteklerde bulunuyorlardı. Bu mükemmel yiyeceklerle karşı eski yiyecekleri olan soğan, sarımsak gibi yiyecekler istiyorlardı.³⁶⁷

Kur’ân-ı Kerîm’de Hz. Mûsâ ile ilgili verilen bir diğer bilgi ise onun “*kendisine ilim verilen bir kul*” diye tanımlanan birisiyle yaptığı bir yolculuktur. Kur’ân bu kişinin kimliğini açıklamaz. Ama hadislerde bu kişinin adının “*Hızır*” olduğu ifade edilir.³⁶⁸

Hz. Mûsâ Hızır ile bir müddet yolculuk yapmıştır. Yolculuğun nedeni ondan bir şeyler öğrenmesidir. Hızır kendisi söylemedikçe yaptığı işlerin nedenleri hakkında soru sormaması şartıyla bu yolculuğu kabul eder; ama Hz. Mûsâ her defasında da kendisini tutamarak soru sorar. Bindikleri gemiyi tahrip etmesi, küçük bir çocuğu öldürmesi ve kendilerine sahip çıkmayan bir kasabada bir duvarı tamir etmesi onun soru sormasına neden olmuş ve yolculuk sona ermiştir. Hızır ise sağlam gemilere el konulduğunu, onu kurtarmak için tahrip ettiğini; çocuğu, büyüyünce çok sâlih insanlar olan ana babasını isyana sürükleme tehlikesinden dolayı öldürdüğünü; duvarın altında ise yetim bir çocuğa ait bir hazine olduğunu, büyüyünce bulsun diye bunu yaptığını söyler.³⁶⁹ Bu izahtan sonra ayrılırlar.

1.13.2. Dersler

1- *Maişet temin aracı ilâhlaştırılmamalıdır.*

İnsan, maişetini temin ettiği aracı kutsallaştırmamalıdır. İnsanın bugüne kadar parayı, altını, makam-mevkiyi, maddî birimini, şehvetini ilâhlaştırması, Mısırlıların geçmişte çift sürüp etini yedikleri öküzü tanrı edinmeleri kadar ilginçtir.

2- *Hak, Allâh dilerse kendisini ortadan kaldırmaya çalışanların himayesinde bile gelişir.*

³⁶⁶ A’râf 7/160.

³⁶⁷ Bakara 2/60-61.

³⁶⁸ Buhârî, İlim, 16, 19, Enbiyâ, 29; Müslim, Fezâil, 170-174; Tirmizî, Tefsir, 19; İbn Hanbel, Müsned, V, 116-121.

Hızır’ın peygamber, velî veya melek olabileceği söylenmiştir. Ayrıca hâlâ yaşayıp yaşamadığı konusunda ihtilaf vardır. Bu konular için bk.: İbn Kesir, Kasas, II, 522, 534-541; İbn Hacer, el-İsâbe fi Temyizi’s-Sahâbe, Mısır 1328/1939, I, 429-452; Sa’lebî, a.g.e., s.220-226; Mevdûdî, Tefhîm, III, 190; Ateş, a.g.e., V, 314 vd.; Çelebi, İlyas, Uludağ, Süleyman, Kurnaz, Cemal, “Hızır”, DİA, XVII, 406-412.

³⁶⁹ Kehf 18/60-82.

Hakka karşı cephe alanlar, onu ortadan kaldırmak için tüm imkânlarını sonuna kadar kullansalar bile Allâh dilerse hak, onların burnunun dibinde hatta bizzat onların himayesinde gelişir. Sonunda onların tüm Bâtıl düzeneklerini yerle bir eder. Tıpkı saltanatının devamı için tüm İsrâîloğullarının yeni doğan erkek çocuklarını kılıçtan geçiren Firavun'un Hz. Mûsâ'yı sarayda büyütmesi gibi.

3- Problemler karşısında müslüman sessiz kalmamalıdır.

Problemler, kavgalar ve tartışmalar karşısında müslüman sessiz kalmamalıdır. Olayları sakinleştirmek ve tarafları barıştırmak için gayret etmeli ama dikkatli ve tedbirli olmalıdır. Kazaya sebebiyet verecek davranışlardan kaçınmalıdır.³⁷⁰

4- Kavgacı ve geçimsiz insanlardan uzak durmak

İşi gücü kavga olan, insanlarla geçinemeyen kişilerden çekinmeli, onlarla dost olmamalıdır. Bu karakterdeki insanlar, kendilerine iyilik yapanlara bile ihanet etmekten çekinmezler.³⁷¹

5- Tehlike ortamından uzaklaşmak.

İnsanın hayatı söz konusu olduğu zaman, can tehlikesi olacaksa, kişinin o ortamdan uzaklaşması, gerekirse orayı terk etmesi gerekir.³⁷²

6- Yardımsever olmak

Yardıma muhtaç insanlara şahit olunduğu zaman, onları seyretmemeli, onlara yardımcı olunmalıdır.³⁷³

7- Kadın-erkek ilişkilerinde çerçeve.

Kadın erkek ilişkilerinde haya çerçevesinin dışına taşmamak esastır. Hz. Mûsâ'nın Medyen'de kızların koyunlarını sulaması olayında kızların Hz.Mûsâ'ya, Mûsâ (a.s.)'ın kızlara karşı tavırları buna güzel bir örnektir.³⁷⁴

8- Terbiyeli kız yetiştirmek.

³⁷⁰ Kasas 28/15.

³⁷¹ Kasas 28/18-19.

³⁷² Kasas 28/21-22.

³⁷³ Hz. Mûsâ'nın Medyen'de kızların koyunlarını sulaması için bk. : Kasas 28/23-24.

³⁷⁴ Kasas 28/23,25.

Ebeveynlerin, evlatlarını terbiyeli bir şekilde yetiştirmesi hem aile huzuru hem de toplumsal yapı için kaçınılmazdır.

Bir önceki maddede de değindiğimiz kızların tavırları, babalarının onları nasıl bir terbiyeyle yetiştirdiğini göstermektedir.³⁷⁵

9- Zor durumdayken yapılan iyiliğin karşılığını almakta beis yoktur.

İnsan yardıma muhtaç hale gelebilir. Kişinin böylesi zor bir durumda yaptığı iyiliğin karşılığını almasında bir sakınca yoktur. Nitekim Hz. Mûsâ, kızların babalarının yaptığı iyiliğin karşılığını ödeme teklifini kabul ederek evlerine gitmiştir.³⁷⁶

10- Güvenilir damat seçmek

Ebeveynlerin kızlarına talip olan gençlerin maddi durumlarını değil de, ahlakî yapılarını göz önünde bulundurmaları daha isâbetli olur. Zîrâ aileyi mutlu ve huzurlu kılacak olan paranın ötesinde ahlakî yapılarına dayalı davranışları olacaktır. Mûsâ (a.s.)'ın kıssasında kızların babasının da buna dikkat ettiğini görmekteyiz.³⁷⁷

11- Zorlu göreve hazırlık süreci.

Hz. Mûsâ'yı bekleyen çok zorlu bir görev vardı: Firavun gibi çok zorba bir rakip ve yıllardır baskı ve zulüm altında şahsiyetlerini yitirmiş köle ruhlu İsrâîloğulları. Medyen, Hz. Mûsâ için bu zorlu görevine iyi bir hazırlık ve eğitim süreci oluşturmuştur. Bu süre içerisinde hem sarayda yetişmenin getirmiş olduğu rahat bir hayata alışma yönünü törpülemiş oldu hem de her peygamber gibi çobanlık yaparak³⁷⁸ eğitmeyi, yönlendirmeyi, sabrı ve tahammülü öğreten bir tecrübeden geçmiş oldu.

12- Tebliğde kardeş dayanışması.

Hz. Mûsâ ile Hz. Hârûn'un bu zorlu mücadelede omuz omuza gayret göstermeleri hem güzel bir kardeş dayanışmasını göstermiş, hem de iyi niyetlerle güzel gayeler uğruna başlanılan işte yalnız kalınmayacağını, Allâh'ın bir lütuf olarak kişiye yardımcıları göndereceğini anlatması bakımından güzel bir örnek olmuştur.

³⁷⁵ Kasas 28/23,25.

³⁷⁶ Kasas 28/25.

³⁷⁷ Kasas 28/26-27.

³⁷⁸ Buhârî, Enbiyâ 30; Etime, 48; İbn Hanbel, Müsned, III, 326; İbn Hibbân, Sahîh, XI, 543; Ebû Ya'lâ, Müsned, IV, 50; Nesâî, Et'ime, 64; Zebîdî, Zeynuddîn Ahmed b. Ahmed b. Abdullatîf, Tecrîd-i Sarih (trc. ve şr. Kamil Miras), Gaye Matbaacılık, Ankara 1400/1980, IX, 147.

13- *Şahsî problemler tebliğ çalışmalarına engel olmamalıdır.*

Hastalıklar, moral bozuklukları, ticarî sıkıntılar gibi şahsî problemler, görmezden gelinemez ama tebliğ çalışmalarına engel mazeretler olarak da kullanılmamalıdır.³⁷⁹

14- *Münakaşa, tebliğde sağlıklı bir metot değildir.*

Tebliğde sakın, güzel ve yumuşak bir dil kullanılmalıdır. Sert ve münakaşaya dayalı bir usûl, muhatabı savunma psikolojisine sürükler; davetçinin nefsinin ve gururunu öp plana çıkarma ihtimali olduğu gibi, muhatabın gerçeğe ulaşmak yerine haklılığını ispatlamak ve konumunu meşrulaştırma çabasına mecbur bırakabilir. Niyeti olsa bile sırf üslûptan dolayı muhatab hakkı kabule yanaşmayabilir. Bu nedenle Cenâb-ı Hak Hz.Mûsâ'yı Firavun'a gönderirken, ona karşı yumuşak bir üslup kullanmasını istemiştir.³⁸⁰

15- *Karşıdaki Firavun bile olsa ümit kesilmemelidir.*

Karşıdaki insan ne kadar zalim de olsa, îmân konusunda ümit kesilmemeli ve kendisine davet ulaştırılmalıdır.

16- *Allâh ile ilişkilerde şekil-ruh dengesi.*

Allâhu Teâlâ'ya ibaret edilirken, ibadetteki ruhu ve hikmeti yok sayarak sadece şekil üzerin yoğunlaşmak ve onu sadece şekilden ibaret saymak gibi ibadetin ruhu adına şekli ihmal etmek de dengeyi bozmaya neden olacak ve ibadetteki hedefi kaçırmaya neden olacaktır. İbadetlerde şekil de anlamlı ve önemlidir.³⁸¹

17- *Karşı cephenin taktiklerinden bazıları: Müslümanlara yapılan iyilikleri ve onların kişisel hatalarını gündeme getirmek.*³⁸²

Çıkarları uğruna İslam'ı reddeden kesim, saltanatını sürdürebilmek için farklı taktikler uygular. Bunlardan biri tebliğde bulunan kişiyi aşağılık kompleksine ve minnet duygusuna sürükleyip şahsiyetini zedelemek için eğer vuku bulmuşsa, kendisine daha önceden yapılan iyilik ve yardımları söz konusu etmektir. Bir diğeri de İslama çağıran kişinin şahsî hatalarını ve geçmişte bulaştığı suçları gündeme getirmektir. Bununla suç ve

³⁷⁹ Tâhâ 20/27-28; Şuarâ 26/12-14; Kasas 28/33-34.

³⁸⁰ Tâhâ 20/44.

³⁸¹ Hz. Mûsâ'nın Tuvâ'da ayakkabılarını çıkarma emri alması için bk.: Tâhâ 20/12.

³⁸² Firavun'un kendisini doğru yola çağıran Hz. Mûsâ'ya kendisini sarayda büyütmesini ve yanlışlıkla karıştığı adam öldürme olayını hatırlatması için bk.: Şuarâ 26/18-19.

düşüncelerin değersiz kılınması, kişinin kamuoyunda gözden düşmesi sağlanarak davetçinin davetinin etkisin azaltılması hedeflenmektedir. Böylelikle gündem değişecek, fikirleri tartışması gereken halk, saltanat sahiplerinin oluşturduğu zemine kayacak, zulüm sistemi ise işlemeye devam edecektir.

Bu nedenle davet sahiplerinin karşı cepheden gelecek iyiliklere karşı dikkatli olmaları ve tebliğlerini gölgede bırakacak kişisel hatalara düşmemeye çalışmaları gerekmektedir.

18- Bir diğer taktik: Alay ve küçümseme.

Düşünceleri tartışmaya yanaşmayan insanlar, biraz da imkânlarının verdiği kibirle muhataplarını küçümseme ve onları alaya alma yolunu seçebilirler. Bu durumda davet sahibinin komplekse kapılmadan, üstün olduğunun bilinciyle rahat ve konuya hâkim bir üslupla konuşması yerinde olacaktır.³⁸³

19- Birtakım korku ve endişeler, islamın gerekleri yapmaya engel olmamalıdır.

Müslümanlar, Allâh'ın emir ve yasaklarının gereğini yerine getirirlerken ya da tebliğ ve irşad faaliyetlerini yürütürlerken, birtakım insanî endişeler taşımaları, zaman zaman cesaretlerinin kırılması, karşılaştıkları sıkıntılar ve tehditlerden dolayı bazen çekinmeleri hatta korkuya kapılmaları mâzûr görülebilir.³⁸⁴ Çünkü bunlar insanî hislerdir. Fakat maruz kaldığı engeller ve problemlerden dolayı üzülse ve morali bozulsa bile yükümlülüklerinin farkında olmalı ve görevini yerine getirmelidir. Karşı cephenin sun'î kamuoyu desteği ve her türlü güç gösterisine rağmen üstün ve doğru yolda olanın kendisi olduğunun şuuruyla görevini sürdürmelidir.

İlâhî ilkelere savaş açmış kesimin ellerindeki ekonomik, medyatik vb. her türlü güçlü göz boyama ve aldatmacayla kamuoyu aldatma ve yönlerdirme çabaları olsa da bilinmelidir ki onların ipleri sahtedir.³⁸⁵ Cenâb-ı Hakk'ın gönderdiği doğruları ortadan kaldırmak için kullandıkları güç, ekonomi, sinema, medya gibi araçları sahtedir. Yapılması gereken doğru yerde ve doğru zamanda asayı atmak yani hakkı galip kılmak için islamın onayladığı her türlü araçla girişimlerde bulunmaktır.³⁸⁶

³⁸³ Şuarâ 26/23-28.

³⁸⁴ Tâhâ 20/66-68.

³⁸⁵ A'râf 7/116.

³⁸⁶ A'râf 7/115-118; Tâhâ 20/69-70; Şuarâ 26/43-46.

20- Halkın psikolojisi.

Zorba bir idare tarafından uzun bir süre baskı ve şiddete maruz kalan insanların zamanla mevcut yaşantılarını benimseyecek kadar ruhlarının köleleşebileceği bir vâkıâdır. Böylesine köleleşmiş bir halk, özgürlüğüne kavuşma ve selamete erme yolunda karşılaştığı bazı sıkıntıların sebeplerini, köleliklerinde ve gönüllü uşaklıklarında değil, dinde, îmânda, Allâh'ın peygamberlerinde, kurtarıcılarında ve onların sundukları şerefli bir hayatı götüren ilkelerinde arayabiliyorlar.³⁸⁷

21- Umulmadık yerden gelen destekler.

İrşad vazifesini yüklenen kişiler, eğer davalarında sadık olurlar ise hiç beklemedikleri bir zamanda karşı saftan bile davetlerini kabul eden, kendilerine destek veren insanlar bulabileceklerdir. Nitekim Firavun'un sarayındaki mü'min³⁸⁸, Firavun'un eşi³⁸⁹ ve onun safında bulunan sihirbazlar³⁹⁰ îmân ederek Hz. Mûsâ'ya destek olmuşlardır.

22- Çareler tükendiğinde bile sonsuz bir teslimiyet göstermek.

Müslümanlar davaları uğrunda her türlü şartta teslimiyetlerini ispatlamalıdır. Korku, sıkıntı, çaresizlik anlarında tüm yolların tıkanıp, çıkış yolunun kapandığı zamanlarda, hatta ihanet anında bile sonsuz bir teslimiyet, katışıksız bir îmân, şüphelerden arındırılmış bir güven gösterebilmeli, îmânını ve özgüvenini koruyabilmelidirler. Zîrâ inançlarında samimiyetlerini ortaya koydukları oranda başarıya ulaşabilmektedirler. Cenâb-ı Hakk'ın yardımı ve zafer, çaresiz kalındığında inançlardan vazgeçip ilkeleri uğruna gösterilen gayretlerden pişmanlık duyan ve zelîl bir şekilde çizgi değiştirenlere değil, en onulmaz durumlarda dahi îmânını ve güvenini kaybetmeden dini uğruna çabalayan kimselere gelecektir.³⁹¹

23. Özgürlük bedel ister.

Özgürlük, huzurlu bir hayat ve şerefli bir gelecek bedel ister. Karaktersiz, ruhuna kölelik işlemiş, refahı, özgürlüğü, efendiliği ve yönetimi hak etmeyenler, bunlara ulaşmak için bedel ödemeyi göze alamayanlar, asla bunlara ulaşamayacaklardır. Nitekim

³⁸⁷ A'râf 7/129.

³⁸⁸ Mü'min 40/28-35.

³⁸⁹ Tahrîm 66/11.

³⁹⁰ A'râf 7/120-126; Tâhâ 20/69-73; Şuarâ 26/46-51.

³⁹¹ Hz. Mûsâ'nın önünde deniz, arkasında Firavun'un ordusu varken bile sebat göstermesi ve yardım gelmesi olayı için bk.: Yûnus 10/90; Tâhâ 20/78; Şuarâ 26/53-66.

İsrâîloğulları, kendilerine vaat edilen ülkeye ulaşmak için savaşmaları gerekmiş ama onlar korkmuş ve buna yanaşmamışlardı. Üstelik Hz. Mûsâ'ya “*Sen ve Rabbin gidin savaşın, biz burada oturacağız.*” demişlerdi. Bu tavırlarından dolayı bu neslin o topraklara ulaşmaları mümkün olmamıştır.³⁹²

24. *Köle ruhlu insanlardan hayır gelmez.*

Ruhuna kölelik sinmiş bir toplum asla medeniyet kuracak ve insanlığa faydalı olacak bir seviyeye erişemezler. Bu nedenle kendilerine vaat edilen topraklara ulaşmak için bedel ödemeyi göze alamayan İsrâîloğulları'na, kırk yıl çölde şaşkınca dolaşma cezası verilmişti. Böylelikle çölün özgürleştiren ve köleleştirici hiçbir etkenin bulunmadığı havasında, kırk yıl içinde önceden esâret ve zillete alışmış, şahsiyetini kaybetmiş mevcut neslin tükenmesi, bu neslin yerine hür bir şekilde büyüyen, kölelik ve zillete asla râzı olmayacak yeni bir neslin yetişmesi mümkün olmuştur. Nitekim zillet ve köleliğe alışanlar bu sürgün hayatı esnasında ölmüşlerdir. Hiçbiri Arz-ı Mukaddes'i fethedecek orduya katılmamış, hürriyete alışmış izzet ve ideal sahibi, dinamik ve savaşa hazır nesil için çölden çıkarak kendilerine vaat edilen toprakları fethedebilmişlerdir.³⁹³

25. *İnsanı köleleştiren etkenlerin ortadan kaldırılması*

İnsanoğlunun temel üç ihtiyacı vardır: Yemek, su ve barınma. İnsanı köle ruhlu kılan şeyin ise onun ihtiyaçları olduğu açıktır. İhtiyaçlarına ulaşabilmek için ancak özgürlüğünden ve insanlığından taviz verenlerin ruhları köleleşir. Bu sebeple Allâhu Teâlâ, İsrâîloğulları'nın kırk yıllık çöl hayatlarında yeni yetişen neslin özgür bir ortamda yetişmesi için onların bu temel üç ihtiyaçlarını da gidermiştir. Onlara bıldırcın eti ve kudret helvası sunarak yemek ihtiyaçlarını, on iki pınarla su ihtiyaçlarını, çölde güneşe karşı gölgelendirerek de barınma ihtiyaçlarını gidermiştir.³⁹⁴

26. *Köle ruhlu insanlar, efendilerinin hayat tarzlarına hayrandırlar.*

Köle ruhlu insanlar, kendilerini aşağılayıp onlara zulüm bile etseler efendilerinin hayat tarzlarına hayrandırlar. Onlar ruhlarına işlemiş aşağılık kompleksi vardır. Hâlâ onca zulüm ve işkencenin müsebbibi olan efendilerinin kültürlerine, giyim kuşamlarına, yedikleri yemeklere, filmlerine, eğlence tarzlarına hayranlık içerisindeyler. Onların her

³⁹² Mâide 5/20-26.

³⁹³ Neccâr, a.g.e., s.272-273; Ahmed Cevdet Paşa, Kısas-ı Enbiyâ (sd. Mahir İz), MEB Yayınları, I, 32

³⁹⁴ Bakara 2/57-60; A'râf 7/160.

şeylerine özenirler. Bunu yaparlarken efendilerinin yaşam biçimlerinin doğru olup olmadığını, huzur ve hayır getirip getirmediğini, buna alternatif olarak kendilerine sunulan hayatın güzelliğini ise düşünmezler. Özentî ve hayranlık onları kör ve sağır etmiştir.

İsrâîloğullarının Kızıldeniz'i geçtikten sonra Hz. Mûsâ'dan Kıptîlerin taptıkları gibi bir buzağı istemelerinin³⁹⁵, çölde onca şerefli ve faydalı nimete rağmen hâlâ eski esâret hayatlarındaki gibi soğan, sarımsak, mercimek istemelerinin³⁹⁶ temelinde bu gerçek yatmaktadır.

27. Ruhları köleleşmiş insanların karaktersizliği ve çıkar düşkünlükleri.

Özgürlüklerini kaybettikten sonra ruhlarını da köleleştiren insanlar aynı zamanda karakterlerini de yitirmektedirler. Efendilerinin tanrılarına tapan bu insanların aslında menfaatlerinin ve çıkarlarının kölesi oldukları belirgindir. Çünkü Hz. Mûsâ'nın yolculuğu sırasında yaptıkları ve taptıkları buzağı, sıradan bir maddeden yapılmış değildi. Buzağıyı, Mısır'dan ayrılırken yanlarında getirdikleri altınları eriterek yapmışlardı. Yani buzağıyla beraber maddiyata da tapıyorlardı.³⁹⁷

Bununla beraber bu insanları kandırmak ve kullanmak da kolaydır. Önlerine düşüp, kendilerine azıcık menfaat vadeden, biraz becerikli biraz da gizemli birinin arkasından düşüncesizce koşturabilirler. Tıpkı İsrâîloğulları'nın Sâmirî'ye uymaları gibi.³⁹⁸

28. Davetçiler yerlerini doldurabilecek insanlar yetiştirmelidirler.

Kendilerini irşad ve davet faaliyetlerini adayan insanlar, yokluklarında yerlerini alabilecek, toplumu yönlendirebilecek birilerini yetiştirmelidirler.³⁹⁹

29. Liderler toplumlarını güzel olana yönlendirmelidirler.

Liderler, halkı yanlış sürüklemek için yapılan her türlü girişimin önüne geçmeli, bu amaca yönelik göz boyuma çabalarını boşa çıkararak, toplumun ifsâdından faydalanmaya çalışan insanların oyununu bozmalıdır. Toplumun sürüklenmeye başladığı yanlışlara seyirci kalmayıp onlara yol göstermelidirler.⁴⁰⁰

³⁹⁵ A'râf 7/138.

³⁹⁶ Bakara 2/61.

³⁹⁷ A'râf 7/148; Tâhâ 20/87.

³⁹⁸ Tâhâ 20/88-91.

³⁹⁹ Hz. Mûsâ'nın kırk günlük ayrılık için yerine Hz. Harun'u bırakması için bk.: A'râf 7/142.

⁴⁰⁰ Hz. Mûsâ, onun yaptığı buzağıyı kırarak Sâmirî'yi toplumdan uzaklaştırması halkın selameti içindi. Bk.: Tâhâ 20/97.

30. *Ruha sinen putlardan vazgeçmek daha zordur.*

Allâhu Teâlâ İsrâîloğulları'ndan bir inek kesmelerini istemişti.⁴⁰¹ O günlerde vukû bulan bir cinayetin çözümü için aslında bir ineğin kesilmesine gerek yoktu. Amaç, onlardaki inek sevgisi ve inancını, ortadan kaldırıp onları tevhide yöneltmekti.⁴⁰² Öyle ki efendilerinin her şeyine tartışmasız hayranlık duyan İsrâîloğulları, onların putları olan ineklere karşı besledikleri sevgi âdeta iliklerine işlemişti. Emir, içlerindeki bu putu yıkmaya yönelikti. Fakat onlar directtikçe Cenâb-ı Hakk bu putun onlardaki yansımalarını daha net tarif ederek âdeta damarlarına basıyor ve onlara daha ağır bir yük yüklüyordu. Onlar işi yokuşa sürdükçe yeni gelen emirle içlerindeki putun silueti giderek netleşiyordu. Efendilerin putlarını yıkacaklardı, içlerindeki taklit ve aşağılık duygusunun kaynağını...

Tarif edilen ineğin rengi parlak sarı idi. Tıpkı altın rengindeydi. Sâmirî'nin yapıp da taptıkları ineğin rengiyle aynıydı. Bu da içlerindeki altın, yani para ve menfaat hırsına işaret ediyordu. Zulüm ve işkenceden özgürlüğe doğru Mısır'dan yola çıkarlarken bile unutmayıp yanlarında götürecek kadar içlerine işleyen altın sevgisi vardı yüreklerinde. Efendilerinin tanrısına taparken aynı zamanda maddiyata da tapıyordu bunlar. İşte inek kesme emri bu derece kalplerine işleyen bu putu yıkmaya yöneliktir.

31- *Pazarlık usulü îmân.*

Allâh (c.c), insanlardan teslimiye dayalı îmân beklemektedir. Halbuki İsrâîloğulları pek çok defa pazarlık usulü bir îmânı tercih etmek istemişlerdir. Önce Allâh'ı görüp sonra îmân edeceklerini dahi söylemişlerdir.⁴⁰³ Hz.Mûsâ'ya “*Onlar orada oldukça biz oraya girmeyeceğiz.*” diyerek âdeta pazarlığa tutuşmuşlardır.⁴⁰⁴

Pazarlık usulü îmân denemeleri onlardaki maddeci ve çıkarıcı kişiliği ortaya koymaktadır. Halbuki daha önce pek çok mûcizeye şahit olmuşlardı. Onca nimete ve mûcizeye rağmen nankörlük ve akılsızlık yapmaları tabiri caizse bardağı taşıran son damla olmuş, bu nedenle tarih boyunca zorla ve mecburen îmân etmeleri istenen tek kavim olmuşlardır.⁴⁰⁵

⁴⁰¹ Bakara 2/67-73.

⁴⁰² Bediüzzamân, a.g.e., 255-256.

⁴⁰³ Bakara 2/55.

⁴⁰⁴ Mâide 5/24, 55.

⁴⁰⁵ Bakara 2/63; Nisâ 4/154; A'râf 7/155.

32. İslâmın ilkeleri evrenseldir.

Allâhu Teâlâ'nın Hz. Mûsâ vasıtasıyla İsrâîloğulları'na indirdiği emirler,⁴⁰⁶ islâmın Hz. Âdem'den beri değişmez ilkelerinin olduğunu ve bu ilkelerin evrensel olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca bu emirlerin tüm insanlığın sahip çıktığı, bütün hukuk sistemlerinde hemen hemen aynı şekilde ele alınan ilkelere aittir. Bu ilkeler daha mükemmelleşmiş haliyle islâmda yer almaktadır.

33. İslâm uğrunda sıkıntıları göğüsleyebilmek

Hz. Mûsâ'nın gerek Firavun ile olan mücadelesinde gerek İsrâîloğulları'na rehberlik ederken onların cahilce ve düşüncesizce hareketleri sonucu çektiği sıkıntılara rağmen bıkmadan tebliğine, mücadelesine devam etmesi, irşad çalışmalarında bulunan herkese örnek olması gerekmektedir. Zîrâ Hz. Muhammed bile karşılaştığı bazı sıkıntılarda Hz. Mûsâ (a.s.)'ın daha fazla eziyetlere maruz kaldığını hatırlayarak sabretmeye devam etmiştir.⁴⁰⁷

⁴⁰⁶ Bakara 2/83-84.

⁴⁰⁷ Buhârî, Enbiyâ, 29, Daavât, 17; Müslim, Zekât, 140; İbn Hanbel, Müsned, I, 411; Ebû Ya'lâ, Müsned, IX, 66; İbn Hibbân, Sahîh VII, 180, XI, 160, XIV, 95.

1.14. HZ. HÂRÛN

Hz. Hârûn (هَارُون) 'un ismi Arapça kökenli değildir.⁴⁰⁸ Menşei tam olarak bilinmemekle beraber İbrânice Tevrat'ta “*Aharam*” şeklinde kaydedilen kelimenin, Filistin Süryânice'sinden Arapça'ya geçtiği tahmin edilmekte ve “*parlayan*” anlamında olabileceği belirtilmektedir.⁴⁰⁹ Hârûn ismiyle ilgili ileri sürülen bir diğer görüş de kelimenin İbrânice'de “*sevilen kimse*” anlamına geldiğidir.⁴¹⁰

1.14.1. Kur'ân'da Hz. Hârûn

Hz. Hârûn'un ismi Kur'ân-ı Kerîm'de yirmi yerde zikredilmektedir.⁴¹¹ Kur'ân'da ona vahiy geldiği, hidayete erdirildiği⁴¹², lütufta bulunulduğu⁴¹³, Mûsâ (a.s.) ile beraber ona da furkan verildiği⁴¹⁴ ve güzel konuştuğu⁴¹⁵ belirtilmektedir.

Hârûn (a.s.) Hz.Mûsâ'nın ana baba bir kardeşidir.⁴¹⁶ Hz. Mûsâ Firavun'u uyarmak için görevlendirildiğinde, kardeşi Hârûn'un da kendisine yardımcı tayin edilmesini, görevine ortak edilmesini Allâh'tan istemiş, onun bu isteği kabul edilerek Hz. Hârûn'a da peygamberlik verilmiştir.⁴¹⁷ Daha sonra Hz. Mûsâ ile birlikte ayetler ve açık bir delille Firavun'a gönderilmiştir.⁴¹⁸ Firavun ve ekibi tarafından hazırlanan karşılaşmada sihirbazlar mağlub olunca Hz. Mûsâ'nın ve Hz. Hârûn'un rabbine îmân ettiklerini açıklamışlardır.⁴¹⁹ İsrâîloğulları Mısır'dan ayrılıp Kızıldeniz'i geçtikten sonra Hz.Mûsâ, ilâhi vaad gereği kırk günlük bir süre için Sînâ'ya giderken, İsrâîloğulları'na göz kulak olması için kardeşi Hârûn (a.s.)'ı yerine vekil olarak bırakmıştır.⁴²⁰ Hz. Mûsâ, Tûr'da iken kavminin Sâmirî'nin yaptığı buzağı heykeline tapması üzerine onları uyarmaya çalışmış,

⁴⁰⁸ İbn Manzûr, a.g.e, VI, 4658; Zebidî, a.g.e.,s.8198.

⁴⁰⁹ Harman, “Harun”, DİA, XVI, 254.

⁴¹⁰ Suyûtî, İtkân, II, 367.

⁴¹¹ Bakara 2/248; Nisâ 4/163; En'âm 6/84; A'râf 7/122,142; Yûnus 10/75; Meryem, 19/28, 53; Tâhâ 20/30,70,90,92; Enbiyâ 21/48; Mü'minûn 23/45; Furkân 25/35; Şuarâ 26/13,48; Kasas 28/34; Saffât 37/114,120.

⁴¹² Nisâ 4/163.

⁴¹³ Saffât 37/114.

⁴¹⁴ Enbiyâ 21/48.

⁴¹⁵ Kasas 28/34.

⁴¹⁶ Suyûtî, İtkân, II, 367; İbn Sa'd, a.g.e., I 55; Taberî, Tarih, I 198; İbn Arabî, Muhyiddin, Muhâdarâtü'l-Ebrâr, by., 1388/1968, I, 130.

⁴¹⁷ Meryem, 19/53; Tâhâ 20/29-36; Furkân 25/35.

⁴¹⁸ Yûnus 10/75; Mü'minûn 23/45.

⁴¹⁹ A'râf 7/121-122; Tâhâ 20/70; Şuarâ 26/48.

⁴²⁰ A'râf 7/142.

fakat sözünü dinletememiştir.⁴²¹ Hz. Mûsâ dönüşte İsrâîloğulları'nın buzağıya taptığını görünce çok kızmış ve kardeşi Hârûn (a.s.)'ın saçından sakalından tutarak kendisine kavmini niye uyarmadığını ve onlara sahip çıkmadığını sormuş, o ada onları uyarmasına rağmen sözünü dinlemediklerini söyleyince onu affetmiş ve Allâh'a kendilerini bağışlaması için duâ etmiştir.⁴²²

Ayrıca Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Mûsâ ve Hz. Hârûn'un hep hayırla anılacakları da belirtilmiştir.⁴²³

1.14.2. Dersler

1- İslâma hizmet yolunda dayanışma.

İslâmın ilkelerini topluma yaymaya yönelik çabalar desteklenmeli ve onlara yardımcı olunmalıdır. Kardeşlerin bu tür faaliyetlere omuz omuza vererek çalışmalarda bulunması güzel sonuçlara ulaşmakta etkili olacaktır.⁴²⁴

2- Görev sırası geldiğinde mazeretlere sığınılmamalıdır.

İrşad ve tebliğ faaliyetlerinde öne çıkmak, çalışmalarını koordine etmek ve daha çok gayret sarfetme sırası geldiğinde mazeretlerin arasına sığınmadan bu tür yükleri üstlenmek gerekir.⁴²⁵

3- oplumun ifsadına seyirci olmamak gerekir.

Halkın akîdevî ya da ahlâkî çürümesi ve yozlaşması karşısında sessiz kalmak ve buna seyirci olmak, özellikle bu ifsadın bilincinde olan insanlar açısından sorumsuzluk olacaktır. Bu nedenle toplumun yönlendirilmesi ve hak yol üzerinde sabit kalması için her türlü çaba harcanmalıdır. Çabaların fayda vermemesi, gayretlerin inkıtaya uğramasına yol açmamalıdır.⁴²⁶

⁴²¹ Tâhâ 20/90

⁴²² A'râf 7/150-151; Tâhâ 20/90-94

⁴²³ Saffât 37/120

⁴²⁴ Tâhâ 20/25-35,44; Şuarâ 26/12-14; Kasas 28/33-35

⁴²⁵ Hz.Mûsâ, Sînâ'ya giderken Hz. Harun'un onun yerine vekaleti ele alması ve kavmini yönetme işini üstlenmesi. A'râf 7/142

⁴²⁶ Tâhâ 20/90-91

4. Müslümanların birbirleriyle kavga etmeleri düşmanlarını sevindirir.

Müslümanların gerek şahsî olarak gerekse cemaat, tarikat ya da devlet olarak kavga etmeleri, birbirlerini üzmelerine sebep olacağı ve kardeşlik hukûkunu yaralayacağı gibi; güçlerinin ve enerjilerinin tükenmesine, düşmanlarının sevinmesine vesîle olacaktır. Aralarındaki problemleri birbirlerine zarar vermeden, kardeşlik duygularını zedelemekten halledebilmelidirler.⁴²⁷

⁴²⁷ Hz. Musa'nın, İsrâiloğulları'nın buzağıya tapınmaları sonrasında kardeşi Hz.Harun'u hırpalaması üzerine Harun (a.s.) ona şöyle demiştir. *“Ey annemin oğlu! Bu millet beni küçümsedi, az kalsın beni öldürüyorlardı. Bana düşmanları sevindirecek şekilde davranma, beni bu zâlim milletle bir tutma.”* A'râf 7/150

1.15. HZ. DÂVÛD

Hiz. Dâvûd (داود)'un isminin Arapça kökenli olmadığı belirtilmiştir.⁴²⁸ İsmnin İbrânice'de “*en çok sevilen kişi, göz bebeği*” anlamına geldiği ve Kitab-ı Mukaddes'te “*David*” veya “*Dâvîd*” olarak geçtiği ifade edilmiştir.⁴²⁹

1.15.1. Kur'ân'da Hiz. Dâvûd

Dâvûd (a.s.)'ın ismi Kur'ân-ı Kerîm'de on altı yerde geçmektedir.⁴³⁰ Kur'ân'da ondan ilk defa, Tâlût'un komutasındaki orduda, düşman ordusunun komutanı Câlût'u öldürmeyi başarması münasebetiyle bahsedilir⁴³¹. Câlût'u öldürmesinden kısa bir süre sonra Dâvûd (a.s.)'a hükümdarlık ve peygamberlik verildiği bildirilmektedir.⁴³²

Hiz. Dâvûd'a dört ilâhî kitaptan biri olan Zebur verilmiştir.⁴³³ Dâvûd (a.s.) yeryüzünde halife kılınmış, onun saltanatı güçlendirilmiş ve adaletle hükmetmesi emredilmiştir.⁴³⁴

Hiz. Dâvûd bir peygamber ve hükümdür olarak davalara kendisi bakar, halkın şikayet ve dileklerini bizzat dinleyip, çözüme kavuştururdu. Kur'ân'da bu davalardan ikisinden bahsedilmiştir. Birisi, bir koyun sürüsünün bir ekine zarar vermesiyle ilgilidir.⁴³⁵ Diğeri ise koyun sahibi iki kardeş arasındaki anlaşmazlık hakkındadır.⁴³⁶ İkinci davada usûlüne uygun bir muhakeme yapmaya çalışan Hiz. Dâvûd'un bir imtihana tabi tutulduğu ve davanın sonunda tövbe ederek Allâh'tan bağışlanma dilediği belirtilmiştir.⁴³⁷

⁴²⁸ İbn Manzûr, a.g.e., I, 1450; Fîrûzâbâdî, Kâmûs, I, 358; Zebîdî, a.g.e., s. 1975.

⁴²⁹ Harman, “Dâvûd”, DİA, IX, 21.

⁴³⁰ Bakara 2/25; Nisâ 4/163; Mâide 5/78; En'âm 6/84; İsrâ 17/55; Enbiya 21/78,79; Neml 27/15-16; Sebe 34/10,12; Sâd 38/20,22,24,26,30.

⁴³¹ Bakara 2/250-251.

⁴³² Bakara 2/251.

⁴³³ Nisâ 4/163; İsrâ 17/55. Zebûr'un orjinali bugün elimizde mevcut değildir. Kitab-ı Mukaddes'te “*Mezmurlar*” adı altında Hiz. Dâvûd'a nisbet edilen bir bölüm vardır. İçerisinde yüz elli sûre bulunan, hiçbir hükmün yer almadığı, tamamı, hikmet, vaazlar ve Allah'a hamdü senâ, tesbîh ve medihden ibaret bir kitaptır. (Kurtubî, Tefsir, VI, 17).

⁴³⁴ Sâd 38/20,26 .

⁴³⁵ Enbiyâ 21/78.

⁴³⁶ Sâd 38/21-25.

⁴³⁷ Sâd 38/24-25.

Hiz.Dâvûd'un tövbe etmesinin sebebinin davacıardan birini dinledikten sonra diğeri dinlemeden hemen karar vermesi olduğu ifade edilmiştir. Sâbuni, en-Nubuvve, s. 280. Bu konuda farklı görüşler de ileri sürülmüştür. Bu görüşlerin ayrıntıları ve eleştirileri için bk.: Taberî, Tefsir, X, 596; Râzî, Fahreddîn, a.g.e, XXVI, 190,192; İbn Kesîr, Kasas, II, 566; İbn Hazm, Ebu Muhammed Ali b. Ahmed, el-Fasl fi'l-Milel ve'n-Nihal, Kahire, 1317/1320, IV, 18-19; Kâsımî, Muhammed Cemaluddin, Mehâsinü't-Te'vîl (nşr. Muhammed

Kur'ân-ı Kerîm'de ayrıca Hz. Dâvûd'a zırh yapma sanatının öğretildiği,⁴³⁸ dağların ve kuşların onun tesbihiyle beraber topluca tesbihte bulundukları belirtilmiştir.⁴³⁹

Hadislerde de bunlara ilaveten onun sesinin güzelliğinden,⁴⁴⁰ maişetini kendisinin temin etmesinden,⁴⁴¹ namazından⁴⁴² ve orucundan⁴⁴³ övgüyle bahsedilmiştir.

1.15.2. Dersler

1. *Allâh rızası için cihad.*

Gerektiği zaman ilây-ı kelimetullâh için cihada koşmak ve savaşmak fazîlettir. Savaş meydanında korkuları yenmek ve cesursa çarpışmak zafer getirecektir.⁴⁴⁴

2- *Hak ve adalet uğruna çalışmak.*

İnsanlar hayatları boyunca farklı makam ve mevkilere gelebilirler. Burada hak, hukuk ve adaletle hükmetmelidirler.

3. *Gücü hayır için kullanmak.*

İnsanoğlu sahip olduğu gücü, insanlara zulmetmek, onlar üzerinde tahakküm kurarak onları sömürmek ve yeryüzünde fesat çıkarıp orayı ifsad etmek için değil; insanlığın menfaati ve hayrı için kullanmalıdır.⁴⁴⁵

4. *İnsanî yetenekleri hayır için kullanmak.*

Fuâd Abdülbâkî), Kahire, ts. , XIV, 5088; Kurtubî, Tefsir., XIV, 154 vd.; Beğavî, Tefsir, I, 81-83; Sâ'lebî, a.g.e, s.281; Mevdûdî, Tefhîm, V, 65-68; Aydemir, Peygamberler, s. 162; Harman, "Dâvûd"; DİA, IX, 21-24; Muhammed Ebû'n-Nûr el-Hadîdî, İsmetu'l-Enbiyâ, Kahire, 1399/1979, s. 351-370.

⁴³⁸ Enbiyâ 21/80; Sebe 34/10-11 Hz. Dâvûd'un demiri eritip onunla zırh yaptığı rivayet edilmiştir. Rivayetler için bk.: Nesefî, a.g.e., III, 329; Ebû Suûd, a.g.e, VII, 124; Râzî, Fahreddîn, a.g.e., XXV, 246; Zemahşerî, Keşşâf, III, 282; İbnü'l-Esîr, Kâmil, I, 223; Taberî, Tarih, I, 248.

⁴³⁹ Sebe' 34/10; Sâd 38/17-19.

⁴⁴⁰ Buhârî, Fezâilu'l-Kur'ân, 31; Müslim, Salâtu'l-Musafirîn, 235, 236; İbn Hanbel, Müsned, V, 349, 351, 359; Tirmizî, Menâkıb, 56; Dârimî, Fezâilu'l-Kur'ân, 34; Abdurrazzâk, Ebû Bekr b. Hemâm es-San'ânî, Mûsannef (th. Hubeyburrahmân el-A'zamî), el-Mektebetu'l-İslâmî, Beyrut 1403/1982, II, 485.

⁴⁴¹ Buhârî, Buyu', 15; Taberânî, el-Mu'cemu'l-Evsat, II, 42, el-Mu'cemu's-Sağîr, I, 33; İbn Hibbân, Sahîh, XIV, 119; Beyhakî, Şuabu'l-İmân, II, 83.

⁴⁴² Buhârî, Teheccüd, 7, Enbiyâ, 39; Müslim, Sıyâm, 189-190; Ebû Dâvûd, Sıyâm, 67; Nesâî, Kıyâmu'l-Leyl, 14; İbn Mâce, Sıyâm, 31; İbn Hanbel, Müsned, II, 160, 206; Darimî, Sıyâm, 42; İbn Huzeyme, Sahîh, II, 181; Abdurrezâk, Musannef, IV, 295.

⁴⁴³ Buhârî, Savm, 55-57,59; Enbiyâ, 37; Fezâilu'l-Kur'ân, 34, Edeb, 84, İsti'zân, 38; Müslim Sıyâm, 181, 186, 189, 190; Ebû Dâvûd, Sıyâm, 53, 67; Nesâî, Kıyâmu'l-Leyl, 14; İbn Mâce, Sıyâm 31; İbn Hanbel, Müsned, II, 160, 187; Tebarânî, el-Mu'cemu'l-Kebîr, IV, 201; Humeydî, Ebû Bekr Abdullah İbnu'z-Zubeyr, Müsned (th. Habîburrahmân el-A'zamî), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, ts. , II, 269.

⁴⁴⁴ Hz Dâvûd'un Tâlût komutasında Câlût'la savaşıp onu öldürmesi için bk.:Bakara 2/250-251.

⁴⁴⁵ Hz. Dâvûd'un demiri kullanması için bk.: Sebe' 34/10-11.

İnsanlar, yeteneklerini bireylerin ve toplumun çöküşünü hazırlayacak hususlarda değil; onların huzuru, mutluluğu için, adaletin ve Cenâb-ı Hakk'ın isteklerinin hayata hâkim kılınması için kullanmalıdırlar. Müzik, spor, oyunculuk vb.yetenekler iyiliklerin yayılmasına hizmet etmelidir.⁴⁴⁶

⁴⁴⁶ Hz. Dâvûd'un sesinin güzelliği ve yöneticilik vasıflarını hayır ve adalet için kullanması için bk.: Sebe' 34/10; Sâd 38/20-26

1.16. HZ. SÜLEYMÂN

Hiz. Süleymân (سليمان) 'ın isminin Arapçadaki " سلمان " kelimesinin ismi tasğiri olduğı ifade edilmiştir.⁴⁴⁷

1.16.1. Kur'ân'da Hiz. Süleymân

Kur'ân-ı Kerîm'de Hiz. Süleymân'ın ismi on altı defa zikredilmiştir.⁴⁴⁸ İsrâîloğulları'na gönderilen peygamberlerden biridir.⁴⁴⁹ Ona da babası gibi hem peygamberlik hem de hükümdarlık verilmiştir. Saltanatının gücüne ve hükümdarlığının seviyesine bugüne dek ulaşan olmamıştır.

Verdiği hükümlerde çok isâbetli olan Hiz. Süleymân'ın⁴⁵⁰ hayatında pek çok mûcizeye rastlanır. Duâsını kabul eden Allâhu Teâlâ ona, başka hiçbir insana nasip olmayan bazı imkânlar ve eşsiz bir saltanat lûtfetti.⁴⁵¹ Ona verilen bazı olağanüsü imkânlar şöyledir.

- 1- Rüzgârın onun emrine verilmesi⁴⁵²
- 2- Erimiş bakır madenleri kullanması⁴⁵³
- 3- Kuşların ve diğer canlıların dilinin öğretilmesi⁴⁵⁴
- 4- Cinlerin kendisine itaat etmesi⁴⁵⁵
- 5- Şeytanların ona boyun eğmesi⁴⁵⁶

⁴⁴⁷ Zebîdî, a.g.e, s. 7764.

⁴⁴⁸ Bakara 2/102; Nisâ 4/167; En'âm 6/84; Enbiyâ 21/78, 79, 81; Neml 27/15, 16, 17, 18, 20, 36, 44; Sebe' 34/12; Sâd 38/30,34.

⁴⁴⁹ Nisâ 4/163; En'âm 6/84.

⁴⁵⁰ Enbiyâ 21/78-79.

Hadislerde de onun bu özelliğine dair bazı örnekler verilmiştir. Bk.: Buhârî, Enbiyâ, 41, Ferâiz, 29; Müslim, Ekziye, 20; Nesâî, Âdâbu'l-Kuzât, 14; İbn Hanbel, Müsned, II, 322, 340; Abdurrezzâk, Musannef, VII, 362; Beyhakî, es-Sunenu'l-Kubrâ, X, 268.

⁴⁵¹ Sâd 38/35.

⁴⁵² Enbiyâ 21/81; Sâd 38/36; Sebe' 34/12.

⁴⁵³ Sebe' 34/12.

⁴⁵⁴ Neml 27/16-19, 20,28.

Onun karıncalarla olan konuşmasını Kur'ân-ı Kerîm ayrıntılı bir şekilde aktarmıştır. Orduyla karınca vadisinden geçen Hiz. Süleymân, diğer karıncaları uyaran bir karıncanın konuşmasını duyunca gülümsediğı ve Allâh'a duada bulunduğı bildirilmiştir. Bk.: Neml 27/17-19.

⁴⁵⁵ Sebe' 34/12-13. Hiz. Süleyman'ın emrinde çalışan cinler onun için binalar, sağlam kaleler, büyük kazanlar inşa ederlerdi.

⁴⁵⁶ Enbiyâ 21/82; Sâd 38/37-40; Süleyman (a.s.)'ın hizmetine verilen bazı şeytanlar dalgıçlık yapıyor, binalar inşa ediyorlardı.

Hız. Süleymân, atları çok severdi. At besler, onlarla yakından ilgilenirdi. Kur'ân-ı Kerîm onun bu sevgisini, atlarlar ilgilenirkenki tavırlarını ve duygularını bize aktarmaktadır.⁴⁵⁷

Hız. Süleymân'la Sebe' kraliçesi arasında geçen olayı, Kur'ân-ı Kerîm bize ayrıntılı bir şekilde aktarmıştır. Hüdhüd kendisine halkı refah içinde yaşayan ama halkıyla beraber güneşe tapan bir kraliçeden bahsedince onunla kraliçeye bir mektup gönderir. Mektupta Hız. Süleymân'ın egemenliğini kabul davet edildiğini gören kraliçe, durumu devlet adamlarıyla görüşüp Süleymân (a.s.)'a birtakım hediyeler göndererek gelecek yeni haberlere göre tavır belirlemeye karar verir. Hız. Süleymân'ın kararı kesindir ve egemenliğinin kabulünü istemektedir. Onun farklılığını hisseden kraliçe Kudüs'e doğru yola çıkar. Süleymân (a.s.) ise o gelmeden onun tahtının oraya getirilmesini ister. Kraliçe tahtı orada görünce çok şaşırmıştır. Hazırlanan köşkün billurdan zemininde yürürken su zannederek eteğini toplamış, Süleymân (a.s.) kendisini bilgilendirince durumun farkına varmıştır. Kısa bir nefis muhasebesinden sonra kraliçe îmân etmeye karar vermiştir.⁴⁵⁸

Hız. Süleymân ile ilgili bir diğer bilgi de tahtına bir ceset konulmak sûretiyle imtihana tabi tutulmasıdır.⁴⁵⁹ Yalnız bu konuda ne Kur'ân'da ne de hadislerde olayın ayrıntılarını anlatan bir bilgi mevcut değildir.⁴⁶⁰

Hız. Süleymân esasına dayanmış bir vaziyette vefat etmiştir. Cinler, vefat ettikten sonra bir süre o şekilde duran Süleymân (a.s.)'ın öldüğünü ancak, bir ağaç kurdunun yediği asası kırılıp da Hız. Süleymân yere düşünce fark edebildiler.⁴⁶¹

1.16.2. Dersler

1- İnsanlığın geçmişi ilkeliliklerle doludur anlayışı yanlıştır.

⁴⁵⁷ Sâd 38/30-33. Âyetlerde geçen " مسح " ifadesinden yola çıkarak onun namazının geçmesine sebebiyet verdikleri için atları kestiği iddia edilmişse de bu rivayetlerin İsrâiliyât kaynaklı olduğu belirtilmiş ve reddedilmiştir. Bk.: Aydemir, Peygamberler, s. 193; İbn Hazm, a.g.e., IV, 20; Âlûsî, a.g.e., XIII, 197.

⁴⁵⁸ Neml 27/20-44.

⁴⁵⁹ Sâd 38/34-35.

⁴⁶⁰ Bu konuda gerek tefsir kitaplarında gerekse İslâm tarihi kaynaklarında pek çok görüş serdedilmiştir. İsrâiliyâta dayanan bu görüşlerin sağlıklı hiçbir kaynağı yoktur. Ayrıca Mevdûdî, bu konunun Kur'an-ı Kerim'in anlaşılması en müşkil yeri olduğunu ifade eder. Bk. Mevdûdî, Tefhîm, V, 76.

Konuyla ilgili rivayetler ve eleştiriler için bk.: Âlûsî, a.g.e., XIII, 198-199; İbn Hazm, a.g.e., IV, 19; Şevkânî, a.g.e., IV, 615; Taberî, Tefsir, X, 580-581; Mevdûdî, Tefhîm, V, 74-76; Aydemir, Peygamberler, s. 208 vd.

⁴⁶¹ Sebe' 34/14.

İnsanlık tarihinde geriye doğru gidildikçe ilkelik ve geri kalmışlık bulunduğunu savunun tarih anlayışının sakat ve yanlış olduğunu; Hz. Süleymân'ın imkânları, saltanatı, inşâ ettiği yapılar ve kurduğu medeniyet bir daha göstermektedir.

2. Evrende tasarruf yetkisi Cenâb-ı Allâh'ındır.

Kâinat ve kâinatta icra eden konular Allâh'ın emrindedir. Onlar üzerinde dilediği gibi tasarrufta bulunabilir. Bu sebeple o dilediği zaman normalin dışında olağanüstü olaylar görmek mümkündür.

3. Allâh'ın bağışladığı nimetlere şükretmek gerekir.

Cenâb-ı Hakk'ın dünyada insanlara lütfettiği her türlü imkân insanları, kibre ve gurura götürüp nankör varlıklar haline getirmemelidir. Bilakis kulluğun ve acziyetin farkında olarak devamlı şükretmek gerekir.⁴⁶²

4. İktidarı insanlığın faydası için kullanmak.

Güç, iktidar ve idare, insanlığın hayrı ve menfaati için kullanılırsa müsbet sonuçlar doğurur. Nitekim Süleymân (a.s.) sahip olduğu tüm imkânları hem Allâh rızası için hem de insanlığa faydalı olacak hizmetler kullanmıştır.

5. Önemli haberlerin doğruluk derecesini araştırmak.

Özellikle yönetici olanlar ve hüküm verme konusunda yetkili olanlar, her söze ve habere, doğruluk derecesi araştırılmadan inanmamalıdır. Aksi takdirde telafisi zor zararlara sebebiyet verecek yanlış kararlar verebilirler.⁴⁶³

Farklı ihtimaller söz konusu ise haberi getiren, kişinin yakını bile olsa, önemli sonuçlara yol açacak haberler araştırılmalıdır. Tanıdık ve yakınlar için bile durum böyleyken, düşmanların ve islâma zarar vermeye çalıştıkları âşikâr olan kaynakların sundukları haberlere daha ihtiyatlı yaklaşılmalıdır.⁴⁶⁴

6. İdareciler halka zarar verecek kararlar alırken iyi düşünmelidirler.

⁴⁶² Hz. Süleymân'ın şu duası çok şükreden bir kul olduğunu göstermektedir: “*Rabbim beni, bana ve ana babama verdiğin nimete şükretmeye muvaffak kıl...*” Neml 27/19

⁴⁶³ Dikmen, a.g.e., s. 414, (Dipnot)

⁴⁶⁴ Hz. Süleyman'ın Hüdüd'ün kraliçeye ilgili verdiği habere hemen inanmayıp olayı tahkik etmesi: Neml 27/27-28

İdareciler özellikle felakete yol açabilecek kararlar alırlarken halklarının akıbetlerini çok iyi düşünmelidirler. Sadece kendi gururlarını zedelemek için halklarını felakete sürükleyecek tercihlerden uzak durmalıdırlar.⁴⁶⁵

7. *Başarılı idareciler, başarılarının personelleri sayesinde mümkün olduğunun bilincindedirler.*

Başarılı bir idareci ulaşılan başarı ve muvaffakiyetlerin şeref payını sadece nefesine hasretmez, personeline de pay eder. Böylesi daha fazla şevk ve gayret doğurur, bağlılığı artırır.⁴⁶⁶

8. *Zenginlik tamamen olumsuz olan bir husus değildir.*

Zenginlik ve maddi imkânlar, mutlak olarak kulluktan alıkoyucu ve insanı saptırıcı bir yapıya sahip değildirler. Aksine kul, şükretmesini bilir ise daha güzel bir kulluğa zemin bile hazırlayabilir.

9. *Gerçekler karşısında teslimiyet doğru olandır.*

Daha önceki bilinenlerin ve yaşanılanların yanlış olduğunu açıkça ortaya koyan gerçeklerle karşılaşıldığında, inkârda ve yanıltta ısrar yerine, gerçeklere tabi olmak ve doğrulara teslimiyet göstermek güzel bir davranıştır.⁴⁶⁷

10. *Hayvan sevgisi imândandır.*

Hayvanların da Allâh'ın birer eseri olduğu ve insanlara emanet edildikleri unutulmamalıdır. Onlara eziyet verecek tutumlardan uzak durmak ve onlara değer verip onları sevmek Süleymân (a.s.)'ın da şahsında bizzat uygulayarak bize gösterdiği güzel bir davranıştır.⁴⁶⁸

11. *Gaybı ancak Cenâb-ı Allâh bilir.*

Cinlerin ve diğer varlıkların olağanüstü güçleri olmadığı gibi gaybı bilme imkânları da yoktur. Hz. Süleymân'ın emrine amade olan cinler ve şeytanlar buna itiraz

⁴⁶⁵ Sebe' kraliçesinin Hz. Süleymân'ın teklifini değerlendirirken meclisinde yaptığı konuşma için bk.: Neml 27/32-34.

⁴⁶⁶ Kraliçenin mecliste yaptığı konuşmada “Ben sizin görüşünüzü almadan hiçbir işi kesin sonuca bağlamam.” demiştir. (Neml 27/32).

⁴⁶⁷ Kraliçenin doğruları gördükten sonra imân etmesi buna güzel bir örnektir. (Neml 27/44).

⁴⁶⁸ Sâd 38/31-33.

edemedikleri gibi onun öldüğünü de bilememiş ancak dayandığı asa kırılınca fark edebilmişlerdir.⁴⁶⁹

12. *Mal mülk insanı ebedî kılmaz.*

Dünyadaki hiçbir güç ve imkân insanı edebî kılamayacaktır. Bu nedenle mal mülk sahibi olanların gurura kapılmadan, mütevazî ve iyiliklerle dolu bir hayat yaşamaları kendileri için daha hayırlı olacaktır.

⁴⁶⁹ Sebe' 34/14.

1.17. HZ. EYYÛB

Hiz. Eyyûb (أيوب) 'un isminin Arapça “*tövbe etmek*” anlamındaki “أوب” kökünde “فيعول” veznindeki “قيوم” ya da “فعول” veznindeki “سقود” gibi türeyip “أيوب” halini aldığına dair iddialar olsa da⁴⁷⁰ bu kelimenin aslen Arapça olmadığı belirtilmiştir.⁴⁷¹

İbrânice Kitâb-ı Mukaddes’te “İyyâb (iyyâv)” şeklinde geçen ismin menşei ve anlamı tartışmalıdır. “*Düşman olmak, düşmanca davranmak*” manasındaki “âyav” fiilinden geldiği ileri sürüldüğü gibi “*sabırla hastalığa katlanmak*” veya “*ey ilâhi baba neredesin?*” anlamına geldiği de kaydedilmektedir. Kelimenin eski Güney Arabistan ve Semûd dilinde “‘iyb”, eski Babilanya dilinde “Ayyâbum”, Tel Amama tabletlerinde ise “ayâb” (a-ia-ab)” şeklinde kullanıldığı ifade edilmiştir.⁴⁷²

1.17.1. Kur’ân’da Hiz. Eyyûb

Kur’ân-ı Kerîm’de Hiz. Eyyûb’un ismi dört yerde geçmektedir⁴⁷³. İki yerde sadece ismen zikredilen, kendisine vahiy gönderildiği⁴⁷⁴ ve hidayete erdirildiği⁴⁷⁵ açıklanan Eyyûb (a.s.) iki yerde de ayrıntıya girilmeden ducâr olduğu hastalıktan, duâsından ve şifa bulmasından bahsedilir.⁴⁷⁶

Kavmine peygamber olarak gönderilen Hiz. Eyyûb’un bir ara zor bir hastalığa yakalandığı ve “*Başıma bu dert geldi, sen merhametlilerin en merhametlisisin*” diye Allâh’a duâ ettiği ve Allan’ın da onun bu duâsını kabul ederek başına gelen felaketi kaldırdığı, kulluk edenlere bir ibret olmak üzere, ona tekrar ailesini ve kaybettiklerinin bir mislini daha verdiği zikredilir.⁴⁷⁷

Hiz. Eyyûb’tan son olarak bahsedilen yerde de şu ifadeler kullanılmıştır: “*Kulumuz Eyyûb’u da an, o zaman şöyle nida etmişti: Doğrusu şeytan bana bir meşakkat ve acı verdi. Ayağınla yere vur! İşte sana yıkanılacak ve içilecek soğuk bir su dedik. Ve ona, bütün ailesini ve beraberinde bir mislini daha tarafımızdan bir rahmet olarak bahşettik ki,*

⁴⁷⁰ Zebîdî, a.g.e., I, 291.

⁴⁷¹ Cevâlikî, a.g.e., s. 102.

⁴⁷² Harman, “Eyyub”, DİA, XII, 16.

⁴⁷³ Nisâ 4/163; En’âm 6/84; Enbiyâ 21/83-84; Sâd 38/41-44.

⁴⁷⁴ Nisâ 4/163.

⁴⁷⁵ En’âm 6/84.

⁴⁷⁶ Enbiyâ 21/83-84; Sâd 38/41-44.

⁴⁷⁷ Enbiyâ 21/83-84.

*akıl sahipleri için ibret olsun. (Bir de dedik ki) Eline bir demet al da onunla (eşine) vur; yemininde durmazlık etme. Doğrusu biz onu sabırlı bulduk. O ne güzel kuldu.! Daima Allâh'a yönelirdi.*⁴⁷⁸

Bu âyetlerde Hz. Eyyûb'un bir hastalığa yakalandığı,⁴⁷⁹ hastalığı süresince diğer insanlara örnek olacak bir sabır gösterdiği, duâsı sonucu kendisine lütfedilen bir su ile yıkanınca hastalığından kurtulduğu ve kendisine tekrar bol nimetler verildiğini anlıyoruz. Ayrıca hastalığı döneminde eşine vuracağına dair ettiği yemininden dolayı ona bir demetle vurması şeklinde kendisine bir ruhsat verilmiştir.⁴⁸⁰

1.17.2. Dersler

1. Hastalığa sabretmek

Cenâb-ı Hakk Eyyûb peygamberi yakınlarını almak ve hastalıkla imtihan etti. Çocuklarını ve yakınlarını kaybeden Hz. Eyyûb aynı zamanda çok ağır bir hastalığa yakalandı. Buna rağmen o, hasta ve muhtaç insanlar için örnek bir tavır sergiledi. Başına gelen sıkıntılara karşı şikayet ve isyana tevessül etmeden sabretti. Onun bu durumu musîbete uğrayan, hastalığa yakalanan ve bedensel özürlü bulunanlar için güzel bir örnektir.

2. Hastalıkların şifasını aramak.

Başına gelen hastalıklara ve musîbetlere isyan etmemek gerekir ama onların çözümüne ulaşmak için de çaba sarf etmek gerekir. Hastalığın şifası ve tedavisi mümkün olduğu zaman, sıkıntıya katlanmak ve mükâfât elde etmek adına onları reddetmek doğru bir davranış olmayacaktır. Nitekim Hz. Eyyûb iyileşmek için Allâh'a duâ etmiş ve şifayı sağlayacak suyu da kullanarak tedavi olmuştur.

3. Hastalıklar kulluğu engelleyen musîbetler değildirler.

Tahammülü büyük bir direnç istese de hastalıkların alemlerin rabbi olan Allâh'a gereği gibi ibadet etmeye engel olmadıklarını Hz. Eyyûb insanlığa göstermiştir. Ağır bir

⁴⁷⁸ Sâd 38/41-44.

⁴⁷⁹ Hz. Eyyûb'un hastalığının insanları nefret ettirecek kadar ağır ve tiksindirici olduğu yolundaki rivayetler tamamen İsrâiliyyât kaynaklıdır. Kur'an'da ve hadislerde bu konuda bilgi bulunmadığı gibi, bunu peygamberlerin saygınlığı ve toplumdaki konumları ile bağdaştırmak da mümkün değildir.

⁴⁸⁰ Hz. Eyyûb'un hangi sebepten dolayı eşine vuracağı için yemin ettiğine dair ayetlerde ve hadislerde bir bilgi olmamasına rağmen bu konuda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bu görüşler için bk.: Taberî, Tefsir, X, 590; İbn Kesir, Tefsir, IV, 51; Şevkânî, a.g.e., IV, 620; Suyûtî, Tefsir, VII, 194.

hastalığa yakalanmasına rağmen asla rabbine kırgınlık ve küskünlük göstermeden, büyük bir tevekkülle Allâh’a ibadetine devam etmiş ve Allâh’ın “*o ne güzel bir kuldu*” övgüsüne mazhar olmuştur. Böylelikle bolluk zamanında olduğu gibi darlık durumunda da, sağlıklı iken de hasta iken de nasıl davranılması gerektiği hususunda sâlih kullar için güzel bir örnek olmuştur.⁴⁸¹

4. *Meşru ruhsatları kullanmak.*

Allâhu Teâlâ’nın Hz. Eyyûb’un hanımına vuracağına dair yeminini bozmaması için ona gösterdiği çıkış yolu, Allâh’ın kulları için tehlike, zarar ve günaha düşürerek problemlerden, karşılaşılabilecek olaylardan kurtaracak meşru vesîlelere tevessül etmesine izin verdiğine dair delil olarak değerlendirilebilir.⁴⁸² Yalnız bu ruhsatı farzlardan kurtulmak ve harama ulaşmak için kullanmak onu maksadının dışına taşıracaktır.

⁴⁸¹ Yiğit, a.g.e., s. 361.

⁴⁸² Derveze, a.g.e., I, 395-396.

1.18. HZ. ZÜLKİFL

Hiz. Zülkifl (ذو الكفل) 'in isminin Arapçadaki " الكفالة " kelimesinden türediğı "sahip" anlamındaki " ذو " ile "üzerine olmak, yüklenmek" anlamındaki " الكفل " kelimelerinin bir araya gelmesinden oluştuğı ifade edilmiştir.⁴⁸³ Ona bu isim, çokça ibadet ettiğı için ya da peygamberlerin sorumluluklarından daha fazla sorumluluk yüklendiğı ve bunların gereğini yerine getirdiğı için verilmiştir.⁴⁸⁴

1.18.1. Kur'ân'da Hiz. Zülkifl

Kur'ân-ı Kerîm'de Hiz. Zülkifl'in ismi sadece iki yerde geçmektedir. Ondan bahseden ayetlerde şöyle demektedir: "İsmâîl'i, İdrîs'i ve Zülkifl'i de an. Hepsi sabredenlerdendi. Onları rahmetimize kabul ettik. Onlar hakikaten iyi kimselerdi."⁴⁸⁵ "İsmâîl'i, Elyesa'ı ve Zülkifl'i de an. Hepsi de en hayırlı kimselerdendi."⁴⁸⁶

Peygamberliğı konusunda tartışmalar olsa da isminin diğere peygamberlerle birlikte zikredilmesi, Hiz. Zülkifl'in de peygamber olduğunu açıkça göstermektedir.⁴⁸⁷ Yukarıda zikrettiğimiz ayetlerde de görüldüğü gibi Hiz. Zülkifl'in sabreden bir peygamber olduğu, Allâh'ın rahmetine idhal edildiğı, sâlih ve iyi kimselerden olduğu belirtilmiştir.

⁴⁸³ İbn Manzûr, a.g.e., V, 3907.

⁴⁸⁴ İbn Manzûr, a.g.e., V, 3907; Suyûtî, İtkân, II, 368.

⁴⁸⁵ Enbiyâ 21/85-86.

⁴⁸⁶ Sâd 38/48.

⁴⁸⁷ İbn Kesîr, Tefsir, İv, 583, Tarih, I, 225, Kasas, I, 320.

Hiz. Zülkifl'in peygamberliğı ve kimliğı konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Onun peygamber olmadığına dair görüşler için bkz: Kurtubî, Tefsir, XI, 327; Şevkânî, a.g.e., III, 420; Sa'lebî, a.g.e., s. 261; Çantay, Hasan Basri, Kur'ân-ı Hakîm ve Meal-i Kerîm, Mürşid Çantay Neşr.,ts. , II, 593, Not: 76, 817, not: 52.

Kimliğı konusunda ise çok farklı görüşler serdedilmiştir. O'nun Şuayb (a.s.), İlyas (a.s.), Elyasa' (a.s.) veya Zekeriya (a.s.) olduğuna dair görüşler için bk.: Suyûtî, İtkân, II, 368-369; Kurtubî, Tefsir, XI, 327; Şevkânî, a.g.e., III, 420.

Zülkifl (a.s.)'ın Eyyub (a.s.)'ın Bîşr adındaki oğlu olup ardından peygamber olduğu yönündeki görüşler için bk.: Suyûtî, İtkân, II, 368; Sa'lebî, a.g.e., s.164; Ebû Suud, a.g.e., VI, 82.

Muhammed Hamidullah ise onu Buda olabileceğini belirtmiştir. Görüşünü desteklemek için ileri sürdüğü deliller için bk.: Muhammed Hamidullah, İslâm Peygamberi (trc. Salip Tuğ), İrfan Yayıncılık, İst. 1414/1993, I, 649.

Muhammed Esed ise Zülkifl (a.s.)'ın bir isim olmadığını söylemiştir. Bu konuda güvenilir, hatta zayıf dahi olsa bir hadisin bulunmadığını belirterek ismin "kendini Allah'a yeminle bağlayan kişi" anlamına gelen bir sıfat olup ayetteki tüm peygamberleri kapsadığını iddia etmiştir. (Esed, a.g.e, s. 661).

1.18.2. Dersler

1. Sorumluluktan kaçmamak.

İrşad vazifesini üstlenenler toplumun gidişatı ve şartlar gerektirdiği zaman, güçlerinin sınırlarını zorlayarak, azami bir gayretle çalışmalıdırlar.

2. *Ahlâkî vasıfların önemi.*

Özellikle toplum önünde duran ve halka yön gösteren insanlar, iyi kimler olmak için azami gayret göstermelidirler.

1.19. HZ. YÛNUS

H.z.Yûnus (يونس) 'un isminin Arapça'da " أيس " kökünden türediğine dair bir görüş var ise de⁴⁸⁸ babasının isminin Süryânice olması hasebiyle, bu ismin de Süryânice olması daha makuldür.⁴⁸⁹ " يونس " isminin altı telaffuz şekli vardır. Bu telaffuzlar içinden en meşhur olanı " يُونس " dur.⁴⁹⁰

1.19.1. Kur'ân'da H.z.Yûnus

Kur'ân-ı Kerîm'de Yûnus (a.s.)'a dört yerde ismen⁴⁹¹, bir yerde " ذُو النُّون " diye⁴⁹² bir yerde de " صَاحِبُ الْحَوَى " diye⁴⁹³ değinilmiştir. Her ikisi de “*balık sahibi*” anlamına gelmektedir.

Babasının adı Metta olan Yûnus (a.s.)⁴⁹⁴ Musul yakınlarındaki Ninova şehrine peygamber olarak gönderilmiştir.⁴⁹⁵ Günah ve isyana dalan halkını uzun bir süre uyaran, davetinin kabul görmediğini gören Yûnus (a.s.) onları azapla uyarak Alluhu Teâlâ'nın izni gelmeden şehri terk etmiştir. Bindiği gemi yolda aşırı yük nedeniyle batma tehlikesi geçirince, bazı yolcuların kurayla gemiden atılması kararlaştırılır. Yûnus (a.s.) kendisine çıkan kuradan sonra gemiden atılınca bir balık tarafından yutulur. Balığın karnındayken tövbe ve istiğfar eden Yûnus peygamberin duâsı kabul edilir. Bir müddet balığın karnında durduktan sonra balık tarafından bir sahile atılır, karada geniş yapraklı bir bitki tarafından korunur⁴⁹⁶. Kendine geldikten sonra tekrar kavmine gönderilir. Yûnus (a.s.) geri döndükten sonra zaten pişman olan kavmi onun tekrar gelişiyile îmân ettiler. Bunun üzerine, üzerlerine sabit olan azap hükmü kaldırıldı ve affedildiler.⁴⁹⁷ Kur'ân-ı Kerîm'de onun sâlihlerden kılındığı,⁴⁹⁸ kendisine vahiy gönderildiği,⁴⁹⁹ alemlere üstün kılındığı,⁵⁰⁰

⁴⁸⁸ Suyûtî, İtkân, II, 369.

⁴⁸⁹ Zebîdî, a.g.e., s. 1306.

⁴⁹⁰ Fîrûzâbâdî, Kâmûs, I, 683; Zebîdî, a.g.e., s. 3843; Suyûtî, İtkân, II, 369.

⁴⁹¹ Nisâ 4/163; En'âm 6/86; Yûnus 10/98; Saffât 37/139.

⁴⁹² Enbiyâ 21/87.

⁴⁹³ Kalem 68/48.

⁴⁹⁴ Buhârî, Enbiyâ, 24, 35.

⁴⁹⁵ Taberî, Tarih, II, 42; İbnu'l-Esîr, Kâmil, I, 360; Sa'lebî, a.g.e., s.407; İbn Kuteybe, Maârif, s. 24; Ahmed Cevdet Paşa, a.g.e., I, 36; Mahmut Şâkir, a.g.e., I, 36.

⁴⁹⁶ Enbiyâ 21/87-88; Saffât 37/139-148.

⁴⁹⁷ Yûnus 10/98.

⁴⁹⁸ Kalem 68/50.

⁴⁹⁹ Nisâ 4/63.

⁵⁰⁰ En'âm 6/86.

çokça tesbihte bulunduğu⁵⁰¹ ve gönderilen peygamberlerden olduğu⁵⁰² ifade edilmiştir.

1.19.2. Dersler

1. *Davet ve irşat faaliyetlerinde sabır.*

Allâh'ın emir ve yasaklarını topluma ulaştırmaya çalışanlar, elbette toplumun mevcut olumsuz durumundan kurtulup Cenâb-ı Hakk'ın istediği ilkelere göre hayatını düzenleyecek bir seviyeye gelmesini hedefler. Tüm uğraşları bu amaca yöneliktir. Ama Allâh'ın onlardan istediği, kesin sonuca ulaşip onları değiştirmek değil, pek çok âyette de belirtildiği gibi mesajı tam ve açık olarak iletebilmektir.⁵⁰³

Sabır ve kararlılık, tebliğde en büyük azık olacaktır. Bu nedenle davetçi, karşılaştığı sıkıntılardan dolayı ya da insanlar davetini kabul etmiyorlar diye davetine son verip köşesine çekilmemeli, toplumdan uzaklaşmamalıdır.

2. *Musîbetlerin nedenlerini dışarıda aramamalıyız.*

İnsanlar başlarına gelen bela ve musîbetlerin nedenlerini başka yerde değil, kendi nefislerinde ve davranışlarında aramalıdır. Hataların nedenlerini başkalarında arayan ve sürekli mazeretlerin arkasına sığınanlar sağlıklı çözüme ulaşamayacaklardır.⁵⁰⁴

3. *Tövbe ve istiğfar belayı def eder.*⁵⁰⁵

4. *Allâhu Teâlâ tam olarak uyarılmamış bir topluluğa azap göndermez.*

Yûnus (a.s.)'ın izinsiz hicreti, Allâh'ın adaleti gereği onlara verilecek cezâyı ortadan kaldırmıştır. Çünkü onun erken ayrılması, bu kavmin cezâyı çarptırılması için gereken şartların tamamlanmasına engel olmuştur.⁵⁰⁶

⁵⁰¹ Saffât 37/143.

⁵⁰² Saffât 37/139.

⁵⁰³ Âl-i İmrân 3/20; Mâide 5/92-99; Ra'd 13/40; Nahl 16/35, 82; Nur 24/54; Ankebût 29/18; Yâsîn 36/17; Şûrâ 42/48; Teğâbun 64/12.

⁵⁰⁴ Yûnus (a.s.) “*ben nefsimi zulmettim*” diyerek hatasını itiraf etmiştir.

⁵⁰⁵ Bazı alimler, yeis halindeki imanın geçersiz olduğu halde Yûnus (a.s.)'ın kavminin azabının ertelenme gerekçesini azap alemlerini görünce tövbe ve istiğfar edip imân eden tek kavim olmalarıyla izah etmişlerdir. Bk.: Nehhâs, Ebû Ca'fer, Meâni'l-Kurâni'l-Kerîm (th. Muhammed Ali es-Sâbûnî), Câmiatu Ummu'l-Kurâ, Mekke, 1409/1989, III, 318; İbnu'l Cevzî, Tefsir, IV, 66; Ateş, a.g.e., IV, 253.

⁵⁰⁶ Mevdûdî, Tefhîm, II, 364.

5. Sıkıntı anında Allâh'a sığınmak.

Yûnus (a.s.) gemiden atılıp bir balık tarafından yutulunca hatasının farkına varıp Allâhu Teâlâ'ya sığınarak,⁵⁰⁷ insanlara sıkıntı anında yapılacak en güzel davranışı göstermiştir.⁵⁰⁸

⁵⁰⁷ Enbiyâ 21/87-88.

⁵⁰⁸ Yiğit, a.g.e., s. 557.

1.20. HZ. İLYÂS

Hiz. İlyâs (إلیاس) ’ ın isminin Arapça olmadığı, Arap dilcileri tarafından genel kabul görmüş bir görüştür.⁵⁰⁹ Kelimenin aslı İbrânice “*Eliyah*” veya “*Eliyahu*” olup “*Yahve tanrıdır*” manasına gelmektedir. Yunanca ve Latinceye “*Elias*” olarak geçmiştir. Etiyopya dilinde “*Elyas*” olan isim Arapça’ya “*İlyâs*” olarak geçmiştir.⁵¹⁰

Kur’ân’da İlyâs ismi, İlyâsîn olarak da zikredilmiştir. İlyâsîn isminin " آل " ve " یس " den oluşan bir tamlama olduğu ifade edilse de " إلی یاسین " isminin geçtiği Saffat Sûresi’nde zikredilen diğer peygamber isimlerinin yanına " آل " takısı eklenmediği dolayısıyla kelimenin “*Âl Yâsîn*” olamayacağı ifade edilmiştir.⁵¹¹ Ayrıca aslı İlyâs olan İlyâsîndeki " ین " ekinin ayetlerin sonunun nazıma uygun olması için gerildiği belirtilmiştir.⁵¹²

1.20.1. Kur’ân’da HZ. İlyâs

Kur’ân-ı Kerîm’de iki defa İlyâs,⁵¹³ bir defa da İlyâsîn⁵¹⁴ olarak ismen zikredilen İlyâs (a.s.)⁵¹⁵ hakkında Kur’ân-ı Kerîm’de çok fazla bilgi bulunmamasına rağmen tefsir kitaplarında yer alan İsrâîliyyât kaynaklı pek çok bilgi bulunmaktadır.⁵¹⁶ Ba’lebek ve civarında yaşayan İsrâîloğulları’na gönderilen İlyâs (a.s.)⁵¹⁷, haktan uzaklaşan ve Ba’l adında bir puta tapan kavmini uyarmaya çalışmıştır.⁵¹⁸ Kendisinden sâlih ve iyi insan,

⁵⁰⁹ Cevâlikî, a.g.e., s. 13; Fîrûzâbâdî, Kâmûs, I, 683; Zebîdî, a.g.e., s. 3838.

⁵¹⁰ Harman, “İlyas”, DİA, XXII, 160.

⁵¹¹ Taberî, Tefsir, XXIII, 61-62.

⁵¹² Mustafâvî, a.g.e., I, 113-117.

⁵¹³ En’âm 6/85; Saffât 37/123.

⁵¹⁴ Saffât 37/130.

⁵¹⁵ Bazı tefsirlerde İlyas(a.s.)’ın İdris (a.s.) olduğu yönünde bazı rivayetler vardır. Abdullah b. Mesud kıraatinde “*İlyâsîn*” isminin “*İdrâsîn*” olarak okunduğu, onun mushafındaki “*İlyâs*” kelimesinin de “*İdrâs*” diye okunduğu kaydedilmektedir. İbn Mesud gibi İbn Abbas’tan da bu yönde rivayetler aktarılmıştır. Bk.: Taberî, Tefsir, XXIII, 61-62 .

Halbukî İdris ve İlyas peygamberler aynı zamanlarda yaşamış iki farklı peygamberdir. Bk.: Buhârî, Enbiyâ, 6, 7.

Ayrıca onun hayatta olduğuna dair bilgiler sahîh olmayıp, İsrâîliyyât kaynaklıdır. İslâm alimlerinin çoğu onun öldüğüne kanidir. Hızır her yıl buluştuğuna ve her yıl görüldüklerine dair rivayet ise uydurmadır. Harman, “İlyas”, DİA, XXII, 162.

⁵¹⁶ Bu görüşler için bk.: Taberî, Tefsir, XXII, 58-62, Tarih, I, 461-464; İbn Kesîr, Tefsir, I, 337-339; Sa’lebî, a.g.e., s. 252-259; Köksal, a.g.e., II, 135-140.

⁵¹⁷ Taberî, Tarih, I, 239; Sa’lebî, a.g.e., s.252-253; Ahmed Cevdet Paşa, a.g.e., I, 35; Mahmut Şâkir, a.g.e., I, 79.

⁵¹⁸ Saffât 37/123-132.

mü'min bir kul diye bahsedilmiş, peygamber olduğu belirtilmiş ve hayırla anıldığı ifade edilmiştir.⁵¹⁹

1.20.2. Dersler

1. Yoldan çıkmış toplumu uyarmak.

Doğru yoldan uzaklaşmış ve şirke bulaşmış insanları uyarmak ve kendilerine hakikatleri iletme gerekir.

⁵¹⁹ En'âm 6/85; Saffât 37/123-132

1.21. HZ. ELYESA'

Hiz. Elyesa' (اَلْيَسَعَ) 'nin isminin menşei ve okunuşu hakkında farklı görüşler ileri sürülmüştür. Kelimenin aslının " يَسَعَ " veya " اَلْيَسَعَ ", başındaki " ال " takısının ise harfi tarif olduğu ya da zaid olduğu iddia edilse de Arapçada fiillerin ya da insan isimlerin başına, şiirlerde olduğu gibi zarurî durumlar olmadan " ال " takısının gelmediği ifade edilerek bu görüş reddedilmiş ve Elyesa' isminin Arapça olmadığı belirtilmiştir.⁵²⁰ Genel kullanım " اَلْيَسَعَ " olmakla birlikte bu ismi " اَلْيَسَعَ " şeklinde okuyanlar da vardır.⁵²¹

1.21.1. Kur'ân'da Hiz. Elyesa'

Kur'ân-ı Kerîm'de Hiz. Elyesa' ismi iki yerde zikredilmiştir. Bu ayetlerde şöyle buyrulur.

*“İsmâîl, Elyesa', Yûnus ve Lût'a da yol gösterdik, hepsini alemlere üstün kıldık.”*⁵²²

*“İsmâîl'i, Elyesa'ı ve Zülkişl'i de an. Hepsi iyelerdendi.”*⁵²³

Kur'ân'da alemlere üstün kılındığı ve iyi insanlardan olduğu bildirilen Hiz. Elyesa'⁵²⁴ hakkında ayrıntılı bilgi bulunmamaktadır.

1.21.2. Dersler

1. İslâmın geçmişi güzel örneklerle doludur.

İslâm geçmişi güzel ve seçkin insanlarla dolu kadîm bir öğretidir.

2. İlahî ilkeler insanı yüceltir.

İnsanı yücelten ve değerli kılan Cenâb-ı Hakk'ın değerleridir. Onları temsil edebildiğimiz oranda değer kazanırız.

⁵²⁰ Râzî, Abdulkâdir, a.g.e., I, 740; İbn Manzûr, a.g.e., VI, 4836; Zebîdî, a.g.e., s. 5640; Ferâhîdî, Ebû Abdurrahmân el-Halîl b. Ahmed, Kitâbu'l-Ayn (th. Mehdî el-Mahzûmî, İbrâhîm es-Samrâî), Dâru ve Mektebetu'l-Hilâl, ts., II, 203; Alûsî, a.g.e., VII, 214; İbnu'l Cevzî, Tefsir, VIII, 147.

⁵²¹ Râzî, Abdulkâdir, a.g.e., I, 740; Kurtûbî, Tefsir, VII, 32-33.

⁵²² En'âm 6/86.

⁵²³ Sâd 38/48.

⁵²⁴ Suriye bölgesine gönderildiği kaydedilen (bk.: Mahmut Şâkir, a.g.e., I, 78) Elyesa' (a.s.) İlyas (a.s.)'la aynı dönemde (Ahmet Cevdet Paşa, a.g.e., I, 35) veya ondan hemen sonra gönderildiği bildirilmiştir. (İbn. Kuteybe, Maârif, s. 24; Taberî, Tarih, I, 240; Sa'lebî, a.g.e., s. 261).

1.22. HZ. ZEKERİYYÂ

Hiz. Zekerıyyâ (زكریا) 'nın ismi " زكریا " veya " زكرياء " diye okunduğu belirtilmiştir. Kelimenin yabancı kökenli olup Arapça'ya sonradan geçtiği ifade edilmiştir.⁵²⁵

1.22.1. Kur'ân'da Hiz. Zekerıyyâ

Zekerıyyâ (a.s.)'ın ismi Kur'ân-ı Kerîm'de altı defa zikredilmiştir.⁵²⁶ İsrâîloğulları'na gönderilen peygamberlerden olan Zekerıyyâ (a.s.)⁵²⁷ Hiz. İsâ'nın teyzesinin kocasıdır.⁵²⁸ Ömrünü Allâh'a davet yolunda geçiren Zekerıyyâ (a.s.) annesinin Mescid-i Aksâ'nın hizmetine adadığı Hiz. Meryem'in bakımını üstlenmiştir.⁵²⁹ Onun mabedde çok iyi bir şekilde yetişmesi için gayret göstermiş ve daha rahat ibadet edebilmesi için ona özel bir mekân tahsis etmiştir. Onun yanına her gidişinde orada birtakım yiyecekler görür, nedenlerini sorunca Hiz. Meryem de bunların Allâh tarafından gönderildiğini söyledi.⁵³⁰

Hiz. Meryem'i bir bahçıvan titizliğiyle yetiştiren Hiz. Zekerıyya'nın⁵³¹ yaşlı olmasına rağmen hâlâ bir çocuğu olmamıştı, eşi ise kısırdı. O ise bir çocuğunun olmasını çok istiyor ve bu sebeple Allâh'tan hayırlı bir evlât istiyordu.⁵³² Namaz kıldığı esnada kendisine çocuğu olacağına dair müjdeyi alınca, yine de çok şaşırmış ve Allâh'tan bir alâmet istemiştir. İşaret olarak, üç gün konuşamayacak olması ve insanlarla ancak işaret yoluyla iletişim kurabilecek olması belirlenmiştir.⁵³³

Yaptığı içten ve gizli duâları neticesinde, kendisinden sonra davetini sürdürebilmesi için bağışlanan evlâdı Hiz.Yahyâ idi.⁵³⁴

⁵²⁵ İbn Manzûr, a.g.e., III, 1847; Zebîdî, a.g.e., s. 2892; Suyûtî, İtkân, II, 370.

⁵²⁶ Âl-i İmrân 3/37, 38; En'âm 6/85; Meryem, 19/2,7; Enbiyâ 21/89.

⁵²⁷ Hadislerde Hiz.Zekerıyya'nın marangoz olduğu bildirilmiştir. (Müslim, Fezâil, 169; İbn Mâce, Ticârât, 5; İbn Hanbel, Müsned, II, 296, 405, 485; İbn Hibbân, Sahîh, XI, 542; Hâkim, Müstedrek, II, 645; Ebû Ya'lâ, Müsned, XI, 311; Abdurrezzâk, Musannef, XI, 309; İbn Râhaveyh, Müsned, I, 113).

⁵²⁸ Âlûsî, a.g.e., III, 133; Şevkânî, a.g.e., I, 322, 339.

Hadislerde de Hiz. Zekerıyya'nın oğlu Yahya (as), Hiz. İsâ'nın teyzesinin oğlu olarak tanıtılır. Bk.: Müslim, İmân 259; Tebarâni,el-Mu'cemû'l-Kebîr, III, 38; Nesâî, es-Sunenu'l-Kubrâ, Menâkıb, 476.

⁵²⁹ Âl-i İmrân 3/44.

⁵³⁰ Âl-i İmrân 3/37.

⁵³¹ Âl-i İmrân 3/37.

⁵³² Âl-i İmrân 3/38.

⁵³³ Âl-i İmrân 3/39-41.

⁵³⁴ Meryem, 19/2-11; Enbiyâ 21/89-90.

Hız. Zekerıyyâ'nın hayatının bundan sonraki kısmı hakkında pek bilgi yoktur. Yalnız bazı eserlerde oğlu Yahyâ (a.s.)'ın şehit edilmesinden bir müddet sonra onun da şehit edildiğine dair bilgiler mevcuttur.⁵³⁵

1.22.2. Dersler

1. Çocuk eğitiminde bahçıvan titizliği göstermek.

Gerek eğitimcilerin gerekse ebeveynlerin çocuklarla ilişkilerinde ve onların eğitiminde bir bahçıvan titizliğiyle hareket etmeleri gerekir. Bu noktadan hareketle iki yönlü bir çalışma seyri izlenmelidir. Bir taraftan onlara lâzım olacak her türlü gıdayı, yani fiziksel ve manevî gelişimlerini sağlıklı bir şekilde sürdürmeleri için gereken maddi gereksinimlerini sağlamak, bilgi ve ahlâkî ihtiyaçlarını karşılamak, bir taraftan da onları zararlı bir ortamdan ve kendilerini olumsuz olarak etkileyecek her türlü etkenden uzak tutmak gerekecektir.⁵³⁶

2. Gelecek vâdeden çocuklara sahip çıkmak.

Gelecek vâdeden çocuklara sahip çıkıp onlarla özel olarak ilgilenmek toplumun istikbali için kritik bir önem arz etmektedir. Onların eğitimlerine büyük bir hassasiyetle yaklaşılmalıdır. Ayrıca onlarla sadece periyodik eğitim süreleri içinde değil, bu sürelerin dışında da onları gözetim altında tutmak, onları ziyaret edip her türlü problemleriyle ilgilenmek, kendilerine ikramda bulunmak, onları koruyup kollamak ve sahiplenmek gerekir.⁵³⁷

3. Duânın âdabı.

Şahsî duâların, Zekerıyyâ (a.s.)'ın yaptığı gibi gizli, kısık sesle ve gösterişten uzak bir şekilde yapılması âdâbtandır.⁵³⁸ Ayrıca hem duâlarda hem de genel anlamda korku ile

⁵³⁵ Sa'lebî, a.g.e., s.380-381; Taberî, Tarih, I, 348; İbn Haldûn, a.g.e., II, 167; Mevdûdî, Tefhîm, I, 478.

⁵³⁶ “Rabbi onu (Meryem, i) güzel bir bitki gibi yetiştirdi. Zekerıyyayı da onun bakımı ile görevlendirdi.” Âl-i İmrân 3/37.

⁵³⁷ Âl-i İmrân 3/37,44.

⁵³⁸ Meryem, 19/4.

ümit arasında orta bir yerde hisler taşımak, ne rahmetten ümit kesmeli ne de azaptan güvende olmalıdır.⁵³⁹

4. Hayırlı çalışmaların sürekliliğini sağlamak.

Yapılan güzel ve hayırlı çalışmaların, irşad ve tebliğ faaliyetlerinin devamı sağlanmalıdır. Bir sonraki nesilden bu çalışmaları üstlenecek kalitede ve yetenekte insanlar yetiştirmek, mevcut neslin görevidir.⁵⁴⁰

5. Hz. Zekerîyyâ'nın konuşamaz olması ve işaretlerle anlaşabilmesi

Hanımı kısır, kendisi ve eşi yaşlı insanlarken bir çocukla müjdelenen ve çocuğu olacağına dair bir alamet isteyen Zekerîyyâ (a.s.)'a, konuşamaz olması ve insanlarla ancak işaretler vasıtasıyla iletişim kurabilmesi alamet olarak verilmiştir.⁵⁴¹ Böyle bir alametin verilme hikmeti kanaatimizce şudur: Hem Zekerîyya (a.s.)'ın hem de buna şahit olan insanların şu gerçeği iyice kavramaları ve bunu içtenlikle onaylamaları içindir: Normalde konuşabilen Zekerîyya (a.s.)'ın hiçbir problemi yokken birden konuşamaz olması nasıl normalin üstünde bir olaysa ve mümkün olabiliyorsa, yaşlı insanlar olmalarına ve normal şartlarda çocuk sahibi olma yaşını çoktan aşmış bulunmalarına rağmen çocuk sahibi olmaları da mümkündür, bu insan iradesini aşan bir vakıadır ve Cenâb-ı Hakk'ın iradesine bağlıdır.

6. Hayırda yarışmak.

Allâhu Teâlâ, Zekerîyya (a.s.) ve ailesinin hayırda yarışan insanlar olduklarını bize aktararak,⁵⁴² hayırlı ve güzel işlerde âdeta yarışırcasına bir tutum sergilememizi istemiştir. Onların bu konuda örnek sunulan bir aile olmaları da, üzerinde durulması gereken bir husustur.

⁵³⁹ Enbiyâ 21/90.

⁵⁴⁰ Meryem, 19/5-6; Enbiyâ 21/89.

⁵⁴¹ Âl-i İmrân 3/39-41.

⁵⁴² Enbiyâ 21/90.

1.23. HZ. YAHYÂ

H.z.Yahyâ (يحيى) 'nın isminin menşinin Arapça olduğunu ifade eden görüşler olduğu gibi bu ismin Arapça kökenli olmadığını kaydeden görüşler de bulunmaktadır.⁵⁴³

Yahyâ isminin Arapça kökenli olduğunu belirten görüşlere göre bu isim Arapçadaki “*yaşamak*” manasındaki " حياة " kökünden türemiştir. Yahyâ (a.s.)'a bu ismin verilme nedeni olarak da şu görüşler zikredilir:

- 1- Allâh onu îmân ve nübüvvetle ihya ettiği için
- 2- Ailesinin hayatta kalan ilk çocuğu olduğu için
- 3- İleride şehit düşecek olduğu için. Zîrâ şehit Allâh katında diridirler.
- 4- Hiçbir kötülüğe düşmeyecek derecede, itaatkârlıkla ihya edilmiş olması.⁵⁴⁴

1.23.1. Kur'ân'da H.z.Yahyâ

Kur'ân-ı Kerîm'de H.z.Yahyâ'nın ismi beş yerde zikredilmiştir.⁵⁴⁵ İsmi diğer peygamberlerle birlikte anılarak iyi ve seçilmiş insanlardan olduğu belirtilen Yahyâ (a.s.)⁵⁴⁶ Kur'ân'da babası Zekerîyyâ (a.s.) ile birlikte anılmıştır.⁵⁴⁷ Kur'ân'da doğumundan önce peygamber olacağı müjdelenen H.z. Yahyâ'ya daha çocukken iffet, hikmet, kalp yumuşaklığı, sâfiyet ve efendilik verildiği, Allâh'tan korkan, babasına, itaatkâr bir evlât olduğu belirtilmiş ve ondan Tevrat'a kuvvetle sarılması istenmiştir.⁵⁴⁸ Ayrıca kendisinden sonra gelecek olan H.z. Îsâ'yı tasdik edeceği belirtilmiş⁵⁴⁹ ve hakkında şöyle buyrulmuştur:

*“Selâm ona hem doğduğu gün, hem öleceği gün, hem de dirileceği gün.”*⁵⁵⁰

Kendisi hakkında Kur'ân'da başka bilgi bulunmayan H.z.Yahyâ'nın babası Zekerîyyâ (a.s.)'dan önce şehit edildiği belirtilmiştir.⁵⁵¹

⁵⁴³ Suyûtî, İtkân, II, 370.

⁵⁴⁴ Suyûtî, İtkân, II, 370; Sâ'lebî, a.g.e, s.374.

⁵⁴⁵ Âl-i İmrân 3/39; En'âm 6/85; Meryem, 19/7, 12 Enbiyâ 21/90.

⁵⁴⁶ En'âm 6/85.

⁵⁴⁷ Âl-i İmrân 3/39; Meryem, 19/7; Enbiyâ 21/90.

⁵⁴⁸ Âl-i İmrân 3/39; Meryem, 19/12.

⁵⁴⁹ Âl-i İmrân 3/39.

⁵⁵⁰ Meryem, 19/15.

⁵⁵¹ Taberî, Tarih, II, 16; İbnu'l-Esîr, Kâmil, I, 303-304; Sa'lebî, a.g.e, 379-380.

1.23.2. Dersler

1. *Ana babaya itaat.*

Ana babaya itaat edip onlara isyan etmemek, Hz. Yahyâ'nın şahsında insanlar örnek bir davranış olarak gösterilmiştir.

2. *İffetli olmak*

Ahlâkî değerlere sarılıp, iffetli olmak ve iffetli kalabilmek meziyettir.

3. *Güzel işlerde beraber hareket etmek.*

Hayırlı işlerde çalışan, dinin gereklerini anlatan ve islâmı tebliğ edenlerle beraber hareket etmek gerekir. Benlik ve taassub davası gütmek yerine omuz omuza vermek hem kardeşlik duygularını arttıracak hem de başarıyı getirecektir.⁵⁵²

4. *Hz. Yahyâ, ismi Allâh tarafından konma şerefine nâil olmuş bir peygamberdir.*⁵⁵³

5. *Hristiyanlara uyarı.*

Hz.Yahyâ'nın dünyaya geliş şeklinin Kur'ân'da aktarılması Hristiyanların, Hz. Îsâ'yı Allâh'ın oğlu kabul ederek işledikleri büyük hatayı anlamalarını sağlamak için bir uyarıdır.⁵⁵⁴

⁵⁵² Hz. Yahyâ'nın Hz. Îsa'yı tasdik etmesi. Âl-i İmrân 3/39.

⁵⁵³ Âl-i İmrân 3/39; Meryem, 19/7.

⁵⁵⁴ Mevdûdî, Tefhîm, I, 255.

1.24. HZ. ÎSÂ

Hiz. Îsâ (عيسى) 'nın isminin menşei konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. İsmi Arapça kökenli olduğunu ifade edenler şu iki kökten türediğini belirtirler:

1. " أعيس " "A'yes: "Donuk, beyaz renkte olmak" anlamındadır. Hiz. Îsâ da beyaz tenli olduğu için kendisine bu isim verilmiştir.

2. " عاس " Ays: "Yönetmek, idare etmek" manasına gelir. Hiz. Îsâ nefsinin taatle, kalbini muhabbetle ve ümmetini Allâh'a davetle eğittiği için kendisine bu ad verilmiştir.⁵⁵⁵

Buna karşı "Îsâ" isminin Arapça değil; İbrânice veya Süryânice'den geldiği de kaydedilmiştir. Süryânice'den geldiğini belirtenlere göre bu ismin aslı " إيشوع " dır.⁵⁵⁶

1.24.1. Kur'ân'da Hiz. Îsâ

Hiz. Îsâ Kur'ân-ı Kerîm'de on beş sûrede, doksan üç âyette ismi veya sıfatı ile zikredilmiştir. Kendisinden daha çok Âl-i İmrân, Mâide ve Meryem Sûrelerinde bahsedilmiştir. Hiz. Îsâ'nın ismi Kur'ân'da yirmi beş yerde zikredilmiştir.⁵⁵⁷ Bazen sadece " عيسى " diye, bazen de " ابن مريم " ,⁵⁵⁹ " عيسى ابن مريم " ,⁵⁶⁰ " المسيح عيسى ابن مريم " ,⁵⁶¹

" المسيح ابن مريم " ⁵⁶² veya " المسيح " ⁵⁶³ diye bahsedilmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm'de Hiz. Îsâ için kullanılan diğer isimler ve sıfatlar şunlardır: Müeyyed,⁵⁶⁴ Rûhullâh,⁵⁶⁵ Kelime,⁵⁶⁶ Vecîh,⁵⁶⁷ Sâlih,⁵⁶⁸ Rasûl,⁵⁶⁹ Mübeşşir,⁵⁷⁰

⁵⁵⁵ Râğib el-İsfahânî, Mufredâtu'l-Kur'ân, byy., ts. , s. 1028; Mustafâvî, a.g.e, VIII, 272; Fîrûzâbâdî, Beşâir, VI, 611.

⁵⁵⁶ İbn Manzûr, a.g.e., IV, 3190; Fîrûzâbâdî, Beşâir, VI, 611; Cevâlikî, a.g.e, s. 452; Zebidî, a.g.e, s. 4039; Nevevî, Tahrîru Elfâzi't-Tenbîh, (th. Abdulğaniyy ed-Dakar), Dâru'l Kalem, Dîmeşk, 1408/1988, I, 269.

⁵⁵⁷ Bakara 2/87, 136, 253; Âl-i İmrân 3/45, 52, 55, 59, 84; Nisâ 4/157, 163, 171; Mâide 5/46, 78, 110, 112, 114, 116; En'âm 6/85; Meryem, 19/34; Ahzâb 33/7; Şûrâ 42/13; Zuhruf 43/63; Hadîd 57/27; Saf 61/6, 14.

⁵⁵⁸ Bakara 2/ 136; Âl-i İmrân 3/52, 55, 59, 84; Nisâ 4/163; En'âm 6/85; Şûrâ 42/13; Zuhruf 43/63.

⁵⁵⁹ Mü'minûn 23/50; Zuhruf 43/57.

⁵⁶⁰ Bakara 2/87; 253; Mâide 5/46, 78, 110, 112, 114, 116; Meryem, 19/34; Ahzâb 33/7; Hadîd 57/27; Saf 61/6, 14.

⁵⁶¹ Âl-i İmrân 3/45; Nisâ 4/157, 171.

⁵⁶² Mâide 5/75; Meryem, 19/16.

⁵⁶³ Nisâ 4/172; Tövbe 9/30.

⁵⁶⁴ Bakara 2/87.

⁵⁶⁵ Nisâ 4/171.

⁵⁶⁶ Âl-i İmrân 3/39.

⁵⁶⁷ Âl-i İmrân 3/45.

⁵⁶⁸ Âl-i İmrân 3/46.

Musaddık,⁵⁷¹ Âyet,⁵⁷² Merfû,⁵⁷³ Temizlenmiş,⁵⁷⁴ Göz Aydınlığı,⁵⁷⁵ Abd,⁵⁷⁶ Nebî,⁵⁷⁷ Mübarek,⁵⁷⁸ İlim veya Alem,⁵⁷⁹ Rahmet.⁵⁸⁰

Hız. İsâ'nın annesi Hız. Meryem, kendisine özel olarak tahsis edilen mekânda, Hız. Zekerıyya'nın denetiminde duâ ve ibadetle günlerini geçiriyordu. Bu günlerin birinde Allâhu Teâlâ tarafından gönderilen Cebrail, kendisini Hız. İsâ ile müjdeledi. Evli olmadığını belirten Hız. Meryem'e melek, bunun Allâhu Teâlâ'nın muradı olduğunu ve O'nun dilediğini dilediği şekilde yarattığını söyledi.⁵⁸¹ Böylelikle annesi Hız. Meryem'e ruh üfürölmesiyle babasız dünyaya gelen Hız. İsâ, doğumundan sonra kavminin annesini ağır bir şekilde itham etmesi üzerine mûcizevi bir şekilde beşikteyken konuşmuştur. Kendisinin Allâh'ın kulu olduğunu ileride peygamber olarak görevlendirileceğini, Allâh'ın kendisine namazı ve zekâtı emrettiğini, annesine hürmetkâr olduğunu ifade etmiştir.⁵⁸²

Bir süre sonra annesi ile birlikte oradan ayrılan⁵⁸³ Hız. İsâ büyüdükten sonra tekrar dönecek ve peygamber olarak görevlendirilecektir. Kendisine İncil verilen Hız. İsâ, İsrâîloğulları'nın anlaşmazlığa düştükleri konuları ilâhî ilkelere göre çözüyor ve onları Allâh'a kulluğa çağırıyordu.⁵⁸⁴ Hız. Mûsâ'dan sonra kendilerine pek çok peygamber gönderilmiş olmasına rağmen İsrâîloğulları doğru yoldan sapmış ve Allâh'ın kitabı olan Tevrat'ı tahrif etmişlerdi. Hız. İsâ ise onları yeniden doğru yola çağırıyordu. Zamanla kendisine îmân edenlerin sayısı artan Hız. İsâ'nın çevresinde “*Havârî*”⁵⁸⁵ denilen yakın bir arkadaş grubu oluşmuştu. Hız. İsâ'nın yakın arkadaşları olan Havârîler, ona îmân etmiş, ona ibadet edeceklerine dair söz vermiş ve ondan îmânlarına şahitlik etmesini

⁵⁶⁹ Âl-i İmrân 3/49.

⁵⁷⁰ Saf 61/6.

⁵⁷¹ Âl-i İmrân 3/50.

⁵⁷² Meryem, 19/21; Mu'mininun 23/50.

⁵⁷³ Nisâ 4/158.

⁵⁷⁴ Âl-i İmrân 3/55.

⁵⁷⁵ Meryem, 19/26.

⁵⁷⁶ Meryem, 19/30.

⁵⁷⁷ Meryem, 19/30.

⁵⁷⁸ Meryem, 19/31.

⁵⁷⁹ Zuhurf 43/61.

⁵⁸⁰ Meryem, 19/21.

⁵⁸¹ Âl-i İmrân 3/45-47; Meryem, 19/16-21; Tahrîm 66/12.

⁵⁸² Meryem, 19/27-33.

⁵⁸³ Mü'minûn 23/50. Gittikleri yerin Mısır, Dimeşk veya Kudus olduğu ifade edilmiştir. Bk.: İbn Kesîr, Kasas, II, 684.

⁵⁸⁴ Zuhurf 43/63-64.

⁵⁸⁵ Havârî kelimesinin tanımı için bk.: Kurtubî, Tefsir, IV, 97-98; Şevkânî, a.g.e., I, 345; Alûsî, a.g.e., III, 176-178; Esed, a.g.e., s. 99.

istemişlerdir.⁵⁸⁶ Hz. İsa'yı daha sonra da desteklemiş ve ona her konuda yardımcı olmuşlardır.

Hz. İsa'nın davetini reddeden inkârcıların mûcize istekleri karşısında Cenâb-ı Hak kendisine şu mûcizeleri lûtfetti:

1. Çamurdan yaptığı kuşların, onun üflemesi üzerine canlanıp uçmaları.
2. Doğuştan kör olanların görmelerini sağlaması
3. Alaca hastalarını eliyle tedavi etmesi
4. Halkın evlerinde yedikleri ve sakladıkları şeyleri bilerek, onlara aktarması.⁵⁸⁷

Hz. İsa'nın yakın arkadaşları olan Havâriler ona başvurarak Allâh'ın kendilerine gökten bir sofrayı indirmesini istemişlerdir. Hz. İsa önce bundan kaçınıp onları uyarsa da, onlar sofrayla ihtiyaçlarını gidereceklerini ve bu sayede îmânlarının daha da güçleneceğini söylediler. Bunun üzerine duâ edip Allâh'tan sofrayı isteyen Hz. İsa, onları inkârcı bir tutum takınmaları halinde şiddetle cezâlandıracaklarını söyleyerek uyarmıştır.⁵⁸⁸

Ayrıca Hz. İsa, kendisinden sonra Ahmed yani Hz. Muhammed'in geleceğini de çok açık bir biçimde İsrâîloğulları'na haber vermiştir.⁵⁸⁹

Hz. İsa'nın gösterdiği açık mûcizelere rağmen onun davetini reddeden İsrâîloğulları, ona bir tuzak kurup öldürmeyi planlamışlardı. Yalnız Allâhu Teâlâ peygamberini gökyüzüne kaldırarak kurtarmıştır.

⁵⁸⁶ Mâide 5/111; Saf 61/14.

⁵⁸⁷ Âl-i İmrân 3/49-51; Mâide 5/110.

⁵⁸⁸ Mâide 5/112-115.

Bu sofranın indirilip indirilmediği hususu alimler arasında farklı görüşlere yol açmıştır. Pek çok müfessir bu sofranın indirildiğini ve inkâr edenlerin cezalandırıldığını söyler. Bk.: İbn Kesîr, Tefsir, II, 120; Kasasul-Enbiyâ, II, 702; Şevkânî, a.g.e., II, 93; Seyyid Kutub, a.g.e., III, 524.

Bazı alimler de indiğine dair rivayetlerin problemli olduğunu havarilerin azaptan korkarak bu isteklerinden vazgeçtikleri için sofranın inmediğini söylerler. Bunun için bk.: Reşit Rıza, a.g.e., VII, 256; Kâsımî, a.g.e., VI, 2218; Aydemir, Peygamberler, s. 265.

⁵⁸⁹ Saf 61/6.

Onu öldürmek için içeri girenler ise Allâh tarafından ona benzetilen birini yakalamış⁵⁹⁰ ve Hz. Îsâ zannederek onu çarmıha germişlerdir.⁵⁹¹

Hristiyanların, Hz. Îsâ'nın Allâh'ın oğlu olduğu yönündeki iftiraları Kur'ân-ı Kerîm'de çok açık deliller ortaya konarak reddedilmiştir. Onun durumunun Hz. Âdem'in durumu gibi olduğu belirtilerek Yüce Allâh'ın çocuk edinmekten münezzeh olduğu vurgulanmıştır.⁵⁹² Ayrıca hesap gününde Allâhu Teâlâ ile Hz. Îsâ arasında geçen, Hristiyanların onu ve annesi Hz. Meryem'i tanrı edinmelerini konu alan bir konuşmaya yer verilmiştir. Burada Hz. Îsâ kavmini sadece Allâh'a kulluğa çağırdığını ama kendisinden sonra onların sapıttığını ifade etmektedir.⁵⁹³

1.24.2. Dersler

1- İlahlaştırmaya götürecek aşırı yüceltme tehlikelidir.

⁵⁹⁰ Öldürülen şahsın kişiliği için bk.. ElmalılıI, a.g.e., III, 120; Muhammed Esed, a.g.e., s. 177.

⁵⁹¹ Âl-i İmrân 3/54-58.

Hz. İsa'nın öldürülmekten kurtulduğu konusunda İslâm alimleri müttefiktirler; ancak ayette geçen "مُتَوَفِّكٌ" kelimesinden "ölüm"ün mü yoksa "uyku"mu kastedildiği, onun Allah katında hem ruh hem ceset olarak mı yoksa sadece ruhunun mu yükseltildiği, ayrıca "yükseltmek" kelimesinden kastın bedenlen yükseltmek mi yoksa "derecesinin yükseltilmesi" mi olduğu hususları alimler arasında tartışılmış ve bu konularda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bu konularla ilgili görüşler ve eleştiriler için şu eserlere bakılabilir: Taberî, Tefsir III, 290-291; İbn Kesîr, Tefsir, I, 365-367; Kasas, II, 711, Tarih I, 183; Zemahşerî, Keşşâf, I, 432-433; Endelûsî, Ebû Hayan, el-Bahru'l-Muhît, Dâru'l-Fikr, 1403/1983, II, 473; Şevkanî, a.g.e., I, 344; Reşit Rıza, a.g.e. III, 316-317; Sa'lebî, a.g.e. s.400; Elmalılı, a.g.e., II, 372-375; Esed, a.g.e., s.177; Ateş, a.g.e., II, 50; Tabersî, Ebû Ali el-Fazl b. El-Hasen, Mecmau'l-Beyân fî Tefsiri'l-Kur'an, Beyrut, 1415/1995, II, 758-759; Kurtubî, Tezkire fî Ahvâli'l-Mevtâ ve Umûri'l-Âhira, Medine, 1417/1997, II, 546; Suyûtî, Nuzulu İsa b. Meryem (nşr. Abdülkâdir Atâ), Beyrut, 1406/1985, s. 86; Adulkerim Hatîb, el-Mesîh fî'l-Kur'ânî ve't-Tevrâtî ve'l-İncîl, Kahire, 1384/1965, s. 539; İbn Bâbaveyh, Risâletu'l-İ'tikâdi'l-İmâmiyye (trc. Ethem Ruhi Fıglalı), Ankara, 1398/1978, s. 69.

Ayrıca Hz. Îsâ'nın kıyamete yakın bir zamanda yeryüzüne inme meselesi de alimler arasında çokça tartışılmıştır. Zuhur Sûresi'nin 61.ayetinde "O kıyametin kopacağını gösteren bir ilimdir." buyrulması ve konuyla ilgili hadislerden yola çıkarak Hz. Îsâ'nın tekrar yeryüzüne ineceğini söyleyen pek çok alim olmuştur. İbn Abbas, Ebû Hureyre, Mücâhid, Ebû'l-Âliye, İkrime, Hasan-ı Basri, Katade ve Dehhâk'ın bu görüşte oldukları belirtilir. Hz.İsa'nın tekrar yeryüzüne ineceğine kani olan alimler ve görüşleri için bkz: Taberî, Tefsir, III, 291; İbn Kesir, Tefsir, I, 578, IV, 131-133; İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, VI, 568; Ebû Hayyân, a.g.e., II, 473; Zemahşerî, Keşşâf, III, 494; İbn'ul-Cevzî, Tefsir, VIII, 325; Neseffî, a.g.e., IV, 118; Şevkânî, a.g.e., IV, 562-564; Mevdûdî, Tefhîm, IV, 488; Kevserî, Muhammed Zâhid, Nazratun Abîratun fî Mezâimi Men Yunkiru Nuzule Îsâ Kable'l-Âhira, 44, 49, Kahire, 1362/1943, s. 36.

Nisâ Sûresi'nin 159.ayetinden hareketle Taberî ve İbn Kesîr Hz. Îsâ'nın kıyamet öncesinde indiğinde Yahûdî ve Hristiyanların kendisine îmân edeceğini söylemiştir. Bk.: İbn Kesîr, Tefsir, I, 578, Kasas, II, 712; Şevkânî, a.g.e., I, 535; Kâsimî, a.g.e., VII, 1711; İbn Teymiyye, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Abdulhalîm, Dakâik'ut-Tefsîr, Muessetu'l-Ulûmi'l-Kur'ân, Dimeşk, ts. , II, 95.

Hz.İsa'nın kıyamet öncesinde tekrar yeryüzüne ineceğine dair pek çok hadis mevcuttur. Bk.: Buhârî, Buyu', 102, Enbiyâ, 49, Mezâlim, 31; Müslîm, İmân 242-246, Fiten, 116; Ebû Dâvûd, Melâhim, 12,14; Tirmizî, Fiten 21, 54, 59, 62.

⁵⁹² Âl-i İmrân 3/59-60; Nisâ 4/171-173; Mâide 5/17, 72-77; Tövbe 9/30-31; Meryem, 19/34-38.

⁵⁹³ Mâide 5/116-119.

Özellikle toplum içerisinde müstesnâ konumları olan, topluma yön veren, peşinde kitleleri koşturan kimselere, onları putlaştırmaya varacak aşırı sevgi, saygı göstermek ve onları yüceltmekten çekinmek lazımdır. Elbette insanları sevmek, onlara saygı duymak, insanî bir duygudur ve zarûrîdir. Ama bu duyguların dengede tutulması da zarûrîdir. Allâhu Zü'l-Celâl'in herhangi bir sıfatını karşıdaki insanda görececek derecede onu yüceltmek, Allâhu Teâlâ'ya şirk koşturmak iken, bu davranış aynı zamanda insanın kendisine ve muhatabına ise zulümdür.

Hristiyanların Hz. İsâ'yı Allâh'ın oğlu olarak görmelerinin temelinde aşırı yüceltme yatmaktadır. Dünyaya geliş şeklinin farklı olması ise bir bahanedir. Zîrâ daha kundakta iken söylediği sözleri bize aktaran Kur'ân-ı Kerîm, onun sözlerine “*Ben, Allâh'ın kuluyum*” diye başladığını bildirmektedir.⁵⁹⁴ Hz. İsâ kavmini sadece Allâh'a kulluğa çağırmıştır. Ayrıca Kur'ân'da tüm peygamberler sadece isimleriyle zikredilirken Hz. İsâ'nın çoğu yerde “*Meryem oğlu İsâ*” diye zikredilmesi, durumunun Hz. Âdem'in yaratılışına benzetilmesi ve dünyaya gelişinin ayrıntılı bir şekilde anlatılması onun doğumunun mûcizevî bir şekilde vukû bulduğunun açıkça ilanı ve Hristiyanların iftiralarına kesin bir reddiyedir.

2. Namaz ve zekât gibi ibadetler tüm ilâhî dinlerde ortak yapılardır.

Allâhu Teâlâ'nın gönderdiği tüm şeriatlarda namaz ve zekât emri vardır. Biri bedensel ve bireysel diğeri de malî ve toplumsal olan bu iki ibadet önemlerine ve fonksiyonlarına binaen insanlık tarihi boyunca peygamberlerin mesajlarının ayrılmaz bir parçası oldukları gibi Hz. İsâ'nın da daha ilk mesajında yer almışlardır.⁵⁹⁵

3. Mûcizeler karşısında zor olan inkârı seçmektir.

Mûcizeler, Allâh'ın izniyle peygamberlerin peygamberliklerine delil olsun ve mesajların kabulünü sağlasınlar diye vukû bulur. Ama çoğu zaman o güne dek îmân etmeyenler, mûcizelere şahit olmalarına rağmen yine de îmân etmeye yanaşmazlar. Çünkü îmânı redde ve küfre şartlanmışlardır. Zaten problem peygamberlerin getirdiklerinin akıl dışı olması ve delilden yoksun olması değildir. Problem kurdukları menfaat düzenlerinin tehlikede olmasıdır. Bu nedenle mûcize ortamında inkâr, îmandan daha zor ve mantıksız iken, onlar zor ve akıl dışı olanı yani küfrü tercih etmekte direnmişlerdir. Hz. İsâ da pek

⁵⁹⁴ Meryem, 19/30.

⁵⁹⁵ Meryem, 19/31.

çok mûcize göstermesine rağmen, onun karşısındaki direnç cephesi yine de îmâna yanaşmamıştır.

4. *Davette kadronun önemi.*

Davet ve islâmî faaliyetlerde kendini yetiştirmiş kalifiye elemanların bulunması çok önemlidir. Her ne kadar kemiyet, tebliğde temel amaç olmasa da, islâmın emir ve yasaklarını toplumda yaymak için kendini bu işe adanmış bir ekibin varlığı çalışmaları hızlandıracak hem de başarı getirecektir.⁵⁹⁶

5. *İslâmî faaliyetlerde öne çıkmak.*

Cenâb-ı Allâh'ın ilkelerini topluma hâkim kılmaya yönelik çalışmalarda, mazeretler uydurarak geri çekilmek, bu konuda çalışmaları yarıda bırakmak ve toplumdan uzaklaşıp içine kapanmak müslümanlara yakışmaz. Hz. Îsâ'nın "*Allâh yolunda bana yardımcı olacaklar kimlerdir?*" çağrısına "*Biz Allâh yolunun yardımcılarıyız, Allâh'a inandık, şahit ol ki bizler Müslümanlarız*" diyen Havârîler gibi davranmak gerekir.⁵⁹⁷

⁵⁹⁶ Hz. Îsâ'nın yakın arkadaşı olan Havârîlerin çalışmaları. Âl-i İmrân, 3/52; Saf 61/14

⁵⁹⁷ Âl-i İmrân 3/52-53

1.25. HZ. MUHAMMED

1.25.1. MUHAMMED

Hiz. Muhammed (محمد) 'in ismi Arapça'da "yermek" anlamındaki " ذم " 'nin zıddı olan "övmek" manasına gelen " حمد " kelimesinden türemiş olup "hep övülen, çokça övülen" anlamına gelmektedir.⁵⁹⁸ Ayrıca "övülen ahlakı çok olan kimse" demektir.⁵⁹⁹

Sevgili Peygamberimizin pek çok ismi olup bir hadis-i şerifte isimlerini şöyle sıralamıştır. Muhammed, Ahmed, el-Mâhî, el-Hâşir, el-Hâtim, el-Mukfî, el-Âkib.⁶⁰⁰ Yalnız Muhammed (محمد) ismi onun en meşhur ve en önemli ismidir.⁶⁰¹

1.25.1.1. Kur'ân'da Hiz. Muhammed

Kur'ân-ı Kerîm'de Hiz. Muhammed (s.a.v.)'in ismi sadece dört yerde zikredilmiştir.⁶⁰² Buna karşın Kur'ân'da yüzler âyette peygamberimize hitap edilmiş ve ondan bahsedilmiştir. İsminin geçtiği ayetlerde Hiz. Muhammed'in bir peygamber olduğu, ondan önceki peygamberler gibi onun da ölebileceği, Allâh'a kulluk edilmesi gerektiği hatırlatılmıştır.⁶⁰³ Onun hiç kimseye özel bir yakınlığının olmadığı, peygamberlerin sonuncu olduğu belirtilmiş,⁶⁰⁴ ona inananların hatalarının affedileceği açıklanmıştır.⁶⁰⁵ Ayrıca Hiz. Muhammed'le beraber olan müslümanların birbirlerine karşı merhametli, kâfirlere karşı sert oldukları ifade edilerek onların Tevrât ve İncîl'deki sıfatları izah edilmiştir.⁶⁰⁶

⁵⁹⁸ İbn Manzûr, a.g.e., II,987; Fîrûzâbâdî, Kâmûs, I, 355; Zebîdî, a.g.e, s. 1961; Râzî, Abdulkâdir, a.g.e., I, 167.

⁵⁹⁹ İbn Manzûr, a.g.e., II, 987.

⁶⁰⁰ Buhârî, Menâkıb, 15; Müslim, Fezâil, 126; İbn Hanbel, Müsned, IV, 81, 83, 407; İbn Hibbân, Sahîh, XIV, 220-221; Tayâlisî, Müsned, I, 67; Taberânî, el-Mu'cemu'l-Kebîr, II, 123, 133, el-Mu'cemu'l-Evsat, III, 135, IV, 327, el-Mu'cemu's-Sağîr, I, 14; İbn Ebî Şeybe, Musannef, VI, 311; Nesâî, es-Sunenu'l-Kubrâ, VI, 489; İbnu'l-Ca'd, Ebu'l-Hasan Ali b. Ubeyd el-Cevherî el-Bağdâdî (th. Âmir Ahmed Haydar), Müsned, Muessetu Nâdir, Beyrut 1410/1990, I, 479; Suyûtî, Durru'l-Mensûr, VIII, 148.

⁶⁰¹ Zebîdî, a.g.e., s. 1961.

⁶⁰² Âl-i İmrân, 3/144; Ahzâb 33/40; Muhammed 47/2; Fetih 48/29.

⁶⁰³ Âl-i İmrân 3/144.

⁶⁰⁴ Ahzâb 33/40.

⁶⁰⁵ Muhammed 47/2.

⁶⁰⁶ Fetih 48/29.

Kur'ân-ı Kerîm'de farklı pek çok âyette Hz.Muhammed (s.a.v)'e hitap edilmiştir. Ondan önce gönderilen peygamberlerin de onun gibi insan oldukları belirtilerek,⁶⁰⁷ müşriklerin “*peygamberlerin kendileri gibi birer insan oldukları*” itirazları, yeryüzünde yaşâyanların da insanlar oldukları ifade edilerek cevaplandırılmıştır.⁶⁰⁸ Onun olağanüstü, Allâh'ın izni haricinde bir gücü de yoktur.⁶⁰⁹

Peygamberin görevi, kendisine verilen emirleri insanlara iletmek, onlara doğru yola göstermektir. Bunun haricinde sorgulama, cezâlandırma veya ödüllendirme Allâh'a aittir.⁶¹⁰ İnsanların fikirlerini değiştirmek, onları zorla itaate yönlendirmek ve kalplerinde îmânı yaratmak onun görevi değildir.⁶¹¹ O, Allâh'a itaat ve Allâh'ın emirlerini eksiksiz iletmekle yükümlüdür.⁶¹² Ayrıca insanlık tarihinden beri gönderilen peygamberler, silsilenin bir halkasıdır ve bu şerefli aileye mensuptur.⁶¹³

Hiz. Muhammed'in Kur'ân'da ifade edilen görevlerinden bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

1- Allâh'ın mesajını insanlara iletmek⁶¹⁴

2- İnsanların arınmalarını sağlamak⁶¹⁵

3- Kitabı ve hikmeti öğretmek⁶¹⁶

4- İnkâr edenleri uyarmak, îmân edenleri müjdelemek, Allâh'ın dinini yaymak⁶¹⁷

5- İyiliği emretmek, kötülükten sakındırmak, helalle haramın sınırlarını tayin etmek, insanları her türlü zincirden kurtarmak.⁶¹⁸

6- İnsanlar arasında adaleti tesis etmek ve adaletle hükmetmek.⁶¹⁹

7- Allâh'ın dinini diğer sistemlerin üstüne çıkarmak⁶²⁰

⁶⁰⁷ Ra'd 13/38; Kehf 18/111; Enbiyâ 21/7-8; Furkân 25/20; Fussilet 41/6.

⁶⁰⁸ İsrâ 17/95.

⁶⁰⁹ En'âm 6/17, 50, 57-58; A'râf 7/188; Yûnus 10/49; İsrâ 17/90-93.

⁶¹⁰ En'âm 6/57-58; Ra'd 13/40; Zümer 39/41.

⁶¹¹ Neml 27/80-81; Fâtır 35/22-24.

⁶¹² Bakara 2/120, 145; Yûnus 10/15.

⁶¹³ Bakara 2/136-137; Âl-i İmrân 3/144; Yâsîn 36/3; Ahkâf 46/9.

⁶¹⁴ En'âm 6/57-58; Ra'd 13/40; Zümer 39/41.

⁶¹⁵ Âl-i İmrân 3/164.

⁶¹⁶ Âl-i İmrân 3/164.

⁶¹⁷ Ahzâb 33/45-46.

⁶¹⁸ A'râf 7/157.

⁶¹⁹ Nisâ 4/105.

⁶²⁰ Fetih 48/28.

Yüce Rabbimiz Yüce Kitab'ında Sevgili Peygamberimizin güzel ahlâkından da bahsetmiştir. Onun güzel ahlâkı ile ilgili olarak şu bilgileri zikredebiliriz.

1- Hz. Muhammed en güzel ahlâka sahiptir.⁶²¹

2- O azimli, güçlü bir iradeye sahip ve Allâh'a sonsuz derecede güven duyan bir insandır.⁶²²

3- Hz. Peygamber çok merhametli ve yumuşak kalpli bir insandır.⁶²³

4- O iyi huylu, nazik biridir. Kimseye sert ve kötü davranmamıştır.⁶²⁴

5- Rasûlullah, insanları canla başla doğru yola çağırış iken, onların hâlâ inkârda diretmesi ona büyük bir ızdırıp vesîlesi olmuştur.⁶²⁵ Bu, onun insanları ne kadar çok sevdiğinin ve engin merhametinin apacık delilidir.

6- Allâh'ın Rasûlü kendi ümmetini çok seven, onların iyilikleri için çırpınan, acı ve üzümlerini paylaşan, kederlerine, hüznülenen ve onlara çok düşkün bir insandır.⁶²⁶

7- Hz. Muhammed sadece kendi ırkına değil tüm insanlara rahmet vesîlesidir.⁶²⁷

8- Sevgili Peygamberimiz geceleri saatlerce Allâh'a ibaret etmiş, O'na duâ ve niyazda bulunmuştur.⁶²⁸

9- O hep dosdoğru, haktan hiç ayrılmayan bir insan olmuştur. Kötü düşüncelerden etkilenmemiş ve nefesine uyup Hakk'a muâırız tek cümle dahi sarf etmemiştir.⁶²⁹

10- Allâh Resulünün kişiliği ve karakteri tüm insanlık için en güzel ahlâk numunesidir; hayatı, güzel ahlâkın âdeti bir simgesidir.⁶³⁰

Ayrıca Hz.Muhammed'in mesajı evrensel olup⁶³¹, kendisi peygamberlerin sonuncusudur.⁶³²

⁶²¹ Kalem 68/4.

⁶²² Tövbe 9/40.

⁶²³ Tövbe 9/80.

⁶²⁴ Âl-i İmrân 3/150.

⁶²⁵ Kehf 18/6.

⁶²⁶ Tövbe 9/128.

⁶²⁷ Enbiyâ 21/107.

⁶²⁸ Müzzemmil 73/20.

⁶²⁹ Necm 53/2-3.

⁶³⁰ Ahzâb 33/21.

⁶³¹ En'âm 6/19; A'râf 7/158; Sebe'34/28; Tekvir 81/27-28.

⁶³² Ahzâb 33/40.

1.25.1.2. Dersler

Sevgili Peygamberimiz ile ilgili Kur’ân’da verilen bilgileri aktarırken onun görevleri ve güzel ahlâkı ile ilgili ifade ettiğimiz veriler, birer ders ve ibret olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle aynı cümleleri bir daha zikretmek, faydasız bir tekrar olacaktır. Ancak isminin bizzat zikredildiği ayetlerle ilgili birkaç noktaya dikkat çekmekte fayda vardır.

1- *Mabudumuz alemlerin Rabbi olan Allâh’tır.*

Bir peygamber bile olsa müslümanların î mânı, hiç kimsenin varlığı ya da yokluğuna bağlı değildir. Biz sırf alemlerin rabbi ve yegane ilâhı olduğu için Allâh’a kullukta bulunuruz. İmanımız Allâh’ın bizzat kendisi ile ilgili bir olgudur. İmanımızın güzelleşmesi ve davranışlarımıza daha iyi yön vermesinde peygamberlerin rolü asla tartışma konusu bile olamaz. Ama peygamberler de diğer insanlar gibi ölümlüdürler, öldüklerinde insanlar î mânlarından vazgeçecek değildirler çünkü onlar Allâh’a î mân etmişlerdir.

Müslümanın î mânı şahıslara bağlı değildir. Bu nedenle toplumda, İslâmî oluşumlarda ön plana çıkan insanlar olsa da olmasa da kişi islâmın hiç yaşanmadığı bir mekânda yalnız başına tek müslüman bile olsa, yine de î mânını ve İslâmî hassasiyetini korumasını bilmelidir.

Hiz. Ebu Bekir, sevgili peygamberimiz vefat ettiği zaman, ashabın kargaşa yaşadığı anda ve Hiz. Ömer “*Muhammed ölmedi....*”deyip “*öldü*” diyenleri tehdit ettiği zaman “*Kim Muhammed’e kulluk ediyor idiyse bilsin ki, Muhammed öldü, Kim de Allâh’a kulluk ediyorsa bilsin ki O yaşıyor ve asla ölmeyecektir.*” demiş ve Âl-i İmrân Sûresi’nin “*Muhammed ancak bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler gelmiştir. Ölüyor veya öldürülürse gerisingeriye mi döneceksiniz?*” mealindeki 144.ayetini okumuştur.⁶³³

⁶³³ Buhârî, Fezâilu’s-Sahabe, 5; İbn Mâce, Cenâiz, 65; İbn Hanbel, Müsned, VI, 219; Hâkim, Müstedrek, II, 323; Abdurrezzâk, Musannef, V, 436; Beyhakî, es-Sunenu’l-Kubrâ, VIII, 142 İbn Râhaveyh, Müsned, III, 726, 991; İbn Hişâm, Sîret, VI, 75; İbn Kesîr, es-Sîra, III, 60; IV, 479; Suheylî, a.g.e., I, 433, 434; Mâlikî, el-Avâsim mine’l-Kavâsim, I, 60; İbn Haldûn, a.g.e., II, 482; Nevevî, el-Ezkâr, I, 711; İbnu’l-Cevzî, Sıfatı’s-Safve (th. Mahmûd Fâhûrî, Muhammed Ravâs Kal’acî), Dâru’l-Ma’rife, Beyrut, 1399/1979, I, 226.

2- Hz. Muhammed tüm Müslümanların manevi babası konumundadır.

Hz. Muhammed (s.a.v.), toplumda sadece belli bir kesimin sahipleneceği ve intisâp edeceği bir insan değildir. O tüm müslümanlara eşit mesafede ve hepimizin manevi babası konumunda bir peygamberdir. Ayrıca peygamberin fiziksel neslinden gelmiş olmak, tek başına kişiye bir erdem kazandırmaz.⁶³⁴ Ahzab Sûresi'nin kırkinci ayetinden bu mesajı çıkarabiliriz.⁶³⁵

3- Müslümanlar birbirlerine karşı merhametli, düşmanlarına karşı caydırıcı olmalıdır.

Müslümanlar birbirlerine karşı hem fert planında hem de tarikat, cemaat, mezhep, devlet ve ırk planında kardeş olduklarını unutmadan birbirlerine karşı merhametli davranmalıdırlar. Bu duygu onların tüm ilişkilerine ve davranışlarına yansımalıdır. Müslümanlar aynı zamanda kardeşliklerini ve inançlarını tehdit eden, özgürlüklerini ve şahsiyetlerini hedef alan, kendilerine hayat hakkı tanımayan düşmanlarına karşı sert ve caydırıcı olmayı becerebilmelidirler.⁶³⁶

4- Müslümanlar değerlerine sahip çıktıklarını açıkça ortaya koyarlar.

Bu inkârcıların hoşuna gitmese bile müslümanlar, dinlerine ve değerlerine bağlılıklarını; sözleri, davranışları ve iletişim araçlarıyla ortaya koyarlar. Kimlikleri ve hayat anlayışlarıyla farklı oldukları, değerlerine sahip çıkmakta ve bunları hayata aktarmakta çok istekli oldukları inançları konusunda eğilip bükülmeden dik durabildikleri açıkça görülür.⁶³⁷

⁶³⁴ Esed, a.g.e., s. 860.

⁶³⁵ “Muhammed onların erkeklerinden hiçbirinin babası değildir, fakat o Allah'ın peygamberidir.” Ahzâb 33/40

⁶³⁶ Fetih 48/29 “Muhammed Allah'ın elçisidir. Onun beraberinde bulunanlar inkârcılara karşı sert, birbirlerine merhametlidirler.”

⁶³⁷ Fetih 48/29 “Onları rukuya varırken, secde ederken, Allah'tan hoşnutluk ve lütuf dilerken görürsün. Onlar, yüzlerindeki secde izi ile tanınırlar. İşte bu onların Tevrat'ta anlatılan vasıflarıdır. İncilde de şöyle vasıflandırılmışlardır: Filizini çıkarmış, onu kuvvetlendirmiş, kalınlaşmış, gövdesi üzerine dikilmiş ekincilerin hoşuna giden ekin gibidirler. Allah bunları böylece çoğaltıp kuvvetlendirmekle inkârcıları öfkelenendirir. Allah inanıp yararlı işler işleyenlere, bağışlama ve büyük bir ecir vaat etmiştir.”

1.25.2. AHMED

Ahmed (احمد) ismi de Muhammed ismi gibi Arapça'da “*yermek*” anlamındaki “*ذم*” kelimesinin zıddı olan ve “*övmek*” manasına gelen “*حمد*” kökünden türemiş olup ismi tafdildir.⁶³⁸ Hz.Peygamber'in “*محمد*” ismi sadece “*övlümüş olma*”yı ifade ederken “*احمد*” isminin hem “*övmek*” hem de “*övlümek*” anlamı vardır. Hz. Peygamber, insanların Allâh'ı en çok öveni (hamd edeni) ve güzel ahlâkından dolayı insanların en çok övüleni olduğu için kendisine bu isim verilmiştir.⁶³⁹ Ahmed isminin hem övmek hem övlümek anlamı içerdiği için onun Hz. Peygamberin diğer isimlerinden daha anlamlı ve belîğ olduğu ifade edilmiştir.⁶⁴⁰

Ahmed isminin, Hz.Peygamberin isimlerinden biri olduğu, farklı hadislerde ifade edilmiştir.⁶⁴¹

1.25.2.1. Kur'ân'da Ahmed

Ahmed ismi Kur'ân-ı Kerîm'de sadece bir defa zikredilmiştir. Bu ismin zikredildiği ayet mealen şöyledir:

*“Hatırla ki, Meryem, Oğlu İsa: Ey İsrâiloğulları! Ben daha önce gönderilen Tevrat-ı tasdik etmek ve benden sonra gelecek Ahmed adlı bir peygamberi müjdelemek üzere Allâh'ın size gönderdiği peygamberim.”*⁶⁴²

Âyette Hz. İsa, Hz.Peygamberi Ahmet ismini vererek müjdelemektedir. Hz. Peygamberin diğer ilâhî kitaplardaki isminin Ahmet olduğu ifade edilmiştir.⁶⁴³

⁶³⁸ İbn Manzûr, a.g.e, II, 987; Firûzâbâdi, Kâmûs, I, 355; Zebîdî, a.g.e., s. 1961; Râzî, Abdulkâdir, a.g.e., I, 167.

⁶³⁹ İbn Manzûr, a.g.e., II, 988; Şevkânî, a.g.e., V, 309; Beğavî, Tefsir, I, 108; Kurtubî, Tefsir, XVIII, 75.

⁶⁴⁰ Fayda, Mustafa, “Ahmed”, DİA, II, 29.

⁶⁴¹ Bk. 601. nolu dipnot.

⁶⁴² Saf

⁶⁴³ Saâlebî, Abdurrahmân b.Muhammed b. Mahlûf, el-Cevâhiru'l-Hisân fî Tefsîri'l-Kur'an, Muessesetu'l-İlm li'l-Matbûât, Beyrut, ts. , IV, 296; Kâdî İyâz, Ebû'l-Fazl İyâz b. Mûsâ el-Yahsûbî, eş-Şîfa fî Ta'rîf-i Hukûki'l-Mustafâ, I, 176.

Tevrat ve İnciller'de Hz Peygamberlerle ilgili bilgiler için bk.: Abdulahad Dâvûd, Tevrat ve İncil'e Göre Hz. Muhammed (trc. Nusret Çam), İzmir, 1410/1990; Elmalılı, a.g.e., VIII, 12-17.

1.25.2.2. Dersler

1. *Cenâb-ı Hakk'a gereği gibi hamd etmek.*

Müslümanlar, ismi Allâh'a ham ile özdeşleşen ve adı hamdı ifade eden bir peygamberin ümmetidir. Hamd ise şükürden daha kapsamlı bir kavramdır.⁶⁴⁴ Müslümanlar alemlerin rabbi olan Allâh'a söz , fiil ve tercihleriyle gereği gibi hamd edebilmelidirler.

2. *Gerçekler neden gelirse gelsin onaylamalıyız.*

Müslümanlar kendi aralarından çıkmadı diye Hz. Muhammed'in peygamberliğini inkâr eden Yahûdîler gibi olamazlar. Onlar doğruları, hangi kaynaktan gelirse gelsin kabul ederler. Bu islâmın güzel bir özelliğidir.⁶⁴⁵ Bu sebeple müslümanlar bilginin geldiği ırka, cemaate, tarikata, ekole ve mezhebe değil, onun doğruluğuna değer vermelidirler, eğer bilgi doğru ise kabullenmelidirler.

3. *Hz. Peygamber'in peygamberliğinin delili.*

Daha gönderilmeden yüzyıllar önce isminin başka bir peygamber tarafından müjdelenmesi, aynı zamanda onun peygamberliğinin delilidir.

⁶⁴⁴ İbn Manzûr, a.g.e., II, 987.

⁶⁴⁵ İslâm gelmiş geçmiş tüm ilahî kitapları ve peygamberleri tasdik eden bir dindir. Bk.: Ebû Suud, a.g.e., VIII, 244; Beyzâvî, a.g.e., I, 333; Nesefî, a.g.e., IV, 242.

2. PEYGAMBERLİKLERİ TARTIŞILANLAR

Kur'ân-ı Kerîm'de peygamber isimleri dışında da birtakım isimler mevcuttur. Bu isimlerden bazısının peygamber olup olmadıkları hususu alimler arasında farklı görüşlere yol açmıştır. Bu konuda Kur'ân-ı Kerîm'de açık bir ifadenin kullanılmamış olması ve Hz. Peygamberden sahih bir bilginin intikal etmemiş olması bu ihtilafın nedenidir. Hz. Lokman ve Hz. Uzeyr bu isimlerdendir. Tartışmalara rağmen genel kanaat bunların peygamber değil salih insanlar olduklarıdır.

2.1. HZ. LOKMÂN

Lokmân (لقمان) kelimesi Arapça asıllı olmayıp yabancı bir isimdir.¹ İsmi İbrânice veya Süryânice olduğu ifade edilmiştir.²

2.1.1. Kur'ân'da Hz. Lokmân

İsmi Kur'ân-ı Kerîm'de iki defa geçen Hz. Lokmân'ın³ peygamberliği alimler arasında tartışma konusu olmuştur. Onun peygamber, sâlih bir kul, bir hâkim olduğuna dair görüşler bulunsa da yaygın kanaat onun peygamber değil sâlih bir insan olduğudur.⁴

İsmi ile anılan sûrede Hz. Lokmân'a hikmet verildiği bildirilmektedir. Sûrede onun oğluna hitaben îmân, ibadet, ahlâk ve görgü kurallarına dair öğütleri aktarılmaktadır. Lokmân (a.s.)'a verilen hikmetin ilin, üstün kavrama yeteneği, İsâbetli söz ve davranış, ilim-amel uygunluğu, din konusunda derin bilgisi olduğu belirtilmektedir.⁵

¹ Âlûsî, a.g.e., XXI, 82.

² Fîrûzâbâdî, Beşâir, VI, 90.

³ Lokman 31/12,19.

⁴ Katâde ve Mucâhid'in onun peygamber olmadığına kâni oldukları rivayet edilmiştir. Bk.: Taberî, Tefsir, XXI, 67. Ayrıca peygamber olmadığına dair görüşler için bk.: Taberî, Tefsir, XXI, 67; İbn Kuteybe, Maârif, s. 25; Sa'lebî, a.g.e., s.349; İbn Kesir, Tarih, II, 129; Deylemî, el-Firdevs bi Me'sûri'l-Hitâb, Beyrut, 1986, III, 450; Nesefî, a.g.e., III, 282; Sa'lebî, a.g.e., III, 207.

Ayrıca Hz. Lokman'ın kimliği de tartışma konusudur. Kim olduğu ne zaman, nerede yaşadığı hakkında da bir birbirinden farklı rivayetler aktarılmıştır. Bunlar için bk.: Taberî, Tefsir, XXI,67; Sa'lebî, a.g.e, s.266; İbn Kuteybe, Maârif, XIV, 60; Suheyli, a.g.e., I, 266; Mes'ûdî, a.g.e., I, 57; Fîrûzâbâdî, Beşâir, VI, 90; Kurtubî, Tefsir, XIV, 60; Âlûsî, a.g.e., XXI, 82; Câhiz, Ebû Osmân, el-Beyân ve't-Tebyîn, I, 126; Cevâd Ali, el-Mufasssal fî Târîhi'l-Arab Kable'l-İslâm, I, 316-317.

⁵ Mucâhid, Ebû'l-Haccâc Cibr el-Mahzumî et-Tâbiî, , Tefsiru Mucâhid (th. Abdurrahman et-Tâhir), el-Mensûrâtü'l-İlmiyye, Beyrut, ts. , II, 504; Nehhâs, a.g.e., V, 282; Taberî, Tefsir, XXI, 67; Râzî, Fahrüddin, a.g.e., XXV, 145; Sâbunî, Muhtasar İbn Kesîr, III, 83; Şevkânî, a.g.e., I V, 341; Beğavî, Tefsir, I, 286; Suyûtî, Celâluddin Abdurrahmân b. Ebî Bekr, Muhammed b. Ahmed el-Mehallî, Tefsîru'l-Celâleyn, Dâru'l-Hadîs, Kahire, ts. , I, 540, ed-Durru'l-Mensûr, VI, 510; İbnu'l-Cevzî, Tefsir, VI, 317.

Kendisine Allâh’a şükretsın diye hikmet verildiği bildirilen Hz. Lokmân’dan Kur’ân-ı Kerîm’de oğluna olan nasihatleri dolayısıyla bahsedilmiştir. Onun “*ey oğulcuğum*” diye başlayan nasihatleri şunlardır:

- 1- Allâh’a ortak koşma, Zîrâ ortak koşmak büyük zulümdür.⁶
2. İşlediğin şey bir hardal tanesi ağırlığınca olsa da, bir kayanın içinde veya göklerde yahut yerin derinliklerinde bulunsa da Allâh onu getirip meydana kor.⁷
- 3- Namazını kıl.⁸
- 4- İyiliği emret, kötülükten sakındır.⁹
- 5- Başına gelene sabret¹⁰
- 6- İnsanları küçümseyin onlardan yüz çevirme. Yeryüzünde böbürlenerek yürüme. Allâh kendini beğenip övünenleri sevmez. Yürüyüşünde tabii ol.¹¹
- 7- Sesini alçalt, Zîrâ seslerin en çirkini merkeplerin sesidir.¹²

2.1.2. Dersler

1. *İlim şükrü arttırmalıdır.*

Hikmet, ilim ve farklı yetenekler insanı kibre sürüklememelidir. Bilakis insanı daha mütevazî ve Allâh’a şükreden bir kul kılmalıdır.

2. *Ahlâkî değerlere önem veren bir nesil yetiştirmek.*

Özellikle maddenin ön plana çıktığı, çıkara dayalı ilişkilerin yaygınlaştığı, ahlakî ilkelerin ve manevî değerlerin yadığı çağımızda; insanoğlunun yaptığı bu tercihin kendisini hayatın her alanında mutsuz kıldığı aşîkârdır. Bu ortamda islâmın sunduğu itikadî esasların ve ahlakî ilkelerin değeri daha da belirginleşmektedir. Bu sebeple müslüman ailelerin, evlâtlarının ahlakî ve itikadî problemlerine en az değer dünyevî sıkıntıları kadar önem vermeleri ve onları bu açıdan da doyurmaları, hem kendi aileleri adına hem toplumumuz adına hayırlı sonuçlar doğuracaktır.

Nesle aktarılması gereken öncelikli konuların başında ise Allâh’ın uluhiyyet hakkının başkasıyla paylaşılmamasıdır, yani O’na şirk koşmamak. Zîrâ Allâh’ın hakkını ihlal etmek olan şirk, zulümlerin en büyüğüdür. Dolayısıyla toplumun, neslini koruması

⁶ Lokman 31/13.

⁷ Lokman 31/16.

⁸ Lokman 31/17.

⁹ Lokman 31/17.

¹⁰ Lokman 31/17.

¹¹ Lokman 31/18-19.

¹² Lokman 31/19.

gereken en büyük ve en zararlı, bünyesinde en büyük hasara yol açacak olan felaket Allâh’a ortak koşmaktır.

3. *Özelde çocuklarımıza genelde ise insanlara karşı güzel bir dil kullanmak.*

Va’zu nasihatte ve tebliğde tatlı ve yumuşak bir üslûp kullanılmalıdır. Muhataba yabancı ve bir düşman gibi değil, bizden bir parçaymış gibi görerek davranılmalıdır. Hataları olsa bile onlara hakaret etmeden ve onları kırmadan, onları kucaklayarak uyarmak daha doğru olacaktır. Hz. Lokmân’ın oğluna nasihat ederken “oğlum” yerine “oğulcuğum” gibi daha sıcak ve daha sahiplenen bir ifade kullanması bizlere yol göstermelidir.¹³

4. *İyilik de kötülük de küçümsenmemelidir.*

Herhangi bir iyiliği küçük görüp onu terketmek de bir günahı küçük ve önemsiz görüp onu işlemek de yanlıştır. Çünkü zerre kadar bile olsa iyilik de kötülük de, ahirette mizana konulacak ve değerlendirilecektir.¹⁴

5. *Gençliğin azimle yönelmesi gereken üç husus: Namaz, iyiliği emr kötülüğü neyh, sabır.*¹⁵

“Büyüyünce öğrenirler, yaparlar, ileride düzelirler.” düşüncesi, çocuklarımız için yanlış bir düşüncedir. Bu yanlış düşünceden uzak durup, çocuklarımıza ve gençlerimize namaz, sabır, iyiliği emr ve kötülükten sakındırma bilincini vermemiz icab eder. Çocuklarımıza daha yedi yaşından itibaren namaz bilincini kazandırmamış ve onları namaza alıştırmamızı bize emreden sevgili peygamberimizdir.¹⁶

Namazın hayattaki düzenleyici olan merkezî rolü de unutulmamalıdır.¹⁷

İyiliği emretmek ve kötülükten sakındırmak ise, çevresinde olup bitenlerden soyutlanmış, kendi halinde bir nesil yerine, çevresini şekillendiren, toplumun gidişatına karşı duyarlı dinamik bir nesil yetişmesi açısından son derece önemlidir.

Sabır da, neslimize inançları yaşama uğrunda sıkıntılara göğüs germek, problemlerin altında ezilip kalmamak, olumsuzluklara karşın hâlâ canlı ve ayakta kalabilme becerisini kazandıracaktır.

¹³ Lokman 31/13, 16, 17.

¹⁴ Lokman 31/16.

¹⁵ Lokman 31/17.

¹⁶ Ebû Dâvûd, Salât 26; İbn Hanbel, Müsned, II, 180, 187; Dârakutnî, Salat, 2; İbn Ebî Şeybe, Musannef, I, 394; Beyhakî, Es-Sunenu'l-Kubrâ, II, 228, 229, III, 84.

¹⁷ Ankebût 29/45.

Bu üç husus da ciddiye alınması gereken, azmedilmeye değer, devamlılıkları ancak azim ve gayretle sağlanabilen, meyvelerini hem dünyada hem de ahirette alacağımız önemli ve vazgeçilmez hususlardır.

6. Kibir kötü bir hastalıktır.

Acizlikle çevreli insanoğlunun hangi nedenle olursa olsun başkasını küçük görmesi, kendini büyük görmesi hem ciddi bir yanılğı hem çirkin bir davranış, hem de zulümdür.

7- Davranış sergilerken ölçü, Allâh rızası olmalıdır.

Yaptığımız işlerde Cenâb-ı Allâh'ın rızasını sorgulamak ve onun izninin olup olmaması, çevresindeki insanların beğenisi ve takınacakları tavırdan, davranışın getireceği menfaatten daha önceliklidir.¹⁸

18. Hisler davranışlara yansır.

İnsanın kalbindeki kibir ya da tevazu gibi duygular davranışlarına hatta sesine bile yansır. Bu nedenle kibir duygusunun verdiği bir tavırla davranış sergilemesi kadar, kibir olarak algalanacak tavırlardan da uzak durmak gerekir; bu tavır, yürümek ve konuşurken ses seviyesini ayarlamak olsa bile. Ayrıca müslümanın inancı onun davranışlarına da doğal olarak yansıyacak ve onu kibirli hareketlerden uzak tutacaktır.

¹⁸ “...Zira Allah kendini beğenip övünenleri hiç sevmez.” Lokman 31/18.

2.2. HZ. UZEYR

HZ. Uzeyr (عزير) 'in ismi Arapça kökenli değildir.¹⁹ Arapçaya " عزير " olarak geçen ismin aslının İbrânice olup "Ezra" olduğu ve "yardım, Tanrının yardımı" anlamlarına geldiği belirtilmiştir.²⁰

2.2.1. Kur'ân'da HZ. Uzeyr

İsmi Kur'ân-ı Kerîm'de bir defa geçen HZ. Uzeyr'in peygamberliği de alimler arasında ihtilâflıdır. İbn Kesîr onun İsrâîloğulları'na gönderilen bir peygamber olduğunu söylerken, İbn Abbâs, Atâ' b. Ebi Rabah ve Hasan-ı Basri ise peygamber olmadığı kanaatindedir.²¹

HZ. Uzeyr'in isminin geçtiği ayet şudur:

*"Yahûdiler, Uzeyr Allâh'ın oğludur dediler. Hristiyanlar Mesih Allâh'ın oğludur dediler. Bu, daha önce inkâr edenlerin sözlerine benzeterek ağızlarında geveledikleri sözdür. Allâh onları kahretsin, nasıl da uyduruyorlar."*²²

Bu âyette Yahûdilerin HZ. Uzeyr'e "Allâh'ın oğlu" dedikleri nakledilmektedir.²³ Yuhûdilerin HZ. Uzeyr'e olan aşırı sevgileri, onu "Allâh'ın oğlu" olarak nitelemelerine sebep olmuştur.²⁴

Ayrıca Bakara Sûresi'nin 259. ayetinde yüz yıl uyutulup tekrar hayata döndürüldüğü ve kendisine Allâh'ın öldükten sonra varlıkları tekrar yaratma gücü gösterdiği bildirilen kişinin HZ. Uzeyr olduğu ifade edilmiştir.²⁵

¹⁹ İbn Manzûr, a.g.e., IV, 2925; Râzî, Abdulkadir, a.g.e., I, 467.

²⁰ Yiğit, a.g.e., s. 560.

²¹ İbn Kesîr, Kasas, s. 622-625, Tarih, II, 46.

²² Tövbe 9/30.

²³ Bu görüşün tüm Yahûdilerin değil sadece Arabistan'da yaşayan Yahûdiler'in görüşü olduğu kaydedilmektedir. Bk.: Taberî, Tefsir, X, 110; Beğavî, Tefsir, I, 108; İbnü'l-Cevzî, Tefsir, III, 422-425; İbn Hişam, Sîret, I, 570.

²⁴ Yahûdilerin bu aşırı sevgilerinin nedeni şöyle ifade edilmiştir: Buhtunnasır, Kudüs'ü yakıp yıktıktan sonra, İsrâîloğullarını alıp Babil'e esir olarak götürmüş ve Tevrat'ı da yok etmişti. Uzeyr (a.s) daha sonraları Tevrat'ı tekrar yazıp ortaya çıkardığı için onu çok sevdiler ve "O yokken onu tekrar ancak Allah'ın oğlu yazabilir." diyerek onu yüceltiler. Bk.: Suheyli, a.g.e, I, 175; İbn Esir, Kâmil, I, 270; Sa'lebî, a.g.e, s. 347; Hattâbî, Hamd b. Muhammed b. İbrâhîm, Ebû Süleymân, Garîbu'l-Hadîs (th. Abdülkerîm İbrâhîm el-Azbâvî), Mekke 1402/1982, II, 55; Zemahşerî, el-Fâik fî Garîbi'l-Hadîs (th. Ali Mahmut el-Becâvî, Muhammed Ebû'l-Fazl İbrâhîm), Dâru'l-Ma'rife, Lübnan, ts. , III, 177.

Ayrıca Yahûdi ve Hristiyanlar arasında, onu Tevrat'ı yeniden ortaya koyduğuna dair yaygın kanaat, Kitab-ı Mukaddes'le ilgili ilmî faaliyetleri olan Wellhausen tarafından da belirtilmiştir. O da Tevrat'ın temel metnini redaksiyon ve ilanın HZ. Uzeyr tarafından yapıldığını kabul etmiştir. Bk. Harman, "Uzeyr", İslâm'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi, IV, 410.

²⁵ Katâde, İkrime, Rebî b. Enes, Dahhâk ve Suddî'nin bu görüşte olduğu aktarılmıştır. Bk.: Beğavî, Tefsir, I, 317; Yâkût, a.g.e., II, 540; Sa'lebî, a.g.e., s. 343.

2.2.2. Dersler

1. Aşırı yüceltme.

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi, insanların birine karşı olan sevgisi, onu yüceltip ilâhlaştırma seviyesine gelmemelidir. Böylesine bir sevgi arzu edilen bir sevgi olmadığı gibi aynı zamanda karşıdaki insana da zulümdür.

2. Tekrar dirilmenin delili.

Yukarıda bahsettiğimiz Bakara Sûresi'nin 259. ayeti öldükten sonra dirilmenin bir delilidir.

3. SALİH İNSANLAR

Cenabı Allah Kur'ân'da bazı isimlerden övgüyle bahseder ve onların hayat hikayelerini, insanlara örnek teşkil edecek bir üslup ve yapı içerisinde insanoğluna aktarır. İmran ve Talut Kur'ân'ın kendilerinden kısaca da olsa bahsettiği salih insanlardandır.

3.1. İMRÂN

İmrân (عمران) kelimesinin aslının İbrânice “Amran” olduğu söylendiği gibi Süryâniceden geldiği de ileri sürülmektedir. Öte yandan Arapça " عمر " kökünden türediği de ifade edilmektedir. Ancak Hz.Meryem,'in babasının adı olması sebebiyle kelimenin İbrânice kökenli olması daha muhtemeldir.²⁶

3.1.1. Kur'ân'da İmrân

İmrân ismi Kur'ân-ı Kerîm'de üç yerde zikredilmiştir.²⁷ İmrân ailesinin Âdem, Nûh ve İbrâhîm ailesiyle birlikte seçilip alemlere üstün kılındığı belirtilmektedir.²⁸ İmrân'ın eşi, doğacak çocuğunu Allâh'a adanmış ve ona “*Meryem*” adını vermiştir.²⁹ Ayrıca Hz. Meryem'den “*İmrân kızı Meryem*” diye³⁰ bahsedilmiştir.³¹ Bu âyetlerden anlaşıldığına göre Kur'ân'da hakkında başka bilgi bulunmayan İmrân, Hz. Meryem'in babası, İmrân ailesi ise İmrân, eşi, Hz. Meryem ve oğlu Hz. İsâ'dır.³²

²⁶ Mustafavî, a.g.e., “Amr” maddesi; Harman, “İmrân”, DİA, XXII, 232.

²⁷ Âl-i İmrân 3/33, 35; Tahrîm 66/12.

²⁸ Âl-i İmrân 3/33.

²⁹ Âl-i İmrân 3/35-36.

³⁰ Çocuğa annesinin isim vermesi ve babasından hiç söz edilmemesi, Meryem'in babası olan İmrân'ın daha o doğmadan önce vefat ettiği şeklinde yorumlanmıştır. Bk.: Taberî, Tefsir, III, 235; Râzî, Fahreddîn, a.g.e., VIII, 127; İbnu'l-Esir, Kâmil, I, 298; Sa'lebî, a.g.e., s. 371.

³¹ Tahrîm 66/12.

³² Kur'an'da adı geçen İmrân'ın kim olduğu hususunda islâm alimleri farklı görüşler ileri sürmüşlerdir:

a) İmrân, Hz. Mûsâ'nın ve Hz. Harun'un babasıdır. Dolayısıyla İmrân ailesinden kasıt Hz. Mûsâ ve Hz. Harun ve daha sonra bu soydan gelen peygamberlerdir.

b) İmrân, Hz. Meryem,'in babasıdır. İmrân ailesi, onu eşini, Hz. Meryem,'i ve onun oğlu Hz. İsâ'yı kapsar. Zemâhşerî ve İbnu'l-Cevzî, İmrân'dan kastın Hz. Meryem'in babası olduğu kanaatindedirler. İbnu'l-Cevzî bu görüşünü, Meryem kıssasının en güzel şekilde İmrân isminin geçtiği ve adını aldığı Âl-i İmrân Sûresi'nde anlatıldığı gerçeğine dayandırmaktadır. Konuyla ilgili görüşler için bk.: İbnu'l-Cevzî, Tefsir, III, 130-132; Zemâhşerî, Keşşâf, I, 185; Kurtûbî, Tefsir, IV, 63-64.

3.1.2. Dersler

1. Seçilmiş aile.

Cenâb-ı Allâh'ın islâma hizmet ve Allâh'a kullukta bir aileyi örnek olarak göstermesi ve onları seçtiğini, alemlere üstün kıldığını belirtmesi, onlar için en büyük şereftir.

3.2. TÂLÛT

Tâlût (طالوت) kelimesinin her ne kadar Arapça'da "uzun" manasındaki " طول " kelimesi ile irtibatlandırılıp uzun bir boya sahip olması, güç ve kuvvetinden dolayı طالوت dendiği kaydedilse de³³; aslen Arapça olmadığı,³⁴ İbrânice kökenli olduğu ifade edilmiştir.

35

3.2.1. Kur'ân'da Tâlût

Tâlût'un ismi Kur'ân-ı Kerîm'de iki yerde zikredilmiştir.³⁶ Kur'ân'da Câlût'la yaptığı savaş dolayısıyla kendisinden bahsedilir. Câlût, İsrâîloğullarına saldırmış ve onları mağlup ederek zelîl bir duruma düşürmüştü. Onlar da Kur'ân da ismi zikredilmeyen peygamberlerine giderek, Câlût'la yapacakları savaşta kendilerine bir komutan tayin etmelerini isterler. Onların ihanetini tahmen eden peygamber, savaşın farz kılınması durumunda vazgeçeceklerinden korktuğunu söyler. Onlar, yurtlarından çıkarıldıklarını, kadın ve çocuklarının ellerinden alındığını söyleyerek bu isteklerinde ısrar ederler. Sonuçta Allâhu Teâlâ onlara savaşı farz kılmış ama peygamberin tahmini doğru çıkmıştır. Çoğu bahaneler uydurarak savaştan kaçmıştır.³⁷

Peygamber onlara, Allâh'ın isteklerini kabul edip Tâlût'u başlarına hükümdür olarak atadığını bildirmiştir. Onlar ise soylu bir aileye mensup olmadığını bahane ederek Tâlût'un hükümdarlığına karşı çıktılar. Peygamberleri ise hükümdarlık ve komutanlığın mal-mülk ve soyla değil, siyâsî ve idarî bilgi ve îmân gücüyle ilgili olduğunu Allâh'ın da bu nedenle Tâlût'u seçtiğini söyledi.³⁸ Zîrâ O, askerî bilgilerde de herkesten üstündü.³⁹

İsrâîloğulları itirazlarını sürdürmeye devam edince peygamberleri onlara, Tâlût'un hükümdarlığının alametinin, onlarca kutsal sayılan ve daha önce Câlût tarafından alınıp götürülen "Tabut"un, Tâlût'a geri getirmesi olacağını haber verdi.⁴⁰

Câlût'la savaş için ordusunu hazırlayıp başına geçen Tâlût, askerlerini bir imtihana tabi tutmak istedi. Onlara, az sonra yolları üzerindeki bir ırmakta imtihan edileceklerin bildirir. Bir avuç dışında ondan su içmenin yasak olduğunu, yasağı ihlal edenlerin aserî sayılmayacaklarını söyler. Ama susayan askerlerin büyük bir kısmı kanıncaya kadar su

³³ Köksal, a.g.e., II, 169; Elmalılı, a.g.e., II, 140-141.

³⁴ Fîrûzâbâdî, Kâmûs, I, 199; Zebîdî, a.g.e., s. 1071.

³⁵ Zebîdî, a.g.e., s. 1129; Elmalılı, a.g.e., II, 140-141.

³⁶ Bakara 2/247, 249.

³⁷ Bakara 2/247.

³⁸ Bakara 2/247.

³⁹ İbn Asâkîr, a.g.e., VII, 46; Sa'lebî, a.g.e., s. 266.

⁴⁰ Bakara 2/248.

içerler. İmtihani başaran askerleriyle Câlût'un ordusunun karşısına çıkan Tâlût, bu sefer de ordusundaki bazı askerlerin, sayıca az olmalarını bahane ederek Câlût'un kalabalık ordusunun karşısına çıkamayacakları ihanetiyle karşılaşır. Ama samimi bir şekilde inanmış askerleri ise, Allâh'ın kedilerine yardım edeceğini ve sayıca az toplulukların çoğu defa kalabalık orduları yendiğini ifade ettiler.⁴¹

Allâh'a duâ ederek ve ondan sabır dileyerek düşman ordusunun karşısına çıkan Tâlût ve ordusu, sayıca az olmalarına rağmen, Allâh'ın yardımıyla savaştan muzaffer ayrılırlar. Bu orduda asker olarak bulunan Hz. Dâvûd ise Câlût'u öldürmüştür.⁴²

Hadislerde Câlût'un karşısına çıkmaya cesaret gösteren ve onu yenen Tâlût'un askerlerinin sayısının Bedir ashabının sayısı ile aynı olduğu, yani üç yüz on küsur olduğu bildirilmiştir.⁴³

3.2.2. Dersler

1. Liderlikte ve görevde aranan, ehliyet olmalıdır.

Görev dağıtımında ölçü alınması gereken, mal-mülk, şöhret, akrabalık ilişkileri ve torpil değil, ehliyettir. Önemli olan kişinin üstleneceği görevin hakkını verip veremeyeceği, bilgi, birikim ve yeteneklerinin o görev için yeterliliğidir. Zîrâ ehliyet dikkate alınırsa her alanda başarı elde edilecektir.⁴⁴

2. Liderler kadrolarını gerektiğinde sınamalıdır.

Liderler, beraber iş yapacakları kadrolarının güven ve ehliyet durumlarını öğrenmek için onları deneyebilirler. Özellikle önemli ve ciddiyete haiz görevlerde, sınama zorunlu bir hale gelir. Aksi takdirde eldeki denenmemiş kadrolar üzerine hesap yapılarak planlanan önemli görevler hüsrarla sonuçlanabilir.

Şurası bir gerçektir ki iyi zamanlarda bir lider için herkes dost ve taraftardır. Ama zor ve sıkıntılı zamanlarda etraftaki sahte yakınlar dökülür ve gerçek dostlar ortaya çıkar. Küçük bir sınav meselenin anlaşılması için yeterlidir.

Ayrıca kadrolar da liderlerinin bazı sınavlarını, kendileri için önemsiz ve anlamsız gibi görünse bile anlayışla karşılamalı ve liderlerine olan bağlılıklarını ispatlamalıdır.

⁴¹ Bakara 2/249.

⁴² Bakara 2/250-251.

⁴³ Buhârî, Meğâzî, 5; Tirmizî, Siyer, 38; İbn Mâce, Cihâd 25; İbn Hanbel, Müsned, IV, 290; İbn Hibbân, XI, 120; İbn Ebî Şeybe, Musannef, VII, 363, 364; İbnü'l-Ca'd, Müsned, I, 375.

⁴⁴ Bakara 3/246-247.

3. Başarı için kemmiyet değil keyfiyet belirleyicidir.

Tarih, başarıyı ve zaferleri kemmiyetin değil, keyfiyetin getirdiğine hep şahitlik yapmıştır. Sayıca az ama, davasına inanmış, bilgili ve birikimli, cesaretini muhafaza eden küçük orduların, kalabalık, silah ve teçhizat bakımından daha üstün dünya güçleri karşısında galip geldiğine tarih boyunca şahit olunmuştur. Önemli olan inanmak, gereği gibi hazırlanabilmek, karşı tarafı gözde büyütmemek, savaş zamanında kaçmamak, azimli olmak, Cenâb-ı Hak'tan yardım istemek ve O'na dayanıp güvenmektir.⁴⁵

⁴⁵ Bakara 2/249.

4. KADINLAR

Allahu Teala Kur'ân-ı Kerîm'de isim vermeden bazı kadınlardan bahsederken, sadece Hz. Meryem'den isim zikretmek sûretiyle bahseder.

4.1. HZ. MERYEM

Hiz. Meryem (مريم)'in isminin kökeni konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Kelimenin Arapçadaki “istemek, bir yerden ayrılmak” anlamındaki " رام " kökünden türediğini söyleyenler olsa da,⁴⁶ Arapçada isimler için " فَعِيل " kalıbının kullanılmadığı, dolayısıyla bu ismin yabancı bir isim olduğu,⁴⁷ kelimenin İbrânice asıllı olup “hizmetkâr” anlamına geldiği belirtilmiştir.⁴⁸

Meryem isminin İbrânice'de “Miryâm”, Süryânice ve Ârâmice'de “Maryam” şeklinde kullanıldığı kaydedilmiştir. Kelimenin Ârâmicede “efendi” manasındaki “mârî”en hareketle “denizin efendisi, sahibesi”, kokulu reçine adı olan “mür”ün İbrânicedeki karşılığı olan “mor” ile “denizin hoş kokusu”, “damla” manasındaki “mar”dan hareketle “denizin damlası” anlamlarına geldiği ileri sürülmektedir. Bu sonuncu anlam zamanla “denizin yıldızı” şekline dönüşmüş ve çok yaygınlaşmıştır. “Sevilen” anlamındaki Mısır kökenli “Merî”den geldiği “tanrı” manasındaki “yan” ile birleşerek “Tanrının sevgilisi” anlamını taşıdığı da belirtilmektedir. Kelimeyi birleşik kabul etmeyenlere göre ise türediği köke göre “ümit, acı, yükseklik, isyan, efendi, sahibe, aydınlatan, gösteren, mağrur, şişman, güzel” gibi değişik manalar verildiği ifade edilmiştir.⁴⁹

4.1.1. Kur'ân'da Hz. Meryem

Hiz. Meryem'in ismi Kur'ân-ı Kerîm'de otuz bir defa zikredilmiştir. Bunların yirmi birinde Hz. İsâ'dan bahsedilirken Meryem oğlu İsâ olarak,⁵⁰ diğer on tanesinde de ismen

⁴⁶ İbn Manzûr, a.g.e., III, 1796; Cevâlikî, a.g.e., s. 586-587.

⁴⁷ Zebîdî, a.g.e., s. 116-567.

⁴⁸ Zemahşerî, Keşşâf, I, 551; Âlûsî, a.g.e., I, 316; Suyûtî, İtkân, II, 373.

⁴⁹ Harman, “Meryem”, DİA, XXIX, 236.

⁵⁰ Bakara 2/87, 253; Nisâ 4/157, 171; Mâide 5/17, 46, 72, 75, 78, 110, 112, 114, 116; Tövbe 9/31; Meryem, 19/34; Mü'minûn 23/50; Ahzâb 33/7; Zuhuruf 43/57; Hadîd 57/27; Saf 61/6,14.

"مریم" olarak anılmıştır.⁵¹ Bir defa da ismi zikredilirken "iffetini muhafaza eden kadın" diye kendisine isim verilmeden atıfta bulunulur.⁵²

Hız. Muhammed (s.a.v.)'in "zamanındaki dünya kadınlarının en hayırlısı"⁵³, "cennet kadınlarının üstünü"⁵⁴, "gerçek anlamda kemala eren"⁵⁵ ve "doğarken şeytanın dokunamadığı iki kişiden biri"⁵⁶ olarak nitelediği Hız. Meryem, İmrân'ın kızıdır⁵⁷. Hız. Meryem,, iffet, ismet ve takva gibi faziletleri kendisinde toplamış bir şahsiyettir.⁵⁸

Hız. Meryem,'in annesi kendisine hamileyken onu Beytu'l-Makdis'e (Mescid-i Aksâ) hizmet ve orada Allâh'a ibadet için adayacağına söz vermişti. Hız. Meryem, dünyaya geldiğinde onun kız olduğunu görünce kısa bir tereddütten sonra annesi, onu kız kardeşinin kocası Zekeriyâ (a.s.)'a emanet etti.⁵⁹ Yahûdi din adamları, Hız. Meryem'in onun himayesine bırakılmasına karşı çıkmış ve onun kime bırakılacağına kurayla belirlenmesini istemişlerdi. Kura sonucu Hız. Meryem, Hız. Zekeriyâ'nın himayesine verilmiştir.⁶⁰ Onun gözetiminde özenle yetişmiş, zamanını duâ ve ibaretle geçirmiştir. Hız. Zekeriyâ ona tahsis edilen mihraba her girdiğinde orada bazı yiyecekler görür, nereden geldiklerini sorunca Hız. Meryem, onların Allâh tarafından gönderildiğini söyledi.⁶¹

Beytu'l-Makdis'te Hız. Zekeriyâ'nın himayesinde ve eğitiminde iyi bir şekilde yetişen Hız. Meryem'e gelen melek, ona Allâh tarafından seçildiğini ve bütün kadınlara üstün kılındığını haber vermiş, ibadete devam etmesini emretmiştir.⁶²

Cenâb-ı Hak, Hız. Meryem'e olağanüstü bir şekilde bir peygambere anne olma şerefini lütfedecektir. Bu sebeple ailesinden uzak bir yerde yalnız başına bulunurken aniden bir erkekle karşılaşır. Korkuya kapılan Hız. Meryem, ondan Allâh'a sığındığını ifade eder. O ise, insan olmadığını bir melek olduğunu, Allâh'ın ona lütfedeceği bir çocuğu

⁵¹ Âl-i İmrân 3/36, 37, 42, 43, 44, 45; Nisâ 4/156; Meryem, 19/16, 27; Tahrîm 66/12.

⁵² Enbiyâ 21/91.

⁵³ Buhârî, Enbiyâ, 46, Fezâilu's-Sahabe, 50; Müslim, Fezâilu's-Sahabe, 69; Tirmizî, Menâkıb 62; İbn Hanbel, Müsned, I, 84, 116, 132; Hâkim, Müstedrek, II, 539, III, 657; İbn Abdilberr, el-İstiâb, IV, 1824, Kahire 1380/1960; İbnu'l-Esîr, İzzuddîn, Usdu'l-Ğâbe, VII, 84.

⁵⁴ İbn Hanbel, Müsned, I, 293, 316, 322; İbn Hibbân, Sahîh, XV, 470; Hâkim, Müstedrek, II, 539; Taberânî, el-Mu'cemu'l-Kebîr, XI, 336; Ebû Ya'lâ, Müsned, V, 110; İbn Abdilberr, a.g.e., IV, 1895.

⁵⁵ Buhârî, Enbiyâ, 47; Ebû Dâvûd, Et'ime, 22; Tirmizî, Et'ime 31; İbn Mâce, Et'ime, 14; Tayâlisî, Ebû Dâvud Suleymân b. Dâvud el-Fârisî el-Basrî, Musnedu't-Tayâlisî, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, ts. , I, 68.

⁵⁶ Diğeri de oğlu Hız. İsâ'dır. Buhârî, Enbiyâ, 45; Müslim, Fezâil, 146; Tebarânî, Musnedu's-Şâmiyyîn (th. Hamdi b. Abdulmecîd es-Selefi), Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1405/1984, IV, 167; EbûYa'lâ, Müsned, X, 376.

⁵⁷ Tahrîm 66/12.

⁵⁸ Âl-i İmrân 3/45; Enbiyâ 21/91; Tahrîm 66/12.

⁵⁹ Âl-i İmrân 3/33-36.

⁶⁰ Âl-i İmrân 3/44.

⁶¹ Âl-i İmrân 3/37.

⁶² Âl-i İmrân 3/43-44.

müjdelemekle görevli olduğunu ifade eden Cebrail'dir.⁶³ Cebrail, ona çocuğunun ileride peygamber olacağını bildirir. Hz. Meryem'in, bakire olduğu haled nasıl çocuk doğuracağına şaşırması üzerine, Allâh'ın buna gücünün yeteceğini söyler.⁶⁴

Allâh'ın üflediği ruhla hamile kalan Meryem (a.s.)'in⁶⁵ doğum zamanı yaklaşıncı toplumdan uzaklaşarak uzak bir yere gitmiştir. Doğum sancıları gelince yalnız ve halkın vereceği tepkiyi düşünen Hz. Meryem, daha önce ölmüş olmayı ne kadar çok istediğini söylemiştir. Ona üzelmemesi, ağaçtan dökülen hurmaları yemesi ve gönlünü hoş tutması bildirilmiştir. Doğumdan sonra durumunu soranlar olursa konuşmaması ve susma orucu tuttuğunu söylemesi emredilir.⁶⁶

Çocuğunu alıp şehre dönen Hz. Meryem, kavminin ağır ithamlarıyla karşılaşır. Bunun üzerine kucağındaki çocuğu işaret etmiş ve konuşmamıştır. Kundaktaki bebekle nasıl konuşacaklarını söyleyip kendisine kızan insanlar, bebek olan Hz. Îsâ'nın mucizevi bir şekilde konuşması üzerine ona kulak kesildiler. Düzgün bir şekilde konuşan bebek, onlara Allâh'ın kulu olduğunu, ileride peygamber olarak gönderileceğini ve annesine hürmetkâr olduğunu söyler.

Daha sonra kendilerine bir kötülük yapılacağı endişesiyle farklı bir yere yerleşirler.⁶⁷ Hz. Meryem'in bundan sonraki hayatı hakkında Kur'ân'da başka bilgi bulunmamaktadır.

4.1.2. Dersler

1. Çocuk eğitimi.

Çocuk eğitimi basite alınacak ve geçirtililecek bir husus değildir. Bireylerin, ailenin ve toplumun hem dünyadaki hem de ahiretteki gelecekleri için üzerinde ciddiyetle durulması gereken bir konudur. Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Meryem, annesi ve Hz. Zekerîyyâ ile ilgili anlatılanların eğitimle ilgili olan boyutu, çocuk eğitim hakkında insanlara yol gösterecek pek çok işarete sahiptir.

a) *Doğumdan önceki aşama:* Annesi doğmadan Hz. Meryem'i Allâh'a ibaret için adanmıştı. O bizzat Allâh'a ve onun dinine adanmış bir adaktı. Çocuğu için daha doğmadan bir gelecek tasarlamak ve çizmek ebeveyn için yüksek bir bilinç göstergesidir.

⁶³ Taberî, Tefsir, XVI, 45; Râzî, Fahreddîn, a.g.e, XXI, 195.

⁶⁴ Âl-i İmrân, 3/45-49; Meryem, 19/16-21.

⁶⁵ Enbiyâ 21/91.

⁶⁶ Meryem, 19/22-26.

⁶⁷ Mü'minûn 23/50; Buranın Mısır, Kudüs ya da Dimeşk olduğu söylenmiştir. İbn Kesîr, Kasas, II, 684.

b) *Doğduktan sonra*: Hayırlı olmasını dileyerek çocuğa güzel bir isim koymak ve ismi gibi hayırlı olmasını dilemek güzel bir davranıştır.⁶⁸ Ayrıca şeytan ve şeytanın çağıracağı hayatın çocuklar için, Allâh'a sığınılması gereken bir tehlike olduğu, onun şerrinden emin olmak için Allâh'ın yarımına muhtaç olduğumuz şuuruyla O'na duâ etmeyi ihmal etmemek gerekir.

c) *Geleceği için*: Çocuğu bir çiçek gibi görmek gerekir.⁶⁹ Onun mutluluk saçabileceği gibi solma ihtimalinin de olduğu, yakın ilgi istediği, sürekli bir yönetime muhtaç olduğu unutulmamalıdır. Zamanla çevresinde biten zararlı otları ayıklamak, canlılığını koruması için iyi bir mekân seçmek, zamanında sulamak, kaliteli bir toprağının olması, gerektiğinde gübre takviyesi, mevsimine göre bakım gibi hususlar nasıl bir çiçek için vazgeçilmez hususlarsa; düzgün bir çevre oluşturmak, zararlı alışkanlıklardan korumak, dinî kaynaklı sağlam bir bilgi ve ahlâk bilinci aşlamak, hataları olsa bile düzelebileceğini unutmadan umudu yitirmemek ve düzelmesi için gayret sarf etmek gibi hususlarda çocuklarımız için son derece önemli konulardır.

Ayrıca çocukların bilgi ve birikimine itimat edilen, işinin ehli eğitmenler nezaretinde eğitimlerini sürdürebilmeleri sağlanmalıdır.

2. Kadınlar için örnek bir şahsiyet: Hz. Meryem,

Hiz. Meryem iffeti, takvası, taatı, sabrı ve teslimiyeti ile kadınlara örnek bir şahsiyettir. Her türlü ortamda iffetini koruması, namusuna hâlel getirecek davranışlardan titizlikle kaçınması, ömrünü taat ve ibadetle geçirmesi, çok ağır imtihanı da bile teslimiyetini ispatlaması ve karşılaştığı ithamkâr tavrılara karşı gösterdiği sabır, onu haklı olarak dünya ve ahiret kadınlarının efendisi yapmıştır. Onun söz konusu hususlardaki davranışları zirve mesabesinde dir.

3. Zor imtihanlarda sabrı ve teslimiyeti elden bırakmamak.

Hiz. Meryem'in tabi olduğu sınav cidden zor bir sınavdı. Sınavın dercesini, onun "keşke daha önce ölseydim" sözü ortaya koymaktadır. Onun Allâh'a adanmış, özenle yetiştirilmiş, hayatı taat ve ibadetle geçmiş, meleklerle muhatap olmuş biri olduğunu düşünürsek, o bile bu sözü söyleyebiliyorsa, sınavının ne derece zor olduğu daha rahat anlaşılacaktır. Zîrâ evli olmadığı halde bir çocuk sahibi olmuştu ve çocuğu görenlere bir şeyler söylemesi gerekiyordu.

⁶⁸ Mehmet Vehbi Efendi, Hûlasatu'l-Beyân, Üçdal Neşriyat, İst. 1385/1966, II, 587.

⁶⁹ "...Rabbi onu (Hz.Meryem, 'i) güzel bir bitki gibi yetiştirdi..." Al-i İmrân 3/37.

O bu durumda bile teslimiyetini kanıtlamış, güvenini asla yitirmemiş, mükemmel bir kadındır. Cenâb-ı Hak da güvenini boşa çıkarmamış, karşı karşıya kaldığı imtihanın ağırlığı ve onun bu imtihanda gösterdiği genel davranışını büyüğü ölçüsünde büyük bir mûcizeyle onu yalnız bırakmayacağını göstermiş ve onu yalnız bırakmamıştır.

Buradan şu sonucu da çıkarabiliriz. Allâh'ın yardımı ve mükâfâtı, tabi olunan imtihanın ağırlığı ve imtihanda gösterilen tavırla orantılıdır.

4. Kitlelerin genel tavrı: Zor zamanda ihanet etmek.

Normal zamanlarda seven, destekleyen yanınızda olan kitleler, normalin dışında ve zor bir sınav ortamında yalnız bıraktıkları gibi ihanet de edebilirler.

Konuyu derinlemesine düşünmeleri, muhakeme yeteneklerini kullanmaları ve Hz .Meryem'e kulak verip “*Sen temizliğini ispatlamış, güvendiğimiz bir insansın, hiç ahlâksızlığına şahit olmadık; bu bir mûcizedir* ” demeleri gerekirken, önce onlar ihanet etmiş ve iftiraya kalkışmışlardır.

5. Dünyadaki imtihana isyan etmemek.

Kişinin dünyadaki imtihanını beğenmemesi, buna isyan etmesi yanlış bir tutum olacaktır. Zîrâ bir insanı en iyi tanıyan ve hangi imtihanın altından kakabileceğini ve hangi imtihanın kişi için daha hayırlı olduğunu bilen Cenâb-ı Hak'tır. Bu gerçeği unutmadan zor anlar yaşasa bile sabrı elden bırakmadığı zaman, Allau Teâlâ insana yardım edecektir. Kadın erkek her müslümanın hedefi, bu bilinçle sabredip, imtihandan alnının akıyla çıkmak olmalıdır.

5. SAHABELER

Kur'ân-ı Kerîm'de ismi anılan tek sahabe Zeyd b. Hârise'dir.

5.1. ZEYD BİN HÂRİSE (r.a)

Zeyd (زَيْد) (r.a)'ın ismi Arapçada “artmak, çoğalmak” anlamına gelen " زَاد " fiilinden türemiştir.⁷⁰

5.1.1. Kur'ân'da Zeyd bin Hârise (r.a.)

Zeyd (r.a)'ın ismi Kur'ân-ı Kerîm'de sadece bir yerde zikredilmiştir. Yüce Rabbimiz Zeyd (r.a.)'ın isminin geçtiği âyette şöyle buyurmuştur:

*“Allâh'ın nimet verdiği, senin de kendisine iyilik ettiğin kimseye ‘eşini yanında tut Allâh'tan kork’ diyordun. Allâh'ın açığa vuracağı şeyi, insanlardan çekinerek içinde gizliyordun; oysa Allâh'tan çekinmen daha uygundu. Sonunda **Zeyd** eşiyle ilgisini kestiğinde onu seninle evlendirdik ki evlatlıklarını eşleriyle ilgilerini kestiklerinde onlarla evlenmek konusunda mü'minlere bir sorumluluk olmadığı bilinsin. Allâh'ın emri yerine getirilmiştir.”*⁷¹

Âyetten de anlaşıldığı gibi Zeyd b. Hârise'nin ismi, Arap toplumunda yerleşik evlatlık müessesesinin kaldırılması münasebetiyle söz konusu edilmiştir. Uhud ve Hendek Savaşı arasında geçen iki yıllık dönem, Müslümanlar için zorlu bir süreç olmuştu. Hz. Peygamber ve ashabı bu dönem içinde rahat yüzü görmemiş, barış içinde bir gün bile geçirmemişlerdi. Bu sıkıntılara rağmen toplumsal reformlara ve yeni bir toplumun inşasına ara vermeden devam ediliyordu. İşte bu dönemde evlilik ve boşanma ile ilgili kurallar kondu, miras hukuku belirlendi, içki ve kumar yasaklandı, ekonomik ve sosyal hayatı kapsayan diğer kurallar ve düzenlemeler getirildi.⁷²

Bu hususta düzenlenmesi gereken bir diğer alan da evlat edinme olayı idi. Zîrâ Araplarda evlat edinilen çocuk gerçek bir çocuk gibi kabul ediliyordu. Mirastan pay alıyor, evlat edinen anne onu öz oğlu, öz kısı ise onu öz kardeşi olarak kabul ediyordu, evlat edinilen oğul, evlat edinen kişinin kızıyla veya ölümünden sonra onun dul karısıyla

⁷⁰ İbn Manzûr, a.g.e., III, 1987; Fîrûzâbâdî, Kâmûs, I, 365; Zebidî, a.g.e., s. 2013.

⁷¹ Ahzâb 33/37.

⁷² Mevdûdî, Tefhîm, IV, 381.

evlenemezdi. Evlatlık için de aynı şey geçerliydi. Öldüğünde ya da boşandığında evlat edinen kişi onun karısını öz gelini imiş gibi kabul ediyor ve onunla asla evlenemiyordu.⁷³

Halbuki bu gelenek Bakara ve Nisâ Sûreleri'nde Allâhu Teâlâ tarafından ortaya konan miras, nikah ve boşanma kurallarıyla çatışıyordu. Bu gelenek nedeniyle mirasta hiç payı olmayan mirastan hak kazanıyor, birbirleriyle evlenmeleri helâl olan kadın ve erkeğin evlilikleri yasaklıyor, İslâmın ortadan kaldırmayı hedeflediği ahlâksızlıkların yayılmasına yardım ediyor. Zîrâ her ne kadar toplum tarafından meşru kabul edilse de hiçbir zaman evlatlık kız gerçek kız gibi olamazdı; bu ise kötü sonuçlar doğurabilirdi. Bu nedenle islâmın nikah, boşanma, miras ve zinayı yasaklayan hukuku, bu şekildeki bir evlatlık müessesinin ortadan kaldırılmasını gerektirmişti.⁷⁴

Fakat böyle bir geleneğin sadece sözle “*evlatlık, öz oğul gibi değildir.*” demekle zihinlerden silinmesi mümkün değildi. Yüzyılların getirdiği ön yargı ve bâtil inançlar, sadece sözle değiştirilemez. İnsanlar bu ilişkilerin gerçek akrabalık ilişkisi olmadığını kabul etseler bile, evlatların üvey kardeşleri ile, evlat edinen anne ya da baba ile baba ve annenin de evlatlıkların çocukları ile evlenmeleri hâlâ çirkin ve uygunsuz bulunabilirdi. Bu nedenle bu uygulama bizzat Hz. Peygamber tarafından kaldırılmalıydı. Çünkü hiçbir müslüman, peygamberin Allâh'ın emri ile yapmış olduğu bir şeyi çirkin görmesi mümkün değildi.⁷⁵ Ayrıca bunu yapabilmek o günün koşullarında çok zordu. Diğer müslümanların böyle bir yükün altına girmeleri çok zordu çünkü toplumsal baskıyı kaldırabilmek imkânsız olabilirdi. Bu nedenle bu ağır yükü bizzat Allâh'ın elçisi yüklendi. Dolayısıyla Hz. Muhammed'in bu uygulaması, eşlerinin sayısını arttırmak için değil, çok önemli bir sosyal reformu gerçekleştirmeye yönelikti.

İşte Zeyd b. Hârise'nin ismi, Peygamber (a.s.)'ın toplumda kökleşmiş bu uygulamayı kaldırması dolayısıyla zikredilmiştir. Çünkü bu reformun kendileri vasıtasıyla gerçekleştiği kişiler Hz. Muhammed, Zeyd b. Hârise ve boşadığı eşi Zeyneb b. Cahş idi. Zîrâ Zeyd b. Hârise, Hz. Muhammed'in evlatlığı idi. Zeyd, kabilesine yapılan bir saldırı sonucu esir alınmış ve köle diye satılmıştı. Daha sonra Hz. Hatice'ye hediye edilmişti. O da Hz. Peygamberle evlenince Zeyd Hz. Peygamber'in hizmetini görmeye başlamıştı. Babası ve amcası izini sürüp onu Mekke'de bulduklarına geri götürmek istemişler, fakat Hz. Muhammed (s.a.v)'in yanında kalmayı tercih etmişti. Bunun üzerine Peygamberimiz,

⁷³ A.g.e., IV, 381.

⁷⁴ A.g.e., IV, 381.

⁷⁵ A.g.e., IV, 381.

insanların önünde Zeyd'i azad ettiğini ve onu evlat edindiğini ilan etmişti. Bundan sonra artık Zeyd de, “*Zeyd b. Muhammed*” denmeye başlanmıştı.⁷⁶

Hiz. Muhammed peygamber olduktan sonra bile uzun bir süre Zeyd “*Muhammedin oğlu*” diye çağrıldı. Bu durum “*onları babalarına nispet ederek çağıran*”⁷⁷ ayet ininceye kadar devam etti. Artık ona Zeyd b. Hârise demeye başlamışlardı.⁷⁸ Daha sonra Hiz. Peygamber, Zeyd'i halasının kızı Zeyneb bin Cahş'la evlendirmek istedi. Zeyneb ve Kardeşi Abdullah, önceleri neseplerini ileri sürerek onu kendilerine denk görmedikleri gerekçesiyle bu evliliğe karşı çıktılar. Ne var ki: “*Allâh ve peygamberi bir işe hükmettiği zaman, inanan erkek ve kadınlara artık işlerinde başka yolu seçmek yaraşmaz*”⁷⁹ âyeti inince evlilik teklifini mevburen kabul ettiler ve evlilikleri gerçekleşti. Fakat evliliklerinde problem ortaya çıkıyordu ve huzurlu değillerdi. Çünkü Hiz. Zeyneb, Zeyd (r.a.)'ı küçümser tavırlar sergiliyordu. Evlilikleri iyice çekilmez hale gelince Zeyd (r.a.) Hiz. Peygamber'e gelip Zeyneb'i boşamak istediği söyler. Hiz. Peygamber ise ona Allâh'tan korkmasını ve evliliğini devam ettirmesini söyler. Fakat problemler bitmez, Zeyd (r.a.)'ın boşanma isteği bir defa daha tekrarlanır, Peygamberin cevabı ise her zamanki gibi boşanmaması yönünde olmuştur. Bu arada Allâhu Teâlâ Zeyd (r.a.)'ın Zeyneb'i boşayacağını, evlatlık müessesesinin ortadan kaldırılması için kendisinin Hiz. Zeyneb ile evleneceğini bildirmişti. Bu ağır yük karşısında özellikle kalbinde hastalık olanları ileri geri koşacağından çekinen Peygamberimiz, olacakları bildiği halde Zeyd (r.a.)'a eşinden ayrılmamasını tavsiye ediyordu. Bunun üzerine Zeyd (r.a.)'ın isminin zikredildiği ayet inmiş ve Hiz. Muhammed'e durumu bildiği halde niye hala Zeyd'den eşinden boşanmamasını istediğini sorarak Cenâb-ı Allâh onu uyarmış ve insanlardan çekinmek yerine Allâh'tan çekinmenin daha doğru olacağını söylemişti.⁸⁰

⁷⁶ Suheyli, a.g.e., I,127; Kurtûbî, Tefsir, XIV, 105, 108, 170-172; Mevdûdî, Tefhîm, IV, 423-424.

⁷⁷ Ahzâb 33/5.

⁷⁸ Buhârî, Tefsir, 33.

⁷⁹ Ahzâb 33/36.

⁸⁰ Hiz. Peygamber bir gün Zeyd b. Hârise'nin evine gittiğinde Hiz. Zeyneb'i görüp çok beğendiği, Zeyneb'in durumu sezip Zeyd (r.a.)'a ilettiği, Zeyd (r.a.)'ın peygamber onunla evlenebilsin diye Hiz. Zeyneb'i boşamak istediğine dair bazı rivayetler kaydedilmiştir. Ahzâb Suresi'nin 37.ayetindeki “*Allah'ın açığa çıkaracağı şeyi insanlardan çekinerek gizliyordun*” ifadesi de bazı alimlerce bu doğrultuda yorumlanmış ve Hiz. Peygamber'in gizlediği şeyin “*Hiz. Zeyneb'e olan sevgisi*” olduğu iddia edilmiştir. Kurtubî bu ayeti yorumlarken Katade, Mukatil ve Taberî'nin bu yönde yörükleri olduğunu ifade etmiştir. Bu iddianın pek çok tutarsızlığı da beraberinde getirdiği aşikârdır. Böyle bir olay mantığa da aykırıdır. Çünkü:

a) Hiz. Peygamber Hiz. Zeyneb'i çocukluğundan beri biliyor ve tanıyordu. Zira halasının kızıydı. Bu nedenle onu birden görüp ona aşık olması söz konusu olamaz.

b) Hiz. Zeyneb'in Hiz. Zeyd ile evlenmesini isteyen hatta bu konuda ısrarcı olan ve onları evlendiren Hiz. Peygamber'in kendisidir. Ona karşı özel bir ilgisi olsaydı onunla kendisi evlenirdi.

c) Bu rivayet sahih hadis kitaplarında, sahih bir senedle gelmiş bir rivayet değildir.

5.1.2. Dersler

1. Kur'ân'ın hiçbir ayeti gizlenmemiş, Kur'ân dışında kalmamıştır.

Cenâb-ı Hakk'ın gönderdiği vahyin tümü insanlara ulaşmıştır. Hz. Muhammed kendisine indirilen vahyi eksiksiz olarak insanlara iletmiştir. Hz. Âişe'nin de dediği gibi eğer Allâh Resulü (s.a.v) herhangi bir ayeti gizleyecek olsaydı, Zeyd b. Hârise'nin adının da geçtiği ve uyarıldığı bu ayeti gizlerdi.⁸¹

Zîrâ Hz. Ömer, ibn Mesud, Hz. Aişe ve Hasan-ı Basrî, Allâhu Teâlâ'nın Hz. Peygambere bu âyetten daha ağır bir ayet indirmediyini ifade etmişlerdir.⁸²

2. Zeyd bin Hârise'nin onurlandırılması.

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi Ahzab Suresi'nin 5. ayeti olan “onları babalarına nisbet ederek çağırın” ayeti ininceye kadar Zeyd (r.a.) “Muhammedin oğlu” diye çağırılıyordu; bu onun için çok büyük bir şerefti. Ama âyetten sonra artık Hârise'nin oğlu Zeyd diye çağrılmaya başlandı. Bu şeref ve övünülecek durum ondan alınca Yüce Allâh da bundan ötürü onun kalbinde meydana gelen boşluğu bildiğinden Peygamber ahabından hiç kimsenin sahip olmadığı bir özellikte onu şerefliendirdi. O da Kur'ân'da anılmasıdır. Bu, Yüce Allâh tarafından kendisinden alınan şerefe bir bedel olmak üzere Zeyd b. Hârise'ye nasip olmuştur.⁸³

3. Cenâb-ı Hakk'ın kölelere verdiği değer.

Zeyd b. Hârise'nin azad edilmiş bir köle olması, Kur'ân-ı Kerîm'de anılmasını daha da anlamlı kılmaktadır. Zîrâ hiçbir sahebının ismi Kur'ân'da zikredilmemiştir. Hz.

d) Söz konusu ayetteki "زوجناکھا" (Onu seninle evlendirdik) ve "و کان امر الله مفعولا" (Allah'ın emri yerine getirilmiştir) ifadeleri bu evliliğin Hz. Peygamber'in iradesi dışında, Allah'ın emri olması dolayısıyla gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Bu görüşler için bk.: Mevdudî, Tefhîm, IV, 382; Tabâtabâî, a.g.e., XVI, 329; Elmalılı, a.g.e., VI, 318-319.

Ayrıca müfessirlerin çoğu peygamberin gizlediği şeyin Hz. Zeyneb'e duyduğu sevgi değil, onların evliliklerinin yürümeyeceği, boşanacakları ve onun kendisiyle evleneceği bilgisini olduğunu belirtirler. Ali b. Hüseyin'den de bu yönde bir rivayet gelmiştir. Kurtubî, pek çok müfessir ve alimin de bu görüşte olduğunu kaydeder. Ayetin bu şekildeki yorumları için bk.: Kurtubî, Tefsîr, XIV, 167-170; Tabâtabâî, a.g.e., XVI, 328-329, 333; Seyyid Kutub, a.g.e., IX, 338; Esed, a.g.e., s. 860; Said Havva, el-Esâs fi't-Tefsîr (trc. M. Beşir Eryarsoy), Şamil Yayınevi, İst., XI, 412.

Haz. Muhammed'in gizlediği şeyin “Hz. Zeyneb'i sevmesi” olamayacağını, gizlemesi sebebiyle Kur'an'da bizzat uyarılması da ispat etmektedir. Zira bir kimsenin komşusunun eşini sevdiğini ilan etmemesinden dolayı kınanması akıl işi değildir. O temiz Peygamber, başka bir erkeğin nikâhı altındaki bir kadına aşık olmaktan ve bu aşkı, ayetle kınanmaya kadar gizlemekten uzaktır. Sıradan bir insana bile yakışmayacak bir davranışın seçilmiş bir peygamber için düşünülmesi mümkün değildir. Çünkü İslâm böyle bir durumu ve bu durumun açıklanmasını onaylamaz ki, gizlendi diye kınansın. Sâbûnî, Muhammed Ali, Safvetu't-Tefsîr, V, 90-91; Tabâtabâî, a.g.e., XVI, 329.

⁸¹ Buhârî, Tevhîd, 22; Müslim, İmân, 288; Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'ân, 34; İbn Hanbel, Müsned, VI, 266; Taberânî, el-Mu'cemu'l-Kebîr, XXIV, 42; İbn Râhaveyh, Müsned, III, 797.

⁸² Kurtubî, Tefsîr, XIV, 166-167.

⁸³ A.g.e., XIV, 170.

Muhammed (s.a.v.)'in en yakın dostu, hicret arkadaşı ve müslümanların ilk halifesi Hz. Ebu Bekir bile Hz. Peygamberle olan hicreti anlatırken isim verilmeden "ثاني اثنين (iki kişiden biri)" diye zikredilmiştir. Zeyd (r.a)'ın zikredilmesi, Cenâb-ı Allâh'ın insanlar arasındaki hür-kölü statüsüne değer vermediği, insanları, inançları ve takvalarına göre değerlendirdiğinin en büyük kanıtıdır. Çünkü Zeyd b. Hârise gerçekten değerli ve faziletli bir şahsiyettir.⁸⁴

4. *İslâm, ilkelerini başkalarının kabullerine göre belirlemez.*

İslâm, ilkelerini belirlerken başkalarının kabul ve değerlerini değil; getirdiği fayda ve barındırdığı hikmeti göz önünde bulundurur.

Gelecek tepkilerin dozu ve şeklini dikkate alarak, başkalarının ne diyeceğini esas alıp ona göre tavır belirleyen, ilke ve kural ortaya koyan, düzenleme yapan düşünce ve hareketlerin başarıya ulaşamayacağı ve hedeflerine varamayacakları açıktır. Ancak kendi esaslarından hareket ederek tavır belirleyen ve düzenleme yapan çabalar başarılı olacak ve hayatı güzelleştirecektir.

İslâmın Arap toplumundaki evlatlık müessesini ortadan kaldırıp, bu alanı düzenlerken ortaya koyduğu tavır bu konuya çok güzel bir örnektir. Çünkü münafıkların ve kâfirlerin tepkilerine rağmen, insanların konuyu dillerine dolayarak, bunu islâma ve peygambere saldırı gerekçesi yapacakları açık iken, Allâhu Teâlâ, evlatlık edinenlerin, evlatlık edindikleri kişilerin ayrıldıkları eşleri ile evlenebilecekleri hükmünü ortaya koymuş, bunu bizzat elçisinin uygulamasıyla insanlara göstermiştir.

5- *H. Peygamberin hayatı islâmdan ayrı düşünülemez.*

Üzerinde durduğumuz konu, aslen Peygamber'in aile hayatını ilgilendiren bir husus iken Allâh (c.c.) O'nun zihinsel ve ailevî huzuru için bu meseleyi Kur'ân'a taşımış ve O'nun hayatı, olumlu ya da olumsuz olarak islâmı direk etkileyeceği için bu konuya açıklık getirmiştir.

⁸⁴ O'nun fazileti ile ilgili olarak bazı hadislerle şu kaynaklardan bakılabilir: Buhârî, Meğazî, 45; Tirmizî, İsti'zân, 40, Menâkıb, 46;

6. LAKABI İLE ZİKREDİLENLER

Lakab: Arapça bir kelime olan lakab (لُقَب) dilciler tarafından “nebez (نَبَز) ile açıklanmıştır.⁸⁵ Nebez ise “bir kimseye gizli kalmasını istediği bir ayıbyla hitap etmek” anlamına gelir.⁸⁶ Ancak daha sonraları aslında “sıfat, vasıf” demek olan, genellikle kişinin severek aldığı, onu toplum içinde yücelten ad anlamındaki na’t da lakap karşılığında kullanılmaya başladı.⁸⁷ Böylelikle “kişiyi ismi dışında takılan isim”⁸⁸ ya da daha genel bir ifade ile “övgü veya yergi ifade eden, kişinin ismi dışındaki isim ve sıfatı” manası kazanmış oldu.⁸⁹

Cahiliye döneminde kişinin adından başka sonradan toplumun verdiği bir de lakabı olur, onun fizik veya karakter yapısını yansıtan bu lakap bazan takdir bazan tahkîr ifade ederdi.⁹⁰

Kur’ân-ı Kerîm’de mü’minlerin birbirlerini çirkin lakaplarla çağırması yasaklanmış ve bu davranış tövbe edip vazgeçilmesi gereken fasıklık kapsamında sayılmıştır.⁹¹

İslâm ahlâkına göre bir kişiye aynı ismi taşıyan başka kişilerden ayırmak ve onun tanındığı özelliğini vurgulamak amacıyla lakap takmakta bir sakınca yoktur.⁹² Mesela Abdülgâni b. Saîd’e cömertliğinden dolayı “Âniyetu’l-Asel (آنية العسل Bal Kabı), Meymûn b. Eflâh’a tarif maksadıyla “el-Eşber” (الأشبر Uzun parmaklı) denilmiştir.⁹³

Hz. Peygamber insanları lakap ve künyelerinin en sevimlisiyle çağırmaktan hoşlanır⁹⁴, bunu bir mü’minin diğeri üzenideki haklarından sayardı.⁹⁵ Resûlullah’ın ashabından bazılarının lakabı şöyleydi:

Hiz. Ebûbekir : es-Siddîk, el-Atîk, zü’l-Hilâl, Evvâh, Şeyhulislâm

Hiz. Ömer : el-Fâruk, (Hiz.Ebû Bekir ile bereber ikisinin: Şeyhayn)

Hiz. Osman : Zu’n-Nûreyn

⁸⁵ İbn Manzûr, a.g.e., V, 4056; Fîrûzâbâdî, Kâmûs, I, 173; Zebîdî, a.g.e, s. 946; Râzî, Abdulkâdir, a.g.e, I, 612.

⁸⁶ Bozkurt, “Lakab”, DİA, XXVII, 65.

⁸⁷ A.g.e., XXVII, 65.

⁸⁸ Ferâhîdî, a.g.e., V, 172.

⁸⁹ Munâvî, a.g.e, I, 624; Curcânî, a.g.e, I, 247.

⁹⁰ Bozkurt, “Lakab”, DİA, XXVII, 65.

⁹¹ Hucurât 49/11.

⁹² Şevkânî, a.g.e., V, 91.

⁹³ Bozkurt “Lakab”, DİA, XXVII, 65.

⁹⁴ Buhârî, el-Edebu’l-Mufred (th. Muhammed Fuâd Abdalbâkî), Dâru’l-Beşâiri’l-İslâmiyye, Beyrut, 1409/1988, I, 285; Teberânî, el-Mu’cemu’l-Kebîr, IV, 13.

⁹⁵ Hâkim, Müstedrek, III, 485; Teberânî, el-Mu’cemu’l-Evsat, VIII, 192; Beyhakî, Şuabu’l-Îmân, VI, 430-431.

Hz. Ali : El-Murtezâ, Ebû Turâb, Haydar, Esedullâhi'l-Ğâlib
Hz. Hamza : Esedullah, Seyyidu'sh-Şuhedâ
Hâlid b. Velîd : Seyfullâh
Câfer b. Ebû Talib : Tayyâr, Zu'l-Cenâhayn
Huzeyme b. Sabit : Zü'sh-Sehâdeteyn
Esmâ binti Ebî .Bekr: Zâtu'n-Nitâkayn
Hz. Aişe : Ummu'l-Mu'minin, es-Sıddîka, es-Sâdika⁹⁶

Kur'ân-ı Kerîm'de zikredilen Zülkarney, Mesih ve İsrâîl ve Firavun birer lakaptırlar.

⁹⁶ Bozkurt, "Lakab", DİA, XXVII, 65.

6.1. İSRÂİL

İsrâîl (إسرائيل) kelimesi İbrânice bir kelimedir. “Tanrı” anlamındaki “İl” ile “kul” anlamındaki “İsra” kelimesinden oluşmuştur ve “Tanrının kulu” anlamına gelir.⁹⁷ Arapça’ya “Abdullah” ile birlikte “Safvetullah” veya “Seyrullah” olarak da çevrilebileceği de kaydedilmiştir.⁹⁸

6.1.1. Kur’ân’da İsrâîl

Hiz. Ya’kûb’un lakabı olan İsrâîl Kur’ân-ı Kerîm’de iki defa tek başına⁹⁹, kırk defa da " بني إسرائيل " diye zikredilmiştir.¹⁰⁰ Gerek Kur’ân’da gerekse islâm kaynaklarında “İsrâîloğulları” tabiri Ya’kûb (a.s.)’ın soyundan gelen ve ırken Yahûdi olanlar için kullanılmıştır.¹⁰¹ Dolayısıyla Hiz. Ya’kûb’un çocukları ve onların soyundan gelenler. Hiz. Mûsâ’nın kavmi, Hiz. İsrâ’nın kavmi gibi geçmişte yaşamış insanların yanında, Hiz. Muhammed (s.a.v.) döneminde başta Medine olmak üzere Arap yarımadasında yaşayan Yahûdileri ifade etmektedir.¹⁰²

Kur’ân-ı Kerîm’de, Tevrat indirilmeden önce, Hiz. İsrâîl (Ya’kûb)’un kendine haram kıldığının dışındaki tüm yiyecekleri İsrâîloğulları’na helal olduğu bilgisi verilmiştir.¹⁰³ Ayrıca Hiz. İsrâîl’in soyundan pek çok peygamber gönderildiği, bunların doğruya ulaştıran ve seçkin kılınan insanlar olduğu bildirilmiştir.¹⁰⁴

6.1.2. Dersler

1. İsrâîloğulları, islama sarılmaladırlar.

Ya’kûb (a.s.) vefat etmeden önceki vasiyetinde çocuklarına İbrâhîm (a.s) dininden uzaklaşmamaları ve müslüman olarak ölmelerini tavsiye etmiştir.¹⁰⁵ Dolayısıyla Ya’kûb (a.s.)’ın torunları olan Yahûdiler, gafletten uyanıp bu gerçeği görmeli ve atalarının dininden islama yönelmelidirler. Ayrıca “Allâh’a ibadet” manası taşıyan bir isme izâfe edilmelerinin temelinde, hatalıdan dönüp dedelerinin dinine sarılmaları ve Allâh’a gereği

⁹⁷ Meryem 19/58.

⁹⁸ Âl-i İmrân 3/93.

⁹⁹ Harman, “İsrâîl”, DİA, XXIII, 194.

¹⁰⁰ Cevâd Ali, a.g.e., VI, 512.

¹⁰¹ Suyûtî, İtkân, II, 380.

¹⁰² A.g.e., II, 380.

¹⁰³ Âl-i İmrân 3/93; Meryem 19/58.

¹⁰⁴ Bakara 2/40,47,83,122,211,246; Âl-i İmrân 3/49; Mâide 5/12,32,70,72,78,110; A’râf 7/105,134,137,138; Yûnus 10/90,93; İsrâ 17/2,4,101,104; Tâhâ 20/47,80,94; Şuarâ 26/17,22,59,197; Neml 27/76; Secde 32/23; Mü’min 40/53; Zuhurf 43/59; Duhân 44/30; Gâşiye 45/6; Ahkâf 46/10; Saf 61/6,14.

¹⁰⁵ Bakara 2/130-133.

gibi kulluk etmeleri istenmesi yatmaktadır. Zîrâ başta da ifade ettiğimiz gibi İsrâîl “*Âllah’ın kulu*” anlamına gelmektedir.

6.2. ZULKARNEYN

Zulkarneyn (ذو القرنين) kelimesi Arapçadaki “zu - ذو ” ile “karneyn - قرنين ” kelimelerinin birleşmesinden oluşmuştur. “Zû” sahip anlamına gelir. “Karneyn” ise “boynuz, perçem, tepe, zaman, güneş” gibi anlamlara gelmektedir.¹⁰⁶ “Karneyn” ise “karn”ın etsniyesidir. Buna göre genel tercihe göre kelime, “iki boynuz sahibi” anlamına gelmektedir.

Gerçek ismi konusunda farklı görüşler olan Zulkarney’e bu lakabın verilme nedeni hakkında farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bazı görüşler şunlardır:

- a) Başının iki yanında boynuz benzer çıkıntıların bulunması
- b) Örölmüş iki deste saçının olması
- c) Yeryüzünün doğu ve batısına sahip olması. Bu görüş alimler arasında en çok tercih edilen görüştür.¹⁰⁷

6.2.1. Kur’ân’da Zulkarneyn

Zulkarney’in ismi Kur’ân-ı Kerîm’de üç defa zikredilmiştir.¹⁰⁸ Kehf Sûresi’nde kendisinden bahsedilen Zulkarneyn’in¹⁰⁹ peygamber olup olmadığı tartışmalıdır. Genel kanaat, onun peygamber değil âdil ve sâlih bir kral olduğu yönündedir.¹¹⁰

Kur’ân-ı Kerîm’de Zulkarney üstün yeteneklere, geniş kudrete ve imkânlarla sahip biri olarak tanıtılır.¹¹¹ Yeryüzünün doğu ve batısına seferler düzenlediği, orada zalimleri cezâlandırıp iyilere güzel davrandığı belirtilir.¹¹² Başka bir seferinde azgın ve bölgede terör estiren Ye’cûc ve Me’cûc kavimlerinin başlarına bela olduğu bir topluluğa rastlar. Ondan ücreti karşılığında yardım isteyen kavme, Cenâb-ı Hakk’ın rızasının daha

¹⁰⁶ Fîrûzâbâdî, Kâmûs, s. 157; Zebîdî, a.g.e, s. 8137.

¹⁰⁷ İbn Manzûr, a.g.e, V, 3608; Fîrûzâbâdî, Kâmûs, s. 1578; İbnu’l-Esîr, en-Nihâye fî Ğarîbi’l-Hadîs ve’l-Eser (th. Tâhir Ahmet ez-Zâvî, Mahmut Muhammed et-Tanâhî), el-Mektebetu’l-İlmiyye, Beyrut, 1399/1979, IV, 81; Şevkânî, a.g.e, III, 439; Beğâvî, Tefsir, I, 197; Sâbûnî, Muhtesar-u İbn Kesîr, II, 619; Elmalılı, a.g.e, V, 382; Suyûtî, İtkân, II, 381.

¹⁰⁸ Kehf 18/83, 86, 94.

¹⁰⁹ Zulkrney’in kim olduğu hususunda onlarca görüş ortaya atılmıştır. Büyük İskender, adaletiyle meşhur İran kralı Nûşîrevân en meşhurlarındandır. Bunların dışında Sa’b, Şemmer Yer’aş, Afrîdun gibi daha çok isim sıralanmıştır. Fakat Zulkarney’in hangisi olduğu hususunda sahih bir rivayet bulunmamaktadır. Elmalılı, onun isim ve şahsiyetini belirlemeye kalkmanın Kur’ân’ın zevkine ayırını olduğunu belirtmiş ve Kur’ân’da onunla ilgili verilen bilgiler ve özellikleriyle yetinmenin doğru olacağını ifade etmiştir. Konuyla ilgili görüşler için bk.: Elmalılı, V, 385; İbn Manzûr, a.g.e, V, 3608; Fîrûzâbâdî, Kâmûs, s. 1579; Râzî, Abdulkâdir, a.g.e., I, 560; İbnu’l-Esîr, Nihâye, IV, 81.

¹¹⁰ Mevdûdî, Tefhim, III, 191-192, 198; Seyyid Kutub, a.g.e, VII, 444; Sâbûnî, Safvetu’t-Tefâsîr, III, 463; Hz. Ali’den şöyle bir söz nakledilmiştir: “O ne peygamber ne de kraldır. O, Allah’ı seven Allah’ın kendisini sevdiği bir kul idi.” Bk.: Beğâvî, Tefsir, I, 197; İbnu’l-Cevzî, Tefsir, V, 184.

¹¹¹ Kehf 18/84.

¹¹² Kehf 18/85-90.

hayırlı olduğunu söyleyerek karşılıksız yardım eder. Demir ve bakır madenlerini eritip karıştırarak azgın kavmin kullanacağı güzergâhın olduğu iki dağın arasına yüksekçe bir set inşa eder.¹¹³

Zulkarney, bilgili, dünya coğrafyasının önemli bir bölümünü tanıyan, pek çok seferler düzenlemiş; âhiret gününe îmân eden, Hakk’a karşı teslimiyet gösteren sâlih bir zât idi.

6.2.2. Dersler

1. *Gücü ifsâd için değil ıslâh için kullanmak*

İnsanoğlu sahip olduğu siyâsî, ekonomik, askerî gücü yeryüzünde fesat çıkarmak, insanlara zulmetmek ve zulmü yaymak için değil; yeryüzünü ıslah etmek, insanların problemlerini çözmek, halkların yardımına koşmak, adaleti te’sis etmek için kullanılmalıdır.

2. *Dünya çapında yardım kuruluşları oluşturmak.*

Yeryüzünün dört bir köşesinde yaşayan yardıma muhtaç insanların yardımına koşmak için, sağlam yapılara sahip yardım kuruluşları oluşturulmalıdır. Yardımlarında maddî karşılık almayacak şekilde güçlü finansman kaynaklarına sahip kuruluşlar, yeryüzünü daha da yaşanabilir bir hale getirecektir.

¹¹³ Kehf 18/92-97.

6.3. MESÎH

Mesîh (مَسِيح) kelimesinin Arapça “gezmek, dolaşmak” anlamındaki “seyh(السّي)” kökünden türediğine dair bir görüş olsa da ¹¹⁴ kelimenin yabancı olduğu, sonradan Arapçalaştığı kaydedilmiştir.¹¹⁵

Mesîh kelimesinin aslı Ârâmîce “*meşîha*”, İbrânîce “*maşiah*”tır. Sami dillerinde müşterek olan kelimenin fiil kökü Arapçada “*meseha* (مَسَح)”, Asur dilinde “*maşâhu*”, Ârâmîce ve İbrânicede “*mâşâh*” olup, “*el sürmek, elle sıvazlamak, yağ sürmek, yağla meshetmek*” anlamındadır.¹¹⁶ Kelime ise “*yağ sürülmüş, yağla meshedilmiş, yağla meshedilerek dinî bir görevle vazifelendirilmiş, Tanrının bir görev tedvi etmek üzere el kayduğu kişi*” anlamına gelmektedir.¹¹⁷ Mesih’in “*sıddık*” anlamına geldiği de ifade edilmiştir.¹¹⁸

Hz. Îsâ’ya Mesîh lakabı verilmesinin nedenleri olarak şunlar sayılmıştır: Yeryüzünde çok gezmesi, hastalıklı bir kimseye dokunduğu zaman iyileştirmesi, güzel yüzlü olması, yağla meshedilmiş olarak doğması.¹¹⁹

6.3.1. Kurân’da Mesîh

Hz. Îsâ’nın lakabı olan Mesîh kelimesi Kur’ân-ı Kerîm’de on bir yerde zikredilmiştir.¹²⁰ Hz. Îsâ’nın, Mesîh kelimesiyle beraber kullanıldığı dokuz yerde “*onun ilâh olmadığı, Allâh’ın oğlu olmadığı, böyle inanların küfre girdiği, onun insan olduğu*” düşüncesinin işlenmiş olması dikkat çekicidir.

Kur’ân’da bu kelime, Yahûdilik ve Hristiyanlıktaki gibi kurtarıcı anlamı yüklenmiş bir Mesîh anlamıyla yer almamaktadır. Aksine Hz. Îsâ için doğumundan itibaren kullanılan bir kelimedir.¹²¹

¹¹⁴ Râgıb, a.g.e., s. 1364; İbn Manzûr, a.g.e., VI, 4196-4197; Zebîdî, a.g.e., s. 1848.

¹¹⁵ Zebîdî, a.g.e., s. 1849; Feyûmî, a.g.e., II, 572; Nevevî, Tahrîr, I, 270; İbnu’l-Esîr, Nihâye, IV, 699.

¹¹⁶ Waardenburg, Jacques, “Mesih”, DİA, XXIX, 306.

¹¹⁷ A.g.e., XXIX, 306.

¹¹⁸ Zebîdî, a.g.e., s. 1849; Suyûtî, İtkân, II, 380; İbnu’l-Esîr, Nihâye, IV, 699.

¹¹⁹ İbn Manzûr, a.g.e., VI, 4197; Zebîdî, a.g.e., s. 1849; İbnu’l-Esîr, Nihâye, IV, 699; Nehhâs, a.g.e., II, 342; Râgıb, a.g.e., s. 1364; Suyûtî, İtkân, II, 350.

¹²⁰ Âl-i İmrân 3/45; Nisâ 4/157,171,172; Mâide 5/17,72,75; Tövbe 9/30,31.

¹²¹ Hz. Îsâ’nın kıyamet âlâmetleri kapsamında yeryüzüne tekrar döneceğine dair bilgiler, hadis-i şeriflere dayanmaktadır.

6.3.2. Dersler

1. *Cenâb-ı Hak evlat edinmekten münezzehtir.*

Hristiyanların, doğumunun farklı olması ve aşırı sevgi sebebiyle Hz. İsa'yı Allâh'ın oğlu olarak algılamaları ve inançlarını bu kanaat üzere inşa etmeleri, Cenâb-ı Allâh'a karşı büyük bir bühtandır.

İKİNCİ BÖLÜM

İBRET LİK ŞAHSİYETLER

2.1. KÂFİR İSİMLERİ

İnsanlık tarihinin başlangıcından bugüne, her daim iyilik ve kötülüğün temsilcisi olan insanlar var olagelmıştır. Rabbimiz tarihin farklı devirlerinde yaşamış iyi insanları kitabında örnek şahsiyetler olarak sunduğu gibi, ibret olmamız gereken ve düştükleri hataları tekrarlamamız gereken bazı insanları zikretmiştir. Âzer, Kârun, Hâmân, Sâmirî ve Câlût farklı olumsuz özellikleriyle ön plana çıkan ve rabbimizin bizlere ibret olarak sunduğu isimlerdir.

2.1.1. ÂZER

Âzer (أزر) isminin menşei tartışmalıdır. İbrânice’de “*işini sağlam yapan, güçlü, kuvvetli*” manasındaki “*âzûr*” kelimesinden Arapçalaştırıldığı ve Nemrut’un veziri olması, görüş ve fikirlerindeki güvenilirliği sebebiyle kendisine bu adın verildiği ileri sürülmüştür¹²². Nitekim, Arapçada " أزر " kökünde “*güç, kuvvet, güçlendirmek, desteklemek*” manaların bulunmaktadır.¹²³

Diğer taraftan Âzer kelimesinin İbrânice “*Elizer*” kelimesinin bozulmuş şekli olduğu,¹²⁴ Nebâtî dilinde “*kocamış, ihtiyar*” anlamına geldiği,¹²⁵ Hz. İbrâhîm’in konuştuğu dilde, “*hata eden, dalâlate düşen*” anlamına geldiği,¹²⁶ “*yardımcı*” anlamının bulunduğu¹²⁷ ifade edilmiştir. Her ne kadar Arapça’daki (أزر) kökünden türediği iddia edilse¹²⁸ de genel kanaat kelimenin Arapça olmadığı yönündedir.¹²⁹

2.1.1.1. Kur’ân’da Âzer

Kur’ân-ı Kerîm’de ismi bir zefa zikredilen Âzer,¹³⁰ Hz. İbrâhîm’in babasının adıdır. Arapçada kelimenin “*amca*” anlamında da kullanıldığı gerekçesiyle onun Hz. İbrâhîm’in babası değil de amcası olduğu ileri sürülse¹³¹ de, bu görüş islâm alimlerinin

¹²² Mustafâvî, a.g.e., I, 64-65.

¹²³ İbn Manzûr, a.g.e., I, 72.

¹²⁴ Tümer, Günay, “Âzer”, DİA, IV, 316.

¹²⁵ Sa’lebî, a.g.e., s. 55.

¹²⁶ İbn Manzûr, a.g.e., I, 72; Râğıb, a.g.e., I, 34; İbnu’l-Cevzî, Tefsir, III, 70-71; Kurtubî, Tefsir, VII, 23; Şevkânî, a.g.e., II, 192.

¹²⁷ Kurtubî, Tefsir, VII, 23; Şevkânî, a.g.e., II, 192.

¹²⁸ İbn Fâris’in bu görüşte olduğu belirtilmiştir. (Kurtubî, Tefsir, VII, 23; Şevkânî, a.g.e., II, 192).

¹²⁹ İbn Manzûr, a.g.e., I, 72; Fîrûzâbâdî, Tefsir, I, 437.

¹³⁰ En’âm 6/74.

¹³¹ Tabâtabâî, a.g.e., VII, 169-170, 214.

geneli tarafından reddedilmiş ve onun Hz. İbrâhîm'in babası olduğu kanaati benimsenmiştir.¹³²

Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. İbrâhîm'in, babası Âzer'i¹³³ hak dine davetiyle ilgili ayetlerde belirtildiğine göre, Hz. İbrâhîm putlara tapmanın mantıksızlığını babasına açıklamış¹³⁴ fakat babası onun söylediklerini kabul etmediği gibi kendi dinini ona telkin etmeye kalkışmış ve üstelik onu tehdit etmiştir.¹³⁵ Âzer, onu putlarla ilgili bir bayrama götürmek istemiş¹³⁶ fakat Hz. İbrâhîm hasta olduğunu öne sürerek babasıyla gitmemiş, hiç kimsenin bulunmadığı bir sırada babasının ve kavminin taptığı putları kırmıştır.¹³⁷ Babasının hak dinini kabul etmeyip putlara tapmakta ısrar etmesi üzerine Hz. İbrâhîm onun için Allâh'tan mağfiret dilemiş,¹³⁸ ancak bu dileği kabul edilmemiştir. Zîrâ babası "*Allâh'ın düşmanı*"dır.¹³⁹

Ayrıca Kur'ân'da açıkça belirtildiğine göre Âzer, Hz. İbrâhîm'e putlar hakkındaki düşünce ve itirazlarına devam etmesi halinde yanından ayrılmasını emretmiş,¹⁴⁰ Hz. İbrâhîm de babasının Allâh'ın düşmanı olduğunu görünce ondan uzaklaşmıştır.¹⁴¹

2.1.1.2. Dersler

1. *İnanç bağı, kan bağından daha önemlidir.*

İslâm inanç sistemini reddeden, kişinin babası bile olsa, inanç konusundaki sözlerinin ve isteklerinin bağlayıcılığı ortadan kalkar. Akraba yada baba diye, bir kimsenin islâmın ilkelerine aykırı istekleri kabul edilemez. Hatta Allâhu Teâlâ'nın emirlerine aykırı davranmak için baskılar olması durumunda ailenin terki gerekiyorsa bundan çekinilmez.

¹³² İbn Abbas, Suddî, Hasan-ı Basrî ve İbn İshâk'ın bu görüşte olduğu belirtilmiştir. (İbnu'l-Cevzî, Tefsir, III, 70-71; Elmalılı, a.g.e., III, 451-452).

¹³³ Âzer'in Nemrut'un himayesinde bir put ustası olduğu kaydedilmiştir. Onun Nemrut'un damadı, hatta veziri olarak gösteren kaynaklar da vardır: Mustafâvî, a.g.e., I, 65; Taberî, Tarih, I, 120; Sa'lebî, a.g.e., s. 75; İbnu'l-Esir, Tarih, I, 96.

Âzer devletin önce gelen görevlilerinden olup döneminin imtiyazlı sınıfına mensup bir insandır. (Mevdûdî, Tefhîm, I, 565, Hz. Peygamber'in Hayatı, I, 447).

¹³⁴ Meryem, 19/42-45.

¹³⁵ Meryem, 19/46.

¹³⁶ Taberî, Tarih, I, 238.

¹³⁷ Enbiyâ 21/57-68; Saffât 37/89-96.

¹³⁸ Meryem, 19/47; Şuarâ 26/86; Mumtehine 60/4.

¹³⁹ Tövbe 9/114.

¹⁴⁰ Meryem, 19/46.

¹⁴¹ Tövbe 9/114.

2.1.2. KÂRÛN

Kârûn (قارون) isminin yabancı kökenli olup sonradan Arapça'ya geçtiği belirtilmiştir.¹⁴²

2.1.2.1. Kur'ân'da Kârûn

Kur'ân-ı Kerîm'de Kârûn, Hz. Mûsâ'nın kavminden, hazinelerinin anahtarlarını ancak güçlü bir topluluğun taşıyabildiği, zenginliği ile mağrur bir kişi olarak tanıtılır. Kârûn gösterişi sevmekte, kavminin arasında ihtişamla dolaşmaktadır; onun bu durumu ise pek çok kimsenin hayranlığını cezbetmektedir. Kavminin, servetiyle böbürlenmemesi gerektiği yönündeki uyarılarına karşı Kârûn, bu serveti, kendi bilgisi sayesinde oluşturduğunu ileri sürüyordu. Nihayet kendisi ve serveti yerin dibine batırılmış, bu sondan kendisini ve servetini kurtaracak hiçbir güç çıkmamıştır.¹⁴³

Kur'ân-ı Kerîm'de ismi dört yerde zikredilen Kârûn¹⁴⁴ hakkında diğer ayetlerde de, Hz. Mûsâ'nın apaçık dedillerle Firavun, Hâmân ve Kârûn'a gönderildiği, fakat onların Hz. Mûsâ'yı yalancı bir sihirbaz olarak niteledikleri, ona karşı çıktıkları, yeryüzünde büyüklük tasladıkları sonuçta her birinin, farklı şekillerde cezâlandırıldığı ifade edilmiştir.¹⁴⁵ Kur'ân'da bu şekilde tanıtılan Kârûn'un, servet azgınlığının sembolü olduğu¹⁴⁶, servetiyle birlikte Hz. Mûsâ'nın karşısındaki cephede yer aldığı anlatılmaktadır.

2.1.2.2. Dersler

1. Zenginlik imtihan vesîlesidir.

Varlık da tıpkı yokluk gibi imtihan vesîlesidir. Yalnız insanların çoğu, özellikle zenginliğin, bir anlamda mükâfât olduğu kanısıyla, onun imtihan vesîlesi olduğu gerçeğinin farkında olamayabiliyorlar. Halbuki maddî imkânlar da zorlu sınav araçlarıdır.

İslâma karşı cephe alanların servet sahibi olmaları, onların davalarında haklı olduklarının ya da üstün olduklarının göstergesi değildir. Maddî imkânlarının geniş olması kendilerine verilen mühleti hatırlatmalıdır; bu ise çoğu zaman onların sonunu hazırlar. Bu nedenle servet sahiplerine imrenmek, hayra talip olanların uzak durması gereken bir hastalıktır. Zîrâ hayrın varlıkta mı yoksa yoklukta mı olduğunu bilmek mümkün değildir.

¹⁴² İbn Manzûr, a.g.e., V, 3614; Zebîdî, a.g.e., s. 8140; Râzî, Abdulkâdir, a.g.e., I, 560.

¹⁴³ Kasas 28/76-82.

¹⁴⁴ Kasas 28/76,79; Ankebût 29/39; Mü'min 40/24.

¹⁴⁵ Ankebût 29/39; Mü'mün 40/24.

¹⁴⁶ Mahmud Şâkir, a.g.e., I, 117.

2. Kârûn tiplemesinin özellikleri

Kendisi ile ilgili verilen bilgilerle dayanarak, servet azgını insanları sembolize eden Kârûn'un ve Kârûn ruhlu insanların şu özellikleri taşıdıklarını söyleyebiliriz.

a) Servetlerine ve maddî imkânlarına dayanarak kibirlidirler, insanlara tepeden bakarlar.

b) Sahip oldukları mal ve mülkün, sadece kendi bilgi ve emeklerinin mahsulü olduğunu zannedecek kadar benlik sahibidirler.

c) Zenginlik hastalığı vardır, dağıtmayı değil ancak ve ancak biriktirmeyi tercih ederler.

d) Binlerce işçi ve yüzlerce müdürün çalıştığı onlarca şirket; bu şirketlere bağlı pekçok bayii ve temsilcilik, hatta ticaretin her türlü alanında faaliyet gösteren çokça işletmelere sahip olacak kadar zengin olabilirler.¹⁴⁷

e) Daha çağdaş bir ifade ile ihaleler, krediler gibi ekonomik çıkarları uğruna yapamayacakları şey yoktur. İçlerinden kendi kavimlerini, arkadaşlarını, milletini bile satacak hainler çıkabilir. Bunlar insanların acıları, gözyaşları, alın terlerini hatta kanlarını seyredip lüks içerisinde yaşayabilen; milletinin acılarını paraya ve çıkara devrişen tipler bile olabilirler.¹⁴⁸

f) Çıkarlarını sağlama almak için gerekirse hakkı inkâr edip hakka cephe alanların yanında yer alır, onlarla birlikte tüm imkânlarıyla ilâhî değerlerle savaşmaktan çekinmezler.¹⁴⁹

g) İnkârcı, vurguncu, malını ve mülkünü arttırmaktan başka bir şey düşünmeyen tipik bir kapitalist mantığa sahiptirler.¹⁵⁰

3. Problemin çözüm yolu zengin olmak mı?

Kârûn tipli insanları gördükçe “*sorun fakirliktir, maddî imkânların darlığıdır*” mantığıyla hareket edip, Kârûnvârî ekonomik bir güç olmaya çalışmak ve Kârûnlaşmak çözüm olmaktan çok yeni problemler doğurmaktan başka işe yaramayacaktır.

¹⁴⁷ Kârûn'un hazinelerinin sırf anahtarlarını pek çok kişinin taşıyacak kadar zengin olduğunu biliyoruz. (Kasas, 28/76).

¹⁴⁸ Yiğit, a.g.e., s.432-433.

¹⁴⁹ Kârûn, İsrâiloğullarından olmasına rağmen Firavunun yanında yer almıştır. Hatta Mısır'da Firavun tarafından İsrâiloğulları'na vali tayin edildiğine dair bazı rivayetler vardır. Yani Firavun'a verdiği desteğin siyasi meyvelerini devşirmiştir. Bk.: Sa'lebî, a.g.e., s. 213.

¹⁵⁰ Kârûn aynı zamanda Firavun'un İsrâiloğullarına uyguladığı zulmün mağasıdır. Kendisine sağlanan imkânların bedelini ödüyordu. Konuyla ilgili rivayetler için bk.: Sa'lebî, a.g.e., s.213; İbnu'l-Cevzî, Tabsıra, I, 252.

4. *İslâmın değerlerine savaş açanların servetleri, müslümanları korkutmamalıdır.*

Onların devâsâ ekonomileri, göz korkutan servetleri, her tarafa ulaşabilen ve müdahale eden imkânları; müslümanların, ilkelerinden geri adım atmalarına sebebiyet vermemelidir. Gün gelir Kârûn gibi alt üst olurlar.

2.1.3. HÂMÂN

Hâmân (هَامَان) isminin bir şahıs ismi olduğu gibi, Firavun devrindeki Aman dininin rapihlerine verilen bir unvan olabileceği de belirtilmiştir.¹⁵¹

2.1.3.1. Kur'ân'da Hâmân

Kur'ân-ı Kerîm'de Hâmân'ın ismi altı yerde zikredilmiştir.¹⁵² Cenâb-ı Allâh Hz. Mûsâ'yı âyetler, mucizeler ve delillerle Firavûn'a, Hâmân'a ve Kârûn'a göndermiştir. Fakat onlar Hz. Mûsâ'yı “*yalancı bir sihirbaz*” diye suçlayarak tebliğini reddetmiştir.¹⁵³ Hatta Firavun, Hz. Mûsâ'nın kendisine yüce Allâh'ı kabul etmeye davet etmesi üzerine kavminin ileri gelenlerine “*Sizin için benden başka ilâh bilmiyorum*” demiş, Hâmân'dan¹⁵⁴ da Mûsâ'nın tanrısına ulaşip O'nu bulmak için kendisine bir kule inşa etmesini istemiştir.¹⁵⁵ Sonunda Firavun, Hâmân ve Kârûn günahları sebebiyle cezâlandırılmıştır.¹⁵⁶

2.1.3.2. Dersler

1. Zulmün destekçisi din adamları.

Firavun gibi ilâhlık taslayıp insanlara zulmedenler, her zaman için Kârûn gibi ekonomik bir güç ile birlikte Hâmân gibi dinî bir destek de aramış ve bulmuşlardır. Bunların görevi, Firavun'un icraatlarını meşrûlaştırıp onlara dinî kılıflar ve gerekçeler uydurmaktır. Toplumdaki dinî hüviyetlerini kullanarak ilâhî ilkelere savaş açan cephenin saltanının devamını sağlamak ve halkı itaate ikna etmek için çaba harcarlar. Bu çabalarının karşılığını da birtakım makam ve mevkilere getirilmekle alırlar.

2. Hiçbir şekilde zalimin zulmüne destek olmamak gerekir.

Dünyevî karşılığı ne olursa olsun, zalim ve Allâh'ın dinine savaş açan çevrelerin payandası olmak, kişiyi onun zulmüne ortak kılacak ve onunla aynı âkıbeti paylaşmak gibi acı bir sonuca yol açacaktır.

¹⁵¹ Kuzgun, Şaban, “Hâmân”, DİA, XV, 437.

¹⁵² Kasas 28/6,8,38; Ankebût, 29/39; Mü'min 40/34, 36.

¹⁵³ Ankebût 29/39; Mü'min 40/23-24.

¹⁵⁴ Hâmân'ın Firavun'un ordularının komutanı (Taberî, Tarih, I, 214; İbnu'l-Cevzî, Tabsıra, I, 224; Sa'lebî, a.g.e., s. 106) yada onun veziri olduğu kaydedilmiştir. (Taberî, Tarih, I, 212; Sa'lebî, a.g.e., s. 184; Kurtubî, Tefsir, XIII, 256; Elmalılı, a.g.e., VI, 175). Kanaatimize göre Hâmân, Firavun'un toplumda dini bir otorite sahibi olan veziridir.

¹⁵⁵ Kasas 28/38; Mü'min 40/36-37.

¹⁵⁶ Ankebût 29/39.

2.1.4. SÂMİRÎ

Sâmirî'ye (السامري) bu ismin, İsrâîloğullarından Sâmira kabîlesine mensup olduğu için verildiği söylenmiştir.¹⁵⁷

2.1.4.1. Kur'ân'da Sâmirî

Kur'ân-ı Kerîm'de Sâmirî'nin ismi üç yerde zikredilmiştir.¹⁵⁸ Kendisinden, Hz. Musâ'nın Cenâb-ı Hak ile mîkat için Sînâ Dağı'na gitmesinden sonra, yaptığı buzağı dolayısıyla bahsedilmiştir. Hz. Mûsâ Sinâ'ya gittikten sonra yerine kardeşi Hârûn (a.s.)'ı vekil bırakmıştır. Hz. Musâ kavminden, daha önce belirlenen otuz günlük süreye on gün daha eklenmesiyle kırk gün gibi bir süre ayrı kalması üzerine, Sâmirî, İsrâîloğulları'nın Mısır'dan getirdikleri mücevheratı toplamış ve onları ateşte etiretek altından bir buzağı yapmıştı. Buzağı, ağzından rüzgâr girerken bazı sesler çıkarıyordu.¹⁵⁹ Henüz buzağıya olan zaafiyetlerinden kurtulamamış İsrâîloğulları ise Sâmirî'nin de telkinleriyle ona tapmaya başladılar. Hârûn (a.s.)'ı dinlemeyen kavmi, onun uyarılarına devam etmesi üzerine onu tehdit ettiler.¹⁶⁰

Sînâ'dayken bu konudan Allâh Teâlâ tarafından haberdar edilen Hz. Mûsâ, öfke ve üzüntü içerisinde kavmine geri döner. Hz. Mûsâ konuyu araştırdıktan sonra, onları yoldan çıkaran Sâmirî olduğunu öğrenir, onu hesaba çekip bunu niye yaptığını sorunca, Sâmirî işin içerisine biraz da gizem karıştırmaya çalışarak suçunu kabullenir ve yaptığı işin nefesine hoş görüldüğünü söyler. Bunun üzerine Hz. Mûsâ ahiretteki cezâsının dışında dünyada iken hayatı boyunca “*bana dokunmayın*” demekle cezâlandırıldığını iletir ve onu huzurundan kovar. Daha sonra ise buzağıyı parçalayıp denize atar.¹⁶¹

2.1.4.2. Dersler

1. Makam mevki için hakkı tahrîb ve tafhrîf edenler.

Sâmirî, bir anlamda makam mevki, şöhret, liderlik beklentisi ve menfaat için insanları yoldan çıkarmaya çalışan tipleri sembolize eder. Sâmirî'nin temsil ettiği anlayış, hedeflerine ulaşabilmek için mesleklerini, becerilerini, her türlü imkânlarını; güncel bir

¹⁵⁷ Kurtubî, Tefsir, XI, 209; Şevkânî, a.g.e, III, 543.

¹⁵⁸ Tâhâ 20/85, 87, 95.

¹⁵⁹ Aslında buzağının hiçbir özelliği yoktu, normal buzağılar gibi böğürüyordu. Rüzgâr arkasından girip ağzından çıkınca buzağı sesine benzer bir ses çıkıyordu. Bk.: Haysemî, Mecma', VII, 64; İbn Kesîr, Tarih, I, 305; Ya'kûbî, Tarih, I, 38.

¹⁶⁰ Tâhâ 20/85-91; A'râf 7/48.

¹⁶¹ Tâhâ 20/92-97.

tabirle ellerindeki medya, sinema ve reklâm gibi sektörleri kullanarak, yaptıkları işe biraz gizem katıp onu daha cazip ve albenili hale getirirler. Bu tiplerin işini kolaylaştıran biraz da halkın zaafiyetleri ve gizeme, albeniye hayran olma ahmâklığıdır.

Sâmirî'nin tiptemisinin çalışmalarına karşı uyanık olmak, göz boyayan icraatlarına karşı toplumu bilinçli tutmak gerekir.

2. Aşırı sevgi insanı kör eder.

Taklit ve taklidin getirdiği hayranlık, insanın muhâkeme gücünü devre dışı bırakıp insanı sağlıklı değerlendirmeler yapamayacak kadar kör ve sağır eder. Taklit edilen kesimin değerlerinin ve davranışlarının gerçekte faydalı ve insanı mutlu kılan unsurlar olup olmadığı düşünülmeden, kültürleri, giyim kuşamları, eğlence tarzları, kısaca tüm değerlerine hayran olunur ve taklit edilir.

İsrâîloğulları'nın Sâmirî'nin yaptığı buzağıya hemen tapmalarının temelinde kendilerine göre birinci sınıf olan, efendileri kabul ettikleri Kıptîlerin ilâhlarından olan buzağı kültürüne karşı taşıdıkları zaafiyet ve hayranlık vardır. Bu hayranlıkları yüzünden onu yaptığı buzağının olağanüstü hiçbir özelliği bulunmamasına rağmen, basit bir işlem sonucu çıkardığı seslere aldanıp onu doğaüstü bir varlık kabul edip ona taptılar. Hayranlıkları, bu basit ses çıkarma mekânizmasının görmelerine engel oldu.

3. Köle ruhlu insanları saptırmak kolaydır.

Köle ruhlu ve henüz karakteri oluşmamış, bilinç seviyesinden uzak insanları yoldan çıkarmak çok zor değildir. Kendilerine biraz menfaat vaad edilen, azıcık becerikli, zaafiyetlerine seslenen, biraz da gizemli olup önlerine düşen kimselerin arkalarından düşüncesizce hemen koşturuverirler.

2.1.5. CÂLÛT

Câlût (جالوت) isminin her ne kadar Arapçada “*gezmek, dolaşmak*” anlamındaki " جال " 'dan veya “*tevayüz etmek, dikkat çekmek*” manalarına gelen " جلا " dan türemiş olabileceği iddia edilse de¹⁶², kelimenin Arapça asıllı olmadığı belirtilmiştir.¹⁶³

2.1.5.1. Kur’ân’da Câlût

Câlût’un ismi Kur’ân-ı Kerîm’de üç defa zikredilmiştir.¹⁶⁴ Tâlût’la yaptığı savaş dolayısıyla kendisinden bahsedilir. Tâlût’un krallığı döneminde İsrâîloğulları’nın savaştıkları düşman kavimlerinden birisinin reisi aynı zamanda ordunun da komutanı idi. Tâlût, İsrâîloğulları’nın başına kral olarak geçtikten sonra hazırlanan orduya komutanlık etmiş ve Câlût’un ordusuyla svaşmıştı. Bu savaşta Câlût’un ordusu yenilmiş, Câlût ise Tâlût’un ordusunda o an için asker olan Hz. Dâvûd tarafından öldürülmüştür.¹⁶⁵

Câlût’un acımasız, müstebît ve dev cüsseli biri olduğu rivayet edilmiştir.¹⁶⁶

2.1.5.2. Dersler

1. *Güç zulüm aracı olmamalıdır.*

Hiç kimse sayısal çoğunluğunu, gücünü, ordusunu ve teknolojik silâhlarını zulüm aracı olarak kullanmamalıdır. Aksi takdirde hiç ummadığı bir şekilde bozguna uğrayacaktır. Zire zulümle âbâd olunmaz.

¹⁶² İkberî, Ebû’l-Bekâ, Muhibbuddîn Abdullah b. Hüseyin b. Abdullah, el-Lubâb fî İleli’l-Binâ ve’l-İrâb (th. Ğâzî Muhtâr Tuleymât) Dâru’l-Fikr, Dimeşk, 1415/1995, II, 429.

¹⁶³ İbn Manzûr, a.g.e., I, 650; Fîrûzâbâdî, Kâmûs, I, 191; Zebîdî, a.g.e., s. 1071; Râgıb, a.g.e., I, 284.

¹⁶⁴ Bakara 2/249, 250, 251.

¹⁶⁵ Bakara 2/246-251.

¹⁶⁶ Taberî, Tarih, I, 245; Sa’lebî, a.g.e., s. 271; Ahmed Cevdet Paşa, a.g.e., I, 33.

2.2. LAKABI İLE ZİKREDİLENLER

2.2.1. FİRAVUN

Firavun (فرعون) kelimesi eski Mısır dilinde “büyük ev” anlamında “perba” (Per’aâ)’dan geldiği kaydedilmiştir. Kelimenin Akadcaya “Pir’u”, İbrânice’ye “Par’a (far’a) şeklinde geçtiği ve Tevrat’ın Yunanca tercümesinde “faraâ” olarak karşıladığı ifade edilmiştir. Çoğulu “Ferâine (فراعنة) olan kelimenin Arapça’ya İbrânice veya Süryânice’den geçtiği ileri sürülmüştür.¹ Dilciler de kelimenin Arapça olmadığını kabul etmektedirler.²

Firavun kelimesinin Hz. Mûsâ zamanındaki Mısır kralının ya da tüm Mısır krallarının lakabı olduğu belirtilmiştir.³ Kur’ân-ı Kerîm’de Hz. Yûsuf zamanındaki Mısır kralı için “rab” ve “melik” ifadesi kullanılmıştır.⁴

2.2.1.1. Kur’ân’da Firavun

Firavun ismi Kur’ân-ı Kerîm’de yetmiş dört defa geçmektedir.⁵ Hz. Mûsâ’nın karşısında yer alan, büyüklük taslayan, böbürlenlen, ilâhlık iddiasında bulunacak kadar kendini beğenen, Hz. Mûsâ’nın tanrısına ulaşmak için kuleler yaptıracak kadar taşkınlık gösteren, halkını küçümseyip zayıfları ezen, gerçeklere sırt çeviren bir kral olarak tasvir edilmektedir. Kur’ân’da kelimenin kendinden en çok bahsedilen peygamberin Hz. Mûsâ olması gibi, Allâh’ın dinine ve peygamberine düşmanlık edenler arasında da kendinden en çok bahsedilen Firavun’dur.

Hz. Mûsâ konu konusunu anlatırken ayrıntılı bir şekilde Firavundan da bahsetmiştik. Bu nedenle aynı bilgileri burada bir kan daha zikretmemiz zâid olacaktır. Onun için, burada Firavun’un üzerinde durmadığımız yönlerini ele almaya çalışacağız.

¹ Harman, “Firavun”, DİA, XIII, 118.

² İbn Manzûr, a.g.e., V, 3395; Feyûmî, a.g.e., II, 470; İbnu’s-Sirâc, Ebû Bekr Muhammed b. Sehl en Nahvî el-Bağdâdî, el-Usûl fi’n-Nahv (th. Huseyn el-Fetlâ), Muessesetu’r-Risâle, Beyrut, 1409/1988, II, 94.

³ Zebîdî, a.g.e., s.8131, 8132; Râzî, Abdulkâdir, a.g.e., I, 517.

⁴ Yûsuf 12/41-43, 50.

⁵ Bakara 2/49, 50; Âl-i İmrân 3/11; A’râf 7/103, 104, 109,113, 123, 127, 130, 137, 141; Enfâl 8/52,54 ; Yûnus 10/75,79,83,88,90; Hûd 11/97; İbrâhîm 14/6; İsrâ 17/101,102; Tâhâ 20/24,43,60,78,79; Mü’minûn 23/46; Şuarâ 26/11,16,23,41,44,53; Neml 27/12; Kasas 28/3,4,6,8,9,32,38; Ankebût 29/39; Sâd 38/12; Mu’min 40/24,26,28,29,36,37,45,46; Zuhurf 43/46,51; Duhân 44/17,31; Kâf 50/13; Zâriyât 51/38; Kamer 54/41; Tahrîm 66/11; Hâkka 69/9; Muzzemmil 73/15,16; Nâziât 79/17; Burûc 85/18; Fecr 89/10.

Çeşitli âyetlerin Firavun'dan fert olarak bahsetmekten çok onu erkânıyla beraber zikretmesi dikkat çekicidir⁶. Bir çok âyette Firavun'un âilesi (Âl-i Firavun) avanesi, (mele'), kavmi ve askerleriyle (cunûd) birlikte anılması, onun tek bir kişi olmaktan ziyâde bir sembol olarak takdim edildiğini göstermektedir.⁷

Hız. Mûsâ insanlık tarihinde hak, adalât ve sayduyuyu temsil eden nübüvvet zincirinin bir halkasını oluştururken; Firavun, Kârûn, Hâmân ve taraftarları bunun karşısında yer alan bir zihniyeti temsil etmektedirler. Bu anlayışın daha önceki temsilcileri Nûh, Âd, Semûd ve Lût kavimleri, Eykeliler, Ress ashâbı ve Tubba' milletidir.⁸ Hız. Musâ'nın tebliği sadece Firavun'a değil, onun etrafında bulunan kişilere de yönelik olmuştur. Kur'ân-ı Kerîm, bunların zaman zaman Firavun'u Hız. Mûsâ ve beraberindekilere karşı kışkırttıklarını haber vermekte⁹, bunların kötü akıbetlerini örnek olarak göstermektedir.¹⁰

Zorbalığın sembolü haline gelen Firavun, çok uzun bir süre işbirlikçileri ile birlikte Hız. Mûsa ve İsrâîloğulları'na hayatı zindana çeviren uygulamalarda bulunmuştur. Nihâyet Hız. Mûsa bir gece kendisine îmân eden İsrâîloğulları'nı yanına alarak gizlice Mısır'dan ayrılır. Onların çıktıklarını fark eden Firavun hemen ordusunu hazırlayıp peşlerine takılır.¹¹ Kızıldeniz kıyısında onlara yetişen Firavun, denizin mûcizevi bir şekilde onlara yol açması üzerine oradan karşıya geçen Hız. Mûsâ ve İsrâîloğulları'nın ardından denize dalar. Fakat diğerleri karşıya getikten sonra eski haline dönen deniz, Firavun ve ordusunun sonunu hazırlamıştır, hepsi helak olurlar.¹² Boğulmadan önce öleceğini anlayan Firavun “İsrâîloğullarının îmân ettiği ilâhtan başka ilâh olmadığına îmân ettim; ben de müslümanlardanım” demiştir. Ancak, Kur'ân-ı Kerîm, yeis anındaki tövbe ve îmânın geçerli olmadığını ve sahibine hiçbir fayda sağlamayacağını hatırlatarak,¹³ onun

⁶ Harman, “Firavun”, DİA, XIII, 119-120.

⁷ Âl-i İmrân 3/11; Enfâl 8/52-54; Furkân 25/38; Sâd 38/12-13; Kâf 50/12.

⁸ Â'râf 7/127.

⁹ Enfâl 8/52, 54.

¹⁰ Hız. Mûsâ'nın mücadele ettiği Firavun'un hangisi olduğu hususunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Onun, Mısır Kralı II. Ramses veya II. Ramses'in oğlu Menephtah olduğu belirtilmiştir. Bk.: Hamidullah, a.g.e, I, 547-548, 555; Becaule, Maurice, Kitâb-ı Mukaddes, Kur'ân ve Bilim, s.351-352; Harman, “Firavun”, DİA, XIII, 119.

Hız.Mûsâ'nın sarayında büyüdüğü Firavun'un II. Ramses, Kızıldeniz'de boğulanın ise oğlu Menephtah olduğu da söylenmiştir. Bk.: Mevdûdî, Tefhîm, II, 76,85; Neccâr, a.g.e., s. 241.

¹¹ Tâhâ 20/77; Şuarâ 26/52-56; Duhân 44/17-24.

¹² Şuarâ 20/57-58; Yûnus 10/90-82.

¹³ Âyetlerde azâbı gördükten sonra ya da ölüm anında îmân edenlerin imanlarının geçerli olmayacağı açık bir şekilde bildirilmiştir: Mû'min, 40/83-75; Nisâ, 4/18. Buna rağmen Firavun'un imanının geçerli olup olmadığı hususunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bu görüşleri üç grupta toplamak mümkündür:

durumunun, bu olayı yaşââyânlar ve daha sonrakilere ibret olması için cesedinin deniz tafından sahilde yüksekçe bir yere atıldığını bildirmişti.¹⁴

2.2.1.2. Dersler

1- Firavun'un ilâhlık iddiasının arkaplanı

Firavun, kendisinin kâinatı yaratan tek ilâh olduğunu iddia etmiyordu. Nitekim onların da taptığı pekçok tanrı vardı.¹⁵ O, ulûhiyyetin yalnız Allâh'a ait olduğunu reddediyordu. Hüküm ve hukuk koymayı kendi yetkisinde görüyor; idâresine karışacak, düzenini bozacak başka hiçbir makam ve kuvvet yokmuş gibi gösteriyordu. Bu sebeple insanlar onun irâde ve idâresine boyun eğsin, hep onu sevsin, hep ondan korksun ve hep ona kul köle olsunlar istiyordu.¹⁶ Onun ilâhlık iddiasının¹⁷ temelinde bu düşünceler yatıyordu.

2. Zorbalığın ve dikta rejimlerin temsilcisi olan Firavun ve Firavun mantığının şu özellikleri taşıdığını ifade edebiliriz:

-
- a) *İmanı geçerlidir diyenler*: Bâkılânî ve Devvânî gibi bazı kelim alimleri var ise de asıl savunucusu Muhyiddîn İbnu'l-Arabî ve onun ekolünün temsilcileri olan Kâşânî, Dâvud-i Kayserî, Yakub Han, Abdullah el-Bosnevî, Abdulganî en-Nablûsî, Abdülmecid Sivasî, Ahmet Avni Konuk gibi tasavvuf erbabı olmuştur. Bu görüşü desteklemek için Celâleddîn ed-Devvânî, Akşehirli Hasan Fehmi Efendi ve İbnu'l-Vefâ' Muslihuddîn Mustafa tarafından müstakil risaleler yazılmıştır. Bk.: İbnu'l-Arabî, Muhyiddîn, el-Futuhâtu'l-Mekkiyye, Mektebetu's-Sekâfeti'd-Dîniyye, ts. , I, 301-302, II, 410; Devvânî, Celâleddîn, er-Risâle fî İmân-i Firavun (nşr. İbnu'l-Hatîb), Kâhire, 1383/1694; Osmanlı Müellifleri, I, 216, İst., 1972; Harman, "Firavun", DİA, XIII, 120.
- b) *İmanı geçerli değildir diyenler*: Bu görüşü savunanların başında Ebû Mensûr el-Mâturîdî, Kurtubî, Fahreddîn Râzî, Abdulvehhâb eş-Şârânî gibi alimler gelmektedir. Bu konuda İznikli Kutbuddînzâde Muhammed, Ebû's-Suûd Efendi, İbn Kemâl, Sibt el-Mersafî, Muhammed ibn Muhammed el-Gumrî ve Ali el-Kârî tarafından müstakil eserler yazılmıştır. Bu risâleler içinde en meşhur olanı Ali el-Kârî'nin Ferru'l-Avn Min Muddeî İmânî Firavun adlı eseridir. Bk.: Mâturîdî, Ebû'l-Mensûr, Taallukâtu'l-Kur'ân; Ali e-Kârî, Ferru'l-Avn Min Muddeî İmânî Firavun, İst., 1294/1877, s. 120; Şârânî, Abdulvehhâb, el-Yevâkıt ve'l-Cevâhir, Kâhire, 1317/1928, I, 13; Harman, "Firavun", DİA, XXX, 120-121.
- c) *Kesin bir hüküm vermeyenler*: Bunların başında el-Fusus şârihlerinden Sofyalı Bali Efendi gelmektedir. Bk.Bâlî Efendi, Şerhu'l-Fusûs, s. 416, İst., 1309/1892.

¹⁴ Yûnus, 10/90-92.

Firavun'un cesedinin deniz tarafından dışarı atıldığı ve günümüze kadar ulaştığı kesindir. Ancak ona it olduğu söylenen iki ceset vardır:

- a) 1900 yılında Uksur'daki kazıda, diğer Firavun mumyalarıyla beraber II. Amenhatap Mabedi'nde bulunan ceset. Büyük bir itina ile hazırlandıkları görülen ve sanat şaheseri olan diğer kabirlerin aksine, onunki sanki kısa sürede aceleyle hazırlanmış bir kabir özelliği taşıyordu. Firavun'un cesedi, karaya atıldıktan sonra Mısırlılar tarafından mumyalandıktan sonra alalacele hazırlanan mezarına konduğu düşünülmektedir. Şimdi de oradan alınıp Kahire Müzesi'ne nakledilmiştir. Bk.: Neccâr, a.g.e., s.241; Tantavî, a.g.e., IV, 83-85; Tabbâra, Afîf Abdulfettâh, Kur'an'da Peygamberimiz ve Peygamberler (trc. Ali Rıza Temel, Yahya Alkın), İst., 1402/1982, s. 289; Yiğit, a.g.e., s. 449.
- b) 1900'lü yıllarda İngiliz Arkeologlar tarafından Sînâ Yarımadası'nın batısında Cebelu Firavun Dağı'nın yanındaki Ebû Zuneyme Mevkii'nde bulunan ceset. Mumyalanmamış bir halde bulunan ceset bugün İngiltere'de Londra British Muzesi'ndedir. Bk.: Köksal, a.g.e., II, 65-67; Dikmen, a.g.e., s. 353-354; Yiğit, a.g.e., s. 450.

¹⁵ A'râf 7/127.

¹⁶ Elmalılı, a.g.e., VI, 187.

¹⁷ Kasas 28/38; Nâziât 79/24.

a) Kibir ve sahip oldukları iktidar gücü, kendilerini ilâhlık iddiasına vordırarak uygulama ve sözlere sürükleyebilir.

b) Saltanatları ve kurulu düzenleri için kan dökmekten çekinmeyecek bir anlayışa sahiptirler.¹⁸

c) Karşılarında yek vücut bir güç ve toplu bir muhâlefet istemedikleri için halkın etnik, düşünsel ve itikâdî farklılıklarını kullanarak onları bölmek, parçalamak ve gerekirse birbirine düşürmek çokça izledikleri bir politikadır.¹⁹

d) İlk etapta muhaliflerini küçümser, onların gerek fiziklerini gerekse inanç, düşünce ve yaşam biçimlerini alaya alarak, onları bastırmaya ve aşağılık kompleksine sürüklemeye çalışırlar.²⁰

e) Muhaliflerinin itirazlarını ve sundukları alternatif düşünceleri, halkın istek ve beklentilerini gündeme alarak değerlendirmek yerine; zaten yönetimde olmanın zorunlu hale getirdiği hizmetler ve çalışmaları söz konusu edip bunları başa kakan; eleştirileri dikkate almak yerine eleştirenleri, eleştiri konusu ile ilgisi bulunmayan hatalarını ve eksikliklerini gündeme getirip olayı bastırma yoluna giden insanlardır.²¹

f) Kamuoyunu yanıltmak vazgeçilmez stratejilerindendir. Sahip oldukları iletişim araçlarını da kullanarak halkın gerçeklerden haberdar olmaması, ya da gerçekleri çarpıtılmış bir şekilde algılamaları için var güçleriyle çalışırlar. Despotça uygulamalarına itiraz edenlere kulp takmak, onları itham etmek²², halkın gözünde korku uyandıran argümanlar kullanarak onları haktan uzaklaştırmak gibi çabaları görülür. Özellikle ilâhî ilkeleri tebliğ eden insanlarla hayali birtakım örgütler arasında bağlantı kurmaya çalışıp onları vatan hainliği, ülkeyi bölmek ve parçalamak niyeti taşıyan bölücü ve teröristler olarak yaftalamak, kökleri tarihin derinliklerine kadar uzanan bir stratejidir.²³

g) Küçümseme ve iftira fayda etmezse; hapis,işkence ve tehditler sıralanır.²⁴

ğ) Hakikat savunucuları her türlü platforma haklılıklarını ispat ettiklerinde, Firavun zihniyeti onların üstünlüğünü kabule hazırdır. Ama onların onaylayacakları üstünlük, değerlerinden arındırılmış, kendileri ve despot düzenleri için artık tehdit oluşturmayan, zararsız bir üstünlüktür. Takdir etmek zorunda kaldıklarında bile, taktire konu olan

¹⁸ Bakara 2/49; A'râf 7/141; İbrâhim, 14/6; Kasas 28/4.

¹⁹ Kasas 28/4.

²⁰ Şuarâ 26/23-25.

²¹ Şuarâ 26/18-19.

²² Şuarâ 26/27.

²³ Şuarâ 26/35.

²⁴ Şuarâ 26/29.

başarıyı ilâhî ilkelere dayandırmaktan ısrarla kaçınır; onu, içi boşaltılmış bir başarı ve üstünlük olarak sunarlar. Bunun nedeni, üstünlüğe ve başarıya şahit olanların, ilâhî ilkelere sempati duymamasıdır. Yani yine kamuoyu yanıltılır.²⁵

h) Önceleri onların yanında yer alan ama daha sonra ilâhî hakikatlere göre yaşamayı tercih eden insanları bile yaftalayabilirler.²⁶

I) Mecut dikta rejimler adına islâmla savaşımlar, her zaman için rejimin sahipleri tarafından kollanmıştır. İslâmla kavgadaki başarılarına göre ödüllendirilmiş, çıkarları korunmuştur. Bunlara, ülke kaynaklarının dağıtımında özel yakınlık gösterilmiştir.²⁷

i) Yetkilerinin ulaştığı her yerde, her türlü kanun ve hüküm belirleme hakkını kendilerinde görürler. Öyle ileri giderler ki insanların inançlarını ve inançlarını yaşama şeklini bile belirlemeye kalkışırlar. Hatta toplumsal alanı, sokakları, evlerinin içini bile, hatta ve hatta insanların vicdanlarını, kafalarının ve kalplerinin içini bile düzenlemeye çalışacak kadar tiranlaşabilirler. Öyle ki eğer îmân edilecekse, onlardan izin alınmalıdır, onlar münasip görünce, ancak onların istediği şekilde, onların istediği kadar, sınırları onlar tarafından belirlenmiş bir îmân söz konusu olabilir Böylelikle halkın özgürlük alanını daralttıkça daraltırlar, amaçları bunu tamamen yok etmektir; bunun dozu ise halkın vereceği tepkiye göre ayarlanmıştır..²⁸

j) Samimi gibi görünmeye çalışıp bilimi kullanarak, çıkarlarına hizmet eden bâtil düşüncelerini kanıtlamak isterler. Metafizik alemi fizik dürbünüyle görmeye çalışma sahtekârlığıdır bu; kokuya dokunmak, acıyı koklamak sûretiyle bunları hissetmeye çalışmak gibidir. Bunlarla sonuca ulaşamayınca da onu yok sayarlar. Sahte bilimsel sonuçlarla kamuoyunu kandırırlar.²⁹

k) Saltanatları tehlikeye girdiğinde en yakınlarını bile ortadan kaldırmaktan çekinmezler.³⁰

3) Bir zulüm sistemini ayakta tutan unsurlar.

²⁵ Hz. Mûsa'nın gösterdiği mucizeler karşısında Firavun, oradakilere dönüp “*Bu doğrusu çok bilgili bir sihirbaz*” demiştir. Şuarâ 26/34.

²⁶ Sihirbazların îmân etmesi üzerine Firavun, onların Hz. Mûsâ ile işbirliği yaptığını ve aralarında anlaştıklarını iddia ederek “*bu kurulan bir tuzaktır*” deyip kamuoyunu aldatmaya çalışmıştır. A'râf 7/123.

²⁷ Sihirbazlar, Hz. Mûsâ'yı yendikleri takdirde ödülleri ne olacağını sorunca, Firavun, “*yakınlarından olacaksınız*” demiştir. A'râf, 7/113-114; Şuarâ, 26/41-42.

²⁸ Sihirbazlar Îmân edince Firavun: “*Ben size izin vermeden Îmân ettiniz ha!*” demiştir. A'râf 7/123-124; Şuarâ, 26/49.

²⁹ Firavun'un Allah Teala'yı görebilmek için Hâmân'dan kule yapma isteği. Güya Allah'ı göremeyince, O'nun olmadığını ispat etmiş olacaktı. Kasas, 28/38; Mü'min, 40/36-37.

³⁰ Şuarâ, 26/53-67.

Zulme dayalı sistemlerin ayakta durabilmeleri için toplumdaki siyasî, iktisâdî, dinî ve askerî kontrolü elinde tutmaları gerekir. Firavun bu düzenin siyâsî gücüdür; Ka'rûn iktisâdî, Hâmân ise dini gücüdür. Onu çok kalabalık bir ordusu bulunduğu bildirilmiştir.³¹

Firavun zulmünü sürdürebilmek için sistemini bu güçlerin üzerine inşa etmişti; bu güçleri avucunun içine almış, dilediği gibi kullanıyordu. Ama hizmetlerinin karşılığını ödemeyi unutmuyordu.

4) *Doğal âfetlerden ibret almak.*

Topluma zulmedenler, zulümlerinin sonucu halkın maruz kaldığı musîbetler ve doğal âfetlerden ders almaya yanaşmazlar. Bu belâları bertaraf edemeseler de, çaresiz de kalsalar, acı da çekseler nedenini bildikleri halde yine de akıllanmazlar. Yeryüzünü ifsad etmeleri ve halka savaş açmaları sonucu insanların acı çekmelerini umursamazlar.³²

5) *Bâtıl, doğüstü gücüyle bile hakkın üstesinden gelemmez.*

Bâtılın sınırsız askerî, iktisâdî ve siyâsî gücü bile hakkı ortadan kaldırmaya yetmeyecektir. Onların iyice despotlaşıp iyice sınırı aştıkları ve “*tam işlerini bitirdim, şimdi yok edeceğim*” dedikleri an, sonlarının iyice yaklaştığı an olabilir.³³

6) *Ümitsizlik halindeki îmân geçerli değildir.*

Azabı gördükten sonra ya da ölüm anındaki îmân geçerli değildir; çünkü bu kişinin kendi iradesiyle, isteyerek ve içten gelerek yaptığı bir tercih olmayacaktır. Ayrıca imtihan süresinin bitim ânıdır, o ân.³⁴

³¹ A'râf 7/130-135.

³² Firavun îmân eden eşini öldürmüştür. Tahrîm, 66/11; Begâvî, Tefsir, I, 171; Vâhidî, Ebû'l-Hasen Ali b. Ahmed, el-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz, ts. , I, 1114; Suyûtî, ed-Durru'l-Mensûr, VII, 229; İbn Ebî Şeybe, Musannef, VIII, 120; Beyhakî, Şuabu'l-Îmân, II, 244; Hâkim, Müstedrek, II, 538.

³³ Bu konuda yedi yüz bin sayısını verenler bile olmuştur. Bk.: İbn Ebî Şeybe, Musannef, VI, 333; Beğavî, Tefsir, I, 91; Suyûtî, el-Celâleyn, I, 484, ed-Durru'l-Mensûr, VI, 294; İbnu'l-Cevzî, Tefsir, III, 241.

³⁴ Yûnus 10/90-91; Mü'min 40/83-85; Nîsâ 4/18.

2.3. KÜNYESİ İLE ZİKREDİLENLER

Künye: Sözlükte “ *kullanılan ifade dışında farklı bir şey kastetme*³⁵, *maksadı üstü kapalı ve dolaylı anlatma, kinayeli söz söyleme*”³⁶ anlamına gelen kinâye (الكناية) ile aynı kökten gelen künye (الكنية), “*Ebû Abdullah, Ummu Zeyneb*” örneklerinde olduğu gibi “أب” ve “أم” kelimeleriyle oluşturulan terkiplere denir.³⁷

Künye genellikle şu nedenler için kullanılır:

- 1) Fazilet veya uğur getireceği ümidiyle karşıt anlam belirtmek
- 2) Kişinin, hayvanın ya da eşyanın tanınan bir özelliğini ifade etmek
- 3) Arzulanan bir şeye kavuşmak. Örneğin, bir kimsenin çocuğuna faziletli olmasını ümid ederek ona “*Ebu’l-Fazl (أبو الفضل)*” künyesini verir.

- 4) Aksi anlam vermek. Âmâ birine “*Ebû Basîr (أبو بصير)*” “*Görenin Babası*” Azrâil yahut ölüme “*Ebû Yahyâ (أبو يحيى)*” “*Hayatın babası*” denmesi gibi.³⁸

- 5) Tamamen ismin yerini alması için.

- 6) Anılması hoş görülmeleyen şeyin gizlenmesi amacıyla.

- 7) Saygı ifadesi olarak³⁹

Arap geleneğinde yaş, mevkî ve fazilet bakımından üstün olan kimselere künyeleriyle hitap etmek âdâptan sayılırdı. Özellikle emirler bunun aksine davranılmasını ve kendilerine adlarıyla hitap edilmesini hakaret kabul ederlerdi.⁴⁰

“*Eb (أب) (Baba)*, “*Umm (أم) (Anne)* kelimeleriyle birlikte “*İbn (ابن) (oğul)*, *bint (بنت) (Kız)* ve “*zû, zât (ذو ذات) (Sahip)* kelimelerine izafe edilerek türetilmiş pek çok künye de zikredilmiştir. Bunlara “*bir şeyin aslı, özü, sahibi, kaynağı, varlık sebebi ve en mâhiri*” gibi anlamlar verilerek insan, hayvan, bitki, yer, tabiat olayları, hastalıklar ve çeşitli eşyalar için, pek çoğu da zamanla isimleşmiş pek çok künye türetilmiştir. Bazı örnekleri şöyle sıralayabiliriz:

-*Ebu’Beşer (أبو البشر)* : İnsanlığın babası - Hz. Âdem

³⁵ İbn Manzûr, a.g.e., V, 3944; Zebîdî, a.g.e., s. 8575; Râzî, Abdulkâdir, a.g.e., I, 586.

³⁶ Munâvî, Muhammed Abdurraûf, et-Tevkîf alâ Muhimmâtî’t-Teârîf (th. Muhammed Rızvânû’d-Dâye), Dâru’l-Fikrî’l-Muâsır, Beyrut, 1410/1990, I, 610; Curcânî, Ali b. Muhammed b. Ali, (th. İbrâhîm el-Ebyârî), Dâru’l-Kitâbî’l-Arabî, Beyrut, 1405/1984, I, 240; Bozkurt, Nebi, “Künye”, DİA, XXVI, 558.

³⁷ İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdullah Cemâluddîn el-Ensârî, Evzahu’l-Meşâlik ilâ Elfîyeti ibn Mâlik, Dâru’l-Cil, Beyrut, 1399/1979, I, 127; Nevevî, Tahrîr, I, 336; Zebîdî, a.g.e., s. 2118.

³⁸ Bozkurt, a.g.e., XXVI, 558.

³⁹ İbn Manzûr, a.g.e., V, 3944; Zebîdî, a.g.e., s. 8575.

⁴⁰ Bozkurt, a.g.e., XXVI, 558.

-Ummu'l-Kurâ (أم القرى) : Şehirlerin anası - Mekke
-Ebu'l-Bu'd (أبو البعد) : Uzaklıkların babası - Uçsuz bucaksı çöl
-Ummu'l-Habâis, Ummu'l-Âsâm (أم الخبائث أم الآثام) : Çirkinliklerin / günahların anası - içki

-İbnu's-Sebîl (ابن السبيل) : Yol oğlu - Yolcu
-İbnu'l-Arz (ابن الأرض) : Yer oğlu - Garip yolcu
-Binte İneb (بنت عنب) : Üzümün kızı - Şarap
-Bintu'l-Cebel (بنت الجبل) : Dağın kızı - Aksisedâ
-Zü'l-Celâl (ذو الجلال) : Ululuk sahibi - Allâh (c.c.)
-Zü'l-Fekâr (ذو الفكار) : İki çatalı - Hz. Ali'nin kılıcı
-Zâtu'r-Rie (ذات الرئة) : Akciğer iltihabı - Zatürre⁴¹

Kur'ân-ı Kerîm'de künyesi ile zikredilen tek şahıs, Hz. Peygamber'in amcası Abduluzza'dır, ki künyesi ise Ebû Leheb (أبو لهب)' tir.

⁴¹ İbnu'l-Esîr, Kitâbu'l-Murassa' fi'l-Âbâ ve'l-Ummehât ve'l-Ebnâ ve'l-Benât (nşr. Fehmî Sâd), Beyrut, 1413/1992, s. 39-40.

2.3.1. EBÛ LEHEB

Ebû Leheb' in künyesi Arapçada “alev” manasına gelen " لهب " kelimesinin “baba” anlamındaki " أب " kelimesine izafesiyle oluşmuş ve “alevlerin babası” anlamına gelmektedir.

Asıl adı Abduluzza b. Abdulmuttalip olan Ebû Leheb'in künyesi ile zikredilmesinin nedeni olarak şunlar ifade edilmiştir:

a) Parlak kırmızı bir yüzünün olması. Bu takdirde künyesi “ateş suratlı” anlamına gelir.⁴²

b) Asıl adı Abduluzza idi; Uzza ise bir puttur. Kulluk puta izâfe edilemez, zîrâ isminde şirk vardır.⁴³

c) O cehennemliktir, varacağı yer cehennemdi, cehennem ise alevlidir. Dolayısıyla künyesi onun bu durumuna uygun olmuştur.⁴⁴

2.3.1.1. Kur'ân'da Ebû Leheb

Ebû Leheb'in ismi Kur'ân-ı Kerîm'de sadece bir yerde zikredilmiştir.⁴⁵ Kendisi hakkında nâzil olan Tebbet Sûresi'nin tamamı ondan bahseder. Sûrenin anlamı şöyledir:

*“Ebû Leheb'in iki eli kurusun, kurudu da. Ne malı fayda verdi ona ne kazandığı. O, alevli bir ateşe yaslanacaktır. Kârısı da odun hamalı olarak; boynunda da hurma lifinden bir ip olacaktır.”*⁴⁶

Ebû Leheb'e bedduâ ve onun helakı haberi ile başlayan sûre, ona ne malının ne de kazancının fayda vermeyeceğini; İslâm düşmanlığında kendisine ortak olan karısının da kendisiyle beraber cehenneme gireceğini bildirmektedir.

Hz. Muhammed (s.a.v.)'e sıkıntı yaşatan ve islâma düşman kesilen pek çok kişi varken içlerinden sadece Ebû Leheb'in Kur'ân'da zikredilmesi mânidardır. Arabistan'da anarşi ve savaşların çokluğu sebebiyle, Araplarda akrabalık son derece önemli idi. Akrabaya sahip çıkmamak, onlarla ilgilenmemek ise son derece kötü ve ayıp sayılırdı. İslâmın ilk yıllarında bazıları peygambere îmân etmese bile, akrabaları ona bu gelenekten dolayı sahip çıkmışlardı. Diğer kabîleler ise onların bu tutumlarını normal karşılıyor, geleneklere uygun buluyorlardı; onları kınamıyor ve ayıplamıyorlardı. İşte cahiliyle

⁴² Elmalılı, a.g.e, X, 48; Mevdûdî, Hz. Peygamber'in Hayatı, III, 166.

⁴³ İbn Manzûr, a.g.e., V, 4083; Tabâtabâî, a.g.e, XX, 445.

⁴⁴ Hâzin, a.g.e., IV, 317; Elmalılı, a.g.e, X, 48.

⁴⁵ Tebbet 11/1.

⁴⁶ Tebbet 11/1-5.

devrinde herkesin kabul ve saygıyla karşıladığı bu kuralı sadece tek bir kişi Hz. Peygamber'in amcası Ebû Leheb çiğnemiştir. Amcası olduğu halde, amca onlarda baba yerine sayılıyorken, Arabistan'ın tanınmış ahlâk kuralını çiğneyerek ona yapmadığını bırakmamıştır.⁴⁷

Ona sahip çıkması, koruyup kollaması gerekirken Hz. Peygamber'e karşı cephe alan Ebû Leheb, diğer düşmanlarının faaliyetlerini geride bırakacak derecede tüm mesâisini islâma ve yeğeni Hz. Muhammed (s.a.v.)'e savaş uğruna harcamıştır. Onun bu uğurda sergilediği davranışlar, dönemin İslâm düşmanı müşriklerinin tutumlarına nazaran çok daha şahsiyetsiz ve alçakça idi. Hz. Peygamber'in tebliğine engel olmak için hiçbir seviye, insani ya da toplumsal hiçbir kural tanımıyordu.

Bu itibarla peygambere ve islâma karşı “*Alev babasının*” yaptığı gibi ateş püskürtmek isteyen, bunu yaparken hiçbir kural tanımayan, bu nedenle kendisini cehenneme doğru sürükleyen tüm kâfirler ve islâm düşmanları, Ebû Leheb'in şahsiyetinde temsil edilmiş, onun helâkı hepsine ders olsun diye tehditle karışık ibret almaya davet edilmiştir.

Ebû Leheb'in düşmanlığının boyutları ve karakterinin seviyesi hakkında ipuçları vermesi için islâm ve Peygamber karşıtlığı uğruna yaptığı bazı davranışları zikretmekte fayda vardır.

1) Hz. Peygamber(s.a.v.), Cenâb-ı Allâh'ın “*önce akrabalarını uyar*”⁴⁸ emrine uyarak yakın akrabalarını evine davet ederek onları islâma davet etti. Daha meramını tam olarak anlatamadan Ebû Leheb araya girerek peygamberi terslemiş ve “*Kureyşliler diğer Arapların da yardımıyla başına çullanmadan önce ailenin seni durdurması daha kolaydır. Ben, senin kadar kendi ailesi, ev halkı ve sülâlesi için âfet ve belâ getiren başka kimse görmedim*” diyerek peygamberin ilk toplantısını daha baştan bozmuştur.⁴⁹

2) İlk toplantının hedefine varmadan dağılması üzerine peygamber ikinci bir toplantı daha tertib etmiş ve Ebu Tâlib'in desteğini almıştı. Ama Ebû Leheb orada da problem çıkartmış ve Ebu Tâlib'e şöyle demiştir: “*Vallâhi, bu çok berbat bir şeydir; başkaları ona dur demeden sen onu durdur.*”

3) Hz. Peygamber kavmini açıkça uyarması emrini aldıktan sonra Safa dağına çıkmış ve Mekkelileri orada toplamıştı. Tüm ailleri tek tek sayarak onlara “*Size, şu dağın*

⁴⁷ Mevdudî, Hz. Peygamber'in Hayatı, III, 167-168.

⁴⁸ Şuarâ 26/214.

⁴⁹ İbnu'l-Esîr, Kâmil, II, 40-41; Belâzûrî, a.g.e., I, 118-119.

ardında size saldırmayı bekleyen bir ordu var desem, bana inanır mısınız?” Diye sormuş; onlar da *“Tabi ki inanırız, çünkü sen hiç yalan söylemedin”* diyerek O’na olan güvenlerini beyan etmişlerdir. Ardından, onları uyarmış ve islama davet etmiştir. Bunun üzerine başka kimse ağzını açmadan Ebû Leheb ortaya atılmış ve şöyle demiştir: *“Allâh belanı versin, bizi bunun için mu buraya topladın.”* Hatta bir hadiste eline taş alıp peygambere atmak istediği de rivayet edilir.⁵⁰ Bu olayın ardından ise Tebbet Sûresi nâzil olmuştur.⁵¹

4) Hz. Peygamber’in kızları Ümmü Gülsüm ve Rukayye peygamberlik öncesinde Ebû Leheb’in iki oğlu Utbe ve Uteybe ile evlenmişlerdi. Tebbet Sûresi nazil olduktan sonra Ebû Leheb oğullarını çağırmış ve onlara peygamberin kızlarını zorla boşatmıştır.⁵²

5)Ebû Leheb de Ukbe b. Ebû Muayt ve Hakem b. Âs gibi peygamberin komşusu idi. O da diğerleriyle beraber peygambere eziyet ediyor, yemek pişirirken tenceresinin üstüne pislik atıyordu. Ona rahat bir nefes aldırıyorlardı. Bu arada karısı Ümmü Cemil ise dışarı çıktığında ayaklarına batsın diye peygamberin evinin önüne dikenli çalılar koymayı huy edinmiştir.⁵³

6) Ebû Tâlib’in vefatından sonra ilenin başkanlığı koltuğuna oturunca, peygamberi *“cemiyet dışı (canı ve malı hususunda toplumun korumasından mahrum bırakılma hâli)* ilan etmiştir. Hz. Peygamber bu nedenle çok sıkıntı çekmiş, ardından bir yardım bulurum ümidiyle Taif’e gitmek zorunda kalmıştı.⁵⁴

7) Hz. Peygamber’in oğlu Kâsım’dan sonra Abdullah da vefat edince, acısını paylaşmak yerine, ölüm haberini diğer Kureyşli kabîle reislerine ulaştırmak için koşmuş, onlara *“Muhammed’in soyu tükendi.”* diye güya müjde vermişti.⁵⁵

8) Hz. Peygamber hac dönemlerinde ve panayırarda dışardan gelen insanlara islâmı anlatmaya çalışırken Ebû Leheb de onun arkasından gidiyor ve halkı; onun, yeğeni olduğunu, atalarının dininden döndüğünü, yalancı olduğunu ve insanları bid’at ve

⁵⁰ İbnu’l-Esîr, Kâmil, II, 40-41; Belâzurî, a.g.e., I, 118-119.

⁵¹ Buhârî, Tefsir, III; Müslim, İmân, 355; Tirmizî, Tefsir, 90; Hasan İbrâhîm Hasan, Târîhu’l-İslâm, I, 34; Âlûsî, a.g.e., XXX, 260; Suyûtî, ed-Durru’l-Mensûr, VIII, 666; Şevkânî, a.g.e., V, 729.

⁵² Suheyli, a.g.e., I, 274; İbn Hibbân, es-Sîra, I, 69, 397; Mevdûdî, Hz. Peygamber’in Hayatı, III, 168-169.

⁵³ Mevdûdî, Hz. Peygamberin Hayatı, III, 168.

⁵⁴ Hamidullâh, a.g.e., I, 487.

⁵⁵ Sâbûnî, Muhtesar İbn Kesîr, III, 709; İbnu’l-Cevzî, Tefsir, IX, 250; Mevdûdî, Hz. Peygamber’in Hayatı, III, 169.

sapıklığa götürmeye çalıştığını söylüyordu.⁵⁶ Hatta bazı rivayetlerde peygambere bu esnada taş attığı ve topuklarını kanlar içerisinde bıraktığı aktarılmıştır.⁵⁷

9) Kureyşin tüm kabilelerini müslümanlara boykot uygulama kararı aldığında, Hz. Peygamber'in akrabaları olan Hâşimoğulları ve Muttalipoğulları ona sahip çıkma kararı aldılar. Zorlu geçen bu üç yıl süresince akrabaları arasında kâfirlerden yana çıkan sadece Ebû Leheb idi. Bu dönemde onlara yardım etmek ya da acılarını paylaşmak bir yana yardım etmek için parmağını bile oynatmadı.

Hatta acılarına acı katmaya çalıştı. Mekke'ye bir kervan geldiğinde muhasara altındaki kimseler oradan yiyecek ve ihtiyaç maddesi almaya çalışınca Ebû Leheb bunlara engel olmaya çalışıyordu. Diğer taraftan satıcıları kışkırtıyor, fahiş fiyat talep etmelerini söylüyordu. Onlar elleri boş dönünce de tüccarlardan malları normal fiyatına kendisi satın alırdı.⁵⁸

Zikrettiğimiz örneklerde de görüldüğü gibi Ebû Leheb islâm düşmanlığı ve peygamber düşmanlığına âdetâ hayatını adamıştı; sanki onun tek varlık gayesi bu imiş gibi gece gündüz çalışıyor, bu uğurda tüm imkânlarını kullanıyor, hiçbir fırsatı kaçırmıyordu. Bunu yaparken de hiçbir kural tanımadan olabildiğince şahsiyetsizleşiyor, seviyesizliğin tüm çeşitlerini sergiliyordu.

Ebû Leheb'in icraatları Hz. Peygamber (s.a.v)'e acı çektirmenin dışında, dışarıdan gelen ve peygamberi tanımayan insanların kafalarında tereddüte sebep oluyor ve islâmı kabullerine engel oluyordu.

Davranışları ve islama olan düşmanlığı nedeniyle Kur'ân'da zikredilen Ebû Leheb'in, Tebbet Sûresi'nde ifade edildiği gibi "*elleri kurumuş*" yani tüm çabaları boşa gitmiştir. İslâmın yayılmasına mani olamaması, Bedir'de dostlarını, sevdiklerini ve akrabalarını kaybetmesi, mağlubiyet haberinden kısa bir süre sonra ölmesi, bulaşıcı hastalığı döneminde yalnızlığa terk edilmesi, acı içinde kıvranarak ölmesi, kokan cesedinin sopalarla itilerek bir çukura atılması, oğlu Utbe ve Muttalib ile kızı Dürre'nin islâmı kabul etmeleri bunu ispat etmektedir.⁵⁹

⁵⁶ İbn Hişâm, a.g.e., 270.

⁵⁷ Suheylî, a.g.e, I, 210; İbn Huzeyme, Sahîh, I, 82; İbn Hibbân, Sahîh, XIV, 517; Hâkim, Müstedrek, II, 668; İbn Ebî Şeybe, Musannef, VII, 332; Beyhakî, es-Sunenu'l-Kubrâ, I, 76; VI, 20; Mevdûdî, Hz. Peygamber'in Hayatı, III, 170.

⁵⁸ Suheylî, a.g.e., I, 179; Mevdûdî, Hz. Peygamber'in Hayatı, III, 172-173.

⁵⁹ Mevdûdî, Hz. Peygamber'in Hayatı, III, 172-173.

Elleri kururken, çabaları boşa çıkarken ona ne sermayesi ne de kazancı, çocukları, sosyal statüsü ve peygambere kurduğu tuzaklar fayda etmedi.⁶⁰

2.3.1.2. Dersler

1. *Düşmanlığın en alçak olanı, güvenilen kimsenin arkadan vurmasıdır.*

En alçak düşmanlık kavgada en çok güvenip yardımını umduğun, sırtını yaslayıp arkasını döndüğün kimsenin arkadan vurmasıdır. Böylesi hem daha tahrip edici hem de daha inciticidir. Bu bir anlamda baltayı gövdesinde hissedince “*ah, neyleyim sapı bendendir*” diyen ağacın ruh hali gibidir.

Senden olanın, adı, ırkı, mahallesi, kültürü, devleti senin gibi olanın seni satması, yüz üstü bırakması, arkadan vurması, düşmanla işbirliği yapması, ona yol göstermesi hatta ondan daha düşman ve acımasız kesilmesi, çok daha vahim ve acı bir durumdur.

Adı müslüman adı olup islâmın değerlerine karşı cephe alıp islâmı ortadan kaldırmaya çalışan ve islâmî faaliyetlere mani olan kimseler gibi; tüm değerleri ve güçleriyle islâmı hedef alan, bu niyetlerini ekonomik, kültürel, siyâsî ve askerî uygulamaları ile ortaya koyan devletlere arka çıkan, saldırıları için her türlü zemini hazırlayan ve onlara destek olan devletler de -müslümanların yaşadığı devletler bile olsalar- Ebû Lehebvarî bir tutum içerisinde olacaklardır. Bunların yaptıkları, müslüman olmaları ve yardımcı olmaları gerekirken saldırmaları açısından, amca Ebu Leheb’in tavrıyla eşittir; ama düşmana yardım ve yataklık etmeleri açısından ise Ebû Leheb’in karısının tavrına benzer.

2. *Ebû Leheb ruhlu insanlar hiçbir kural tanımazlar.*

Ebû Leheb ruhlu insanlar, menfaatleri için mal mülk, statü sahibi olmak yada sahip oldukları bu imkânları koruma adına, genel geçer toplumsal kabulleri, ahlakî kuralları, toplumsal ve evrensel ilkeleri bile çiğnemekten çekinmezler. Tüm güçleri ve imkânları, ticarî ve sosyal ilişkileri ile hatta ailecek sınırsız, seviyesiz ve iz’ansız bir şekilde saldırlar. İlahî talimâta ateş püskürtebilirler. Bu şahıslar gerekirse fiili olarak düşmanlıklarını sergileyen olaylarda yer alacak kadar şahsiyetsiz olabilirler.

3. *Ebû Leheblerin çabaları, islâmın hedefine ulaşmasına engel olamayacaktır.*

⁶⁰ Elmalılı, a.g.e., X, 49.

Bunlar, islâmı ortadan kaldırmak için tüm güçlerini de seferber etseler, sonları hep aynı olacak, amaçlarına ulaşamayacaklardır. Sonuçta Cenâb-ı Hakk'ın murâdı gerçekleşecek ve islâm dini hedefine varacaktır.⁶¹

4. *İmkânlarını, islama saldırı amaçlı kullananların imkânları, başlarına bela olacaktır.*

Güzelliği ve sosyete çevresindeki konumuyla tanınan Ebû Leheb'in karısı Ummu Cemil, tıpkı kocası gibi seviyesizce tüm imkânlarını islama savaş için kullanmıştır. Ama güzelliği ve güzelliğinin ifşâsı için kullandığı gerdanlığı, toplumdaki konumu ve algılanış biçimi kendisini kurtaramayacak; aksine bu sıfatları başına bela olacak, azap tam da oradan gelecektir.

⁶¹ Enfâl 8/8; Tövbe, 9/32, 33; Yûnus 10/82; Saf 61/8,9.

SONUÇ

Daha güzel ve daha temiz davranışlar sergileyenleri belirlemek için ölümü ve hayatı yaratan Yüce Rabbimiz, bizlere insan olarak yaşama bahtiyarlığını sunmuştur. Bizi, insanî acziyetimiz, kötülüğe meyyâl nefsimiz ve günah tellalları ile başbaşa bırakmamış; bize doğruları gösteren bir pusula olan vicdanı, iyiyi ve kötüyü daha net görmemizi sağlayan şerefli kitapları ve elimizden tutan, önümüze düşüp bizi cennete doğru götürmeye çalışan birbirinden değerli peygamberleri bahşetmiştir.

Cenâb-ı Allâh'ın bize lütfettiği ilkeler, içsel dünyamızı, kişisel davranışlarımızı ve toplumsal münâsebetlerimizi düzenlemektedir. Bu ilkeler bir taraftan ahlâkî olgunlaşmamızı sağlarken bir taraftan da insanlığa mutluluk verecek olan ilâhî direktiflerin toplumda yerleşmesini; insanı, toplumu ve doğal çevreyi bedbaht kılacak kötülüklerle savaşmayı, onları ortadan kaldırmayı emretmektedir.

İşte Kur'ân'da zikredilen isim, künye ve lakapları bu pencereden değerlendirmek daha isâbetli olacaktır. Zîrâ geçen binlerce yıl ile birlikte milyarlarca isim unutulmuş ve hafızalardan silinmişken, Allâh Teâlâ bazı isimleri unutmamamızı istemiştir. Kimisinin bizzat ismini, kimisinin de künye ya da lakabını zikrederek onu ölümsüzleştirmiştir. Bizlere sanki, *“bunları asla unutmayın”* demektedir rabbimiz. Çünkü ahlâkî oluşumumuzda, iyilikleri yaşar ve yayarken, kötülükle savaşıırken, bu şahsiyetler bizler için çok önemli olacaktır. Zîrâ bunlar tabiri caizse iyilik ve kötülükte *“ marka ”* haline gelmiş, kendi kategorilerinin zirvesi olmuş şahsiyetlerdir.

Örneğin Hz. İbrâhîm bir lider prototipidir, imtihanın her türü ile denenmiş ve başarılı olmuş bir liderdir o. Yûsuf (a.s.) cinsellik gibi çok ciddi ve zorlu bir sınavla karşı karşıya olan günümüz gençliğine daha ulvî ve insanî değerlerin de olduğunu hatırlatır; makam ve mevki ile sınanınca nasıl davranacağımızı öğretir bize, mukaddes değerler uğruna yolu zindana düşenlere güzel bir örnektir o. Evlâdını kaybedenler Ya'kûb (a.s.)'ı biraz daha dikkatli okumalıdır mesela. Cinsel sapmalar karşısında Lût (as.), lüks ve refahın şımarttığı toplumlara Hûd ve Sâlih (a.s.); ekonomik sapmalar, ekonomik gücü

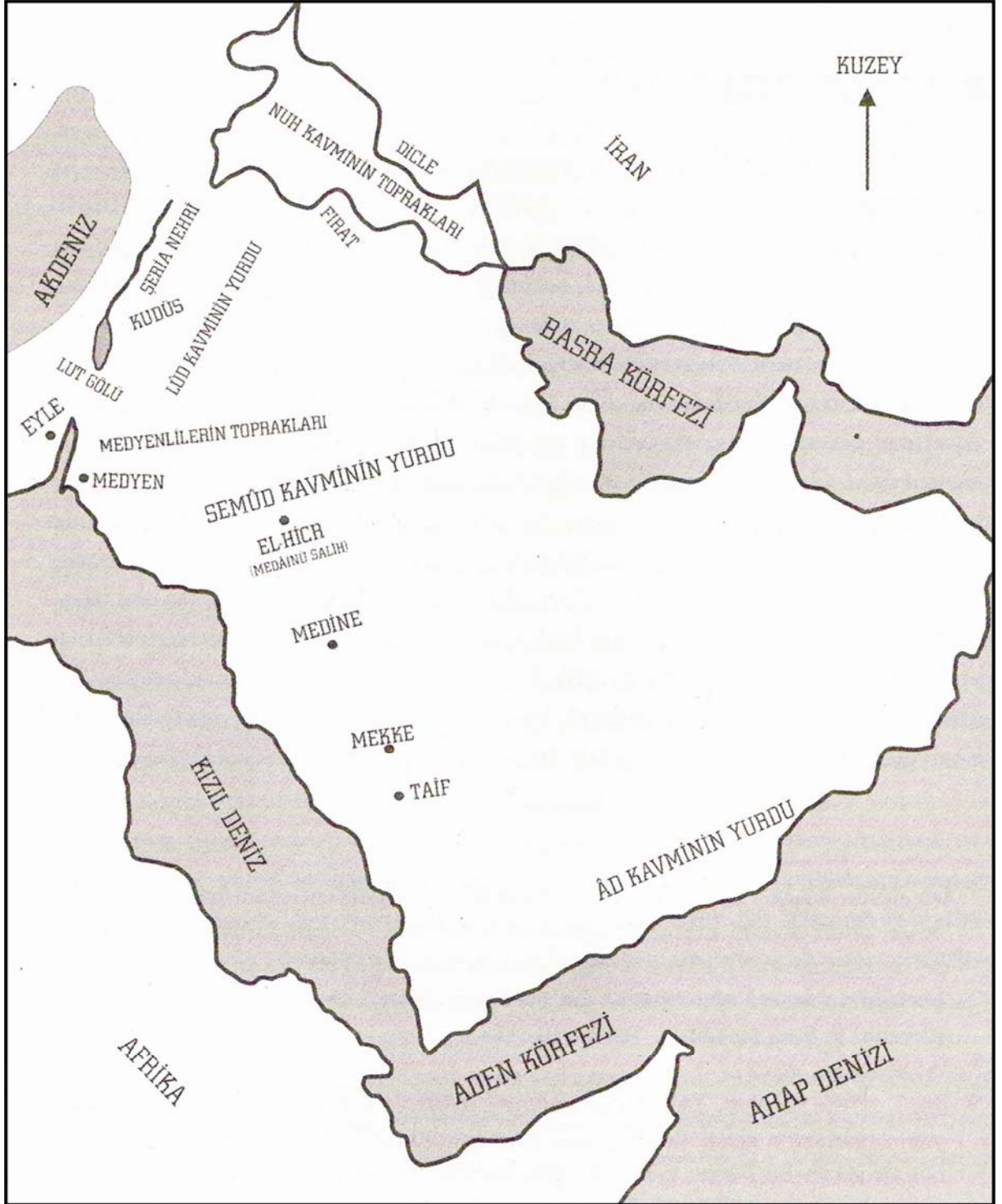
islama saldırı aracı yapanlara karşı Şuayb (a.s.) güzel örneklerdir. Bu durumda, ilâhî ilkeleri yaymaya çalışanların nasıl davranmaları gerektiğini en güzel onlar anlatır. Siyâsî, ekonomik, askerî ve dinî gücün dayanışmasıyla oluşmuş zorba iktidarlara karşı nasıl mücadele edileceğini en güzel anlatan Hz. Mûsâ'dır. Hz. Dâvûd ve Hz. Süleymân gücü ve iktidarı nasıl kullanmamız gerektiğini öğretirler. Yûnus (a.s.) topluma küsmemenin gerektiğini; Zekerîyyâ (a.s.) çocuklarımızı bir bahçıvan titizliğiyle eğitmemiz gerektiğini öğretirler. Kişiler ve liderlere aşırı sevginin kimi zaman insanı yanlışla götürebildiğini, kimseyi sevgimizle tanılaştırmamamız gerektiğini Hz. Îsâ'nın şahsında anlarız. Hz. Muhammed ise bütün yönleriyle bize örnek ve önderdir.

Hz. Lokmân çocuklarımıza inanç ve ahlakî değerleri aşılamanın önemini; Tâlût cephede düşmanın karşısına cesaretle çıkmanın güzelliğini; Hz. Meryem iffeti, sabrı, Allâh'a ve O'nun dinine adanmışlığın en güzel örneğini, Zulkayneyn küresel iyiliği ve yardımını sergiler.

Ebû Leheb arkadan vuran, kural tanımayan, seviyesiz ve karaktersiz düşmanı; Firavun zalim iktidarı, Allâh'ın değerlerine hayat hakkı tanımayan ve hüküm koyma yetkisini sadece kendisinde gören yönetimleri; Kârûn servetle mağrûr olmayı; Hâmân satılmışlığı ve zulme payanda olmayı; Câlût da zulme hizmet eden gücü simgeler.

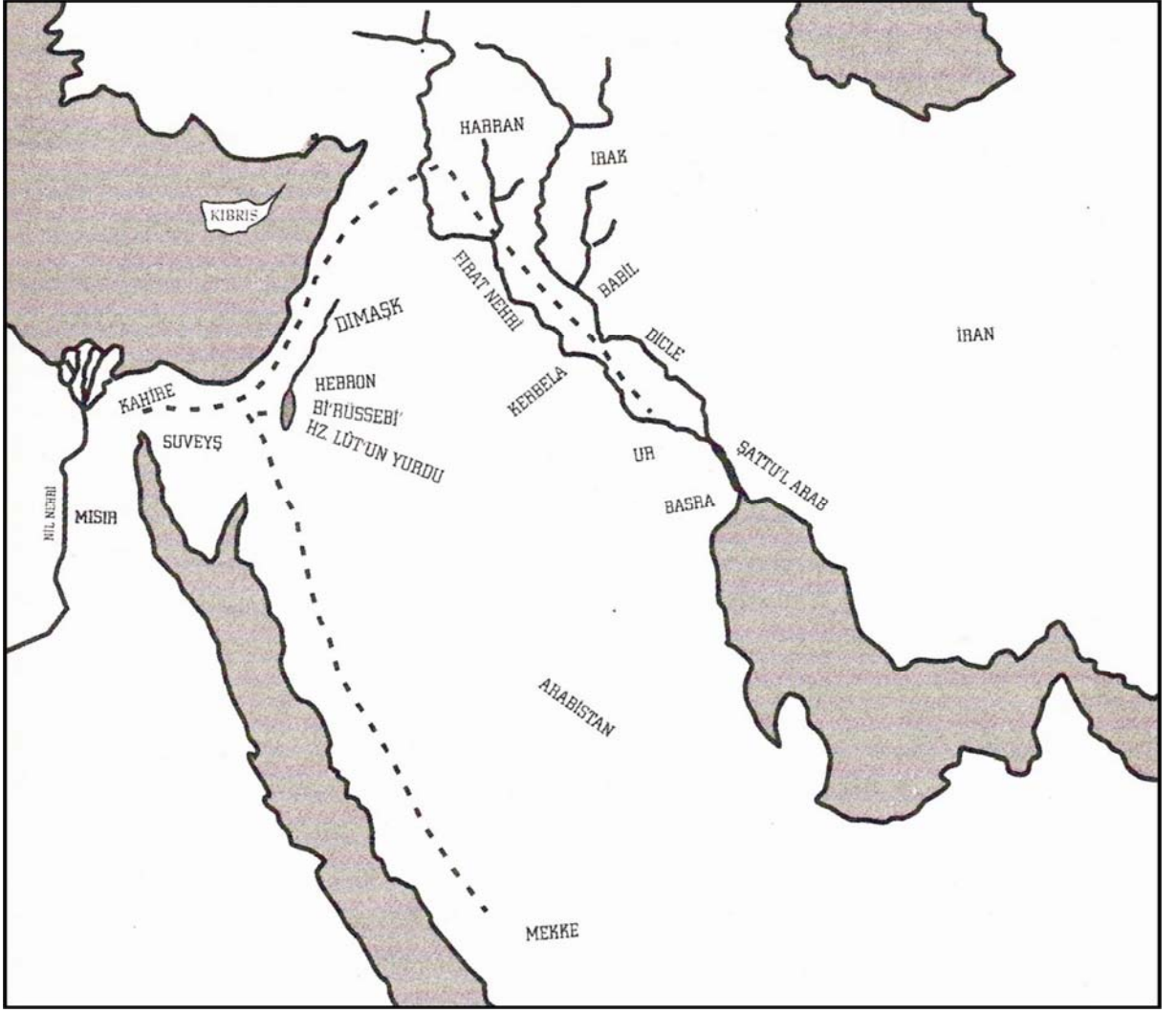
Hâkezâ Kur'ân'da isim, künye ya da lakaplarıyla zikredilen şahsiyetler bizim için çok önemlidir. Onları tekrar tekrar, derinlemesine analiz ederek kendi adımıza dersler çıkartmalı, okumalı ve tanımaya çalışmalıyız.

EK: HARİTALAR

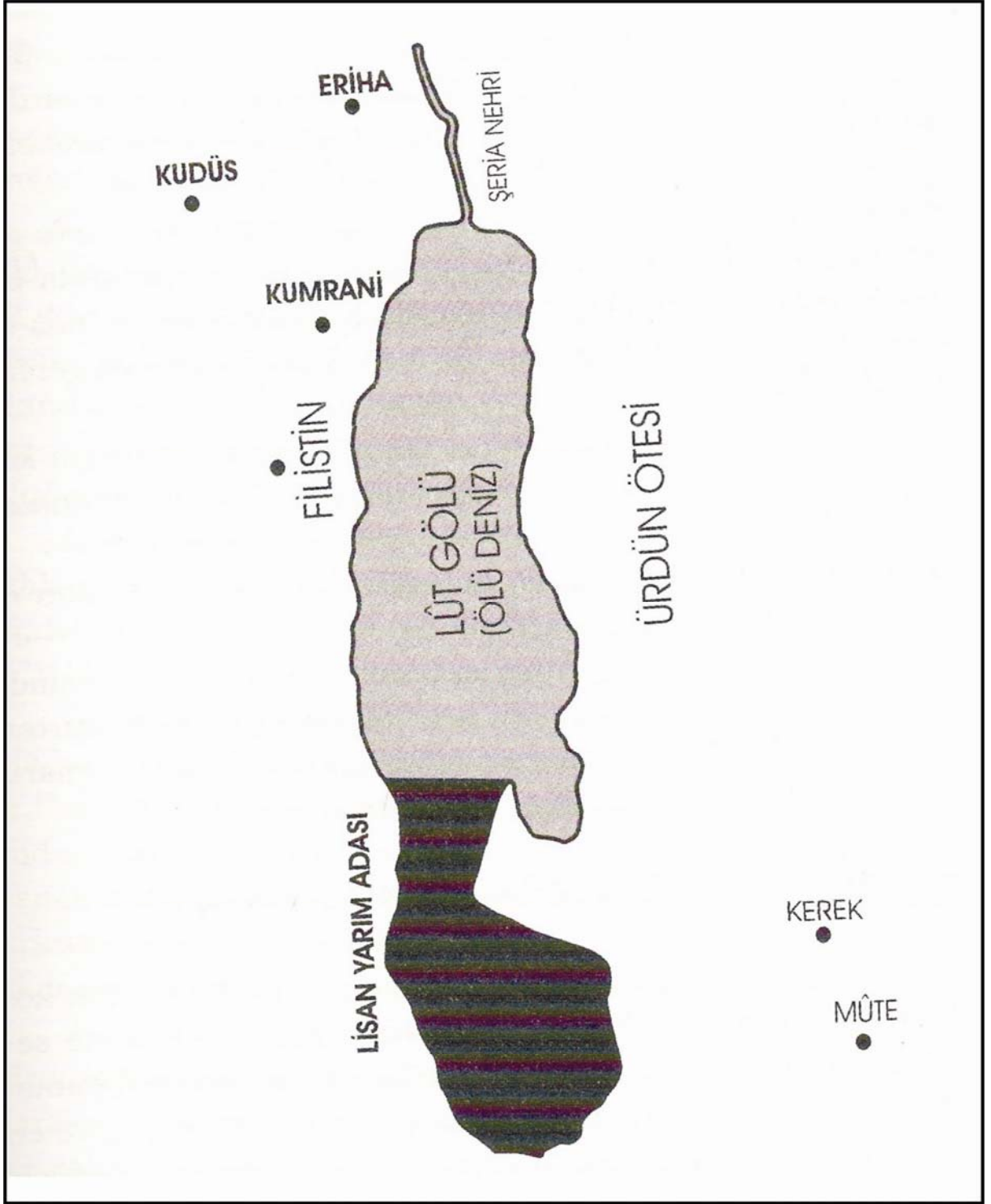
A'RÂF SÛRESİNDE ADI GEÇEN ESKİ KAVİMLERİN YAŞADIKLARI BÖLGELER

HARİTA 1

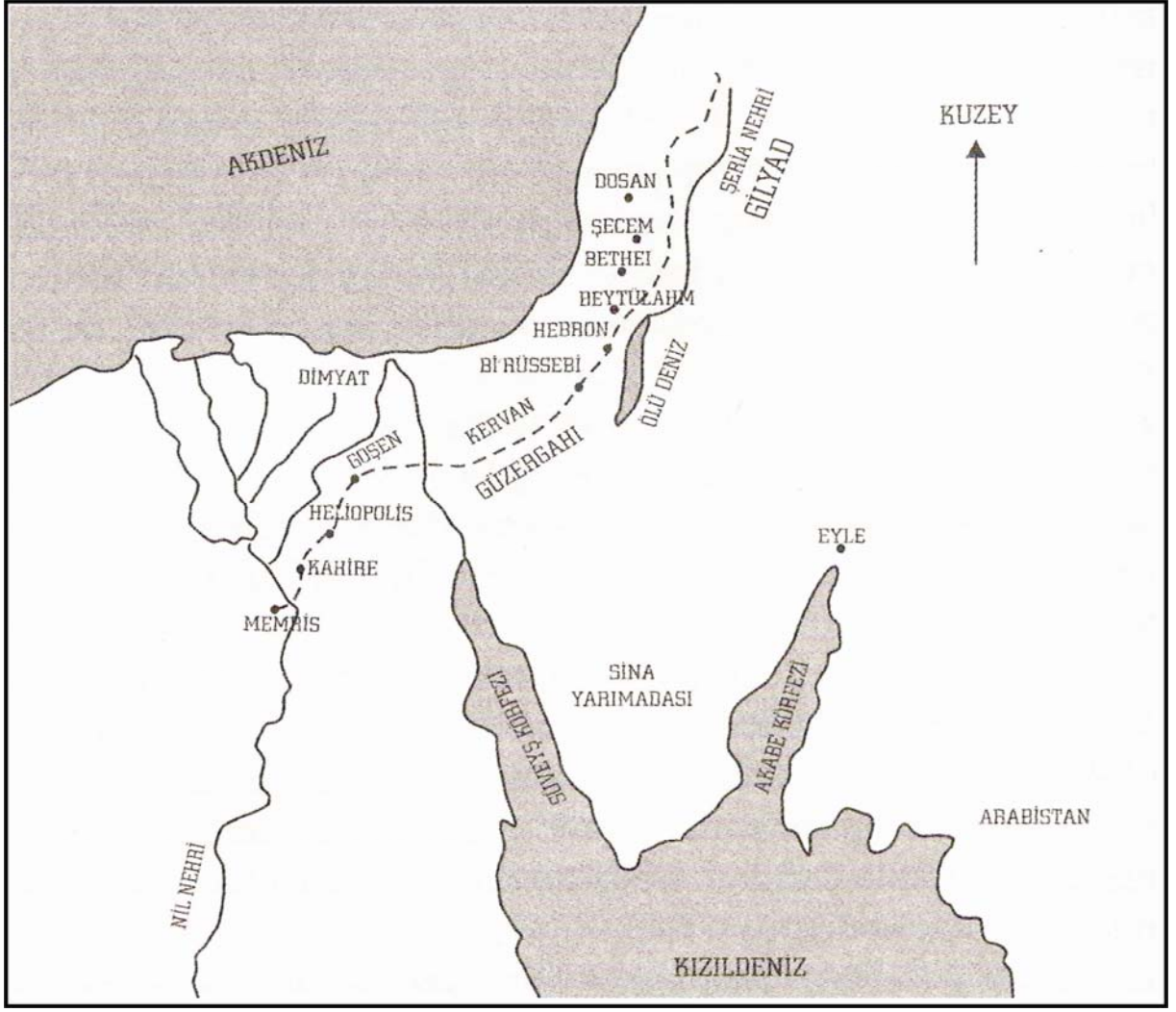
HZ. İBRÂHÎM'İN YAŞADIĞI BÖLGELER

HARİTA 2

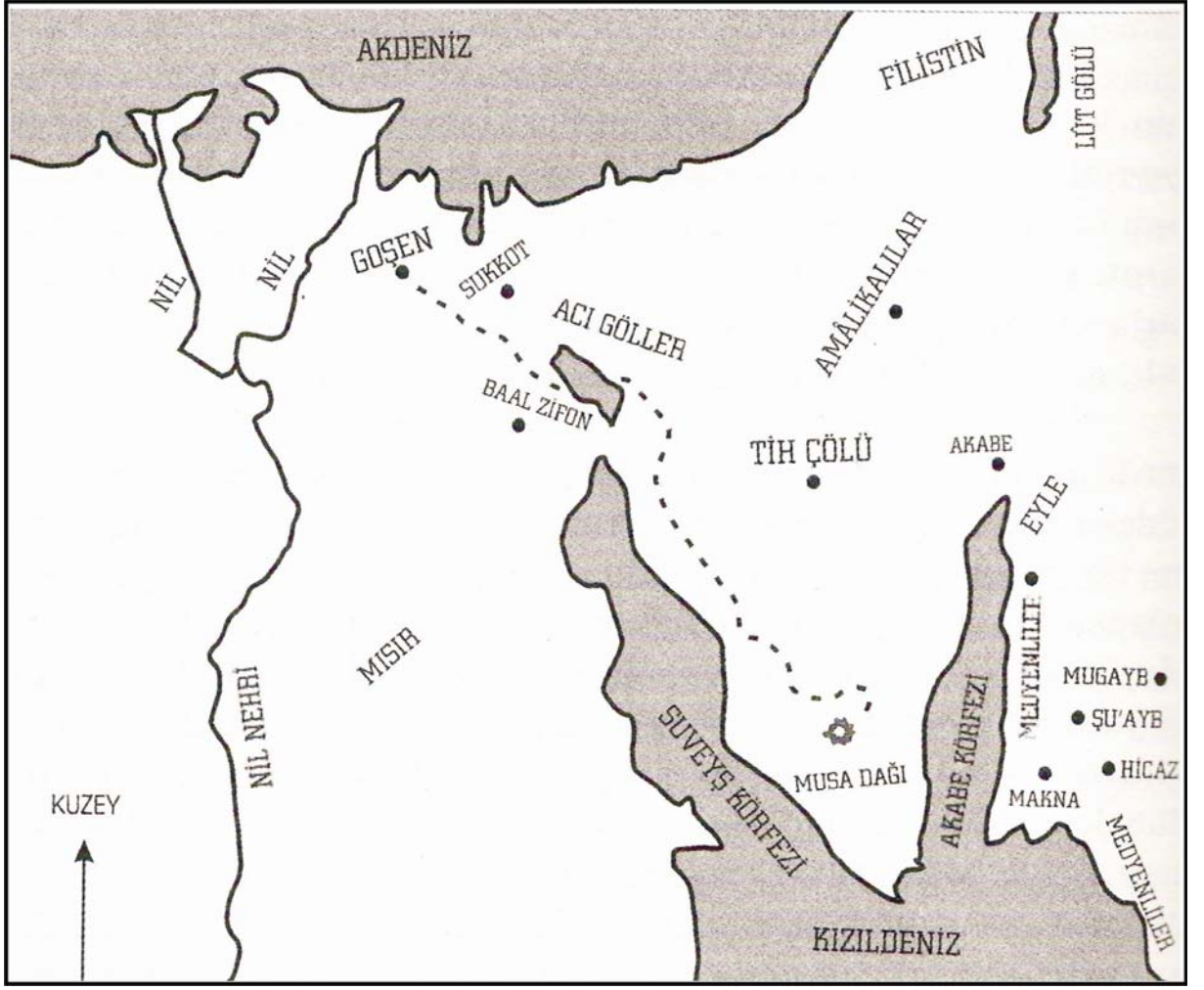
LÛT KAVMİNİN YAŞADIĞI BÖLGELER

HARİTA 3

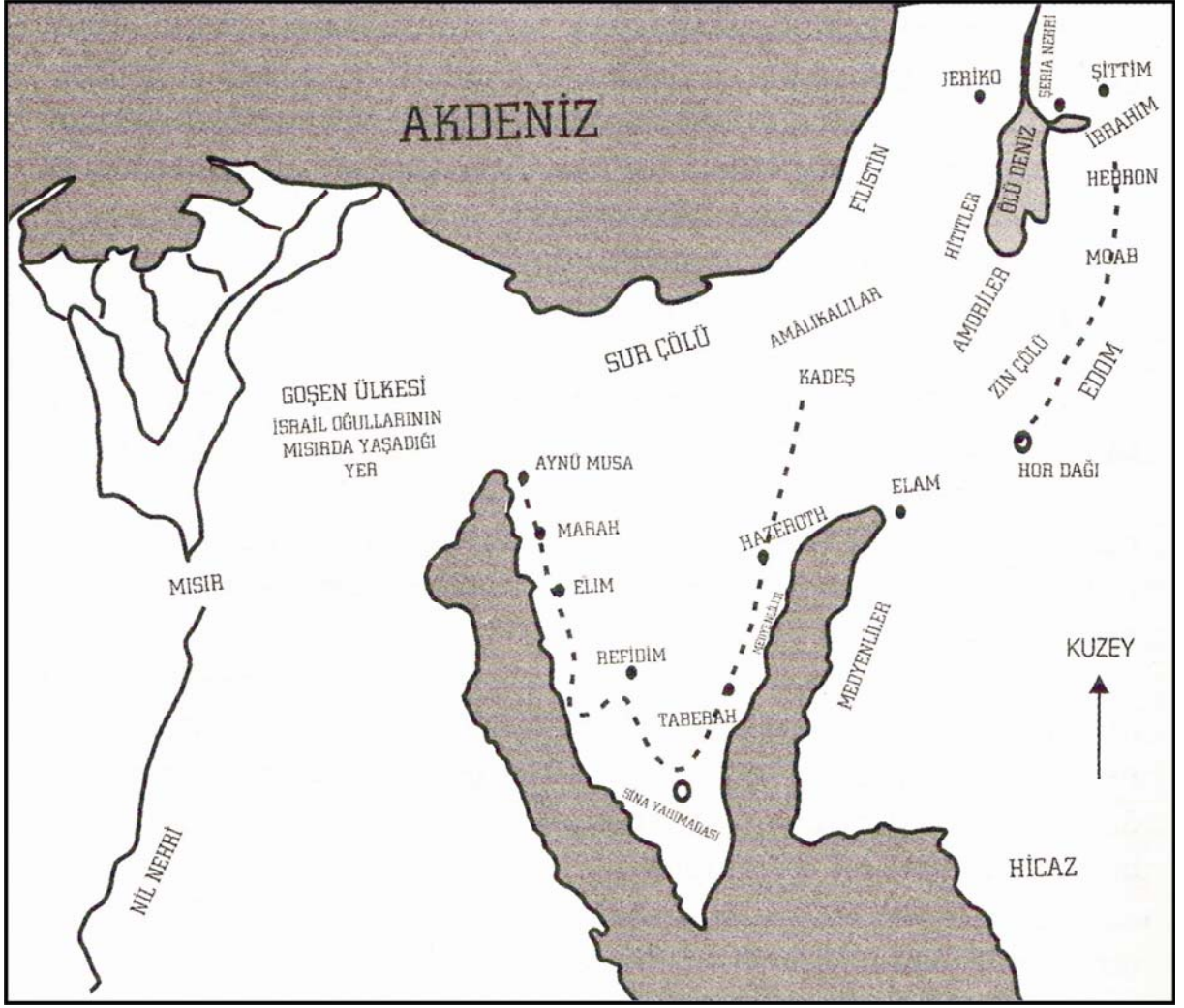
YÛSUF (A.S.)'IN YAŞADIĞI BÖLGELER

HARİTA 4

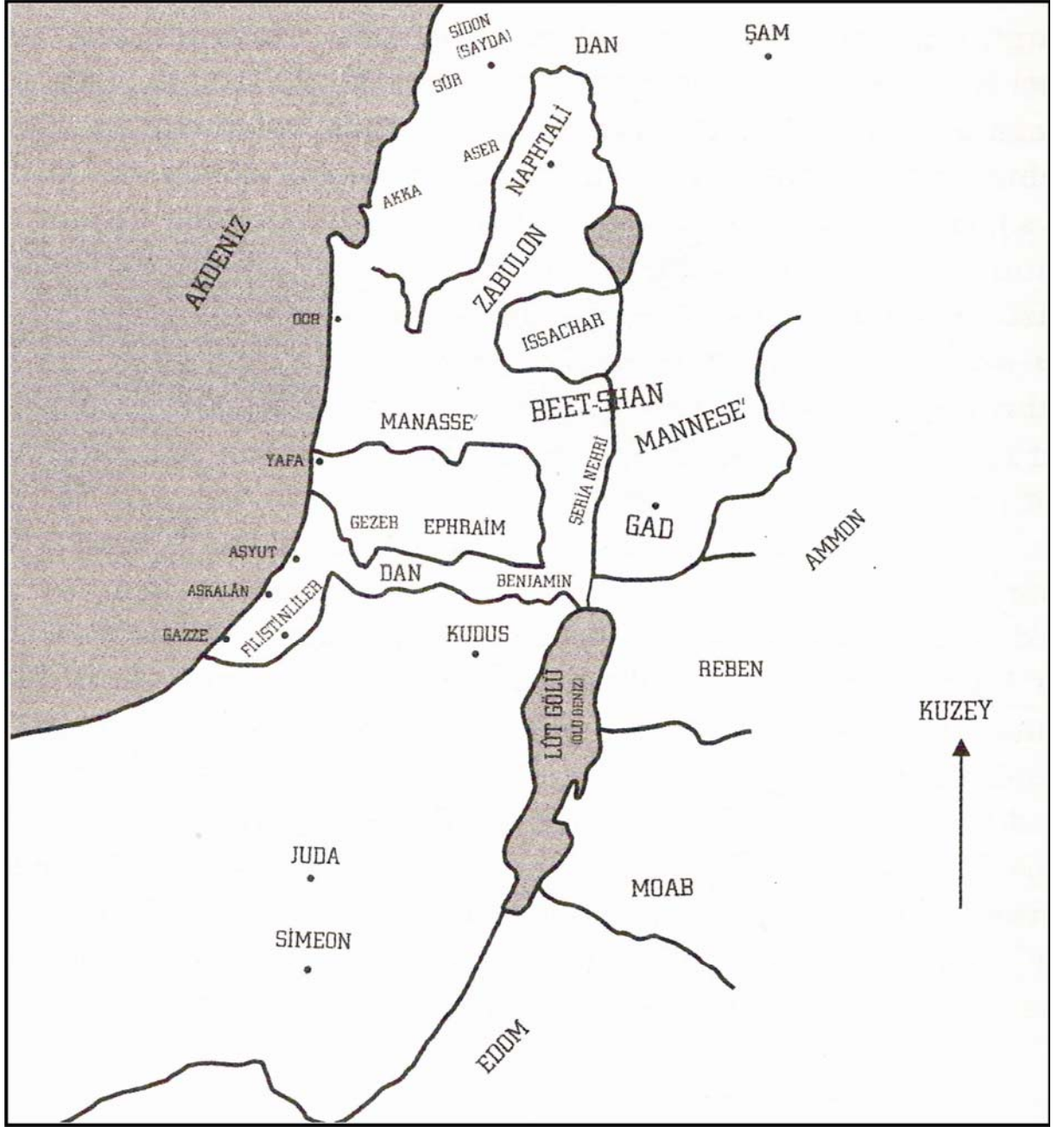
HZ. MÛSÂ İLE İSRÂİLOĞULLARI'NIN MİSİR'DAN ÇIKIŞI

HARİTA 5

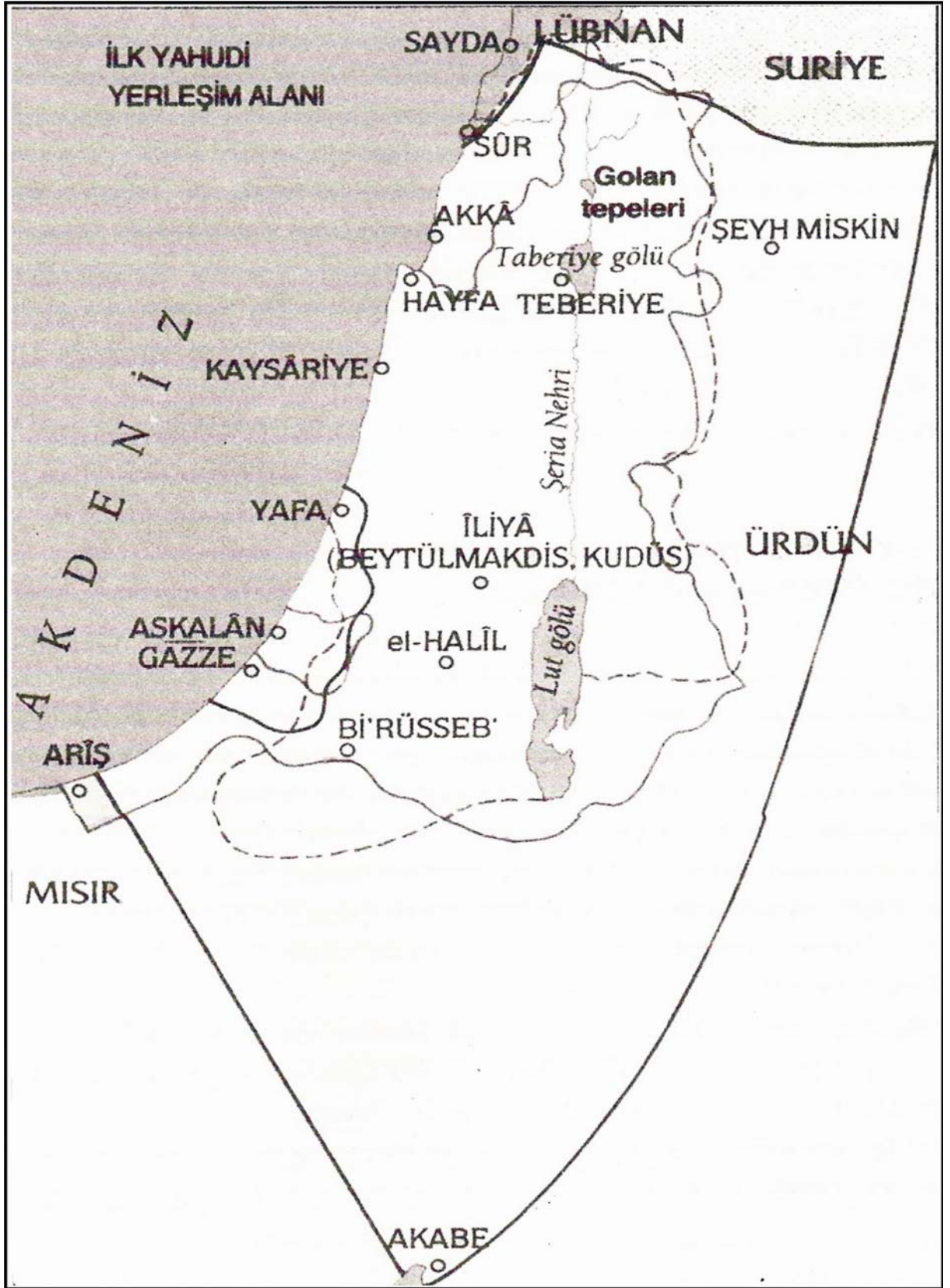
İSRÂİLOĞULLARI'NIN 40 YIL SÜRGÜN CEZASINDA DOLAŞTIKLARI BÖLGE

HARİTA 6

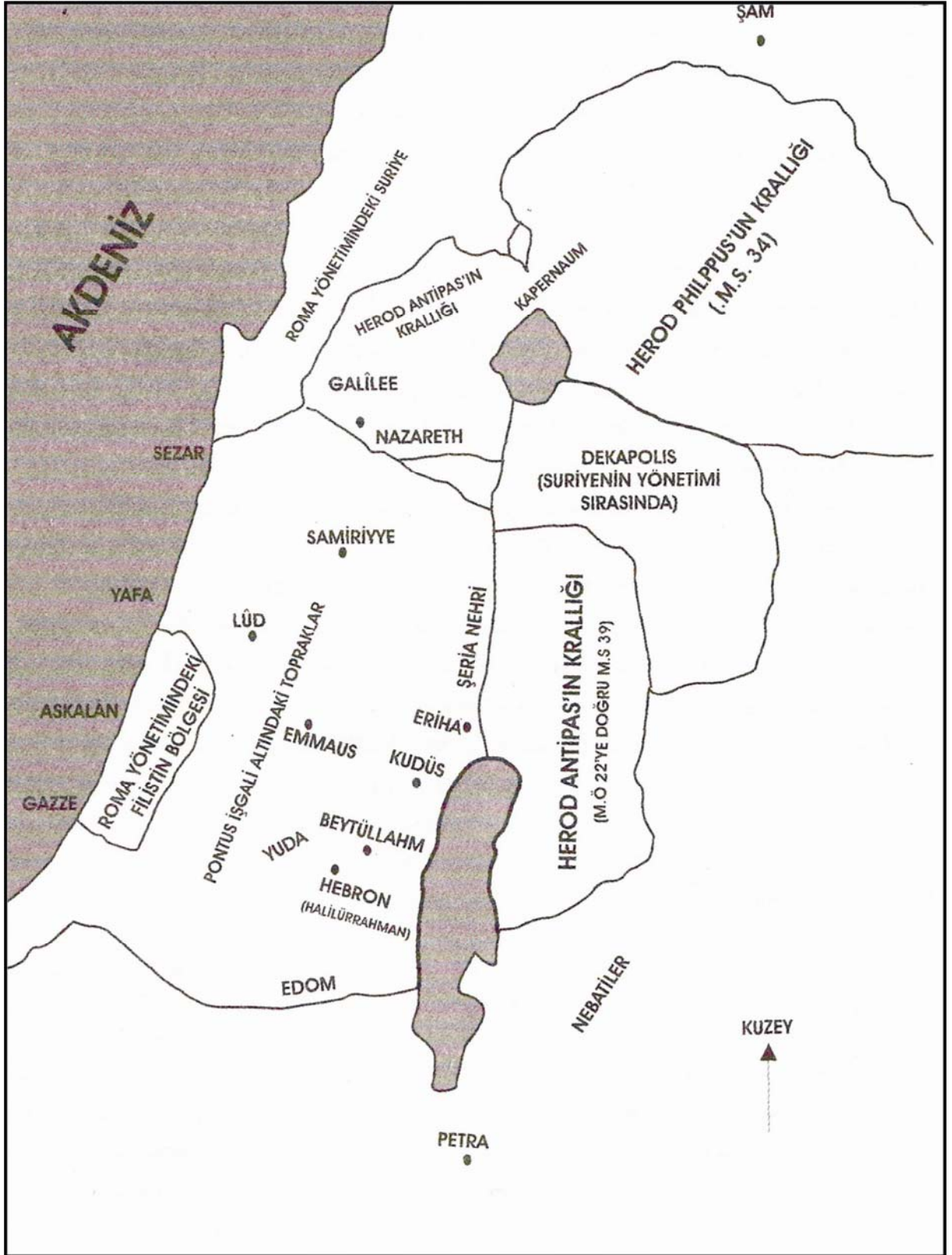
**HZ. MÛSÂ'NIN ÖLÜMÜNDEN SONRA FİLİSTİN'İ ELE GEÇİREN
İSRÂİLOĞULLARI'NIN 12 KOLUNUN BÖLGEDE YERLEŞİM ALANI**

HARİTA 7

HZ. SÜLEYMÂN'IN KRALLIĞI

HARİTA 8

HZ. İSÂ ZAMANINDA FİLİSTİN

HARİTA 9

BİBLİYOGRAFYA

Kur'ân-ı Kerîm

Abdulahad Dâvûd, *Tevrat ve İncil'e Göre Hz. Muhammed* (trc. Nusret Çam), İzmir 1410/1990.

Abdurrazzâk, Ebû Bekr b. Hemmâm es-San'ânî, *Musânnef* (th. Hubeyburrahmân el-A'zamî), el-Mektebetu'l-İslâmî, Beyrut 1403/1982.

Abdulğaniyy er-Râcihî, *Âdem (a.s.)*, Kahire, ts.

Abdülkerîm el-Hatîb, *el-Mesîh fi'l-Kur'ân ve't-Tevrât ue'l-İncîl*, Kahire 1384/1965.

Akkâd, Abbas Mahmud, *İbrâhîm Ebu'l-Enbiyâ*, Beyrut 1386/1967.

Ali el-Kârî, *Ferru'l-'Avn min Mudde'î İmâni Fir'avn*, İstanbul 1294/1877.

Aliyyul-Muttakî el-Hindî, *Kenzu'l-Ummâl*, Beyrut 1409/1989.

Âlûsî, Ebu'l-Fazl Mahmûd, *Rûhu'l-Meânî Fî Tefsiri'l-Kur'âni'l-Azîm ve's-Sebi'l-Mesânî*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrût, ts..

Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul 1408/1988

Ay, Eyüp, "Hz. İbrâhîm Kıssasına Arkeolojik Bir Projeksiyon, Kur'ân kıssalarının Anlam ve Değeri", IV. Kur'ân Haftası Kur'ân Sempozyumu, Ankara 1418/1998.

Aydemir, Abdullah, *İslâmî Kaynaklara Göre Peygamberler*, Ankara 1413/1992.

Bahçeci, Muhittin, *Peygamberlik ve Peygamberler*, İst. 1397/1977

Bâlî Efendi, *Şerhu'l-Fusûs*, İstanbul 1309/1892.

Belâzurî Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvud, *Ensâbu'l-Eşrâf*, Beyrut, ts.

Becaule, Maurice, *Kitâb-ı Mukaddes, Kur'ân ve Bilim* (trc. Suat Yıldırım), İzmir 1404/1984.

Beğavî, Ebû Muhammed el-Huseyn b. Mes'ûd, *Meâlimu't-Tenzîl*, Beyrut 1407/1987.

-----, *Mesâbihu's-Sunne*, Beyrut, ts.

Bekrî, Abdullah b. Abdülaziz el-Endelusî, Ebû Ubeyd, *Mu'cemu Mâ İsta'ceme min Esmâi'l-Bilâdî ve'l-Mevâzi'* (th. : Mustafa el-Saka), Âlemu'l-Kutub, Beyrut, 1403/1982.

Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed el-Huseyn b. Ali b. Mûsa, *es-Sunen'ul-Kubrâ* (th. Muhammed Abdulkâdir Atâ), Mektebetu Dâri'l-Bâz, Mekke, 1414/1994.

-----, *Şuabu'l-İmân* (th. Muhammed es-Sâid Besyûnî Zağlûl), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1410/1989.

Beyzâvî, *Tefsîru'l-Beyzâvî*, Mısır 1388-1968.

Bîrûnî, *el-Âsâru'l-Bakiye* (nşr. C.E. Sachau), Leipzig, 1340/1923

Bolay, Süleymân Hayri, "Âdem", DİA, TDVY, İst. 1409/1988.

- Bozkurt, Nebî , “*Lakap*” , DİA, TDVY , Ankara 1423/2003.
- , “*Künye*” , DİA, TDVY , Ankara 1422/2002.
- Buhârî, Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmâîl, *el-Câmi'u's-Sahîh*, İstanbul 1401/1981.
- , *el-Edebu'l-Mufred* (th. Muhammed Fuâd Abdalbâkî), Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut, 1409/1988.
- Câhız, Ebû Osmân, *el-Beyân ve't-Tebyîn*, Beyrut, ts.
- Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Tarihi*, Fecr Yayınevi, Ankara, 1416/1996.
- Cevâd Ali , *el-Mu'cemu'l-Mufasssal fî Târîhi'l-Arab Kable'l-İslâm*, Beyrut, ts.
- Cevâlîkî, Mevhûb b. Ahmed, *el-Muarreb* (nşr. Ahmed Muhammed Şâkirî), Tahran 1385/1966.
- Curcânî, Ali b. Muhammed b. Ali, *et-Ta'rîfât* (th. İbrâhîm el-Ebyânî), Dâru'l-Kutubi'l-Arabî, Beyrut, 1405/1984.
- Çantay, Hasan Basri, *Kur'ân-ı Hakîm ve Meal-i Kerîm*, Mürşid Çantay Neşr., ts.
- Çelebi, İlyâs , Uludağ, Süleyman , Kurnaz, Cemal, “*Hızır*”, DİA, TDVY, İst. 1408/1988.
- Dârakutnî, Ebû'l-Hasan Ali b. Ömer el-Bağdâdî, *Sünen* (th. es-Seyyid Abdullah Hâşim Yemânî el-Medenî), Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1386/1966.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahmân, *Sünen*, (th. Fevâz Ahmed, Hâlid es-Seb'), Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1407/1987.
- Derveze, Muhammed İzzet, *et-Tefsiru'l-Hadîs* (trc. Ş. Karataş ve dğr.), İst. 1418/1998.
- Devvânî, Celâleddîn, *er-Risâle fî İmâni Firavun* (nşr. İbnu'l-Hatîb), Kâhire, 1383/1963.
- Deylemî , *El-Firdevs*, Beyrut 1406/1986.
- Dikmen, Mehmet, *Peygamberler Tarihi*, Cihan Yayınları, İst. 1424/2004.
- Dineverî E. Hanîfe Ahmed b. Dâvud, *el-Ahbâru't-Tivâl*, Beyrut ts.
- Ebû Dâvud, Süleymân İbnu'l-Eş'as es-Sicistânî el-Ezdî, *Sünen* (th. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd), Dâru'l-Fikr, Beyrut, ts.
- Ebû Hayyân el-Endelûsî, *el-Bahru'l-Muhît*, Dâru'l-Fikr 1403/1983.
- Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdullâh el-Esbehânî, *Hilyetu'l-Evliyâ ve Tabakâtu'l-Esfiyâ*, Dâru'l-Kutubi'l-Arabî, Beyrut 1405/1985.
- Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Ali el-Musallî et-Temîmî, *Müsned* (th. Huseyn Selîm Esed), Dâru'l-Me'mûn li't-Turâs, Dimeşk 1404/1984.
- Ebû's-Suûd, Muhammed b. Muhammed el-İmâdî, *İrşâdu'l-Akli's-Selîm ilâ Mezâyâ'l-Kurâni'l-Kerîm*, Dâru'l-İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, ts..
- Elmalî Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili* (sd. İsmâîl Karaçam, Emin Işık ve dğr.), Azim Dağıtım, İst. 1413/1992.
- Emîri, Ahmed el-Berâ, *İbrâhîm (a.s.)*, Cidde 1407/1986.
- Fayda, Mustafa, “*Ahmed*”, DİA, TDVY, İst. 1410/1989.

- Ferâhîdî, Ebû Abdurrahmân el-Halîl b. Ahmed, *Kitâbu'l-Ayn* (th. Mehdî el-Mahzûmî, İbrâhîm es-Samrâî), Dâru ve Mektebetu'l-Hilâl, ts.
- Feyûmî, Ahmed b. Muhammed b. Ali, *el-Misbâhu'l-Munîr fî Ğarîbi's-Şerhi'l-Kebîr li'r-Râfîi*, el-Mektebetu'l-İlmiyye, Beyrut, ts.
- Fîrûzâbâdî, Muhammed b. Ya'kûb, *el-Kâmûsu'l-Muhîr ve'l-Kabesu'l-Vasitu'l-Câmi' lima Zehebe min Luġâti'l-Arab*, byy.
- , *Beşâ'ir Zevî't-Temyîz fî Letâifi'l-Kitâbi'l-Azîz* (nşr. M. Ali en-Neccâr), el-Mektebet'ul-İlmiyye, Beyrut, ts. .
- Hâkim en-Neysâbûrî, Ebû Abdullâh Muhammed b. Abdullah, *el-Mustedrek A'la's-Salîhayn* (th. Mustafa Abdulkâdir Atâ), Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrut, 1411/1990.
- Hamîduddîn Ferâhî, *er-Ra'yu's-Sahîh fî Men Huve'z-Zebîh*, A'zamgarh, 1414/1994.
- Hamidullah, Muhammed, *İslâm Peygamberi* (trc. Sâlih Tuġ), İrfan Yayımcılık İst. 1414/1993.
- Haritalar, *DİA*, Harita 8,
- Haritalar, Mevdudi, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, Harita 1-2-3-4-5-6-7-9, İst. 1411/1991.
- Harman, Ömer Faruk, "*Ashâbu'r-Ress*", *DİA*, TDVY, İst. 1412/1991.
- , "*Dâvûd*", *DİA*, TDVY, İst. 1414/1994.
- , "*Elyesa*", *DİA*, TDVY, İst. 1415/1995.
- , "*Eyyûb*", *DİA*, TDVY, İst. 1415/1995.
- , "*Firavun*", *DİA*, TDVY, İst. 1416/1996.
- , "*Hârûn*", *DİA*, TDVY, İst. 1417/1997.
- , "*İbrâhîm*", *DİA*, TDVY, İst. 1420/2000.
- , "*İdrîs*", *DİA*, TDVY, İst. 1420/2000.
- , "*İlyâs*", *DİA*, TDVY, İst. 1420/2000.
- , "*İmrân*", *DİA*, TDVY, İst. 1420/2000.
- , "*İshâk*", *DİA*, TDVY, İst. 1420/2000.
- , "*İsrâîl*", *DİA*, TDVY, İst. 1421/2001.
- , "*Meryem*", *DİA*, TDVY, Ankara 1424/2004.
- , "*Mûsâ*", *DİA*, TDVY, İst. 1426/2006.
- , "*Kitâb-ı Mukaddes ve Diğer Dinlere Göre Hz. Nûh ve Tufan*", *Hz. Nûh'tan Günümüze Cizre Sempozyumu*, İstanbul 1419/1999.
- , "*Üzeyir*", *İslamda İnanç İbadet ve Günlü Yaşayış Ansiklopedisi*, MÜİFVY, İst. 1417/1997.
- Hasan el-Mustafâvî, *et-Tahkîk fî Kelimâti'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Beyrut ts.
- Hasan İbrâhîm Hasan, *Târihu'l-İslâm*, Beyrut ts.

- Hattâbî, Ebû Süleymân Hamid b. Muhammed b. İbrahim, *Ğarîbu'l-Hadîs* (th. Abdulkerîm İbrâhîm el-Azbâvî); Câmiatu Ummu'l-Kurâ, Mekke, 1402/1982.
- Hâzin, *Lubâbi't-Te'vîl fî Meânî't-Tenzîl*, Beyrut, ts..
- Heysemî, Nûruddîn el-Hâfiz İbn Ebî Usâme el-Hâris, *Mecmau'z-Zevâid*, Beyrut 1399/1979.
- , , *Buğyetu'l-Bâhis an Zevâidi Müsnedil-Hâris* (th. Hüseyin Ahmed Sâlih el-Bâkirî), Merkezi Hizmeti's-Sunne ve's-Sîreti'n-Nebeviyye, Medine, 1413/1992.
- Humeydî, Ebû Bekr Abdullah İbnu'z-Zubeyr, *Müsned* (th. Habîburrahmân el-A'zamî), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, ts.
- İbn Abdilberr, Yûsuf b. Abdullah, *el-İstiâb fî Temyîzi'l-Ashâb*, Kahire 1380/1960.
- İbn Abdi'r-Rabbih, *İkdu'l-Ferîd*, Beyrut 1384/1965.
- İbn Akîl, Bahâuddîn Abdullah el-Akîlî el-Mısırî el-Hemedânî, *Şerh-u İbn Akîl* (th. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd), Dâru'l-Fikr, Dîmeşk 1406/1985..
- İbn Arabî, Muhyiddin, *Muhâdarâtu'l-Ebrâr*, byy., 1388/1968.
- , *el-Futûhâtü'l-Mekkiyye*, Mektebetu's-Sekâfeti'd-Dîniyye, ts.
- İbn Asâkîr, *Tarih*, Beyrut 1399/1979.
- İbn Bâbeveyh. *Risâletu'l-İtikâdi'l-İmâmiyye* (trc. Ethem Ruhi Fıglalı), Ankara 1398/1978.
- İbn Battuta, *Rihle* (nşr. Ali el-Muntasır el-Kettânî), Beyrut 1405/1985.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed el-Kûfî, *Musannef* (th. Kemâl Yûsuf el-Hût), Mektebetu'r-Ruşd, Riyad, 1413/1992.
- İbn Habîb, *Kitâbu'l-Muhabber*, Beyrut, ts..
- İbn Hacer el-Askalânî, Ebu'l-Fazl Ahmed b. Ali, *Fethu'l-Bârî bi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, (nşr. Muhibbuddîn el-Hatîb ve Dğr.), ts..
- , *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, Mısır 1328/1939.
- İbn Haldun, Abdurrahmân b. Muhammed el-Eşbîlî, *Kitâbu'l-İber ve Dîvânü'l-Mubtede' ve'l-Haber fî Eyyâmi'l-Arab ve'l-Acem*, Beyrut, 1399/1979.
- İbn Hanbel, Ahmed Ebû Abdullâh eş-Şeybânî, *Müsned*, Muessetu Kurtuba, Kâhire, ts.
- , *Kitâbu'z-Zühed*, Beyrut 1403/1983.
- İbn Hazm, Ebu Muhammed Ali b. Ahmed, *el-Fasl fî'l-Milel ve'n-Nihal*, Kahire 1317/1897.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed et-Temîmî, *Sahîh* (th. Şuayb el-Arnaût), Muessesetu'r-Risâle, Beyrut 1414/1993.
- , es-Sîra, byy., ts.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdullâh Cemâluddîn b. Yûsuf b. Ahmed b. Abdullah el-Ensârî, *Evhâzu'l-Mesâlik ilâ Elfîyeti İbn Mâlik*, Dâru'l-Cil, Beyrut, 1399/1979.
- , *es-Sîretu'n-Nebeviyye* (nşr. Mustafa es-Sakkâ ve dğr.), Dâru'l-Hulûd, Beyrut, ts.

- İbn Humeyd, Abd Ebû Muhammed b. Hasr, *el-Muntehab Min Müsnedi Abd İbn Humeyd* (th. Subhî el-Bedrî es-Samrâî, Mahmûd Muhammed Halîl es-Saîdî); Mektebetu's-Sunne, Kahire 1408/1988.
- İbn Huzeyme, Ebû Bek Muhammed b. İshâk es-Sulemî en-Neysâbü'rî, *Sahîh* (th. Mahmud Mustafâ el-A'zamî), El-Mektebetu'l-İslâmî, Beyrut 1390/1970.
- İbn İshâk, *Kitabu'l-Mubtede' ve'l-Meb'as*, Konya 1401/1986.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdullâh Muhammed b. Ebî Bekr, *Hâdi'l-Ervâh ilâ Bilâdi'l-Efrâh*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, ts..
- İbn Kesir, Ebu'l-Fida İsmâîl b. Ömer b. Kesir ed-Dimeşkî, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Mektebetu'l-Meârif, Beyrut, ts..
- , *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm* (nşr. Sâlih Ahmed es-Selâme), Riyad 1418/1997.
- , *es-Sîratu'n-Nebeviyye*, Beyrut ts.
- , *Kasasu'l-Enbiyâ*, (nşr. Mustafa Abdülvâhid), Mekke 1408/1988.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullâh b. Muslim, *el-Maârif*, Beyrut 1390/1970.
- , *Uyûnu'l-Ahbâr*, ts.
- İbn Mâce, Ebû Abdullâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî, *Sünen* (th. Muhammed Fuâd Abdalbâkî), Dâru'l-Fikr, Beyrut, ts..
- İbn Manzur, Ebu'l-Fazl Cemâluddîn Mumammed b. Mukrim, *Lisânu'l-Arab*, Dâru'l-Meârif, Kahire, ts.
- İbn Râhaveyh, İshâk b. İbrâhim el-Hanzalî, *Müsned* (th. Abdulgafûr b. Abdulhak el-Belûşî), Mektebetu'l-Îmân, Medîne 1412/1991.
- İbn Sa'd, Ebû Addullâh Muhammed el-Basrî ez-Zuhdî, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, Dâru Sâdır, Beyrut 1346/1957.
- İbn Seyyidunnâs, *Uyûnu'l-Eser*, Beyrut Ts.
- İbnu'l-Ca'd, Ebu'l-Hasan Ali b. Ubeyd el-Cevherî el-Bağdâdî, *Müsned* (th. Âmir Ahmed Haydar), Muessetu Nâdir, Beyrut 1410/1990.
- İbnu'l-Cevzî, , Ebû'l-Ferec Abdurrahmân b. Ali, *el-Muntazam fî Târîhi'l-Mulûk ve'l-Umem*, Dâru Sâdır, Beyrut, 1358/1939.
- , *Zâdu'l-Mesîr fî İlmi't-Tefsîr*, el-Mektebetu'l-İslâmî, Beyrut, 1404/1984.
- , *Sıfatu's-Safve* (th. Mahmûd Fâhûrî, Muhammed Ravâs Kal'acî), Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1399/1979.
- , *Tabsıra*, byy., ts.
- İbnu'l-Esir, İzzuddîn Ebû Hasan Ali b. Muhammed b. Abdilkerîm , *Usdu'l-Ğabe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, Beyrut ts.
- , *el-Kâmil fî't-Târih* (nşr. Tornberg), Beyrut 1384/1965.

- İbnu'l-Esîr, Mecduddîn Ebu's-Saâdât el-Mubârek b. Muhammed el-Cezerî, *en-Nihâye fî Ğarîbi'l-Hadîs ve'l-Eser* (th. Tâhir Ahmed ez-Zâvî, Mahmûd Muhammed et-Tanâhî), el-Mektebetu'l-İlmiyye, Beyrut, 1399/1979.
- , *Kitâbu'l-Murassa'* (nşr. Fehmî Sa'd), Beyrut 1413/1992.
- , *Câmiu'l-Usûl*, Beyrut 1400/1980.
- İbnu's-Sirâc, Ebû Bekr Muhammed b. Sehl en Nahvî el-Bağdâdî, *el-Usûl fî'n-Nahv* (th. Huseyn el-Fetlâ), Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1409/1988.
- İkberî, Ebû'l-Bekâ Muhibbuddîn Abdullah b. Hüseyin b. Abdullah, *el-Lubâb fî İleli'l-Binâ ve'l-İrâb* (th. Ğâzî Muhtâr Tuleymât), Dâru'l-Fikr, Dimeşk, 1415/1995.
- Jacques Waardenburg , “*Mesîh*”, DİA, TDVY, Ankara 1424/2004.
- Kâdî İyâz, Ebû'l-Fazl İyâz b. Mûsâ el-Yahsûbî, *eş-Şifa fî Ta'rîf-i Hukûki'l-Mustafâ*, byy., ts.
- Kalkaşendî Necmuddîn Muhammed b. Ahmed b. Abdillâh, *Şubhu'l-A'sâ*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1407/1987.
- Kâsımî, Muhammed Cemaluddin, *Mehâsinü't-Te'vîl* (nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî), Kahire, ts.
- Kastallânî. *el-Mevâhib 'ul-Ledunniyye* (nşr. Sâlih Ah-med eş-Sâmî), Beyrut 1412/1991.
- Kazancı, Ahmet Lütfî, *Peygamberler Tarihi*, İzmir 1414/1993.
- Kevserî, Zâhid, *Nazratun Âbîratun fî Mezâimi Men Yunkiru Nuzule Îsâ Kable'l-Âhira*, Kahire 1362/1943.
- Kitab-ı Mukaddes*, İstanbul 1397/1976.
- Köksal, M. Asım, *Peygamberler Tarihi*, TDVY, Ankara 1424/2004.
- Kurtubî, Ebû Abdullâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferah, *el-Câmî li Ahkâmi'l-Kur'ân* (nşr. Ahmed Abdulalîm el-Berdûnî), Kâhire 1373/1953.
- , *et-Tezkire fî Ahvâli'l-Me'vâ ve Umûri'l-Âhira*, Medine 1417/1997.
- Kutub, Muhammed, *Kur'an Araştırmaları* (trc. Bekir Karlığa, Beşir Eryarsoy), Seriyet Kitapları, İst. 1417/1997.
- Kuzâî, Ebû Abdullâh Muhammed b. Selâme b. Ca'fer, *Musnedu's-Şihâb* (th. Hamdî b. Abdulmecîd es-Selefî), Muessesetu'r-Risâle, Beyrut 1407/1986.
- Kuzgun, Şaban, “ *Hâmân* “ , DİA, TDVY, İst. 1417/1997.
- Maârifî, Muhammed b. Abdullâh b. Muhammed el-Mâlikî, *el-Avâsim mine'l-Kavâsim fî Tahkiki Mevkifi's-Sahâbe Ba'de Vefâti'n-Nebî* (th. Mahmûd Cemîl Ğâzî), Dâru'l-Cîl, Beyrut, 1407/1987.
- Mahmut Şâkir, *Hiz. Âdem'den Bugüne İslâm Tarihi* (trc. Ferit Aydın), Kahraman Yayınları, İst., 1995.
- Mâlik b. Enes, Ebû Abdullah el-Esbahî, *Muvatta'* (th. Muhammed Fuâd Abdülbâkî), Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Mısır, ts..
- Mâturîdî , Ebu'l-Mansûr, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân* (nşr. İbrâhîm Âvazeyn), Kahire, byy., 1391/1971

-----, *Taallukâtu'l-Kur'ân*, byy.

Mehmet Vehbi Efendi; *Hûlasatu'l-Beyân*, Üçdal Neşriyat, İst. 1385/1966.

Mes'ûdî Ebu'l- Hasan Ali b. Huseyn, *Murûcu'z-Zeheb ve Medâinu'l-Cevher*, Dâru'l-Endulus, Beyrut ts.

-----, *Ahbâru'l-Uzzâm*, Beyrut ts.

Mevdûdî, Seyyid Ebu'l-A'lâ, *Tefhîmu'l-Kur'ân* (trc. Muhammed Han Kayanî ve dğr.), İst. 1411/1991.

-----, *Tarih Boyunca Tevhid Mücâdelesini ve Hz. Peygamber'in Hayatı* (Trc. Ahmed Asrar), Pinar Yayınları, İst. 1413/1992.

Meydânî, Abdurrahmân Habenneke, *el-İ'tikâdu'l-İslâmiyye ve Ususuhâ*, Dımaşk, ts..

Muhammed Esed, *Kur'ân Mesajı* (trc. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk), İşaret Yayınları, İst. 1421/2000

Muhammed Ebu'n-Nur el-Hadîdî, *İsmetu'l-Enbiyâ*, Kahire, 1399/1979.

Muhammed Fuad Abdalbâki, *Mu'cemu'l-Mufehres li Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, İstanbul 1411/1990.

Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi* (trc. Sâlih Tuğ), İrfan Yayıncılık 1414/1993.

Makdisî, Muhammed b. Tâhir, *el-Bed' ve't-Târîh*, Mektebetu's-Sikâfeti'l-İslâmiyye, Kahire ts.

Munâvî, Muhammed Abdurraûf, *et-Tevkîf Alâ Muhimmâti't-Teârîf* (th. Muhammed Rıdvanu'd-Dâye), Dâru'l-Fikr'il-Muâsır, Beyrut, 1410/1990.

Mücâhid, Ebu'l-Haccâc b. Cibr el-Mahzûmî et-Tâbiî, *Tefsiru Mucâhid* (th. Abdurrahman et-Tâhir), el-Menşûrâtul-İlmiyye, Beyrut, ts.

Müslim, Müslim b. Haccac el-Kuşeyri, *Sahîhu Müslim* (th. Muhammed Fuâd Abdalbâkî), İst. 1401/1981.

Naima Mustafa, *Naima Tarihi (Ravzatu'l-Huseyn fî Hulâsati'l-Ahbâri'l-Hafıkayn)*, Dâru't-Tibâati'l-Âmira, İst. ts.

Neccâr, Abdolvahhâb, *Kasasu'l-Enbiyâ*, Mektebetu Dâri't-Turâs, Kahire, ts..

Nedvî, Süleymân, *Asr-ı Saâadet, Peygamberimizin Teblîgât ve Ta'lîmâtı* (trc. Ali Genceli), İst. 1386/1967.

Nehhâs, Ebû Ca'fer, *Meâni'l-Kur'âni'l-Kerîm* (th. Muhammed Ali es-Sâbûnî), Câmiatu Ummu'l-Kurâ, Mekke 1409/1989.

Nesâî, Ebu Abdurrahman Ahmed b. Şuayb, *Sunenu'n-Nesâî* (th. Abdulfettâh Ebû Ğudde), Mektebetu'l-Metbûâtî'l-İslâmiyye, 1406/1986.

-----, *es-Sunenu'l-Kubrâ* (th. Abdulğaffâr Süleymân el-Bendârî, Seyyid Kesrâvî Hasan), Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrut, 1411/1991.

Nesefî, Ebu'l-Berakât Abdullâh b. Ahmed, *Medâriku't-Tenzîl ve Hak'aiku't-Te'vîl*, Beyrut, ts..

- Nevevî, Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeraf, *Tahrîru Elfâzi't-Tenbîh* (th. Abdulğani ed-Dakar), Dâru'l-Kalem, Dimeşk, 1408/1988.
- , *el-Ezkârul-Muntehabetu min Kelâmi Seyyidi'l-Ebrâr*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut ts.
- Ömer Ahmed Ömer, *Ulu'l-Azm mine'r-Rusul*, Dimaşk 1408/1988;
- Râgıb el-İsfehânî, *Mufredâtu Elfâzi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kalem, Dimeşk 1417/1997.
- Râzî, Abdulkâdir, Muhammed b. Ebî Bekr, *Muhtârul's-Sihâh* (th. Mahmûd Hâtır), Mektebetu Lubnan, Beyrut, 1405/1985.
- Râzî, Fahreddin Muhammed b. Ömer b. El-Huseyn b. El-Hasen, *Mefâtîhu'l- Ğayb*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, ts..
- Reşîd Rızâ, *Tefsîrül-Menâr*, Kahire, ts.
- Sa'lebî, Ebu İshâk Ahmed b. Muhammed en-Neysâbûrî, *Arâisu'l-Mecâlis*, Beyrut 1405/1985.
- Sâbûnî, Muhammed Ali, *Safvetu't-Tefsîr* (trc. Sadreddin Gümüş, Nedim Yılmaz), Ensar Neşriyat, İst. 1413/1992.
- , *Muhtasar-u Tefsîr-i İbn Kesîr*, Beyrut, 1402/1982.
- , *en-Nubuvve ve'l-Enbiyâ*, Mekke 1400/1980.
- Said Havva, *el-Esâs fî't-Tefsîr* (trc. M. Beşir Eryarsoy), Şamil Yayınevi, İst. 1409/1989.
- Said Nursî, Bediüzzamân, *Sözler*, Sözler Yayınevi, İst. 1415/1995.
- Saâlebî, Abdurrahman b. Muhammed b. Mahlûf, *el-Cevâhir'ul-Hisân fî Tefsîr'il-Kur'ân*, Muessesetu'l-A'lemî li'l-Metbûât, Beyrut, ts.
- Seyyid Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân* (trc. Yakup Çiçek ve dğr.) Hikmet Yayınları, İst. 1412/1991.
- Suheyli, *er-Ravzu'l-Unûf*, Mısır 1331/1914.
- Suyûtî, Celâluddin Abdurrahman b. Ebi Bekr Muhammed b. Ahmed el-Mehallî, *Tefsîru'l-Celâleyn*, Dâru'l-Hadîs, Kahire, ts.
- , *ed-Durru'l-Mensûr*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1414/1993.
- , *el-İtkân fî Ulumi'l-Kur'ân*, byy., ts.
- , *Nuzulu İsâ b. Meryem* (nşr. M. Abdülkâdir Atâ), Beyrut 1406/1985.
- Şa'rânî, *el-Yevâkıt ve'l-Cevâhir*, Kahire 1317/1928.
- Şâtıbî, Ebû İshak, *el-Muvafakat* (trc. Mehmet Erdoğan), İz Yayıncılık, İst. 1414/1993.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali, *Fethu'l-Kadîr*, Dâru'l-Kutubi'l-Arabî, Beyrut Ts.
- Tabâtabâî, Seyyid Muhammed Hüseyin, *el-Mîzân fî Tefsîr'il-Kur'ân*, Muessesetu'l-A'lemî, Beyrût 1417/1997.
- Tabbâra, Afîf Abdulfettah, *Kur'ân'da Peygamberler ve Peygamberimiz* (trc. Ali Rıza Temel, Yahya Alkın), İstanbul 1402/1982.

- Taberânî, Ebu'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb, *el-Mucemu'l-Kebîr* (th. Hamdî b. Abdulmecîd es-Selefî), Mektebu'l-Ulûm ve'l-Hukm, Musul, 1403/1983.
- , *el-Mucemu'l-Evsât* (th. Târik b. İvazullâh b. Muhammed, Abdulmuhsin b. İbrâhîm el-Huseynî), Dârûl-Harameyn, Kahire 1415/1955.
- , *el-Mu'cemu's-Sağîr* (th. Muhammed Şekûr), el-Mektebutu'l-İslâmî, Beyrut 1405/1985.
- , *Musnedu's-Şâmiyyîn* (th. Hamdi b. Abdulmecîd es-Selefî), Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1405/1984.
- Taberi, Ebu'l-Fazl Muhammed b. Cerir, *Câmi'u'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, Beyrut 1406/1986.
- , *Târîhu'l-Umem ve'l-Mulûk*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1407/1987
- Tabersî, Ebû Ali el-Fazl b. El-Hasen, *Mecma'u'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, Beyrut 1415/1995.
- Tantâvî Cevherî, *el-Cevâhir fî Tefsîri'l-Kur'ân*, Beyrut 1412/1991.
- Tayâlisî, Ebû Dâvud Süleymân b. Dâvud el-Fârisî el-Basrî, *Musnedu't-Tayâlisî*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, ts.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ es-Sulemî, *Sunenu't-Tirmizî* (th. Ahmed Muhammed Şâkir), Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, Beyrut, ts.
- Tümer, Günay, “Âzer”, D.İ.A, TDVY , İst. 1412/1991.
- Vâhidî, Ebu'l-Hasan Ali b. Ahmed, *el-Vecîz fî Tefsîri'l-Kita'bi'l-Azîz*, byy. , ts.
- Waardenburg, Jacques, “Mesih”, DİA, TDVY, Ankara 1424/2004.
- Ya'kûbî, Ahmed b. Ebî Ya'kûb b. Ca'fer b. Vehb b. Vâzih, *Târîhu Ya'kûbî*, Beyrut ts.
- Yâkût el-Hamevî, Ebû Abdullah b. Abdullah, *Mu'cemu'l-Buldân*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, ts.
- Yalçın, Cavit, *Kavimler Helakı*, İstanbul 1995.
- Yiğit , İsmail, *Peygamberler Tarihi*, Kayihan Yayınları, İst. 1425/ 2005.
- Zebîdî, Muhibbuddin Seyyid Muhammed, *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, b.y.y., ts.
- Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Cârullâh Mahmûd b. Ömer, *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzîl*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut ts.
- , *el-Fâik fî Ğarîbi'l-Hadîs* (th. Ali Muhammd el-Becâvî, Muhammed Ebu'l-Fazl İbrâhîm), Dâru'l-Ma'rife, Lübnan, ts.
- Zurkânî, *Şerhu'l-Mevâhibi'l-Ledunniyye*, Kahire 1854/1271.